

శ్రీయైనమః.

భగవద్భామనమునిప్రణీతయోః

శ్రీచతుష్కోక్తిస్తోత్రరత్నయోర్భాష్యత్వేనప్రథితౌ

కవికథకతీరవశ్రీమన్నిగమాంతదేశికప్రణీత

శ్రీమద్రహస్యరత్నాంతర్గతౌ

శ్రీచతుష్కోక్త్యనికారస్తోత్రాధికారౌ

నావల్పాకం, తిరుమల, చతుర్వేదశతత్రతు
శ్రీమదణ్ణయతాతార్యమహాదేశికచరణనళినవరివసన

ఫలభూతనిఖిలనిగమాంతసారజ్ఞానేన

తదేశవంశేన

నావల్పాకం, శ్రీమద్రామానుజతాతాచార్యేణ

లేఖకప్రమాదాదిజ్ఞాతదోషరహితతయా

పరిష్కృతౌ

వంగీపురం, రామకృష్ణమాచార్యేణ

స్వీయశ్రీసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాయామ్

ముద్రాపితౌ

వంగీపురం, రంగాచార్యేణ

ప్రఖ్యాపితౌ

విజయేతే.

ఆంగీరసనామ సం || మార్గశీర్షమాసః.

Registered Copyright.

శ్రీయైనమః

ఉ పా డ్మ తః

శ్రీయఃపతిః పరమకారుణికస్సంసారసాగరనిమగ్నజంతుజాతోద్దిగ్ధిర్న
యాతేషాంకరణకలైబరప్రదానపూర్వకంతత్త్వహితపురుషార్థజ్ఞానాయా
వేదాదిశాస్త్రాణిస్సార్థనాదివిధానాయతత్పరంపంచరాత్రంచప్రదా
యతేవ్వజ్ఞానసంశయాదివృత్తయెస్సానుప్రవిప్లకతివయభక్తముఖేనతా
నిప్రవర్త్యపునరపితేష్వానురమోహనార్థకారితతామసభాగావలంబికతి
వయకుదృష్టికల్పితక్షోభనివృత్తయెశాస్త్రార్థానాంస్వానుష్ఠానోపదేశము
ఖేనప్రవర్తనాయచస్వీయదేవీభూషణాయుధాదీకశతరిపునాథయాము
నాద్యాచార్యరూపేణావాతారయతోచత్రీశ్రీవిష్వక్సేనపరివారాన్యతము
హరివక్త్రాంశఃశ్రీయామునాచార్యఃసప్తదశాధికచతుస్సహస్రపరిమితేషు
కల్యణైషుగతేషుధాతునామసంవత్సరాషాఢపూర్ణిమాబుధవారసహితో
క్షరాషాఢాఖ్యనక్షత్రేచోశదేశాంతర్గతవీరనారాయణపురేవతతారేతి
పూర్వాచార్యాఃకథయంతి-ప్రథయంతివతస్యాపదానాని-యథాకిల-ఆసీ
చ్చోళాధిపతేఃపురోహితకశ్చిత్విద్వత్-లాహలోనామపండితః-సతు
విద్యామదేనవిదుషోరబధ్నాత్-మజ్జేతారమృతేసర్వైరపిమహ్యంకరో
దాతవ్యఇతి-జాతుచిదసాయామునాచార్యఃస్వాధ్యాపకంమహాభాష్యభ
ట్టనామానంసేవకానీతకరదాననిర్బంధపత్రికావలోకనఖిన్నమాలోక్యత
దాతాంపత్రికామాచ్ఛిద్యవిచ్ఛిద్యచశతధాయామునాచార్యేణైవంకృత
మితివక్తవ్యమిత్యాదిశతోవిదతవృత్తాంతేనచపండితేనసకవిర్వాపండితో
వేదిచిచారయధ్యమిత్యాదిష్టేస్సేవకైరనుయుజ్యమానస్సోయం॥శ్లో॥నవ
యంకవయస్తుకేవలంనవయంకైవలతంత్రపారగాః॥అపితుప్రతివాదివా
రణప్రకటాటోపవిపాటనక్షమాః॥ఇత్యేతత్ప్రవృంవిలిఖ్యప్రాహిణోత్-
విజ్ఞాతోదంతేనచరాజ్ఞాప్రేషితమానయనశాసనమపిపూర్వపత్రికామి
త్రయత్యన్తికరాజపత్నీసమర్వానమానేతవ్యోయమిత్యుక్తైతదైవస

పరికరం పెరిసి తామాందోళికామారుహ్యపురస్తాత్ ॥ శ్లో ॥ అశైలాదద్రి
కన్యాచరణకిసలయన్యాసభస్మోపకంఠాదారక్షోసితసీతాముఖకమలస
ముల్లాసహేతోశ్చసేతోః । ఆవప్రావ్యప్రతీవ్యక్షితిభరయగళాదర్కసో
మావతంసాస్త్రీమాంసాశాస్త్రయగ్నశ్రమవిమలమనాన్యతాంమాద్య
శోన్యః ॥ ఇహిరుదవద్యముష్ణోషయన్నలంచకారరాజసభామ్- అథమధ్యస్థ
భావాయనానాదేశాహూతేషుపండితేషు- రాజ్ఞానాయామునార్యపరాజ
యేస్వస్యాఃదాస్యేప్రజ్ఞాతేరాజ్ఞానపురోహితపరాజయేజేతురథరాజ్య
దానేప్రతిశ్రుతేపురోహితేనచ-వాదినావాక్యత్రయమేవవక్తవ్యం-తత్ర
చయదస్తినాస్తీతివానిదిశ్యతేతదన్యథయామీతి సగర్భంధంప్రతిజ్ఞాతే-
యామునార్యేణచరాజాసార్యభౌమః రాజపత్నీపతివ్రతా అవంత్యాత్వ
న్మాతేతివాక్యప్రయోకధితేప్రతివక్త్రమశక్నువానేవవాదిని మూకీభూతే
రాజపత్యావరాజ్ఞస్వస్యాశ్చచిరవివాహకషయశైవవైష్ణవవిచారేప్ర
సంజితేతత్రచస్వావలంబితవిష్ణువరత్నసత్త్వయామునార్యేణస్థాపితేత
యామాంసాలయితూమాగతోసీత్యుక్త్వాబహుమానితమేనంరాజాహ్య
థరాజ్యేప్రాతిష్ఠిపత్తదాదితస్యరత్నాగతాచార్యః (అశవందార్) ఇతి
సామప్రసిద్ధిమాసీత్-ఎవమన్యానిచాస్యబాల్యవివచరిత్రాణివిచిత్రాణి
గురుపరంపరాప్రభావాదిగ్రంథవేద్యాని-ఏవంగచ్ఛతికాలేస్వాచార్యశ్రీ
రామమిత్రప్రసాదాపాదితవైరాగ్యాభివృద్ధిర్విహాయరాజ్యంఅధిగతసం
ప్రదాయః కులధనత్వేనతస్మైదర్శితం శ్రీరంగనాథచరణయ్యుశమాసే
వ్యాభివృద్ధపరమభక్తిఃతత్సర్వవాహతయాచతుశ్లోకింస్తోత్రరత్నంచస్వా
నుసంధానవ్యాజేనజగదుపకారాయనిరమిమీత-అనేనచసంప్రదాయసం
రక్షణాయప్రణీతేషుగీతార్థసంగ్రహమాయావాదబంధనపురుషనిర్ణ
యాగమప్రామాణ్యసంవిత్ప్రిధ్యాత్మసిద్ధిశ్వరసిద్ధినామకేషుసప్తసునిబంధ
నేషుసస్వపితృత్యహమనుష్యేయతయాచౌదితతత్త్వహితపురుషార్థాను
సంధానప్రయోజనకతయాసకలశ్రుతిస్త్రుతీతిహాసపురాణపంచరాత్రా
దిసారోధారసంగ్రహరూపతయాప్రవప్రియస్యశ్రియఃపతేస్తుశ్యశ్చిత్తరం
జకస్తవరూపతయాచచతుశ్లోకిసహితస్యస్తోత్రరత్నస్యోత్కర్షస్సుభుత
రః తథాహి ॥

శ్లో || తత్త్వహితపూరుషాః జ్ఞాతవ్యామోక్షకాంక్షిభిర్నియతం ।
 కృతకృత్యై రన్యైశ్చ ప్రత్యహమేషాంచ చింతనం విహితమ్ ॥ తేషాం
 స్వరూపకథనప్రవృత్తశాస్త్రాణ్యనేకరూపాణి । వేదాత్మస్మృతిః పురాణా
 న్యాగమఇత్యాదికానిషహితాని ॥ తత్రతుగహనగభీరాశ్శృతివాచప్రదిత
 రాణిపునః । సంకీర్ణవితతవిషయాణ్యశక్య సారగ్రహణి చాల్పధియామ్ ॥
 ప్రాయేణహికలికాలేకల్పమూలేభవంతీయేమనుజాః । అల్పాయుషాల్ప
 మతయశ్శృత్వాదివిచారదూరభూతాస్తే ॥ ఇకపునరత్మతులగురుయా
 మునమునిరీదృశాంహితార్థాయనిజమతిమందరమధితాచ్ఛాస్త్రాజ్ఞేస్తోస్త్ర
 రత్నముదహాస్తీత్ ॥ అంతర్బహిస్సుభరద్రసమేతద్వాయైవ గన్యదుగ్ధమి
 వబాలానామపితతంభోగ్యం మధువచ్చసర్వసారఘనం ॥ వదనాలంకృ
 తిరత్నం శ్రవణాంజలిపేయమన్యదమృతమిదం కలుషహృదయాంబుకతకం
 కొపిహరేర్వశయితామహామంత్రః । తత్త్వావలోకదీపోహృదయనిధేయని
 ధానమసమానమ్ । ఉత్తారకమస్తాకంచిత్రైకద్వత్తమంద్విషామపిచ । అనుగుణ
 భూషణసహితం (స్త్రీ) రత్నం భవతియద్వదతిరవ్యమ్ । అనుగుణవివరణసహి
 తం స్తుతిరగ్నమిదంతథాస్తుహృద్యతమం ॥ ఇతికవితారికాకసింహశ్రీమూర్తా
 నిగమాంతసూరిరాలోచ్య । వ్యాఖ్యాంతరేషు సశ్శవ్యత్వప్రహృదయ
 స్స్వయంవ్యాఖ్యత్ ॥ స్తుతిరత్నమాగమాంచలదేశికవిశ్కొక్తిశాణశాత
 మిదం । ద్యోతితభావద్యోతంబిలసతిహేమీషువభగవతిన్యస్తం ॥ సాయంస
 మీరపుల్లత్కలీ సరవత్తహార్దసారభ్యం । ఇదమపిరసభావభరం వికిరతినిగ
 మాంతసూరిరాగ్నివృతం । ఏకస్సవీవయామునసూక్తిం విపరీతుమాగమాం
 తార్యః । ప్రభవతినూర్యాదన్యోహాసయితుంపద్మినీమలంకతరః ॥ ఋషిరే
 వాహాతివేదతుమృషేరభిప్రాయమితిహిసీతిజ్ఞాః । తస్మాత్సమాగమో
 యంజగదానందార్థమజనిదైవవశాత్ ॥ ఆచార్యసంప్రదాయాదధిగతమే
 వేదమాత్మసారంస్యత్ । అపరీక్షకైర్నరత్నం ముహురపిదృష్టంభవేద్దృ
 హితాఘటం ॥ మద్గురునిగమాంతగురుశ్రీయామునయోగినస్సచాదిగురుః ।
 పురస్కృతుతంప్రసాదయేనాస్యరహస్యసారవేదీస్యమ్ ॥

శ్రీయోగము.

జ్యోతికనంఖ్యా	పుటసంఖ్యా	౨౨	నధర్మనిష్ఠోస్తే	౭౧
శ్రీచతుష్కోశోకాదిః		౨౩	ననిందితంకర్మ	౭౪
౧ కాంతస్తేపురుషోత్తమః	౧	౨౪	నిమజ్జతోనంత	౭౭
౨ యస్యాస్తేమహిమానం	౨	౨౫	అభూతపూర్వం	౭౯
౩ క్షుపత్వత్కరుణా	౩	౨౬	నిరాసకస్యాపి	౮౦
౪ శౌంతానంతమహావిభూతి	౪	౨౭	తవామృతస్యందిని	౮౨
		౨౮	త్వదంస్త్రీముద్దిశ్య	౮౩
శ్రీస్తోత్రరత్నశ్లోకాదిః		౨౯	ఉద్గిర్ణ సంసార	౮౬
౧ నమోచింత్యాద్భుత	౧	౩౦	విలాసవిక్రంతత	౮౭
౨ తస్మై నమోమధుజత్	౨	౩౧	కదాపునశ్శంఖ	౮౮
౩ భూయోనమః	౩	౩౨	విరాజమానోజ్జ్వల	౯౦
౪ తత్త్వై నయశ్చిదచిదీశ్వర	౪	౩౩	చకాసతంజ్యాకీణ	౯౦
౫ మాతాపితాయువతయః	౫	౩౪	ఉదగ్రపీనాంస	౯౨
౬ యన్మార్ధిమే	౬	౩౫	ప్రబుధముగ్ధాంబుజ	౯౩
౭ తత్త్వై నయస్య	౭	౩౬	స్ఫురతిగీటాంగద	౯౪
౮ యద్వాశ్రమావధి	౮	౩౭	చకగ్ధయస్యాభవనం	౯౫
౯ కింనైషశక్త్యతిశయన	౯	౩౮	స్వవైశ్వరూప్యేణ	౯౬
౧౦ నావేక్షసేయదితతః	౧౦	౩౯	తయాసహాసేనం	౯౭
౧౧ స్వాభావికానవధిక	౧౧	౪౦	నివాసశయ్యాసన	౯౮
౧౨ కశ్మీశ్శ్రియః	౧౨	౪౧	చాసస్సఖావాహనం	౯౯
౧౩ వేదాపహర	౧౩	౪౨	త్వదీయభుక్తోఽస్థిత	౧౦౦
౧౪ కశ్యోదరే	౧౪	౪౩	హతాఖిలశైశ	౧౦౦
౧౫ త్వాంశీలకూపవరితైః	౧౫	౪౪	అపూర్వనానారస	౧౦౧
౧౬ ఉల్లంఘితక్రివిధసీమ	౧౬	౪౫	అచింత్యదివ్యాద్భుత	౧౦౧
౧౭ యదండమండంతర	౧౭	౪౬	భవంతమేవ	౧౦౨
౧౮ వశీవదాన్యః	౧౮	౪౭	ధిగశుచిమవినీతం	౧౦౪
౧౯ ఉపగమ్యపగ్మజ్జభవః	౧౯	౪౮	అపరాధసహస్ర	౧౦౫
౨౦ త్వదాశ్రితానాం	౨౦	౪౯	అవివేకఘనాంధ	౧౦౬
౨౧ నమోనమోవాఙ్మనసే	౨౧	౫౦	నమృషాపరమార్థం	౧౦౭

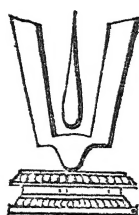
౫౧	తదహంత్యద్యతే	౧౦౮	౫౯	అనిచ్ఛన్నప్యేవం	౧౧౯
౫౨	వపురాదిషుయోపి	”	౬౦	పితాత్వంమాతాత్వం	౧౨౧
౫౩	మమనాథయదస్తి	౧౧౦	౬౧	జనిత్వాహంవంశే	౧౨౩
౫౪	అవబోధితవాక్	౧౧౧	౬౨	అమర్యాదఃకుద్రః	౧౨౫
౫౫	తవదాస్యసుతైక	౧౧౩	౬౩	రఘువరయశభూత్వం	౧౨౯
౫౬	సకృత్త్వదాకాక	౧౧౫	౬౪	ననుశ్రవన్నః	౧౩౨
౫౭	నదేహంనప్రాణాక్	౧౧౭	౬౫	అకృత్రిమత్వత్	౧౩౩
౫౮	దురంతస్యానాదేః	౧౧౮		—శ్రిశ్రిశ్రి—	

శ్రీరస్తు.

శ్రీస్తోత్రభాష్యశుద్ధపత్రికా.

పుట-వజ్జిక-అసాధు	సాధు	పుట వజ్జిక-అసాధు	సాధు
౧౦ ౩ సన	సనా	౭౮ ౧౨ మజ్జన	మజ్జన
౧౧ ౨ ప్రవృత్తి	ప్రవత్తి	౮౧ ౨౬ వపీకా	వపీతికా
” ౧౬ శైవా	శైలా	౮౪ ౪ సర్వధా	సర్వధా
౧౯ ౨ భార	భర	” ౧౩ సకృత్కృ	సకృత్కృన్
౨౦ ౪ స్సామ్యే	స్సామ్యే	౮౫ ౬ వదుపా	తదుపా
౨౪ ౧౫ భగవ	భవ	౮౯ ౧౦ కమల	కమలం
” ౨౬ దేతక-ధం	దేతక-ధం	౯౧ ౧౧ దక్షిణం	దక్షిణం
౩౦ ౧౨ మిమర్థ	మిమమర్థ	౯౨ ౫ విష్ణుత్తు	విష్ణుతు
౩౬ ౬ సాతుం	సాధయితుం	౯౩ ౯ సుచి	శుచి
” ౧౪ వప్త్యే	వప్త్యే	౯౫ ౧౨ పదేష్టచ్యామదష్టమ్యో	
” ౨౬ సమస్తం	సమస్తం	” ౧౯ నీయతా	నియతా
౩౮ ౨౭ ఆనీత	ఆనీద	౯౮ ౮ తరత	తవత్త
౪౫ ౨ సంపదా	సంపదాం	౧౦౨ ౩ తదేవత	తదేత
౪౭ ౭ ధ్యానితధ్యానిత		” ౪ ఎవాద్ధి	ఎవాద్ధి
” ౧౦ ధ్యానిత ధ్యానిత		౧౦౬ ౧౮ వర్షణి	వర్షణి
౫౩ ౭ ఎన	యెన	” ౨౩ వర్షణి	వర్షణి
” ౨౫ ఆలోచ్య	ఆలోభ్య	౧౧౦ ౧౬ స్మృహం	స్మృహం
౫౫ ౩ క్షన	క్షనీ	౧౧౧ ౧౨ తేలస్య	అస్య
౫౬ ౨౭ నావి	నాపి	౧౧౩ ౯ భూతాని	భూతాహి
౬౬ ౧౨ వశ్శేవ	వశ్శేవ	౧౧౭ ౧౪ వర్గ	వర్గం
౬౯ ౧౫ సూత్వా	సూత్వ	౧౧౮ ౧౬ మతీ	మితి
౬౯ ౨౭ చతుష్వ	చతుర్వ	౧౨౦ ౪ ముష్టేతి	ఉష్టేతి
౭౧ ౧ కరణార్థాః	కరణార్థాః	౧౨౨ ౧౩ నిహం	గహ్
” ౮ వేదేన	వేదెన	౧౨౪ ౧ జాయతే	జాయంతే
” ౨౦ ప్రవృత్తిం	ప్రవత్తిం	౧౩౧ ౨౦ సార్వి	సార్వీక
౭౩ ౨౫ సఫలం	నఫలం	౧౩౬ ౫ ఇష్యామి	యిష్యామి
౭౫ ౧౫ దాహార	వాహార		

శ్రీయైనమః.

శ్రీలక్ష్మీచాయశ్రీవాయనమః.

శ్రీచతుర్లోకీభాష్యమ్.

శ్రీమాన్స్వేంకటనాథార్యః కవితార్కికకేశరీ ।

వేదాంతాచార్యవర్యోమే సన్నిధౌసదాహృది ॥

నమోనమోయాము నాయయాము నాయనమోనమః ।

నమోనమోయాము నాయయాము నాయనమోనమః ॥

{ కాంతస్తైపురుషోత్తమః ఘణివతి శ్శయ్యాసనం వాహనంవేదా
త్సావిహగేశ్వరోయవనికా మాయాజగన్తోహిని । బ్రహ్మేశా
దిసురవ్రజస్సదయిత స్త్వద్దాసదాసీగణ శ్రీరిత్యేవచనామ
తేభగవతి బ్రాహ్మణకథంత్యాంవయం ॥ ౧॥ }

స్వశేషశేషార్థనిరవధిక నిర్బాధమహిమా ఫలానాందాతాయః ఫల
మపిచశారీరకమితః । శ్రియంతత్సద్గ్రీవీం తదుపసదనత్రా సశమని మభి
ష్టోతిస్తుత్వామవితథమతిర్యామనమునిః ॥

అత్ర సమన్వయావిరోధసాధనఫలవిషయశారీరకచతురధ్యాయీ
సమధిగతస్యభగవత్సన్న్వప్రకారాభిమతానురూపసహధర్మ
చారిణీవిశిష్టతయాపిసర్వాధికత్వంకశ్రీశ్రియతిత్యక్తమతిక
న్యాయకాకుగర్భయాచతుర్లోక్యాప్రకాశయకప్రథమంశ్రియః
ప్రతిపిపాదయిషితానాంవిభూతిద్వయశేషిత్వాదీనాంస్థాపకమా

హ॥ కాంతస్తథి॥ కాంతః ప్రియః॥ అనురూపః పతిరిత్యర్థః । తే సర్వమంగళాస్సదత్వేన ప్రమాణసిద్ధాయాః । పతత్పదద్వయాభిప్రేతం వ్యంజితంగద్యే దేవదేవ దివ్యమహిషీనితి । “ద్వావిమాపురుషౌ లోక” ఇత్యాదిభిస్సేస్వి నై వనిరు కైన పరత్వవ్యంజకేన సమాఖ్యావిశేషేణ లక్ష్మీకాంతం విశినష్టి పురుషో త్తమ ఇతి । అత్ర పంచమ్యాదివిభక్తిత్రయేపి సమాసశబ్దవిశ్నత్వతః । అనైన హిరణ్యగర్భాదీనామపి భగవదపేక్షయాధమత్వ వ్యంజనాత్పత్తీభ్యః పురుషో త్తమ సత్త్వాత్ తమత్వం సూచితం । అవతారేపి హ్యసా నారీణాముత్తమేత్యుచ్యతే । ఎవమస్యాః పతిసంబంధేన ప్రకర్షణక్తం, అథవత్కురివ విభూతిసంబంధే నాపి ప్రకర్షణం వదన్నిత్యసూరివరిబృథానామ ప్యేతదుపకరణత్వముదాహరతి ఫణిపతిశ్చయ్యైతి । అత్ర ఫణిపతిశబ్దై న సురభిసుకుమారశీతళ విశాలోన్నత త్యాదిరూపాః పర్యంక గుణావ్యజ్యంతే । తత్ప్రభావశ్చ “కల్పాంతేయస్య కైర్యోభ్యో విచానలశిఖోజ్జ్వలః । సంకర్షణాత్కొరుద్రో నమగ్రమ్యాత్తిజగత్ప్రియం । సవిబ్రుచ్చేబరీభూతమశేషంక్షితిమండలం । ఆప్తైవాతాళమూలస్థ శ్శేషో శేషసురాచ్ఛితః । తస్య వీర్యం ప్రభావంచ స్వరూపంచూపమేవచ । నహి వర్ణయితుం శక్యం జ్ఞాతుం వాత్రిదశై రపీ” త్యాదిషు ప్రసిద్ధః । స్తోత్రై చ తయానహసీన మనంతభోగినీ త్యాదౌ । ఆసనశబ్దభావా కాకాక్షిన్యా యామభయతో యోజ్యః । ఉక్తం హ్యేద్యేపురాణైతన్నామ సహస్రే “భోగప్రియాభోగవతీభోగీంద్రశయనాసనే”తి “అజితాకర్షణీనీతిర్గురుడాగుడాసనే”తి చ “వహేయంయజ్ఞం ప్రవిశేయం వేదానితి సాపర్ణ శ్చుతివివక్షితం వేదాభిమాని దేవతాధిష్ఠాతృత్వమభిప్రేత్యాహ వేదాత్కావిహగేశ్వర ఇతి । వేదాధిష్ఠాతృతయావేదానామాత్మా । యద్వా తద్విశిష్టత్వేన తత్సమానాధికరణతయా వేదలక్ష్మయశ్చేతి విగ్రహః సుపర్ణాసగుత్తాసిత్యాదివ్యవ్యస్య వేదాత్కత్వంగ్రాహ్యం । ఏవం సర్వ వేదాభిమానితయా సర్వజ్ఞత్వమవ్యస్య సూచ్యతే । బలాదిగుణజాతమవ్యమృతాహరణాదిషు ప్రసిద్ధం । యద్యపి విహగేశ్వరశబ్దః “సత్యస్సపర్ణాగురుడస్తాత్మ్యస్త్రవిహగేశ్వర” ఇతి శ్రీ సాత్వతాదిషు ప్రాణాదిపంచ కాధిపతిత్వేనావస్థితశ్చ గురుడస్య న్యూహ విశేషమభిధత్తే,

తథాప్యత్ర విశేషకాభావాద్ధర్మత్వాత్ప్రవిషయః । ఫణిపతివీహగేశ్వర
యోరుపాదానమిహమిధోవిరుద్ధజాతీయైరప్యవిరోధేనయుగవత్సవ్యత్వం
సూచయతి । కైముత్యానన్యేహంత్యానాంముక్తానామప్యేతత్పరిజనవ
రిచ్ఛదభావేనావస్థానఖ్యాప్యతే । తేషామప్యేతదాజ్ఞాకరత్వముక్తంశ్రీ
వైకుంఠగద్యే శేషశేషాశనాదిసర్వంపరిజనమిత్యాదినా । ఏవంసర్వ
స్యాఅపినిత్యవిభూతైస్తచ్ఛేషత్వంతాత్పర్యతఃప్రదర్శితం । అథలీలావిభూ
తావచిదంశస్యప్రథమం తచ్ఛేషతామాహ యవనికామాయాజగన్మోహి
నీతి । అత్రయవనికాశబ్దాభిప్రేతంగద్యభగవత్సర్వరూపతిరోధానకరీమి
తివివృతం । ఏతద్ద్రుంధద్వయతాత్పర్యేణదివ్యదంతవ్యోరనాశ్రితాపేక్ష
యాత్రిగుణతిరస్కరిత్యాతిరోధేయత్వంఫలితం । మాయాశబ్దోయం ‘మూ
యాంతుప్రకృతింవిద్యా’దితిప్రకృతివిషయతయాశ్వేతాశ్వతరైరధీతః,
సచవిదిత్రస్సృష్ట్యుపకరణతయాప్రకృతేరాశ్వర్యతమత్వంవ్యంజయతి । జ
గన్మోహినీత్యనేనజీవవరమాత్మాదిష్టువిపరీతధీహేతుత్వంశబ్దాదిగుణపరిణ
తిశబ్దితస్సవిషయభాగ్యతాబుద్ధిజనకత్వంచవివక్షితం । యద్యత్ప్రకృతి
మోహితానాంకర్మవశ్యానాంసర్వేషామపివిష్టుపత్నీశేషత్వముత్సృష్ట
ముఖేనకైముత్యన్యాయాదుపలక్షయతి । బ్రహ్మేశాదిసురవ్రజస్సదయిత
త్వద్దాసదాసీగణితీ । ప్రకర్షనిదర్శనాదీశ్వరత్వశంకాస్ఫుటయోః “ఏ
తద్వోవిబుధశ్రేష్ఠా”విత్యామృతయోర్బ్రహ్మేశయోరవ్యగ్నింద్రాది
భిరైకరాశ్యసూచనాయవ్రజగణశబ్దౌ । సదయితృత్యుపాదానేప్యాచి
త్యాద్దాసీశబ్దస్తత్త్వత్వంశేషేస్తేతవ్యః । ఉక్తాథేళుత్వాదీనిప్రమా
ణానితిష్ఠంతు అసాధారణసమాప్త్యైవాలమితిఖ్యావయతి శ్రీరీత్యేవచనా
మతేభగవతీతి । “శ్రయంతీంశ్రియమాణాంచశృణ్వతీంశృణవతీమపి, శృణా
తినిఖిలందోషంశ్రీణాతిచగుణైర్జగత్ ” శ్రీయతేచాఖ్యైర్నిత్యంశ్రయ
తేచపరంపద”మిత్యాదినిర్మలహాభిప్రీతా । నిస్సంకల్పానిరాశ్రయేతి
నామతు శ్రయతేచపరంపదమిత్యాద్యవిరోధేననెయం “అకళంకామృ
తాధారే”తిపూర్వోక్తానుసారాచ్చ । అమృతోహిపరమాత్మతదాధారా
చేయం, అతఏవహిసోపిశ్రీనివాసశ్రీధరతృతీయసమాఖ్యాయతే । ఉక్తంశ

శ్రీసాత్త్వతే “యతోహమాశ్రయశ్చస్యామూర్తిర్నచ తదాన్తికే”తియ
 నివేశాత్సర్వప్రపాశ్చస్త్యభీనైసహి తేసమాఖ్యై త్యేవకారాభిప్రా
 యః | నిర్దోషమంగళగుణాకరత్వజ్ఞాపనాయభగవతీత్యుక్తిః | ఈదృశాతి
 శయశాలిన్యాశ్శ్రియోయధావతేస్తోతుమశక్యతామాహ బ్రూమఃకథం
 త్వామితి | త్వాం ఉక్తప్రక్రియయా విష్ణుపత్నీ త్వేన తిదితర సర్వశేషి
 త్వేనతదుచితనామధేయాదియోగేనచప్రసిద్ధాం “నతేవర్ణయితుంశక్తాగు
 ణాకాజిహ్వసివెదస” ఇతిచతుర్ముఖేనాపి స్తోతుమశక్యతయోక్తాంచేతిభా
 వః | వయం పరిమితజ్ఞానశక్తయః | “బ్రహ్మేద్యాస్సకలాదేనామునయశ్చ
 తపోధనాః | త్వాంస్తోతుమపినేశానాస్త్యత్ప్రసాదలవంవినే”తివచనాను
 సారేణబ్రహ్మేదీనాంస్వస్యచాత్రావిశేషవ్యంజనాయబహువచనం | క
 థంబ్రూమః శాంతైస్సర్వసత్త్వద్వర్ణనమశక్యం, పరిచ్ఛిగ్యవర్ణనంత్యనుచి
 తమతిభావః | యేపునరాహుః శ్రీర్నామ భగవత సర్వకర్తు రిధిష్ఠేయా
 ప్రకృతిరితి | యేచతస్యసత్త్వఽహంతాప్రభాశక్తివిద్యేచ్ఛాభోక్తృతాది
 రూపేయం, శాస్త్రేషుతథాతథావ్యవదేశదగ్ధనాదిత్వాహుః | తేహంత
 శ్రతత్రైవిశాస్త్రేనిర్వాధేనచేతనత్వవ్యవదేశేననిరాసః | అత్రాప్యయ
 మర్థః తేత్వామియుష్మచ్ఛబ్దేనసంబోధనేనచక్రియశ్చేతనత్వముపస్థాప
 యతానూచితః | సత్త్వాదిశబ్దాస్త్యస్యాంభగవదంతరంగవిశేషణత్వాద్య
 భిప్రాయాః | ప్రకృతేనన్యత్వంతుతేయవనికెత్యనేనాపిదర్శితం | నచా
 స్యాఃప్రకృతిశబ్దోపాంతతామాత్రేణ త్రిగుణవ్రన్యతాదాత్మ్యం, వాసు
 దేవఃపరాప్రకృతిః*ప్రకృతిశ్చప్రతిజ్ఞాదృష్టంతానురూపాదిత్యుక్తే భగవ
 త్యపిప్రసంగాత్ “జగదుత్పాదికాశక్తిస్తవప్రకృతిరివ్యతే | సైవనామ
 సహస్రైస్తలక్షీశ్శ్రీరితికీర్త్యతే | మూలప్రకృతిరిశానీ,ప్రకృతేఃపురుషా
 చ్చాన్యస్త్రితీయోనైవవిద్యత”ఇత్యాదీని బ్రహ్మవచనాన్యపి లక్షీనారా
 యణయోఃప్రకృతిపురుషరూపవిభక్తవిభూతివిశేషాభిమానిత్వాభిప్రా
 యాః | రహస్యామూర్తయేతుప్రకృతౌలఙ్ఘ్యంచవిద్యాశబ్దఃప్రయుక్తఇ
 త్యేతావతాపినతయోస్వరూపైక్యం | తత్రహి సత్తోన్మైషముఖేనవి
 ద్యాహేతుతయాప్రకృతౌవిద్యాశబ్దః లఙ్ఘ్యంతువిద్యాప్రవర్తకత్వా

దిశవిశేషః । యేతు సత్తాదివిశిష్టాభగవానేవ శ్రీరితివా శ్రీకూపనిత్యవిగ్రహాంతరవిశిష్టస్సపేయమితివాదై త్యమోహనభూమికాపరిగ్రహవ్యాయే నస్సయమేవభోగాధంపరిగృహీత కాదాచితకాంతావిగ్రహస్సపివశ్రీరితివాదంతి, తేపితద్విషయనిర్బాధనిత్యభిన్నచేతనత్వవ్యవదేశకైస్తైస్తైరేవశాస్త్రైర్నిరాకృతాః । ‘ప్రీత్యతేలక్ష్మీశ్చ పత్న్యా’పితి శ్చుతిశ్చపత్న్యఃపత్న్యాశ్చ స్వరూపభేదంస్వరసతోదర్శయతి । నచాత్రానన్యధాసిద్ధంబాధకమస్తి । ఇదమప్యత్రకాంతప్రతినివృత్తికరణనిదేశశేనన్యంజితం । యేవమన్యం తేభగవతపవస్వరూపైకదేశఃపుథగహంతయా పరస్పరభోక్తృత్వాయ సర్వదాపరిగృహీతస్త్రీరూపశ్రీకర్తృత్వైకతేనభేదాభేదవ్యవదేశయోశ్చేతనత్వస్యచావిరోధఇతి । తేపిబ్రహ్మణస్స్వరూపతోనిరవయవత్వం ప్రతిపాదయద్భిః ప్రమాణైర్నిరస్తాః । “నరనారిమయో హరి”రితి బ్రాహ్మపురాణవచనేనతుహరేర్నారిమయత్వవ్యవదేశోజ్యోత్స్నేహహిమదిధితేరితితత్రత్యవృష్టాంతానుసారేణప్రభాత్రయస్య ప్రభామయత్వవ్యవదేశవత్స్వరూపభేదావిరోధేననిర్వాహ్యః । ఏతేనబీజాదేరంకురోపాదానాంశవద్విశ్వోపాదానస్యబ్రహ్మణః కార్యోపయుక్తస్వరూపైకదేశవీవస్వభావతోవా పరిణతిశక్త్యావా ఉపాధిభేదేనవా భిన్నాహంతాశ్రయశ్రీరితివ్యవదిశ్యతఇతిపక్షోపప్రతిష్ఠితః । బ్రహ్మణస్స్వరూపపరిణామాదేశ్వశారీరకైరిరస్తత్వాత్ । ఉపహితాంశభేదపక్షస్తు విగ్రహాద్యుపాధౌసంచరతినిరవయవేబ్రహ్మస్వరూపేసరిజ్జలాదౌ ఘటాదినేవోపాధినాకస్యవిదంశస్యాన్యత్రాకర్షణాయోగాత్ । ఘటాకాశన్యాయేనపూర్వపూర్వోపహితాంశపరిత్యాగేతు తత్తదంశరూపస్య భోక్తురభావాదుత్తరోత్తరోపహితాంశానాం పూర్వపూర్వాంశానుభూతభాగప్రతిసంధానానుపపత్తేః । భోక్తృసంతత్యేకతామాత్రేణ ప్రతిసంధానేసాగతమతోన్మజ్జనేన స్థిరాత్మ పరిత్యాగప్రసంగా చ్చాత్మంతానుపపన్నః । అవతారపరిణామోపాధిభిన్నాంశవాదినో లత్యైదేర్నిత్యదేహాదిప్రమాణైశ్చనిరాసితే । ఎతదపిసర్వమత్రవృత్తికరణప్రయోగేణైవసూచితం । కీర్తిశ్రీర్వాక్పనారిణామిత్యాదిసమానాధికరణప్రయోగశ్చపూర్వాపరవ

త్వయావభేదేపి సంబంధవిశేషనిబంధనః। విష్ణుశ్రీరసపాయినీత్యాదిభిర్వ్యభి-
 కరణప్రయోగైశ్చ భేదసిద్ధిః। తద్వ్యక్తిప్రాప్తయన్యాయాభిహవతి తనా-
 ర్యంతరవత్కర్తవశ్యత్వంస్యాత్, నస్యాత్, నచనవిరోధేన్యాయస్యానవకా-
 శాత్। ఇచిదేవం “ఆదిత్యానామహంవిష్ణుః, వృష్ణీనాంవాసుదేవోష్టి, అనం-
 తశ్చాప్తినాగానాంవైనతేయశ్చపక్షిణా” మిత్యత్రకుతస్తథాత్వనిష్టారః। ని-
 ధ్ధారణాదిచెన్న, సాజాత్యేపివైషమ్యమాత్రేణతదుపపత్తైః। ఈశ్వరత్వానీ-
 శ్వరత్వకమవశ్యత్వాకర్తవశ్యత్వాదౌతుప్రమాణాంతరమేవశరణమితి।
 ఇదంచాస్యాఃకర్తవశ్యవైజాత్యమహబ్రహ్మదిభ్యోవ్యధికత్వోక్త్యాప్రకా-
 శితం। నన్వర్థలక్ష్యేకవిగ్రహయోగః। శ్రీవతేశ్చీరియశ్చవిగ్రహేక్యంస్వరూ-
 పైక్యంభేదాభేదంవాసూచయతి, ఉక్తంచశ్రీవిష్ణువైభవాధికారైః “త్వం-
 యాగృహోసికమలామపి తాదృశీంతేదారాన్వదంతియవయోర్నతు భేద-
 గంధః। మాయాపిభక్తయవతీతనుమేకమేవత్వాంమాతరంచపితరంచ-
 యువానమాహు”రితి। తన్నఉభయేచ్ఛయావిగ్రహమాత్రమైక్యీకరణ-
 సంభవేనాన్యధాప్యవపన్నతయావిగ్రహేక్యస్య శుశ్రీత్యాదివిరుద్ధస్వరూ-
 పైక్యాదికల్పకత్వాయోగాత్। తథాప్యేకేనైవపరమాత్మనాయధాక-
 థంచిత్యర్వనిర్వాహేకిమత్రాత్మభవస్వీకారేణేతిచెన్న, క్షిప్తవక్తవ్యస్య
 శ్రుతౌవత్తువయుక్తత్వాత్। ఉక్తాచశ్రుతిఃప్రాగైవ, తదనుగుణంచశ్రీ-
 విష్ణుస్తృతౌభూమివాక్యం “ఆక్రమ్యసర్వాంతు యథాత్రిలోకీంతిష్ఠస్య-
 యందేవవరోసతాక్షి। తథాధితాత్వంవరదేతథాపీ” త్యాదికం। నానయో-
 ర్విద్యతేపరమిత్యాదిభిః పురాణవచనైరేకతత్వమివోదితా విత్యాదిభగవ-
 చ్ఛాస్త్రవచనైశ్చస్వరూపైక్యమనయోరపాస్తం। లాఘవతన్మాత్రా-
 వలంబవేతు సర్వేషామప్యాత్మనామైక్యంప్రసజేత్॥ అత్మభేదమనిచ్ఛం-
 తోభాష్యాదిషునిరాకృతాః। దివ్యయో స్త్విహదంసత్యోర్నిరోధదఃప్రసా-
 దితః। సర్వేషామాత్మనాంయైస్తుభిన్నాభిన్నత్వమివ్యతే। లక్ష్యేనారాయ-
 నైకోఽపైహంసద్భిరుపేక్ష్యతే। యత్రకవచితభేదోక్తిర్యద్యాప్తవచ-
 నేభవేత్। రామసుగ్రీవయోరైక్యమిత్యాదివచనాః॥ అత్రనిర్విశేష-
 చిన్మాత్రబ్రహ్మస్వరూపతిరోధానకరీమిధ్యాభూతామామైవకల్పితకూపవి

శేషోపనిషత్ప్రబ్రహ్మప్రతిష్ఠానవతీలక్ష్మీరిత్యుచ్యతే ఇతిపితౄశబ్రహ్మ
తత్త్వీరోధానాదినిరాసాదెవనిర్ధూతః । ఇదమవ్యత్రమాయాయాః ప్రస్తుత
దంపతీవ్యతిరిక్తజగన్వైహనతోక్త్యాప్రఖ్యాపితం । ననుయవనికా జహి
రంతస్థితయోద్ధృష్టిప్రసరగ్రోధేనమిహోవలోకనః గ్రోధిలోకేదృష్టా ।
అతశ్శ్రీయోపియవనికాతథాస్యాత్, మైవం, తదధీన సర్వవ్యాపారయా
మాయయా తస్యా సర్వవిషయసహజస్పృహిరోధాయోగాత్ । తేత్ర
జ్ఞానామపిభగవన్నాయయాధీసంకోచస్యదుష్కృతోపాధికత్వాదకర్తవ
శ్యేషునిత్యముక్తేశ్వరేషుతత్ప్రసంగాభావాదితి । అస్తుతహి కర్మవశ్య
తాదాత్మ్యతర్రు ఫలాన్వయః, బ్రహ్మాదీనాం కర్మవశ్యత్వంతావత్
“యగకోటిసహస్రాణివిష్ణుమారాధ్యవద్భూః । పునస్త్రీలోక్యధాతృ
త్వం ప్రాప్తవానిశుశ్రుమ్” ఇత్యాదిభిః ప్రసిద్ధం, కింపున ప్రత్యక్షీనాం,
తాభిశ్చ తాదాత్మ్యమస్యాస్తత్రత్రవిశేషతస్తత్త్వానానాధికరణ్యేన
వ్యజ్యతే, గాయత్రీకల్పేషుచ సంధ్యాత్రయైవర్ణవాహనాదివిశేషితయా
పత్రయమేకస్యావినదేవతాయాః ప్రతిపాద్యతే, ఉక్తం చ కైశ్చిల్లక్ష్యస్తో
త్రై “గీర్దైవతేతిగరుడధ్వజపల్లభేతి” త్యాదిభిః, అతఃకర్మవశ్యతాదాత్మ్య
ద్యవనికాదూపితమాయాతిరోహితజ్ఞానత్వమస్యాఉపపద్యతే ఇతి । తదసత్,
విశేషతస్సానానాధికరణ్యస్యయద్యద్విభూతిమత్సత్వమిత్యుక్తేన విభూ
త్యధ్యాయన్యాయేన నిర్వాహాత్ । తాపనీయోపనిషది ఘృతసూక్తేచల
త్వ్యాస్తే తేశబ్రాహ్మణిరుక్తివిశేషేస్తత్త్వద్విభూతియోగేనవా నేతవ్యాః ।
గాయత్రీకల్పానాంతులక్ష్యవిభూతిభూతాయాంన గాయత్యాభ్యాయా
దేవతాయాసంధ్యాభేదేన వైష్ణవ్యాది సమాఖ్యానుగుణవాహనరూపా
దిపరిగ్రహశక్త్యామాహాత్మ్యవర్ణనెతాత్మ్యగంత్రత్రవ్యక్తం । తాదృ
శాశ్వవాహనాదయోన్యైస్యః । నహిసాదూష్యమాత్రేణ తపవైతదిని
శ్చయః, అనేకేషామేకజాతీయవాహనాదిదర్శనాత్ ॥ దుఃసాణాదిషు కే
షాందిదిశ్చరవ్యక్తితా భ్రమాత్ తత్పత్తిష్వపిలక్ష్యంశవాదశ్చుక్త్యాది
బాధితః॥ ఎతదభిప్రాయోన్యాయోగితోక్తం సదయితప్రద్ధాసదాసీగణి
తి । అస్తేవంతథాపిస్త్యైశమాత్రాపెక్షయైవశ్రీయోవిభూతిమత్త్వ

మస్తు, బ్రాహ్మవైష్ణవపురాణాదిషుతథాదర్శనాత్, అతశ్శ్రీమతపవనసర్వ
విభూతీశేషిత్యమితి। అశ్రబ్రూమః “దాసభూతాస్సుతస్సర్వేహ్యత్మా
నఃవరమాశ్మన” ఇత్యాదిభి స్సర్వేషామాశ్మనాం పరమాశ్మదాసత్వసిద్ధేః
జాయావత్సోర్నవిభాగభిత్తి న్యాయాత్పతి దాసానాం పత్నీదాసత్వమవ
ర్జనీయం। నన్వేవంపత్నీ అపిపతిదాసత్వే సతితాంప్రతిదాసానాందాస
త్వమయ్యుక్తంస్యాత్। తన్న, లోకేవేదేవాక్వచిదపిపత్న్యాఃపతింప్రతిదా
సత్వాభావాత్। అతపివహియదాయదాహికౌసల్యా దాసీవచ్ఛసభీవ
చేతిదృష్టాంతతయోచ్యతే “అహంశిష్యాచదాసీవభక్తౌచతవమాధవే”
తిభూమివచనమప్యవచారతోనేయం। యద్యపిపత్నీనాంపతిదాసత్వం, త
థాపిపతిదాసాంతరాణాంతద్దాసత్వమపి యథాలోకంయుజ్యతే। అస్మి
చసర్వేషాంభగవద్దాసత్వేపి తత్తదుపాధిభిత్తిధో దాసత్వం ఇహత్వైక
యైవేచ్ఛయా విభూతిద్వయస్య నిత్యముభయార్థతయోపాత్తత్వాదైవ
తాద్వంద్వహవిర్భూయేనబ్రహ్మాదీనాముభయశేషత్వంయుక్తమేవ। గ
ద్యాదిషువిభూతిమధ్యే తస్యాఃపాతోప పత్యపేక్షయా పౌరాధ్యమాత్ర
పామ్యాదుపపన్నః॥ అత్తాంతరాణాంసర్వేషాం లక్ష్మీతత్పతిదాసతాం।
మకారస్తుతయోదాసాసత్వేకేచిదధీయతే॥ ఎవంసతి భగవత్పత్నీంత
రాపేక్షయాబ్రహ్మాదీనాందాసత్వంభవతువామావా, ఉక్తంతావదుప
పన్నం। అతః “పున్నామాభగవాహరిః। స్త్రీనామ్మీలక్ష్మీమైత్రేయ,
యోయోజగతిపుంభావస్సవిష్ణురితినిశ్చయః। యోయస్తునారీభావస్సాస్య
త్తత్రిలక్ష్మీర్నయస్థితే” త్యాద్యుక్తోవిభూతివిభాగస్తు లౌకికదంపత్యోర్య
ధోచితవినియోగానుగుణభూతాది విభాగవన్నిత్యేచ్ఛానియమితవిశేషా
భిమానార్థఇత్యభిప్రాయేణ ఫణిపత్యాదీనామప్యత్ర లక్ష్మీశేషత్యోక్తిరి
తి। కేచిస్తునానావిభవాదివిప్రతిపత్తిమోహితా సుర్వధాదుర్నిరూపంల
క్ష్మీతత్త్వమితిమన్యంతే। తెప్యేవమిహానూపణేననిర్ధారతాః। కించసదస
దనిర్వచనీయత్వాదిరూపదుర్నిరూపత్వం తత్తత్సతనిరాసాదేవనిరస్తం।
యేనకేనవిదాకారేణదుర్నిరూపత్వంతు సర్వత్రాపి సంభవతి, ఉపయు
క్తాంశనిరూపణస్యాపిసంప్రతిపన్నసామ్యాన్నాత్రవిశేషఇతి॥

{ యస్యాస్తై మహిమాన మాత్మనభవత్వద్వల్ల భాపిప్రభుర్నా
లంమాతుమియ త్తయానిరగధిం నిత్యానుకూలంస్వతః | తాం
త్వాందాసగతి ప్రపన్న ఇతిచ స్తోష్యాన్యహం నిష్ఠయోలో
కై కేశ్వరిలోక నాథవయితేదాం తేదయాం తేవిదక || ౨ }

అథకథంబ్రాహ్మణ్యతత్త్వత్యారంభాత్మేవహేతుతయోదాహృతం స్తోత
వ్యగతముతగర్వంముఖాంతరేణృషీమర్వస్తేవతదుపస్థిప్తంసౌలభ్యవిశేష
మనుసంభావ్యస్తోత్యగతదయనీయ దశనిరూపణేనహేతునా స్తుత్యారం
భంసమాధత్తై | యస్యాస్తైగతి || యస్యాగత్యేతావతాపర్యాప్తైస్వత్రత
ఇత్యనికోపాదానం ధర్మి గ్రాహకమాన సిద్ధాసాధారణ విశేష ద్యోతనా
ర్థం | మహిమానం విభూతిద్వయ శేషిత్వరూపం నిరతిశయానుకూల గుణ
యోగరూపంచ | ఆత్మనభవ స్వస్యేవ | త్వద్వల్లభః త్వత్ప్రియతమః |
ప్రభుః సర్వవిషయజ్ఞానశక్త్యాదిమాః | ప్రభురపీత్యన్వయః, అపిరనుక్త
సముచ్చయార్థోవా, త్వంచత్వద్వల్లభశ్చేత్యర్థః | నాలంమాతుమియ
యా పరిచ్ఛిద్యానుసంభాతుమసమర్థః | సర్వశక్తైర్వచితగ్రాహమసా
వర్థ్యమిత్యత్రాహ నిరవధిమితి | విషయస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్త్రసర్వ
జ్ఞస్యసర్వశక్తైర్విపరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానాభావోనదోషఇతిభావః | యస్యో
క్తంశ్రీవత్సంకమిశ్రేః “దేవీత్వంమహిమావధిర్నూరిణానాపిత్వయా
జ్ఞాయతేయద్యప్యేవ మథాపి నైవయువయోస్సర్వజ్ఞతాహీయత”ఇతి |
ఈశ్వరశ్చమహిమావేదార్థసంగ్రహేష్యుక్తః అనవధిక మహిమామహి
షీతి | విప్రతశ్చగద్యారంభే భగవన్నారాయణత్యాదినా | శ్రద్ధాసూ
క్తమేథాసూక్తాదినూక్తవాక్యూక్తాదిష్వేతద్విభూతి విశేషప్రతిపాదకే
షువిశేషతశ్శ్రీసూక్తేచవినిత్రావతన్వహిమానప్రత్యద్భావ్యకారైః ప్ర
పంచితాఃప్రతిపత్తవాః | అస్యామహిమ్యుః ప్రాప్యంతరార్థజ్ఞాననా
యనిశ్చయపాధికానుకూలత్వమాహ నిత్యానుకూలం స్వతగతి | తాం
సర్వజ్ఞసాక్షిక తాదృశమహిమానంత్యాం మహత్త్వసంగతసౌలభ్యగు
ణయోగాత్మదీయస్తోత్రప్రవణకాతుకేనాభిముఖీభూతాం | దాసగతిప్ర
పన్నఇతిచ ప్రతిబుద్ధదాసభావత్వాత్ప్రవన్నత్వాచ్యేత్యర్థః | ఉభయమి

దంసంభూయ ప్రౌఢ్యస్యతుమిత్యంమథత్యాదిన్యాయేననిర్భయత్వేహే
తుః॥ పృథుగద్యముఖేస్తాభిశ్శీపవత్తిరియంసతాం । శ్రీపతాస్థితమైకాం
త్యంనవిహంతీతిసాధితం॥ స్తోమ్యామృహంనిశ్చయః అనాద్యపచితాపరాధ
స్త్యస్తహిమస్తోత్రానుగుణజ్ఞానశక్తిరహితశ్చాహంనిత్యసూచిభిర్నిగ
మైశ్చకారైస్సైవస్తోతుమశక్యం త్వాం ప్రతిబుద్ధదాస్యప్రపన్నత్వ
వ్యాజేననిశ్చయస్తోమ్యామీత్యుక్తంబవతి । ఏవంస్తోత్రాత్మేవతత్సమాధా
నవ్యాజేనప్రవృత్తమపిశ్లోకద్వయమిదం ప్రకృష్టస్తుతిరూపమేవ । త్వత్ప్ర
పన్నస్యమేనకుతశ్చిదప్యసీత్సరాద్భయమిత్యభిప్రాయేనాహ లోకైకే
శ్వరీతి । లోకైకేశ్వరఃప్రమాణసిద్ధానాం సర్వేషామద్వితీయశ్వరః,
శ్వరశబ్దశ్చాత్రాంతర్వీతశేషిత్వంనియంతృత్వమభిప్రేతి, పరివిశ్వ
స్యేతివిశ్వశేషిత్వేన నిర్దిష్టస్యశేష్యంతరనివృత్తివివక్షాయామాత్మేశ్వర
మితినిర్దేశాత్ “యోలోకత్రయమావిశ్వవిభత్యవ్యయశ్వర” ఇత్య
స్వార్థశ్చైవం సంగృహీతః “వ్యాపనాద్భరణాత్స్వామ్యాదన్యఃపంచద
శోదితి” ఇతి, తత్రోచభాష్యం వ్యాపనభరణస్వామ్యై రథాంతరతయేతి,
శ్చుశ్వరేశ్వరపత్నీత్వాదిహలోకైకేశ్వరీత్యుక్తం । ఏతేనపుంప్రధానేశ్వ
రేశ్వరీతిసమాఖ్యాపితార్థా । త్వత్ప్రసాదేసతి సర్వేశ్వరాదపి మేభ
యంనాస్తీత్యాహ లోకనాథదయతేఇతి । దయితాశబ్దభిహ్వలభాత్వాభి
ప్రాయః॥ సర్వభయభయహేతుభూతసర్వేశ్వరోపి త్వదభిమతంనాతి
కామితీతిభావః । అనెనసంబుద్ధిద్వయేనస్తుతివిషయత్వోచిత్యాశ్చయోపి
సూచితః । ఈదృశీంత్యామాశ్రితస్యమేత్వత్ప్రసాదభయంనాస్తీత్యాహ దాం
తేదయాంతేవిదన్నితి । ప్రతిబుద్ధదాస్యఃకృపాత్తంభికదీనావస్థాపన్నఃఅ
జ్ఞాతిలంఘనాద్విరతాభిసేంధిః ప్రపన్నత్రహదంతశబ్దాభిప్రేతః, మాతృ
త్వప్రయుక్తవాత్సల్యాతీతయవత్పాదైదాంతేపురుషేభగవతాఃపుణ్యా
దప్యతీత్యాంతాయంజానన్నహమేవం ప్రపన్నత్వాన్నిర్భయఇత్యన్వ
యార్థః॥ ప్రశ్రితమాత్రపరోవాత్రదాంతశబ్దః । తావద్వాత్రేపహితస్యావిశే
షాభిమానస్తయేవోక్తః “ధర్మనిత్యేమహాబుద్ధౌ బ్రహ్మణ్యోసత్యవాదిని ।
ప్రశ్రితేదానశీలేదసదై వనివసామ్యహ” మితి । ఏవంవిధశ్చదయావిశేషః

రుణాగ్రానతముఖత్యస్యాస్సమాఖ్యయైవఖ్యాపితః । అష్టోత్తరసహస్ర
నామసుచపత్యతే కరుణాంవేదమాతరమితి । కరుణాప్రచురతయాఽపౌ
కరుణాతోఽక్షిః ॥ పారమ్యాపహ్నవఃపత్యోబాహ్యోనాంమానబాధితః । ఇ
తిఖ్యాపయితుం శ్రీశంశ్రీపృష్టాంతమిహాబ్రవీత్ ॥ అథస్యాత్ ఆనీదవాతగ్న్
స్వధయాతదేకమితిప్రశయదశాయాం స్వధాశబ్దవాచ్యయా కయాచి
త్పరస్యబ్రహ్మణోఽననంశ్రూయతే, సాచాత్ర స్వధాత్వం లోకపావనీ
తిపురాణోక్తేర్మహాభారతేచ శ్రీవాసవసంవాదే అహంస్వాహ స్వధా
వై వేతిస్వయమేవోక్తత్వాదాచిత్యాచ్ఛలక్ష్యీరేవ, అతస్త దధీనప్రాణన
త్వంబ్రహ్మణ్యతి, తన్న, స్వాధీనసర్వసత్తాకస్య తస్యాన్యాధీన ప్రాణన
త్వాసంభవాత్ । స్వధాశబ్దస్యచాత్రప్రయోగదర్శనమాత్రేణ లక్ష్యవి
షయత్వకల్పనాదపిస్వప్తికాధీయత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా స్వసత్తా విషయత్వ
స్యకల్పయితుంయుక్తత్వాత్ । స్వకీయం విశ్వధారణ సామర్థ్యమేవవా
స్వధా । తథాశ్రేష్ఠశ్చేత్యధికరణేభాష్యం ఆనీదవాతమితితు నచైవంశ్రే
ష్ఠంపాణనమఖిప్రేత్యోచ్యతే । అపితుపరస్యబ్రహ్మణ్యకవైవ విద్య
మానత్వముచ్యత ఇతి । అతాగ్రన్యాధీనసత్తాకత్వమేవహ్యఖిప్రేతం । అస్తు
వా స్వధయేతిపదంబ్రహ్మణ్యవిషయం, తథాపిసహయోగవివక్షైవాత్రీయు
క్తా । యథామహాభారతే “కృత్వామత్థానినిభూతానిచరాణిస్థావరాణిచ
పకాకీవిద్యయాసార్థంవిహరిష్యేద్విజోత్తమే”తి । నను “తతోభూయోజగ
త్సృష్టింకరిష్యామీహవిద్యయే”తి వాక్యశేషేనౌచిత్యాత్తత్ర విద్యాశబ్దః
ప్రకృతివిషయస్సృత్ । భవత్వేవం, తథాపిప్రస్తుత సహజాక్షిమాత్ర
సంభవోదాహరణమిదంయుజ్యతేపివ । యద్వా “తేనేయంసవగర్భాత్కా
ముహూర్తమపిజీవతీ”తివత్స్వధయా అగ్నిదితి పేరిమపారతంత్యైతాత్ప
ర్యం । అథస్యాత్ “మేధాశ్రద్ధాసరస్వతీ, అహంశ్రద్ధాచమేధాచే”తిస్మృ
త్యుపబృంహితయా, “శ్రద్ధయాదేవోదేవత్వమశ్నుత”ఇతి శ్రుత్యాపత్న
ధీనోత్కర్షత్వంపరస్యదేవస్యప్రతీయత ఇతి । తదపినచోద్యం, స్వతస్సిద్ధా
తితయస్యభాసురస్యప్రభాన్వయేనైవ శ్రియశ్శ్రీశ్చభవేదత్వక్తస్యభ
గవతస్స్వపత్న్యావ్యతితయాంతరేదోమాభావాత్ । అభిరూపపివాభరణే

సాపిద్యోశమానత్వమశ్చ తత్తత్వాదిష్టివా యోగవ్యవచ్ఛేదమా శ్రేణా
 వ్యధోఽపవత్తౌ బహుప్రమాణవిరుద్ధస్యాన్యయోగ వ్యవచ్ఛేదస్య కల్పయి
 తుమయ్యుక్తత్వాత్ । దేవత్వంచనిష్కృత్యమాణంచేవనసంబంధవివ। కృ
 త్తద్ధితసమా సేషుసంబంధాభిధానంత్యతలావితిశాబ్దోక్తేః । తచ్చదేవనం
 విహరణాదిరూపం స్వవల్ల బాసహితస్యైవ పరస్య దేవస్య భవతీతి సుస్థా
 యంపంధాః । ఆహుశ్చ “యస్యావీక్ష్యముఖం, అంగీకారిభిరాలౌకైః, శ్రీ
 దసిశ్రీసమక్ష”మిత్యాది । ఏవమాప్తప్రణీతాన్యన్యాన్యపికానిత్యుతివా
 క్యానిప్రమాణానాంస్వవా క్యాంతరాణాంచావిరోధేనస్థాప్యాని । యాని
 చ బ్రాహ్మేపురాణే “సర్వాతిశాయినీప్రీతిః, సర్వోత్కృష్టా సర్వమయా,
 అనాపమ్యానిర్వికల్పే” త్యాదీని లక్ష్మీనామాని, తాన్యపి ‘నతస్సమశ్చాభ్యధి
 కశ్చనృశ్యతే, యస్మాత్పరం నాపరమస్తికించిత్, తమిశ్వరాణాంపరమం
 మహేశ్వరం, క్షరాత్కానావీశతేదేవతః, ఏకఇద్రాజా జగతో బభూ
 వ, శాస్తా చ గాచర పైకః, ఏకశ్శాస్తా నద్వితీయోస్తిశాస్తా’ “శాస్తా
 విష్ణు రశేష స్వే” త్యాది ప్రమాణ గణాను సారేణ భగవద్వ్యతిరిక్త స
 ర్వాపేక్షయా తంమహిమ్యః ప్రకర్షంవివక్షంతి । తథాసతి, శక్తిశ్చకస్య
 నాధికేతితత్రత్యోక్తిరపిసంగచ్ఛతే । శక్తిశబ్దోపిహ్యత్రవిహారాఖ్యికా
 ర్యోపయ్యుక్తవిశేషణత్వాభిప్రాయఃపత్నీవివయవవ । అత్యంతసామ్యమ
 వ్యస్యాంశ్చస్తాంతస్వరసాగతం । స్థావ్యంగ్యతనిర్భాధ పత్నీత్వాద్యవిరో
 ధశః । అత్ర “తస్య శక్తిర్వయంతాద్యగమిశ్రంభిన్నలక్షణ”మితిసాత్వతో
 క్తంచైవ్యాప్తాద్యక్త్యమపిశుక్తిస్పృతిపూర్వాస రాదిప్రసిద్ధపత్నీత్వాద్య
 నుగుణంయోజ్యం । కించయథాముక్తస్యభగవతాపరమసామ్యేశుత్వా
 దిసిద్ధేపిజగద్వ్యాపారవర్జమితి లక్షణభూతైరాకారైరైవవ్యవస్థాం స్థావ్య
 తే, తథేహాపిభవతి । భిన్నలక్షణమితిచతత్రైవోక్తం । ఆహుశ్చ పితేవత్వ
 త్ప్రేయానిత్యారభ్య మాతాతదసిసత్తతి । ఏవమనభ్యవగమేతాం పుర
 స్కృత్యభగవదభిగమనమపితత్రతతోక్తందుశ్శకంస్యాత్ ॥ అస్తికర్తా
 హాఫలదేవత్యోకృత్యన్వయంశ్రియః । నిగ్రహాద్వారణంకాలేసంధుక్ష
 ణమనుగ్రహేక్షుక్తంచశ్రీవిష్ణుదితైగద్యవ్యాఖ్యానారంభేమాత్మత్వైక

రూపాంశ్రియం ప్రపద్యతే, మాతాహిహితాదపిపుత్రస్యప్రియమేవపశ్యతిపితౄభయంపశ్యతి, అతోదండధరత్వహీనతైవావలంబనమస్యాందశాయామాసీదితి । అత్రవరదగురూపదేశానుసారిభిర్వాస్వాపైర్వ్యశోక్తం ప్రతాపోష్టశపితృత్వదురాసదభగవత్సమాశ్రయణసంధ్యయే పురుషకారానుప్రవిష్టవాత్సల్యనిర్భరలక్ష్మీసమాశ్రయణం శ్రీమచ్ఛబ్దవివరణముఖేనాభిసీయత ఇతి । నన్వస్యాదండధరత్వాభావే దైత్యదానవమదిశీత్యాదినామాననుటెరక । మైవం “సీతాయావైజసాదద్ధాంరామకోపప్రసీడితా” మిత్యాదిష్వివ కోపస్య పతిసంశ్రయత్వేష్యస్యాస్తదనుమతిమహిమ్నాపిదైత్యనిరాసాదితిసిద్ధేః । స్వాసాధారణవిభూతివిశేషద్వారావాతదుపపత్తిః, తదభిప్రాయేణహి పురాణేషు సామ్యాసామ్యైర్జగద్రూపైరిత్యాద్యుచ్యతే ॥ యత్కంచిదపివైచమ్యంయది నామాత్ర నెవ్యతే । తయోదేశహవ్యసంస్థాపనసిద్ధ్యేత్సర్వసమ్మతా । అవ్యసథిపక్షస్తు * హేతువత్తోయమిత్యపి । అశ్చైతత్వాదిహానుక్తిక్షాపణంవాపినాహతి । నహిసిద్ధేవికల్పస్యాన్నసందేహయాశ్రనిచ్చయాత్ । నకాలాదైవ్విపర్యాసస్తన్నిత్యత్వాదిసాధనాత్ ॥

{ ఈషత్త్వతరగణానిరీక్షణమథాసంఘతగణానైవ్యతేనష్టం }
 { ప్రాక్తనలాభతస్త్రిభువనం సంప్రత్యనంతోవయం । శ్రే }
 { యోనహ్యరవిందలోచనమనః కాంతాప్రసాదాద్యతే సంస్మ }
 { త్యక్షరవైష్ణవాధ్వమనృణాంసంఖావ్యతేకర్హిచిత్ ॥ ౩ }

ఏవంస్తుత్యాక్షేపసమాధానవ్యాజేన స్వామిత్యసౌలభ్యాదికం ప్రతిపాద్యస్తోతుముపక్రాంతస్సుర్వాశ్రయణీయత్యాయ సకల పురుషార్థహేతుత్వముదాహరణవిశేషాధాంతరన్యాసాఖ్యాముపపాదయతి ॥ ఈషదితి । ఎతదనుగ్రహైకదేశోప్యనంతాప్తనిష్పత్తైరనంతాభ్యుదయసిద్ధేశ్చనిదానమిత్యంజయతుమీషచ్ఛబ్దః । త్వచ్ఛబ్దేన “ప్రణిపాతప్రసన్నాహిక్షిప్రప్రసాదినీందేవీ” మిత్యాదిమాక్తస్సుభావనూచ్యతే । సామాన్యతత్వతదనుగ్రహగ్యసదాతనత్వముక్తంమంకణసంహితాయాం “పద్మైస్థితావ

న్యూనకావచ్చునాభప్రియాశుభా । సదానుగ్రహసంపన్నాసామేదేవీప్ర
సీదత్త్వి”తిఅష్టాక్షరనామస్తోత్రేచ “నమామికమలాంతాంతింక్షుమాంక్షీ
రోదసంభవాం । అనుగ్రహపరామృద్ధిమనఘాంహరివల్లభా”మితి । అనిష్ట
నివర్తనెష్టప్రావణానుగుణకరుణాహేతుకంనిరీక్షణం కరుణానిరీక్షణం
కరుణయా విషయాకరణంవా నిరీక్షణశబ్దేనోపపద్యతే । తదిదముక్తంత
త్సంహితాయాం“సామర్థ్యజుమయాం దేవీం వేదగర్భాంమనస్వినీం”లో
కేశేశవిభూతీనాంకారణంయన్నిరీక్షణ”మితి । తస్యవిశ్వసంజీవనతయా
సుధాత్వరూపణం । తయాసగుణక్షణంసహ్యగుల్లాసనం । అత్రపంచమ్యు
క్తంహేతుత్వంతుదయాపేక్షయా రక్షణాపేక్షయాచయోజ్యం । రక్ష్య
తే నిరుపద్రవమవస్థాప్యతే । ప్రాక్ త్వదుపేక్షాకాలే తదలాభతః త
న్నిరీక్షణాలాభతః । నతుత్వతోకపతః, కఃకుప్యేద్వానరోక్షమేత్యాదివ
దంత్యాస్తవకోపాసంభవాత్ । త్రిభువనశబ్దేనత్రైలోక్యాంతర్వర్తినః
క్షేత్రజ్ఞాలక్ష్యుతే । సంప్రతి తతోవలోకితాదేవాదిత్యాద్యుక్తాయాం
త్వన్నిరీక్షణసహాయాం । అనంతోదయం పూర్వకాలాదవ్యతిశయితాభ్యు
దయమిత్యర్థః । ఉక్తం హ్యేతత్సర్వమింద్రేణ “త్వయాదేవిపరిత్యక్తంసక
లంభువనత్రయం । వినష్టప్రాచుమభవత్త్వయోదాసీంసమేధితమితి । అ
త్రప్రళయాదికంవివక్షితమితీశీచిత్ । ఎవమన్వయవ్యతిరేకాఖ్యామేత
త్కటాక్షాధీనందేవాదీనామైశ్వర్యమితిదర్శితం । యథాహకాశ్యపః “బ్ర
హ్మేద్వాత్పసురాసుర్వైమునయశ్చతపోధనాః । ఎథంతేత్వత్సనచ్ఛాయా
మాశ్రిగ్యకమతేశ్వరీ”తిమంకణసంహితాయాంచ అష్టానామపిలోకపా
లానాం తత్సూజానిరతత్వం తదధీనవైభవత్వంచప్రపంచితం ద్రష్టవ్యం ।
ఉక్త సమర్థనవ్యాజేన సర్వపురుషధానాంతత్ప్రసాదాధీనత్వమాహ
శ్రేయ్యతి । అత్రత్వత్ప్రసాదాదివక్తవ్యే అరవిందలోచనమనఃకాంతా
ప్రసాదాదివచనంతథావిధప్రసిద్ధిప్రకర్షద్యోతనార్థం । అరవిందలోచ
నశబ్దేన యంపశ్యేత్తగుసూచనభిల్యాగృభిపేతం శ్రీపతేరప్యనుగ్రహశీ
లత్వంసూచ్యతే । తత్త్వనఃకాంతాత్వోక్తిస్సర్వాపేక్షితదానేతయోస్స
మానాభిప్రాయత్వంవ్యనక్తి । అత్రమనశ్శబ్దోబుద్ధావుపపదితః । భగవ

తఃకరణాయ తజ్జ్ఞానత్వాభావాత్ । మనఃకాంతాభిమతేశ్వరః । పూర్వంకాంత ప్రకృత్యుక్తం, అత్రత్వియంభగవతఃకాంతేతి ఏతేనపరస్పరానుకూలతయా సర్వత్ర వ్యాపారేసామరస్యంవ్యవ్యతే । ప్రసాదాత్ కృపావిశేషాదియావత్, అస్యాఃకృపాదపినిగ్రహసంభవేన తన్నివృత్తిరూపప్రసాదాయోగాత్ । సంసృతిశబ్దాహపురుషార్థసమభివ్యాహారాత్పారిశేష్యచైవశ్వర్యవరః । తేనత్రివర్గాంతర్భూతంసర్వమభిమతమపివచశ్చీతం । అక్షరశబ్దస్తుప్రత్యగాత్మానుభవవరః । వైష్ణవాధ్వశబ్దేనగతిఃశేషద్వారాభగవత్ప్రతిగర్హిత్యతే । ఎతేషుశ్రేయఃశ్రేష్ఠంసుఖంతత్సాధనంవా । పుణ్యశ్రేయసీసుకృతంవృషభిహితం । గృహామితిసర్వత్మైత్రజ్ఞోపలక్షణం । హిరణ్యగర్భస్యాపిత్రాహ్వాపురాణే తదధీనైశ్వర్యశ్వముక్తం “పంచాయానిరిదంప్రాప్యపరతస్తోత్రంతతఃక్రమాత్” దివ్యంచాప్తగుణైశ్వర్యంతత్ప్రసాదాద్బలభవా”నితి॥ బ్రహ్మాదీనాంయదాయత్తంవైభవంయస్యసాస్వయం । తస్యకైముత్యనిభాఽర్యమీశ్వరత్వంశ్రియఃపతేః ॥ ఎతత్ప్రసాదాద్యతేనానాంశ్రేయోనహిసంభావ్యత ఇతివ్యతిరేకోక్త్యా అగ్నింద్రాదిప్రయుక్తమపి నృణాంశ్రేయవితదధీనమితివ్యవ్యతే । హిశబ్దేనశ్రీసూక్తశ్రీస్తుత్యాదిమసర్వశాస్త్రైశుచప్రసిద్ధిర్వ్యత్యతే । నసంభావ్యతే నసిద్ధతీత్యర్థః । ఈదృశస్యాస్యాఃప్రసాదస్యంద్రాదీనామివకాలభేదభేద్యత్వంచ నాస్తీతివ్యంజనాయ కహింబిదిత్యుక్తం । ననుమోక్షప్రదత్వంభగవతేవైతి సర్వత్రస్థాపితం । శ్రీసాత్వతేవ స్వస్యమోక్షప్రదత్వందేవానామైశ్వర్యప్రదత్వంచవిభజ్యోక్తం । తదత్రసంసృత్యక్షరవైష్ణవాధ్వస్విత్యపిశేషవచనం ప్రశంసామాత్రవరంస్యాత్ । మైవం, శ్రీసాత్వతేవ “యామాంబ్య సుఖేనేమందుస్తరంహి గుణోదధిం । నిస్తరంత్యదిరేణై వవ్యక్తధ్యానపరాయణా” ఇతిబంధహేతుభూతగుణోదధినిస్తరణకారణత్వేనలక్ష్మీసమాశ్రయణస్యప్రతిపాదనాత్ । ఉక్తంచస్వయంభవా “సర్వకామప్రదాంరమ్యాంసంసారార్థవతారిణీం । క్షిప్రప్రసాదిణీంలక్ష్మీంశరణ్యామనుదంతియే”దితి । బ్రాహ్మేచపురాణేతన్నామా న్యేవంపత్వంతే “సకృద్విభాతాసర్వార్థిసముద్రపరిశోషిణీ, భ

వభంగావహరిణీ, పరనిర్వాణదాయినీ, జ్యోతిష్కన్యమృతావహాత్మానీ
 ని। వైష్ణవేచ“అన్యవిద్యావదేవిత్వంవిముక్తిఫలదాయినీ”తి। అత్రవిముక్తి
 ఫలదాయిత్వస్యాత్మవిద్యావిశేషణత్వేపి తాదృశవిద్యాయాత్తదధీనత్వో
 క్త్యాప్రకృతసేధిః । మోక్షహేతుభూతాత్మగుణసిద్ధిశ్చతదధీనైతి తత్రత
 త్రోక్తం। ఎవంస్థితేగద్యారంభోక్తన్యాయేన మోక్షోపాయతదధికార
 యోస్తావదేతన్ములత్వందురవహూవం । మోక్షప్రదేభగవతిముముక్షూ
 ణాంఘటకతయైషాతిష్ఠతీతిచసర్వసమ్మతం । పరిపూర్ణానుభవప్రదాన
 శుంకల్పస్తుభగవతస్త్వనైవ్యసహసవత్సకన్యవైతి యథాప్రమాణం భవ
 తు । సర్వథావైష్ణవాధ్వశ్రేయఃప్రదత్వమస్యా ఇహేవాచ్యమానం నవి
 రుద్ధమితి ॥

3

{ శాంతానంతమహావిభూతిపరమం యద్భ్రష్టరూపం హరే }
 { రున్ధ్రంతంబ్రహ్మతతోపితత్త్వియతరంరూపంయదత్యద్భుగం। }
 { యాన్యన్యాని యథాసుఖం విహరతో రూపాణిసర్వాణితా }
 { న్యాహునైస్సరసురూపరూపవిభవైర్దాధోపగూఢానితే॥౪ }

ఎవం శ్లోకత్రయోక్తాయాన్యహేతుచారిణ్యాభగవతస్త్వరూపవిగ్ర
 హావతారేష్వయోగవ్యవచ్ఛేదం వదన్నస్యాఅపి తద్వత్ప్రధానప్రాప్య
 త్వంసూచయతి॥శాంతేతి ॥ శాంతం అశనాయామ్యుర్మిభిరపక్షయాదివి
 కారైశ్చనిత్యానన్వితమితిభావః। అనంతం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం । మ
 హత్యైశుద్ధాశుద్ధేవిభూతీయస్యతన్మహావిభూతి। పరమం సర్వోత్కృష్టం।
 యచ్ఛబ్దసర్వోపనిషత్ప్రసిద్ధింసూచయతి । బ్రహ్మ నిరతిశయబృహత్స్వ
 బృంహణత్వయుక్తంరూపం స్వరూపమిత్యర్థః। అతేవవ్యతిరేకవిభక్తి
 శ్చాత్మఘటితేహరేః ఆశ్రితదోషహరిణస్సర్వేశ్వరస్య, యద్వా సర్వ
 సంచార్తుః।యథోక్తంపురాణే “బ్రహ్మణమింద్రంరుద్రంచ యమంవరు
 ణమేవచ। నిగృహ్యహరతేయస్తాత్తస్మాద్ధరి”రీతిర్యతఇతి । ఏతచ్ఛతుర్విధ
 ప్రశయకర్తృత్వోపలక్షణం। ఉక్తస్వరూపానురూపం “మూర్తంబ్రహ్మ
 మహాభాగే” త్యాదిప్రసిద్ధంపాలంబనయోగవిషయభూతం దివ్యవిగ్రహ
 మాహ మూర్తమితి।మూర్తం స్పర్శరూపాదియుక్తింపరమపదవ్యంకాచి

దేశపరిచ్ఛిన్నంచైత్యంః । అత్ర బ్రహ్మశబ్దేన దివ్యనిగ్రహస్యాతిహాత్యం
స్వసంశ్రితానాం ధీవికాసహేతుత్వంచ వివక్షితం । తతోపి ఆనందోబ్ర
హ్మోత్థామా తాత్పర్యరూపానాం । తద్వినియతరం తస్య నిరతిశయానం
దస్య భగవతస్త్వరూపాదపి సౌందర్యాదిగుణయోగాదతిశయేన ప్రీతివిష
యభూతం । తదిహి వ్యస్తం వాప్రసిద్ధ్యతిశయద్యోతనార్థం యత్తదిత్యన్వేత
వ్యం । రూపశబ్దవిహింసావిగ్రహవరః । యచ్ఛబ్దేన సుగ్రీతిషు భగవచ్ఛాస్త్రా
దిషు వనిత్యత్వాదివిశిష్టతయా ప్రసిద్ధిస్సావ్యతే । అత్యుచ్ఛ్రవం సన్నివేశ
గుణవిహారప్రభావాదిభిరతివిస్తయావహం । ఎవమాదిషుం రూపముక్తం ।
అథ తద్విజృంభితాని వ్యూహా వ్యూహాంతరవిభవవిభవాంతరాదీన్యాహ
యాన్యన్యాసీతి । యచ్ఛబ్దవిహేవ తారకహస్యప్రకరణాదిప్రసిద్ధివరః । బ
హువచనేన “పశ్యమే పార్థ రూపాణి శతశోభసహస్రశ” ఇత్యాద్యుక్తం
భూయస్త్యం వివక్షితం । అన్యాని పరరూపాస్తదంతయో సన్నివేశైర్వ
ణాదిభిశ్చ విలక్షణాని । యథానుభవ మనుష్ఠాదిసజ్జాతీయావతారదశా
యామప్యస్యస్వాభావికసుఖాదినిష్పత్తిర్దుఃఖం వా నాస్తీతి భావః । విహరత
ఇత్యనేనావతారరూపాణాం స్వేచ్ఛామాత్రహేతుకత్వం శ్రీతాదృశ్యం
చ గమ్యతే । తేన కర్మహేతుకత్వాదిశంకానిరస్తా । ఎతేషు స్వరూపాదిషు
కించిదపి శ్రీయాగన్వితం నాస్తీతి ద్యోతనాయో సర్వాణి తానీత్యుక్తం । ఆ
హుః శుక్తిప్రత్యాదీని తద్విదోవా స్వయంభువసప్తపరాశర పారాశ
ర్యాత్రికాశ్వపశౌనక మంకణశతమఖ ధనదాదయస్తత్త్వం హితాప్రశ
తారః । నైవః తవాసాధారణైః । అనురూపరూపవిభవైః అనురూపా
ణాం రూపాణాం సంపద్భిః । రూపాణ్యేవ వావిభవాః, ప్రభూతానుకూ
లైర్వరనురూపరూపైరితియావత్ । రూపశబ్దవిహేపి పూర్వవత్స్వరూపా
దిత్రికవిషయః । భగవత్స్వరూపాదీనామేతత్స్వరూపాదీని యథాక్రమ
మనురూపాణి । అనురూపత్వంచ సంబంధేన తి శ్రుక్త్యంతం సాదృశ్యం । రత్న
కాంచనాదిన్యాదేన స్వసంబంధిని శోభాతిశయ హేతుత్వంచాత్రయా
ణామానురూప్యం । “మద్ధర్మధమణీనత్వం నిత్యైవైషాజగన్మాతా, దేవ

తేషామేవ హేయమితి త్యాదిభిరభిహితం భగవచ్ఛాస్త్రే త్వస్య విస్తరః । గా
 ణోపగూఢాని దృఢసంబద్ధానియోగానహాణీత్యర్థః । ఎతేన సన్నియో
 గశిష్టస్యానుసూచితః । అపరాధభీతానాం భగవతస్సర్వదాశరణ్యత్వా
 ద్ధం ప్రప్రీతశాయాం శరణాన్విత దుష్టన్యాయేన నిరతిశయభోగ్యత్వా
 ద్ధం చ సర్వప్రకారేణ శ్రియా గాణోపగూఢతోష్ఠిః । నిరతిశయభోగ్య
 స్వాపితాద్యుభౌగ్యాంతరీవశ్చైషేణాపిభోగ్యత్వమవిరుద్ధం । తే భగవద
 భిమతస్వరూపరూపాదిసంపదత్యతిభావః । అస్త్యేవం భగవత్స్వరూపరూ
 పాదిషు శబ్దదనురూపాకారైరస్యాస్సంబంధః, క్వచిత్ “సర్వభూతస్థి
 తాద్విజా, యథాసర్వగతోవిష్ణు” రిత్యాదికం వచనమన్యత్ర ప్రతస్తపదా
 ర్థమాత్రవాసిత్వవచనంచకథంఘటతామితిచేతత్రబ్రూమః ॥ శుభైకవా
 సవచసాంసర్వగత్వగిరామపి । అభిమానవిశేషాదైర్విషయస్యాద్వ్యవ
 వస్థితః । వ్యాపిసీసర్వగత్యాద్యాప్సూక్ష్మేత్యాగయప్రథా । శ్రీసమా
 భ్యామిథో వైరంజనయస్తాత్పర్యభేదతః । శక్తికాలవశాదస్యావిభుత్వా
 ద్యుపపాదకాః । ప్రదధన్మస్పష్టజైనాద్వనిరోధాదగతీకృతాః ॥ ఎవంకిల
 తేవదంతి, యథావిభుస్వభావస్యేశ్వరస్యాఘటితఘటనాసామధ్యాద
 బుత్వం, తథాణుస్వభావావాపితస్యావిభుత్వమితి । తత్రనృప్తంతస్తా
 వదయంతః । ఉపాధ్యవచ్ఛేదమాత్రేణ వ్యాణుత్వమిశ్వరేంగీక్రియతే
 నతుస్వరూపతః । యదిచాఘటితఘటనాశక్త్యాత్రవిరుద్ధద్యయసంభవః,
 తదాసర్వాదైత్యభేదాభేదవత్సాభ్యాంకిమపరాధం । అధోచ్యత అణు
 స్వభావత్వేపి వికాసశక్త్యాస్యాః కదాచిద్విభుత్వమవిరుద్ధమితి, తథాస
 తిసమానన్యాయతయాసర్వేషామాత్మనాం స్వరూపవికాసస్వీకారే, రో
 ణోనస్యాత్ * నచపర్యాయాదవ్యవిరోధోవికారాదిభ్యః ఇతి జైనప్రతిత్యై
 వసూత్రమవ్యపార్థకంస్యాత్ ॥ ననుచ “కాచాన్యాత్వామృతేదేవీ” త్యాది
 న్యాయేన భగవద్విగ్రహానవాసిత్వమంతగరుడాదివన్నిత్యభగవచ్చాని
 యమితాధికారవిశేషసద్ధానాశ్రియస్సతయేభవతు, భగవత్స్వరూపే
 తుగాఢసంబంధః సమానస్సర్వసాభారణత్వానైతిస్యాస్త్వైర్విస్యా
 త్ । తత్రయన్యరూపతోక్త్యాస్త్యుతిసిద్ధిరభిప్రేతా, శబ్దాకేతదనురూ

వత్సం । అణుత్వేనవైషమ్యేపి న్యతంత్రశేషిణం ప్రతి పారతంత్య్రశేష
త్వాభ్యాం విభూతిత్వేనాతిశయావహత్వమితచ త్తదపి సర్వవిదవిత్సమా
నం । నచానాదిసర్వజ్ఞత్వాదిసామ్యమిహానురూప్యంతస్యాపి నిత్యసూరి
సాధారణతయా తాన్వత్రిశేషిత్వేనోక్తాయాస్తస్యాస్తేనస్తుత్వనువపత్తైః ।
అన్యథాన్యత్వచేతనత్వాదిభిరసిద్ధితస్యత్వప్రసంగాత్ । అథ “త్వ
యైతద్విష్ణునాచాంబజగద్వ్యాప్తం చరాచర” మిత్యాదివచనస్యారస్యా
వగతాద్విభుత్వాదనురూపత్వంవివత్స్యతే । తదవ్యయైక్యం, జీవేశ్వరకో
టిమికల్పానువపత్తైః । జీవత్వంహ్యణుత్వవ్యాప్తం క్వచిజ్జీవేతన్నిపై
వతిప్రసంగః । యథాసర్వగతోవిష్ణురిత్యాదివ్యాప్తివచనం “సామ్యా
సామ్యైర్జగదుగ్రైస్త్యయైతద్దేవిపూరిత” మిత్యుక్తాసంఖ్యాతవిగ్రహసం
బంధాభిప్రాయంస్యాత్ । శ్చశ్వరత్వేతుభగవతోన్యత్వేతస్యసమాధిక
దరిత్రత్వశ్రుతివిరోధః । తదనన్యత్వేదంవతిత్వాద్యనువపత్తైః । ఆనురూ
ప్యవచనంచాసర్థకంస్యాత్ । ఇహాచాత్వంతసాన్యస్యరూపైక్యైః తై
పూర్వముపినిరస్తా । అత్ర భేదాభేదకాల్పనికభేదాభేదైః తైవప్రమాణి
తైఃప్రక్షిప్తాఽఽతి ॥ అశ్రోద్యతే, యత్తావదుక్తమితరసాధాగణైరా
కారైఃస్పృశ్యనువపత్తిరితి । తదసత్, వ్యావర్త్యంతరవత్త్వేప్రయోజనవి
శేషవత్త్వచ సత్యనేకసాధారణైరపి కైశ్చిత్తున్యనువపత్తైః । స్త్రాయతే
హిసర్వేశ్వరోపనిత్యముక్తసాధాగణైరాకారైః సర్వజ్ఞత్వాదిభిః । య
త్తువిభుత్వేజీవేశ్వరకోటిమికల్పానువపత్తిరితి । తత్రకేవిదేవంపరిహారంతి,
జీవత్వేవ్యస్యావిభుత్వంసమిరుద్భవతే । జీవవిషయాణుత్వశ్రుతిహీనసర్వ
జీవవ్యాపిన్ । తత్తత్ప్రకరణసన్నిహితేషుబద్ధేష్యేవతత్ప్రవృత్తైః । ‘వా
లాగ్రే’త్యాదౌతు ‘సచానంత్యాయకల్పత’ఇతిముక్త విషయోవాక్యశే
షః ఆత్మనాంనిర్వికారత్వస్థాపనాధర్మ భూతజ్ఞానద్వారావ్యాప్తిమభిసం
ధత్తే । ఏవం ‘సస్వమేవావిశంతీ’త్యాదినివాక్యాంతరాణ్యపి । ఏతచ్చ*ప్ర
దీపవదావేశిత్యాదిసూత్రేప్రదర్శితం । నిత్యేషుచసంప్రవన్నజీవసా
జాత్యాగతస్యాణుత్వస్యబాధకశ్రుత్యభావాదనుగ్రహకసద్భావాచ్చ
స్పికారః । అత్యైవస్తుతదైవప్రాప్తస్యాణుత్వస్యానన్యథాసిద్ధవ్యాపిత్య

నవసంపాదకం । నవసర్వగతాదిశబ్దానాంసార్వత్రికావతారసర్వశేషిత్వాదిప్రతిపాదకత్వంకల్ప్యం, యథాశ్చుతస్యేకారోధాభావాత్ । నాపిముక్తవర్తమానాఃజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తికల్పనంయ్యుక్తం తద్వద్భాదకశ్చుత్యాభావాత్ । విభుద్వయాసంభవశ్చిహవాధకశ్చిహవేన, కాలతత్త్వ నిత్యముక్తేశ్వరాణాంధర్మభూతజ్ఞానేన విభుత్వస్యేకారాత్ । జీవలక్షణమపివరతంత్రచేతనత్వమాత్రం । అణుచేతనత్వంత్వేతద్వ్యతిరెక్తజీవవిషయం । అథవాజీవలక్షణేఽణుశబ్దః పరిచ్ఛిన్నమాత్రపరస్సన్నముష్యాంభగవత్పరాధీనాయాంస్వాతంత్ర్యగుణపరిచ్ఛేదేనవర్తతాం । వివంచజన్మాన్యనికరణేభాష్యం, అనంతవచందేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపమాహ సగుణత్వాత్స్వరూపస్యస్వరూపేణగుణైశ్చానంత్యం తేన పూర్వపదద్వయవ్యాప్తత్రకోటిద్వయవిలక్షణాస్సాత్మికయస్వరూపస్వగుణానిత్యావ్యాప్తత్రాశ్చి । అత్రహ్యస్యేహంనిత్యానాంస్వరూపతోగుణతత్త్వసాత్మికయత్వేన వ్యాప్తత్రత్వంబల్యైస్తుస్వరూపతోఽనిత్యతత్త్వేపి పారతంత్యాద్రిదియోగాదుగుణతస్సాత్మికయతయావ్యాప్తత్రతాయుశ్యతే, తథావజగతాగ్రణితత్వలక్షణేపి వ్యాపారతస్సాత్మికయత్వాద్వ్యాప్తత్రత్వం । అతోజీవత్వేస్యస్యాస్వరూపవిభుత్వేనపతిస్వరూపానురూప్యమితి । అపరేత్వస్యాశ్చేతనత్వాదవిదన్యత్వం విభుత్వాజ్ఞేవాన్యత్వం పారతంత్యాద్రిద్వీరాన్యత్వంచ । సహిసదసద్విలక్షణాదిష్వివాదప్రవిరోధః, జీవేశ్వరరూపేణ వివిధాత్మవిభాగవచనేషు త్వస్యా అనుక్తిరవివత్తామాత్రాత్ । వస్తుతస్తుపతిపుత్రవ్యాప్తత్రపత్నీన్యాయేనలక్ష్యైఃకొట్టంతరత్వం తత్రలక్ష్యైఃఅపిసత్తాభగవదదీనా భగవతస్తువైభవంతప్రభాపుష్పపరిమళన్యాయేనలక్ష్యైఃయత్తం, అతోత్రాపిపతిస్వరూపానురూప్యంపత్నీస్వరూపస్యసుగమమితి । అన్యేతుస్వరూపస్థితిరేవమస్తు, తథాపి సేయమీశ్వరకోటిః విభూతిద్వయశేషిత్యాదిమాత్రేణతల్లక్షణసిద్ధిః । తత్రసర్వశేషిత్యాదికంభగవతః, అస్యాస్తుతదితరసర్వశేషిత్యాదికమితి విభాగః । అనురూపత్వంతుపూర్వవచేన । జగతాగ్రణితత్వాదిబ్రహ్మలక్షణంతుపతిమాత్రగోచరం । అతఎవతస్యసర్వేశ్వరత్వంగమాధికదరిత్ర

త్వంచేతి । తదిదంపశు త్రయమన్యోన్యమనన్ విప్రకృష్టం, బివాదినిమాఖ్యా
నివేశేతుమిధోవివాదః ॥ ప్రాగు కైససహితేషువర్షేచ్యత్ర చతుర్ద్వవి
స్వతంత్రవతినిత్యేచ్ఛాసిద్ధంసర్వమిదంశ్రియః । అపిచై వంనతస్యేశేశ్వ
నేత్యాదిదగ్ధనాత్ । అతశ్చతుస్థిరస్యేతైఃపత్యావైశ్వర్యవిశ్రమః ॥ అత
ఎవసరసంబంధినో భాగాభిసరకద్వార్థత్వేప్యస్యాఃపతివత్తదిచ్ఛాయత్తం
ప్రధానప్రాప్యత్వానికవవిరుద్ధం । ఆకాససామ్యేపిక్వచిద్వ్యాపారోభి
ద్యతే । సర్వకర్తుర్వల్లభాప్రీత్యుద్దేశేతత్తల్లిలాప్రసృతైస్తస్యఅపిచద
న్వయోక్తిరవిరుద్ధా । సహారభేపికాశ్యేతానికపతిన్యాయేనపతిప్రాధాన్య
వ్యవదేశః । పతికర్తృకత్వమాత్రవ్యవదేశశ్చిహ్వపనన్మః । పతిబుద్ధ్యధీనస్యా
పి పత్న్యనుఃభావస్యోభయచ్ఛాసిద్ధత్వవ్యవదేశస్తస్యాలపి తతైవేష్ట
త్వాదిశేషాదుపపద్యతేతిగమనకేతి । అత్ర సర్వభూతేశ్వరత్వాదివచన
సామ్యాదస్యాగుణభావకేభయేచ్ఛాప్రయుక్తభితిశేచిదాహుః ॥ అన్యో
న్యేచ్ఛాఘాతాదినివృత్తాతత్పరత్వతః । వికకంత్వమశేషాణామాగమా
నాంభవత్వితి । వంచస్యేతేషువర్షేషుకశ్చిదేకఃప్రమాణవాక్ । సలక్ష్మీక
స్యసామూహ్యంసర్వధానుప్రతిష్ఠితం । ఇహౌపంక్తచిదంశేతుసంశయోపి
విపశ్చితాం । ఉపయుక్తాంశవైశద్యాదుపాయాఫలసంభవః । అత్రస్వాను
త్వసౌలభ్యఫలదత్వఫలత్వతః । అనుభావ్యేణసంబంధశ్చిత్రితౌదర్శితశ్చి
యః ॥ అపిచాత్రద్వయాధకునుసంధిత్వతాశీశబ్దరుక్తయశ్చతతతత్ర
నూచితాః । వత్సర్థస్తునిత్యయోగస్వరూపదూపాదిసర్వవిషయతయా
చతుర్థశ్లోకేన్యంజితః । నారాయణశ్చార్థోపికాంతస్తేపురుషోత్తమః శాం
తానంతమహావిభూతీత్యాదిభిస్సంగ్రహేనోక్తః । చరణశబ్దోపలక్షితవి
గ్రహయోగోపిమూర్తంబ్రహ్మేత్యాదినాప్రదర్శితః ॥ ఎవంసంక్షిప్తసి
ద్ధాంశపశచిదారపూర్వకం । సాధ్యంప్రాప్యముపాయంబస్తాత్రే సంద
ర్భయిష్యతి ॥

కవికథకసింహాద్భుతం శ్రయ్యంతాచార్యఇత్యభిఖ్యాతః । వ్యవృణుత
యామునవిహితాంరమాస్తుతిం వెంకటేశకవీః॥ ... *

ఇతికవితారికసింహస్యసర్వతంత్రస్వతంత్రస్య

శ్రీమద్వేంకటనాథస్యవేదాంతాచార్యస్య

కృతిషు రహస్యరత్నానాం

చతుర్శ్లోక్యధికారస్తుతీయః.

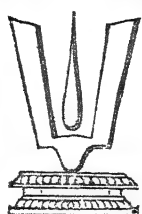

శ్రీ చతుర్శ్లోకీ భాష్యమ్.

సంపూర్ణమ్.

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

శ్రీలక్ష్మీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీస్తోత్రభాష్యప్రారంభః.

శ్రీమాణిమేరికటనాథార్యకవితార్కకేశసరి వే
దాంతాచార్యవర్యోమేసన్నిధతాంసదాహృది ॥

శ్రీమద్యామునమునినానాథసహాయేననాథవానస్త్రి । యద్వజన
చంద్రజనితా స్తోత్రసుధాభవతిసుమనసాంభోగ్యా ॥ పాప్యపాప్రిక
భూతేభగవతియామునమునేరయంప్రస్ఫుతః । మరితాని హరితిజగతాం
ద్వయానుసంధానసింధుపరివాహాః ॥ విమలమమృతోల్బణరసంవిగామ్యాని
ద్విశతివేంకటేశకవిః । యదుపతివరణాహామిదంయమునాతీర్థమివయా
మునంస్తోత్రం ॥ యశ్యప్యత్రనసందృష్టంపరాధప్రతిపాదనం । తథాపితా
ద్యుగూప్రివత్వంపరసంకల్పతస్థితం ॥ స్తోత్రరత్నమిదంస్యప్రమాచార్యస్తుతి
సంపుటే । నిధానమివనిస్సీమంనిర్విశంతివిపత్తితః ॥ మంగళాచరణత్వేన
ఖ్యాతాగురునమస్కృతిః । ప్రియత్యాచారానుసారేణస్తోత్రాగ్రంభేవిధియ
తే ॥ నమస్కారోత్పరిజ్ఞేయః ప్రణిపాతపురస్సరః । ఆచార్యాదన్యతోజ్ఞే
యాయాకేవలనమస్కరియా ॥ ప్రమాణమిహవిజ్ఞేయంమైత్రీయాచర
ణంసతాం । మైత్రీయఃపరిపత్రచ్ఛప్రణిపత్యాభివాద్యచేతి ॥ ప్రణిపాత
శ్చసాష్టాంగప్రణామః । ప్రణామలక్షణంచభాష్యకారైరేనిత్యానుష్ఠాన
లక్షణసంగ్రహేప్రదర్శితం “మనోబుద్ధ్యభిమానేనసహన్యస్యధరాతతే ।
కూమణవచ్చతురంపాదాశిరస్తతైగ్రివచంచు”మితి । నిత్యానుష్ఠానాధి
కారిణఃపరమైకాంతినోభగవతైకంకరైకరతిత్వాన్నప్రివన్నాధికారిణః

వ - ఉపాసకానాముపాయభక్తావప్యేతదనుష్ఠానముపయుజ్యతే ఇతి విభా
గః । తత్తేదమాగతంస్వస్యసదాచార్యేక్షణాదికం । యత్సంబంధాదముం
సాధముని ప్రణమతి త్రిభిః, ఉక్తంచ “ఆచార్యప్రాచార్యసన్నిపాతే
ప్రాచార్యాయోపసంగ్య హుత్యావ సంజిహ్యతే దాచార్యం, ప్రతిషేధ
దితరోలుప్యతే పూజాచాస్యసకాశ” ఇతి ప్రాచార్యవందనప్రాధాన్యం । ఆ
శ్రుతునః ప్రాచార్యవందనప్రసంగసన్నిధౌస్యాచార్యైర్విషేధాదేవస్యా
చార్యవందనశ్లోకనిగ్దాతాభావ ఇతి సుసంగతమేతత్ ॥ భగవద్భక్తితత్సేష
హౌలోకానుగ్రహ ఇత్యమి । ప్రాధాన్యేన ప్రకాశ్యంతే తత్స్వభావా
స్త్రిషుక్రమాత్ ॥ వైరాగ్యపరభక్త్యాదేస్తత్త్వజ్ఞానం ప్రసాదకం । ఇ
తి జ్ఞాపయితుంతస్య త్రిమపద్యేషు సంగ్రహః ॥ తత్రాపి వర్వభేదేన జ్ఞా
నభక్తివైపరీత్యం । హేతుకార్యత్వయోజ్ఞాప్రైవ్యద్విధాత్రస్థాపితః
క్రమః ॥ గురోజ్ఞానాదిసంపత్తిప్రస్యాస్సర్వాతిశాయితా । లోకోప
కారి తామ్యైకైత్యతోనపునరుక్తతా ॥ కరణత్రయసంబంధప్రతిబంధప్ర
శాంతయే । త్రివారం మంగళాచార ఇతి కేచిత్ప్రవక్షతే ॥ అన్యే మంగళ
భూయస్త్యసిద్ధ్యై మంగళకర్మణాం । త్రియాసమభిహారోయమితి సాఫ
ల్యగుభ్యధుః ॥ ఇథ మేవ విభావ్యంతమభయంభవ్యవృద్ధయే । పరాశరనమ
స్కారోపకుళాభరణానతిః ॥ సర్వాభ్యేతానిభాగవతవందనానిభగవద్వం
దననాంతరీయకతయానుష్ఠీయంతే ॥ తస్మాత్ప్రసాపిప్రబంధనిర్మాణస్యభగ
వదభివందనరూపత్వాదితి ॥ భగవద్వందనంస్వాద్యం గురువందనపూర్వ
కం ॥ క్షీరంశరీరయాయుక్తంస్వదతేహివిశేషతః ॥ ఇహతావత్ ‘ఆచార్య
దేవోభవేతితైత్తిరీయాః । ఆచార్యవాన్పురుషోవేదేతిభందోగాః । య
స్యదేవపరాభక్తిర్యథాదేవతధాగురౌ । తస్యైతేకధితావ్యాధాః ప్రకా
శంతేమహాత్మనోఇతికథాః ॥ రహస్యాన్నాయేతు ‘యథాభగవత్ప్రేమంవక్త
రిభక్తిరితిఅమానిత్వాదీంత్యన్యజ్ఞానహేతుః ప్రక్రమ్యగీయతేవ ।
“ఆచార్యోపాసనంశౌచంధైర్యమాస్త్యవినిగ్రహ” ఇతి । ఆచార్యప్రసాద
స్యవ సర్వసిద్ధిహేతుత్వంబోధాయనీయే పురాణసారసముచ్చయేప్రా
క్తం “దేవతాయాగురోశ్చాపి మంత్రస్యాపి ప్రకీర్తనాత్ । ఐహికాము

ష్టికీసిద్ధిర్విజస్యస్తేనసంశయః”ఇతి। సిద్ధిరిహజ్ఞానాదిసమస్తాపేక్షితలాభః । ఉక్తంహిజయోభ్యసంహితాయాం “యస్మాద్దేవోజగన్నాథఃకృత్వామర్త్యమయీంతనుం । మగ్నానుద్ధరతేలోకానామరుణ్యాచ్ఛాస్త్రపాణినాతస్మాద్భుక్తిర్దురౌకార్యాసంసారభయభీరుణే”తి । ఏవం ‘దేవమివాచార్యముపాసేత సమఆచార్యేభ్యోనమఆచార్యేభ్య’ఇతి “ఆచార్యః సోవితాతస్యజ్ఞానం ప్లవత్యాహవాచ్యతే । మంత్రేతద్దేవతాయాంచతథామంత్రప్రదేగురౌ । త్రిమభక్తిస్సదాకార్యాసాహిప్రథమసాధనం । మంత్రనాథంగురుమంత్రంసమత్వేనాభిపూజయేత్ । చతుగ్రమ్భంగురుంత్యక్త్వాశాస్త్రగ్రమ్భంతుయత్సరేత్ । కరస్థముదకంత్యక్త్వాఘనస్థమభివాంభతి । సులభంతుగురుంత్యక్త్వాదుర్లభంయతిపాసతే । బద్ధంత్యక్త్వాధనం మూఢగుప్తమన్వేషతేషీతా”విత్యాదివచనశతమిహ ద్రష్టవ్యం । సచాచార్యవంశోజ్ఞేయోభవత్యాచార్యాణామసావసావిత్యాభగవత్తత్త్వత్యామానాత్ ప్రాచార్యభజనమపికర్తవ్యం । తత్సాచార్యస్యావ్యధికంప్రీణనం । అతోత్రగురోరపిగురుంనాథమునింప్రణమతి॥...*

నమోచింత్యాద్భుతాక్షేప్తజ్ఞానవైరాగ్యరాశయే॥
నాథాయమునయేగాధభగవద్భక్తిసింధవే ॥

నమోచింత్యేతి ॥ యవ్యవ్యత్రగురువక్షిప్తస్వయమభివంద్యతే తథాపి పరప్రతిబోధనార్థంప్రబంధముభేనోపకర్తవ్యాణామేవాత్రగ్రంథేనివేశః । అత్రనమశ్చబ్ధఃప్రహ్నిభావపరః ఆత్మనివెదనపరోవా । సతు ప్రణీపతనపూర్వకఇత్యుక్తం “దండవత్ప్రణమేద్భూమానిర్లజ్జోగురుసన్నిధౌ । శరీరమథఃపాణించసద్గురుభ్యోనివేదయే”దితివిధానాత్ । నమసశ్చ ఆత్మనివెదనపరత్వమీశ్వరసంహితాయాం మంత్రరాజపదస్తోత్రేప్రోక్తం “సమస్కారాత్మకంయస్తైవిధాయాత్మనివేదనం । ముక్తదుఃఖోభిలానామానశ్చులేతంనమామ్యహ”మితి । గుణైర్దాస్యముపాగతఇతిచాభిప్రాయేణాత్ర గురోజ్ఞానాదిగుణగణోక్తిః । జ్ఞానమిహ “సావిద్యాయావిముక్తయే, సంజ్ఞాయతేయేనతదస్తదోష”విత్యాదిమూక్తమపవర్గోపయోక్తంపరస్వరూపరూపాదిజ్ఞానం । శుద్ధశజ్ఞానవానేవగురురాశ్రయణీయః॥భిన్ననావాశ్రితస్తస్త్వభ్యో యథాపారంసగ

చ్యుతి । జ్ఞానహీనంగురుంప్రాప్యకుతో మోక్షమవాప్నుయా" దతివ్యతిరే
కనిందనాత్ । వైరాగ్యమల్పస్థిరత్వాదిదోషవిచూషితేషుస్వర్గస్వారా
జ్యాదిషుస్వాత్మానుభవమాత్రేచనిస్పృహత్వం । అచింత్యత్వాదిత్రికం
చద్వంద్వాత్పూర్వత్వాత్ప్రత్యేకమన్వేతి । అస్తదాదిభిఃస్వరూపతఃకా
రణతోపశేచతో విషయతశ్చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యత్వమిహాచింత్యత్వం కుత
వైరపహ్నాత్తుమశక్యత్వం వా । అద్భుతత్వమిగతాంశస్యాపిలోకో
త్తరతయాఆచ్యర్యయుక్తత్వం । అక్లిష్టత్వం "స్వయమాగతవిజ్ఞానానివృ
త్తింధమౌమాస్థితా" ఇతివత్ ప్రాచీనసుకృతవిశేషజనితేనపరావరగురు
ప్రసాదేనాయత్నలబ్ధత్వంవిరుద్ధధర్మసంమద్దరహితత్వం వా । జ్ఞానాదేర
క్షయత్వవ్యంజనార్థమిహతదాశ్రయరాశితబ్ధః । అచింత్యత్వాదివిశేషజ్ఞా
నవైరాగ్యరాశీయస్యేతిబహువీహిర్వా । తదాతుజ్ఞానవైరాగ్యయోః
ప్రత్యేకంవిషయానంత్యేనభేదమనుసంధాయరాశిత్యక్లప్తిః । నాథశబ్ద
ని 'నామోక్తావధోక్తిరపిపూర్ణోక్తికార్యకరీతన్యాయేనశ్రీరంగనాథ ఇ
తినామధేయం స్వాపేక్షితస్తద్వైయాచనీయత్వంస్వామిత్వంచవివక్షితం ।
స్వాభావికంభగవదనన్యాహశేషత్వం తదిష్టవినియోగసిద్ధస్వాచార్యశే
షత్వస్యసమిధం । పాపకృతమేవాన్యశేషత్వంపరిహార్యం । నాథాయ
నాథమునయిత్వవత్కృమాణేప్యేవంవివత్సాగ్రహ్యమునయో భక్తిపేరి
తతయాప్రకృష్టమనశీలాయ । ఉభయలింగత్వవాచినాభగవచ్చబ్దేనస
ర్వశేషిణఃపరభక్తియోగ్యత్వంవ్యజ్యతే । మహనీయవిషయప్రీతిర్భక్తిః ।
ఏతద్భక్తిస్సనకాదిభిరప్యనుష్ఠితా । అశక్యతలస్సర్వత్వమగాధత్వంతోభ
ణ్యాభిరతోభ్యత్వంచ । భక్తైరపారత్వాశోష్యత్వాదిఖ్యాపనాయతదా
శ్రయేసింధుతోక్తిః । భక్తింవాసింధుత్వేనరూపయిత్యాబహువీహిః । అ
ప్రయుముతూణాం చిత్తపరిహారభూతేషుబహుషుగుణేషు ప్రాధాన్య
తస్త్వయఉపాతాః । తత్ప్రాప్తిప్రధానతమత్వవ్యక్తైభక్తైఃకృతగుక్తిః ॥ ౧

{ తస్మై నమోమధుజిదగ్ధి సరోజతత్వజ్ఞానామరాగమ
హిమాతిశయాంతసీమే । నాథాయ నాథమునయోత్రపర
ప్రచాపినిత్యంయదీమచరణౌ శరణంమదీయం ॥

ఏవంభగవత్పరత్వానుభవజనితభక్తివరిపూర్ణంప్రణమ్య తమేవా
వతారహేతుభూత సౌలభ్యగుణవిశేషానుభవజనితస్నేహపూర్ణం “నమ
స్తస్తైనమస్తస్తై, నమోనమస్తైస్తు సహస్రకృత్వ” ఇతివదాదరాతిశయా
త్పునర్నమస్యతి॥ తస్తైనమ ఇతి ॥ తస్తై స్వయోగమహిమప్రత్యక్షితత
త్త్వేత్రయ ఇతిసుప్రసిద్ధాయ । మధుజిచ్ఛట్టిః ప్రాదుర్భావవిశేషకృత
దుష్కృద్వి నాశనంహిరణ్యగర్భాదిసాధుపరిత్రాణంతద్వదస్త్రదాదివ్యపి
రజస్తమఃప్రభృతి సర్వదోషనిరాసార్హత్వం వేదాపహరణవృత్తాంతేనభ
ర్మసంస్థాపనంచనూచయతి । అంఘ్రిశబ్దేన శుభాశ్రయ విగ్రహద్వారా
నురాగాతిశయహేతుత్వం తత్రాపిశేషభూతస్యోద్దేశ్యతమాంశశ్చప్ర
దర్శ్యతే । సరోజత్వరూపశేనమంగళత్వంభోగ్యత్వంచవ్యంజితం । భగవ
దంఘ్రిబలేనమధుజిత్వః అయంతుతద్భోగ్యతాతిశయేనజితఇతిభావః । త
ద్విచయంత త్త్వజ్ఞానం తత్పరద్వయమేవ ముముక్షూణాం సిద్ధోపాయః
ప్రాప్యంచెతియాథార్థ్యబుద్ధిః । ‘అజాయమానోబహుధావిజాయతే త
స్యధీరాఃపరిజానంతియోనిం’ అజోపిస న్నవ్యయాత్ప్రాజన్మకర్తృచ మేది
వ్య” మిత్యాదిషూక్తమవతారహాస్యజ్ఞానంవా । అనురాగభావవతారప్ర
కాశితగుణవిశేషకృతఃసుహృన్మిత్రాదిష్టివస్నేహః సేవకస్యస్నేహా
భక్తిశ్చ “స్నేహేనామేవరమోరాజత్వయినత్యంతప్రతీష్ఠితః । భక్తిశ్చని
యతావీరభావోనాస్యత్రగచ్ఛతీ” త్యత్రసంబుద్ధిద్వయసూచితసేవ్యగుణ
భేదనిబంధనతయా విభజ్యోచ్యతే । జ్ఞానానురాగయో ర్మహిమా మహా
త్త్వంతస్యాతిశయఃప్రకర్షః తస్యాంతసీమేవరమావధి భూతాయ అన్యై
యోగినః ఏతదపేక్షయార్వాచీనాః । తెషాంజ్ఞానాదికంహిసముద్రైగో
ష్పదమస్తీతవదేతస్యజ్ఞానాదావంతర్గతంభవతీతిభావః । భగవదనురాగా
తిశయోక్త్యా తదితరవిషయవైరాగ్యాతిశయో ప్యర్థసిద్ధః । అత్రముక్తేః
పూర్వావస్థాయాంజ్ఞానభక్త్యాద్యుత్పాదనముఖేనశరణత్వం । పరత్రతు
ముక్తిదశాయాంసూరివచ్ఛేషిత్యేన విశిష్టప్రాప్యాంతర్భావాత్తత్రా
పిప్రాచీనమహిమావకారసాక్షాత్కారేణవిశేషప్రతిపత్తిఃపయతయై
వేత్త్యాశయః । అపిచెతివత్ చాపీత్యవ్యయమనతిరిక్తార్థం । యద్వాపరశ్రే

రణత్వాసంభవప్రతిక్షేపార్థోయమపిశబ్దః|నిత్యంయావదాత్మభావి|యదీ
యచరణౌ|యస్యచరణావిత్యర్థః|శరణమితియాధాసంభవముపాయత్వ
ప్రాప్యత్వరక్షితృత్వాదీనాంతం|త్రైలోపాదానం|అత్రపరత్రచేత్యుభా
భ్యామన్వయాత్|ఉక్తంచగురోరపిప్రాప్యప్రాప్తకభావేనసంశ్రయ
ణీయత్వంసాత్వతతం|త్రై “గురురేవపరంబ్రహ్మగురురేవపరాగతిః|గురు
రేవపరావిద్యాగురురేవపరాయణం|గురురేవపరఃకామోగురురేవపరం
ధనం|యస్మాత్సముపదెష్టాసౌతస్మాద్గురుతరోగురు”రితి|అన్యత్రచగురుం
ప్రస్తుత్య “అర్చనీయశ్చనంద్యశ్చకీర్తనీయశ్చసర్వదా|ధ్యాయేజ్ఞపెన్న
మేఘక్రైభజేదభ్యర్చయెన్నదా|ఉపాయోపేయభావేనతమేవశర
ణంప్రజే”దితి||

౨.

{ భూయోనమోపరిమితాచ్యుతభక్తితత్త్వజ్ఞానామృతాభివరి
వాహశుభైర్వచోభిః|లోకేవతీర్ణవరమార్గసమగ్రభక్తి
యోగాయనాథమునయేయమినాంవరాయ|| 3||

పునరపితమేవస్వనిష్ఠాప్రధానలక్షణపరమాదార్యవిశిష్టంభా
వయక్|పునశ్చభూయోపినమోనమస్తభితిన్యాయేనప్రణమతి||భూయ
భితి||ప్రవప్రియస్యభగవతఃస్వవిషయస్తుతౌయోజయితుమిచ్ఛతిఃస్తోత్రం
తావదాస్తాంతతోప్యసాధారణ్యేనోపకారకతమోనాథమునిరేవమేనం
తవ్యభితిభావః|ఆశ్రితసంరక్షణప్రతాన్నచ్యుతభితిచ్యుతఃతదభిప్రా
యేణహిస్వయముక్తంభగవతా “సత్త్వాన్నచ్యుతపూర్వోహంసత్త్వం
వైవిధిమత్యుత”మితిసత్త్వమిహవ్యవసాయః|ప్రవ్యాపవ్యవసాయే
మసత్త్వమస్త్రీబుజంతుష్వితినానార్థపాతాత్|నకర్తృణావర్థతేనోకనీ
యా|సనసాధునాకర్తృణాభూయానోపవాసాధునాకనీయానిత్యాది
మాక్తం|జ్ఞానబలైశ్వర్యాదేరప్రచ్యుతత్వంవావివక్షితం|యస్మాత్ప్రా
ప్తానవ్యవంతేసోచ్యుతభితిపిరుచ్యతే|అత్రచ్యుతోయస్మాన్నాస్తిసో
చ్యుతభితిబహువ్రీహిః|భక్తిశ్చతత్త్వజ్ఞానంచేతిద్వంద్వః|తత్త్వజ్ఞాన
మనారోపితాకారణబుద్ధిః|భక్త్యాదియోగాదస్యవచసాంవిప్రంభణీ
యత్వంసూచితం|అపరిమితత్వమిహభక్తిజ్ఞానయోర్విశేషణంతయోర

మృతాభిత్వరూపణం సంజీవనత్వస్వయంప్రయోజనత్వా తేయత్వాది
వ్యంజనార్థం । పరివాహస్తటాకాదిరక్షణార్థమధికజలాపగమనప్రవా
హస్తద్వచ్ఛుభైః । ప్రసన్నమధురశీతలత్వాదిస్వభావైరిశ్యర్థః । అత్రా
నుక్త్వాస్థాతుమశక్యత్వం ప్రీరకాంతరప్రయోజనాంతరనైరపేక్ష్యంచ
దృష్టాంతేనవ్యజ్యతే । వచోభిః పరతత్త్వపరమహితపరమపురుషార్థవిషయో
ర్న్యాయతత్త్వాదిప్రబంధనివేశితైరవ్యైశ్చవాక్యైః “సంస్తూరామ్యస్య
వాక్యాని, సంసారక్రమ సంపన్నా” మిత్యాది ప్రకారోత్రానుసంధే
యః । లోకే సాత్వికేజనేయద్వాభగగర్హియభాషిణీతేభవనే । అత్యద్భు
తం హ్యేతదిభావః । యథాపరమపదనియో భగవాన్త్రావతరతి త
థానాథమున్మాఢితోభక్తియోగస్తదాశ్రితేషు మత్పర్యంతేష్యిత్యభిప్రా
యేణావతీర్ణత్వోక్తిః । పూర్వంచరాలోహసీమావస్థితత్వంచసూచితం ।
పరమార్థశబ్దః స్వయం ప్రయోజనత్వమైతవత్త్వంచావక్తి । ఫలంప్ర
త్యవ్యవహితపాథనత్వజ్ఞాపనాయసమగ్రతోక్తిః । భక్తిశ్చాసామోగ
శ్చేతిభక్తియోగః ప్రీతిరూపాపన్నధ్యానముపాయోవా । యోగస్సన్న
హనోపాయధ్యానసంగతియ్యుక్తిష్యితి నైఘంటికాః । భక్తిశబ్దవిహవచః
పరివాహమూలతయాసహజాక్రంతత్వజ్ఞానముపలక్షయతి । భక్తియో
గస్యాపితత్వజ్ఞానాత్మకత్వసూచనార్థంవాపుథగనుక్తిః । నాథమునిశబ్ద
స్యప్రతిష్ఠాకంఠిబంధనాత్ “గురుపాదాంబుజంభ్యామృదునామజపేత్స
దా । గురొర్వాత్తాంకథాంచైవ గురోరన్యంనభావయే” దిత్యాదికమనుసం
ధేయం । యమినాం భగవదేకనియతేకరణత్రయవృత్తీనాం । వరాయ వర
ణీయాయ శ్రేష్ఠాయ వా । ఏతశ్చుభగవద్విషయయోగారూఢతయా ప్రా
ప్తం । యద్గీయతే “యోగినామపిసర్వైషాంమద్గతేనాంతరాత్మనా । శ్రద్ధా
వాభజతేయోమాంసమేయ్యుక్తమోమత” ఇతి ॥ 3

{ తత్త్వేన యశ్చిదచిదీశ్వరతత్త్వభావభోగావవగతమ
పాయగతీరుదారః । సందర్శయన్నిరమిమీతపురాణరత్నం }
{ తస్మై నమోమునివరాయపరాశరాయ ॥ ౪ ॥ }

తుష్టూపన్నపిలక్ష్మీశ మాచార్యగుణయంత్రితః । క్రమాత్స్వస్యమ

తాయోక్తం ప్రభుణాన్యత్రకృత్యతే ॥ అత్రహిప్రబంధనిర్మాణద్వారా
 పరంపరయోగకారకాన్ననశ్చిక్ష్మస్తైష్యపిధర్మశాస్త్రకృతాం ప్రాచు
 ర్యేణ ధర్మభాగోపబంహణప్రధానత్వాద్భారతాదికృతాం మనుష్య
 త్వకంచుకితమహాపురుషానుగుణకావ్యత్వకవచితాతిగహనగభీరవితత్కం
 ధనిర్మాతృతయా తత్త్విత్రయాదివివేకస్యతత్ప్రబంధేషు కృచ్ఛ్రసాధ్య
 త్వాచ్చ అనన్యపరావ్యామిశ్రవ్యక్తతాత్పర్యసంక్షిప్తసాత్త్వికోపబంహ
 ణప్రధానతమపురాణనిర్మాణే నాత్యంతోపకారకం పరాశరం ప్రణమతి॥
 తత్త్వేనేతి ॥ తత్త్వమిహానారోపితంచూపంయథావస్థితాకారణేత్యర్థః
 యచ్చజైనప్రజాపతినప్తావస్థపాత్రః సహజావాచవ్యాసః పారాశ
 ర్యశివత్యాసస్యాస్తత్త్వాయ తత్ప్రత్యక్షేన శ్రుతిశ్చపాత్రః పులస్త్యవసి
 ష్టవరప్రదానబద్ధవరదేవతాపారమార్థ్యజ్ఞానవత్తయాప్రసిద్ధశివ్యజ్యతే
 అత్రచిదచిచ్ఛబ్దౌగోబలీవర్దన్యాయాచ్ఛేతనాచేతనవిశేషవరో చైతనవి
 శేషః బద్ధముక్తదయః । అచైతనవిశేషస్త్రిగుణకాలాదయః । ఈశ్వరశి
 వాస్వితరసర్వనియంతా స్వయమనైస్సస్వసంకల్పమంతరేణానియా
 వ్యఃపురుషాత్తమః । అత్రస్వస్వరూపావగతిపూర్వకత్యాజ్యోపాదేయ
 విభాగాభిప్రకృత్యాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమనివృత్త్యభిప్రకృత్య
 య్యంతోక్తభాక్త్యభోగ్యనియంతృక్రమోనిబద్ధః । తత్త్వభావాః తే
 మాంత్రీయాణాంసాధర్మ్యవైధమ్యరూపాధర్మాః । తత్రాకారణత్వాద
 యస్సాధర్మ్యరూపాః । పరితంత్రీత్వభాక్త్యత్వపరాక్త్యసర్వశరీరత్వా
 దయోవైధమ్యరూపాః । భోగశివాస్వగంస్వారాజ్యాదిసుఖానుభవః
 స్వాత్మానందానుభవశ్చ । తస్మిన్ముక్తిశబ్దంకెదిదుపచరంతి । సహిత్యం
 కించిత్స్వాత్మానందమాత్రానుభవరూపంకైవల్యమస్తి “చతుర్విధామ
 మజనాభక్తావహితేభ్యతాః । తేషామేకాంతినశ్శ్రేష్ఠాస్తైవైవానన్యదేవ
 తాః । అహమేవగతిస్తేషాంనిరాశీకర్తృకారణాం । యేతుశిష్టాస్త్రయోభ
 క్తాః ఫలకామాహితేమతాః । సర్వేచ్యవసధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తుమోక్షభా”
 గితివిశేషణాత్ । కించ॥ సర్వకర్మవినిర్మూలముక్తిభేదఃకథంభవేత్ । కమై
 కదేశయోగేతునముక్తిర్ముక్తిభేదవత్ । నచకైవల్యవాజ్ఞాత్ప్రముక్తి

రేషెతియుజ్యతే । స్వమాత్రభుక్తితాత్పర్యాజ్జతస్యప్రయోగతః॥ ఆత్మమాత్రానుభవసక్తస్యతమపాయానుష్ఠానఃకాగతిరితిచేత్ బ్రహ్మవిద్యానుప్రవేశానామపవర్గవిశ్రాంతౌ తదభావేచతత్త్వదనుగుణేతిభాష్యాదిమన్తప్రవృత్తం । ఐశ్వర్యాద్యధికానాంతత్త్వగ్రిదర్శనమప్యదార్యకృత్యమేవ । అపవర్గః సర్వకర్మాత్వంతోఽఘ్నైదనసశ్చేషావిద్యానివృత్తిలక్షణపరిపూర్ణబ్రహ్మనుభవః । సచాకర్మాధీనస్వామ్యభిమతస్వచ్ఛందశేషవృత్తివర్త్యంతః । ఈదృశానుభవే “యథానశ్రీయతేజోత్సాన్నిమలప్రతౌళనామృతేః । దోషప్రహణాన్నజ్ఞానమాత్మనఃక్రియతేతథా । యథోదపానకరణాత్క్రియతేనజలాంబరం । సదేవనీయతేవృక్షిమసతస్సంభవఃకుతః । లిథాహేయగుణధ్వంసాదవబోధాదయోగుణాః । ప్రకాశ్యంతేనజగ్యంతేనిత్యావవాత్సకోహిత” ఇత్యాదికమనుసంధేయం । తదుపాయాః తత్త్వదధికారిసాధ్యాః “ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మంప్రజాపతిరథాబ్రవీత్ । నివృత్తిలక్షణంధర్మమ్మపిర్నారాయణోబ్రవీ”దితివిభజ్యోక్తాః । సిద్ధరూపాశ్చదేవతాదయస్సర్వసాధారణాః । ప్రధానతమస్సిద్ధోపాయస్తుయథార్హంతథావిధధర్మస్వయవశీకరణీయతయానిత్యసిద్ధఃపురుషోత్తమఎవ । గతావపితచ్ఛబ్దోన్వేతి । తత్సంబంధీనీగతిరర్హిరాదికాధూమాదికాచ । యద్వాసాత్వికరాజసతామసభేదభిన్నా । తథాచగీయతే “ఉద్ధ్వంగచ్ఛంతి సత్త్విస్థా” ఇత్యాదిగతివర్త్యంతానామస్తానామిహద్వంద్వఉచితః । గతయస్సప్తానాంప్రకారాఇతికేచిత్ । ఉక్తైరేవానుక్రంవిరోధ్యాదికమప్యతోపలక్ష్యతే । ఉదారః మైత్రేయాదీనామస్తాదాదీనాంచప్రత్యుపకారాదికమనపెక్ష్యతత్త్వజ్ఞానమహానిధిప్రదాతా । యేనచైవమాశాస్యతేపురాణాంతే “ప్రదిశతుభగవానశేషపుంసాంహరిరపజన్తజరాదికాంసమృద్ధి” మితిఅత్ర “అజ్ఞానాయతుయోజ్ఞానంపద్యాగ్ధర్మైశ్చదేశనం । కృతాన్నింవాపృథివీందద్యాత్తేనతుల్యంసతత్ఫలం । బ్రహ్మవిద్యాప్రదానస్యదేవైరపినశక్యతే । ప్రతిప్రదానమథవాదద్యాచ్ఛక్తితదరాత్ । విద్యాదానంతతోధిక” మిత్యాదికమనుసంధేయం । సందర్శయన్ సమ్యగ్దర్శయన్ కంఠోక్త్యాగ్ధసిద్ధ్యాచవిశదంప్రకాశయతుమిత్యగ్ధః । లక్షణహేతోష్వఃక్రియాయాఇతిత

తృప్తత్యయః! “విరనిర్వృత్తమప్యేతత్ప్రత్యక్షమివదద్భిత” మతిన్యాయా
ద్దర్శనశబ్దబోధచారికః। తదభిప్రాయేణహి శ్రూయతే ‘తస్మైమృదితకషా
యాయతమసః సారందర్శయతిభగవాంతనతుగ్రమార’ ఇతి । తత్త్యైవన
సందర్శయన్నిత్యనేన ‘ప్రోవాచతాంతస్త్వతోబ్రహ్మవిద్యా’ మితిశ్రుత్య
త్తంసూచ్యతే । ఎవంసర్వవేదసారభూతశ్రుతసకలాధౌపబృంహణపర
త్వంఖ్యాపితం । అత్రజీవస్వరూపస్వభావతదవాంతరభేదాః “పిండఃపృ
థగ్యతఃపుంసః పుమాన్నదేవోగనరః, నిర్వాణమయవివాయమాత్మాజ్ఞా
నమయోమలః। ఆత్మశుద్ధోక్షరశ్శాంతోనిర్దుఃప్రకృతేఃపరః। అద్యాపి
నివర్తంతేద్వాదశాక్షరచింతకాః । యద్వైవశ్యంతిసూరయ” ఇత్యాదిభి
రుక్తాః। అచిత్స్వరూపస్వభావతద్భేదాస్తు “త్రిగుణంతజ్జగద్యోనిరనాదిప్ర
భవావ్యయం । వ్యక్తావ్యక్తైతదైవాన్యేహపెకాలస్తథాపరః । కథాము
హూర్తాదిమయశ్చకాలోనయద్విభూతేఃపరిణామహేతు” రిత్యాదిభిర్దర్శి
తాః। ఈశ్వరస్వరూపాదికంతు “అవికారాయశుద్ధాయ, పరఃపరాణాం
పరమః, శాస్తావిష్ణురశేషస్య, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోసో, ఆత్మభావం
నయత్యేనంతస్పృహ్యధ్యాయినంమునె। వికార్యమాత్మనశ్శక్త్యాలోహమా
కర్షకోయథే” త్యాదిషుస్పష్టం। భోగతత్సానభోగ్యభోగోపకరణాదికంభు
వనకోశాదిషుప్రపంచితం। “యోగినామమృతంస్థానంస్వాత్మసంతోషకా
రిణా” మిశ్యనేనసాన్వాత్మానుభవపరాణాంస్థానమప్యుక్తం । సనకాదియోగి
నామమృతంస్థానంస్వాత్మసంతోషకారిణామపిస్థానంభవలీల్యధః । అ
త్రపూర్వాపరవాక్యప్రవృత్తిప్రకారఃపరామర్శనీయః । స్వధర్మమునువ
ర్తినామితీహేంద్రియాత్పాలేపియోగినేవతేఽగ్రాహీనాః । తత్సానమపితదై
వ “ఏకాంతినస్సదాబ్రహ్మధ్యాయినోయోగినోహియే । తేహేంతత్పర
మంస్థాన” మితితదధికస్యస్థానస్యానంతరోక్తేః। అపవగ్నస్వరూపం “నిర
స్తాతిశయాహ్లాదసుఖభావైకలక్షణా। భేషజంభగత్ప్రీతిరేకాంతాత్మం
తికీమతా। తద్భావభావమాపన్న” ఇత్యాదిభిరుక్తం । అత్రకర్మకృతవైధ
ర్మ్యస్యాత్మ్యంతనివృత్తిర్వివక్షితా । భోగోపాయాస్తుభుగ్రివాదివృత్తాంతై
రుదాహృతాః । అపవద్గోపాయశ్చభక్తియోగసంజ్ఞః “తద్రూపప్రవృ

యేచై కాసంతతిశ్చాన్యనిస్సృహా తద్ధ్యానం ప్రథమైష్ఠిరంగైర్నిష్ఠా
 ద్యతేనృపే త్యాదిమనువ్యక్తం ప్రవృత్తిస్వరూపంచ “తావదాత్తిస్తథా
 వాంఛాతావన్నోహస్తదానుఖం యావన్నయాతిశరణం త్వామశేషాఘ
 నాశన”మిత్యాదిషూక్తం । భోగావగ్ధాథగతిశ్చ తదుపాయఫలమ
 ధ్యేయథాశ్రుతిప్రతిపత్తవ్యా । “పురాణసంహితాకర్తాభవాన్వత్సభవి
 ష్యతీ”తివైష్ణవలైంగయోరుక్తమాహ నిరమిమీతపురాణరత్నమితి । నకే
 వలంపూర్వసిద్ధప్రబంధప్రవర్తనమాత్రమితిభావః । పురైవవిద్యమాన
 త్వేపిసంప్రతినవత్వాత్పురాణత్వం । చిరానుభూతత్వేష్యపూర్వవన్ని
 త్యానుభావ్యమిత్యర్థః । అనాదివైదికార్థవిషయతయావిద్యాంతరేభ్యః
 పురాతనత్వాద్వాపురాణత్వం । యథోక్తంవాయవ్యే “ప్రథమంసర్వ
 శాస్త్రాణాంపురాణంబ్రహ్మణోదితం । అనంతరంచవక్త్రైభ్యావేదాస్త
 స్యనిస్సృతా”ఇతి । నన్వేవంసతివరాశరఃపురాణరత్నంనిరమిమీతేతిక
 థంస్యాత్ । శైవపురాణేవ “బ్రహ్మచైవతువేదానాంపురాణానాంప్రద
 క్”ఇత్యుక్తం । సత్యం, తథాపితత్రైవప్రత్యేకంపురాణసంహితావిశే
 షప్రణేతారఃప్రతిపాద్యంతే “బ్రాహ్మంతుబ్రహ్మణాహోక్తంపార్శ్వం
 తేనైవశోభనం । పరాశరేణకథితంవైష్ణవంమునిపుంగవాః । శైవంశైవా
 లినాప్రోక్త”మిత్యాది । తథాగ్నయపురాణే “యచ్ఛ్రీహ్మకల్పవృత్తాం
 తమధిక్యత్యప్రజాపతిః । అకల్పయత్పురాణంతద్బ్రాహ్మమిత్యభిధీయ
 త”ఇత్యాది । మాత్యేపి “వరాహకల్పవృత్తాంతమధిక్యత్యవరాశరః ।
 యత్ప్రహరన్సంఖలాన్నిష్ఠోస్తద్వైష్ణవంవిదుః । యత్తదీశానకల్పస్య
 వృత్తాంతమధిక్యత్యచ । కల్పితంలైంగమిత్యుక్తంపురాణంబ్రహ్మణాస్వ
 య”మిత్యాది । “అష్టాదశపురాణానాంకర్తాసత్యవతీసుత”ఇత్యేతదపి
 ప్రాప్సిద్ధసర్వపురాణప్రవర్తనవిశేషాద్వా సర్వపురాణసారోద్ధారణ
 “యదిహస్తీతదస్యశ్రయన్నేహస్తీనతత్త్వచి”దిత్యుక్త మహాభారతకర
 ణాద్వానిర్వాహ్యం । అతఏవహ్యుచ్యతే “అష్టాదశపురాణానిఅష్టావ్యాక
 రణానిచ । జ్ఞాత్వాసత్యవతీనూశ్చక్రేభారతసంహితా”మితి । ఏతేన
 “అష్టాదశపురాణాన్కృత్వాసత్యవతీసుతః । భారతాఖ్యానముఖిలంచత్రై

తదవబృంహణం । అత్యైవైకేనయత్ప్రీతంవెదాథాపరిబృంహణమ్”మితి
భవిష్యన్మాస్యపురాణయోరుక్తమపినెతవ్యం । ఇదంతపురాణం “సర్వా
శ్చప్రతిసర్వాశ్చే”త్యాదినాపంచలక్షణముక్తం । తస్యరత్నత్వరూపణేన
త్రాసరహితత్వస్థిరత్వసుగ్రహత్వసురత్వత్వభోగ్యస్వప్రకాశకత్వ
మంగళత్వమహాఘోర్వమాన్యస్వమాననహేతుత్వాదివ్యవృత్తే ॥ అత్రా
సంమానదంతస్థిరభోగ్యం ప్రకాశకం । మహార్ఘ్యమంగళంమాన్యం
సురత్వంసుగ్రహంసృణాం ॥ ఏతస్యచపరిగ్రహాతిశయస్సర్వసమ్మతః । త
స్మై ఉత్తమకారపరమాదార్యవిశిష్టాయ “ఇతిహాసపురాణాభ్యా”మిత్యా
దినా మనుప్రతిపాదితవేదభయప్రశమనాయ । మునివరాయ పరబ్ర
హ్మమననశీలేషు శ్రేష్ఠాయ తైర్వరణీయామేతివా । మునిభిర్దత్తవరోసాతే
పామపిప్రశ్నుపకర్తైః భావః । “పరాశరంమునివర”మితిపురాణారంభోక్తి
సూచకాభ్యాంమునివరపరాశరశబ్దాభ్యాంస్వపక్షస్థాపకత్వంపరపక్షప్రతి
యోజకత్వంచప్రకాశ్యతే । పరాబ్రాహ్మకుదృష్టిప్రమాణతరగతై
రాశ్మణాతీతిపరాశరః ॥ ౪ ॥

{ మాతాపితాయవతయస్తనయావిభూతిస్సర్వం యదేవనియ
మేనమదన్వయానాం । ఆద్యస్యనఃకులపతేర్వకుళాభిరామం }
శ్రీమద్దండంఘ్రియుగళంప్రణమామిమూర్ధ్నా ॥ ౫ ॥

అధపరాశరప్రబంధాదపివెదాంతరహస్యవైశద్యాతిశయహేతు
భూతైస్సగ్యః పరమాత్మనిచిత్తరంజితమైస్సర్వోపజీవ్యైరుపబృంహతై
ర్మధురకవిప్రభృతీసంప్రదాయపరంపరయా నాథమునైరప్యవకర్తారంకా
లవిప్రకర్తైఃపరమపురుషసంకల్పాత్కదాచిత్ప్రదుర్భూయసాతాదపి
సర్వోపనిషత్సర్వోపదేష్టారంపరాంకుశముని మాతాపితాభ్రాతృత్యా
ద్యుపనిషత్ప్రసిద్ధభగవత్స్వభావదృష్ట్యప్రణమతి ॥ మాతేతి ॥ ఉపజీవ్య
ప్రబంధనిగ్దానక్రమాదత్రపరాశరపరాంకుశసమసాగరత్రయః । “మా
తాపుత్రస్యభూయాంసీకర్తాన్యారభతేయతః । తస్యాంతుశుశ్రూషాని
త్యాపతితాయామపి” ఆచార్యశ్రేష్ఠాగూరూణాంమాతేత్యేకే । “పిత
శ్శతగుణంమాతాగౌరవేణాతిరిచ్యత”ఇత్యాదిషు మాతుగౌరవం ప్రతి

పాదితం । ఏవం “మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రోయస్తాజ్ఞాతస్సవివస” ఇతి
 పితాపితృసిద్ధకారవః । యువతయశ్చ “యతాగ్రసుకూల్యందంపత్వోఽప్రి
 వర్గస్తత్రవర్ధత” ఇతిధర్మాధికామహేతుతయోక్తాః । తనయాః సందర్శ
 నాదిభిరాహ్లాదహేతవః అసమర్థావస్థాయాంసంరక్షకాః పున్నామ్నో
 నరకాత్తాతారః । “అపిస్యాత్మకులేస్తాకంసర్వభావేనయోహరిం । ప్ర
 యాయాచ్ఛరణంవిష్ణుందేవేతంమధుసూదనం । ఆస్థోటయంతిపితరఃప్ర
 నృత్యంతిపితామహాః । వైష్ణవోనఃకులేజాతస్సనస్సంతారయిష్యతీ” త్యాది
 భిస్సగుణేనపితృపక్షైరపినిస్తారకాఃప్రసిద్ధాః । ఏకస్మిన్నైవాస్తికబ
 హుభిస్సాధ్యఉపకారస్సముదితభిత్సభిప్రాయేణబహువచనం । విభూతిః
 దాసభృత్యధనరత్నాదిరూపశ్చేషభూతోనియంతవ్యవర్గః । భారకపోషకా
 దివిభూత్యభావేపూర్వోక్తమఖిలంసదవ్యసత్సమంస్యాత్ । సర్వం అన్య
 దైహికాముష్మికపురుషార్థతత్సాధనాది । యత్ ప్రసిద్ధంహ్యోతశ్సాత్విక
 సమాజేష్వితిభావః । యదేకమేవదృష్టాదృష్టరూపం సర్వముపజీవ్యమా
 సీత్ ఏవంవిధమన్యదపేక్షణీయంనాస్తీత్యవధారణాభిప్రాయః । మాతా
 పితృదిశబ్దవివక్షితాఃప్రియప్రవర్తకశ్వహితప్రవర్తకత్వానయస్తస్య
 భావాస్తదంఘ్రాప్రపచర్యంతే । నియమేన సర్వదా । ముక్తావపీశ్యధః । య
 ద్వావధారణనియమాభ్యామాచార్యస్య సర్వేశ్వరాదపితత్ప్రసాదార్థమ
 తిశయేనసర్వదాబహుమంతవ్యత్వమప్రసూచ్యతే । ఈశ్వరకృపాహ్య
 నాదిరప్యాచార్యకృపామపేక్షతే లీలారససహచరితావ । ఆచార్యకృ
 పాతు తన్నిగ్రహమపిశమయతి అనుగ్రహైకరసాచ । ఈశ్వరస్యక్వచి
 దధోనినీచాపివర్తతే అసాధుకారయ్యుత్పంచ । ఆచార్యస్యకుసర్వతో
 నినిమేన ససాధ్వేషకారయతి “ఆచినోతహిశాస్త్రార్థానాచారేస్థావయ
 త్యపి” స్వయమాచరతేయస్తాత్తస్తాదాచార్యఉచ్యత” ఇతిస్తరణాత్ । భ
 గవతోదైత్యాదిషువివరీతోపదేశోఽప్యస్తి అస్యకు సర్వత్రయథార్థవాది
 త్వమేవేత్యాదివైషమ్యమనుసంధేయం । మదన్వయశబ్దేనస్వాన్వితాఃపు
 రుషాగృహ్యంతే । విద్యయాజన్తనావాస్సవంశ్యానాంపూర్వేషాముత్త
 రేషాంచేత్యర్థః । స్వపూర్వేషామపిజ్ఞానవైరాగ్యాదేర్వైతుతయాద్య

స్వేతిపిశేషణం । నః నాథమునిసంప్రదాయభాజామస్తాకం । గోత్రద్వివ
 దిసాఽత్యభిప్రాప్యేణకలపతితోష్వక్తిః । ఈశ్వరస్తుపరమాచార్యోపి సర్వే
 మాంసాధారణః అయంత్యత్తదసాధారణశ్చిథిభావః । యోగరూఢిప్రదర్శి
 తాభ్యాంరక్షకత్వశేషిత్యాభ్యాంవాపతితోష్వక్తిః । వకుళాభిరామంశ్రీమ
 ద్విభ్యుభాభ్యాంవెషతస్సద్భావతశ్చసామ్యత్వమంగళత్వేవివక్షితే । పరత
 త్వనిర్ణయహేతుానాంతప్రబంధానాంస్థిరపరిమళత్వసూచనాథాంత
 దాతససాత్వికజనప్రయుక్తైస్సపర్యార్థవకుళకుమమైరభిరామం । వైష్ణవత్వ
 సామ్రాజ్యదిహైః శ్రీమత్ స్వాశ్రితానాంతాదృశసంపత్ప్రదాన
 యోగ్యంచ । “సతునాగవరః శ్రీమాన్, అంతరిక్షగతశ్శ్రీమా” నితివర్ణగ
 వశ్చైవోద్యతత్వంవాశ్రీమత్త్వం । తత్ ఉక్తప్రకారనిరతిశయభోగ్య
 త్వనిరపాయశరణ్యత్వాభ్యాంప్రసిద్ధం । అంఘ్రియుగళం ఉపమాంతర
 రాహిత్యేనాన్యోన్యసదృశంచెవతాద్వంద్వవచ్ఛావిభక్తోద్దేశ్యం । ప్రణ
 మామి భక్తిప్రకర్షపూర్వకంప్రహ్విభావేనభజామీత్యర్థః । నిత్యాను
 వృత్తివివక్షయావర్తమానవ్యవదేశః । మూర్ధ్నా నకేవలంవాఙ్మత్రేణ
 నాపిమనసా । “సమస్తీషకఃప్రణామస్సద్విదంజలింమస్తకేన్యసేత్ ।
 వ్రణామస్సంపుటస్సస్యాద్ధృవయెంజలిమర్పయేత్ । ప్రహ్వంగస్సం
 పుటం కుర్యాత్సప్రహ్వంగనమస్కరియో” త్యుక్తమస్తీషకసంపుటా
 దిమాత్రేణేతిభావః । నమస్కారప్రకరణేవ తత్యథాపునరయంజా
 నుభ్యాంపాణిభ్యాంశిరసాచేత్యారభ్య ‘ఇత్యేవంనమతిససర్వైః కర
 జైర్నమతీ’త్యుక్తం । తాదృశప్రణామలైపంచప్రశస్యతే ‘సర్వైఃకరజై
 ర్నమస్య’సమగ్రోభవతిసహగ్రోనమన్నాప్తకారీభవత్యాప్తకారీభ
 గవంతమాప్నోతీతి । అయంచమూర్ధ్నాప్రణామశ్చతుర్విధః తత్రపం
 చాంగస్తావచ్ఛ్రీవైఘానసప్రోక్తః “పాదాంగులిభ్యాంజానుభ్యాంశిరసా
 చావనీంస్పృశన్ । బద్ధాంజలిరర్చయన్కుర్యాత్సపంచాంగఉదీర్యత” ఇతి ।
 *వడంగళ్లు “పాదాహస్తాప్రసార్యైవె” త్యాదివంక్తః । శాంఢిల్యప్రభృతౌ
 చ ‘నిధాయదండవద్యేహంప్రసార్యచరణౌకరా । బభ్రాముకుళవత్పాణీ

ప్రణామోదండసంజ్ఞితః పాదాశీరస్తథాహస్తానికుంభ్యముకుళాకృతీను
 నోబుద్ధ్యభిమానైశ్చప్రణామోష్టాంగసంజ్ఞితః । మస్త్రీషాంసంపుటం
 చైవప్రహ్వంగంచత్రయంబుధైః । కృతయోరనయోఃకార్యమన్యథాఽక
 లంభవే"దితి । శ్రీసాత్వతే"మనోబుద్ధ్యభిమానెనసహస్యస్యథరాతలైః । కూ
 ర్మచచ్చతురః పాదాశీరస్తత్రైవపంచమం । ప్రకషీణసమేతేనత్వేవం
 రూపేణసర్వదా । అష్టాంగెనసమస్కృత్యహ్యుపవిత్వాగ్రజోవిభా"రితి ।
 సంకర్షణసంహితాయాంతుసుకృతప్రణామవిధౌ "అలటోదరజాన్వం
 ఫ్నియ్యుగాన్యార్థ్యగతౌకరౌ । భూమాసంధాయమనసావానుదేవమను
 ప్తరన్ని"తికరవరణజానుశిరఃప్రభృతిద్వాదశాంగశ్చ ప్రణామోర్ద్రష్ట
 వ్యః । భగవతీవసమ్యజ్ఞానప్రదాతృష్వపిభక్తిప్రకర్షాదీదృశాఃప్రణామా
 ఉపపద్యంతే ॥ రువిడోపనిషద్ద్రష్టురస్యయాథాత్మ్యమద్భుతం । సవ్య
 క్కుప్రోతవతాంనాత్రశంకనీయఉపప్లవః । దేవగుహ్యోషుచాన్యేషుహేతు
 ద్దేనిరభకః । ఇత్యాదిన్యాయదృష్ట్యాచతోష్టవ్యమిహసూరిభిః ॥ ౫ ॥

{ యన్ముద్ధీర్మమేశ్రుతిశీరస్సుచభాతియస్తిన్నస్తృప్తనో
 రథవథస్సకలస్సమేతి । స్తోమ్యామినఃకులధనంకులదై
 వతంతత్పదారవిందమరవిందవిలోచనస్య ॥ ౬ ॥ }

ఎవముపకారకాన్వృణమ్యసాత్మాత్పరంపరయాచసర్వోపకారకస్య
 భగవతస్సత్సంప్రదాయప్రదానమహిమాపకారకృతజ్ఞతయాచార్యప్రి
 యచిక్షీర్షయాచప్రేరితస్తత్ప్రసాదసంధుక్షితతత్ప్రబంధానుసంధానజ
 నితజ్ఞానభక్తిపరీవాహరూపేస్తోత్రప్రాప్యప్రాప్తకరూపప్రతిపాద్యసం
 గ్రహభూర్వకంప్రవర్తతే ॥ యన్ముద్ధీర్మతి ॥ యచ్ఛబ్దేనసర్వశాస్త్రప్రసి
 ధ్ధంసర్వోత్తరత్వంసూచ్యతే ॥ మూర్ధ్నిమేభాతీత్యాశ్చర్యగర్భం అత్యంత
 నికృష్టస్యమేమూర్ధ్నివంగోరుపరిగంగానిపాతవదయతోపస్థితమనుభ
 వయోగ్యంభవతీత్యాశ్రయణసౌకర్యానుగుణసౌలభ్యసౌశీల్యవాత్సల్యా
 దిసూచకంచ । శ్రుతిశీరస్సుచభాతీతి । సర్వాధికత్వసర్వరక్షకత్వహే
 యపత్రిభుటత్వసమస్తమంగళగుణాస్పదత్వపరమప్రాప్యత్వాదివిశిష్టత
 యాసర్వేషువేదాంతేషుప్రకాశతఇతిభావః । పాస్త్రైరాశ్రయణపూర్వ

కతయాతమపయంత్రపాలభ్యపాశ్రాన్యవివక్షయాస్వమూర్ధ్విభాసస్య
 ప్రభమోపాదానం । నీనోద్దేశుస్థానవృత్తిభ్యాంస్వాభావికస్యతదౌజ్జ్వ
 ల్యస్యనహాన్యపచయా నవమేతత్రతదభివ్యక్తితారతమ్యమిత్యభిప్రా
 యవాంశ్చకారః । శ్రూయతేనిత్యమిత్యపారుషేయత్వం దశాయతా
 శుక్రితజ్జైనస్తుత్యవిషయస్యప్రమాణస్యనిత్యనిర్దోషత్వంసూచ్యతే । శిర
 శ్శబ్దేనావ్యవహితప్రవృత్తానన్యపరభాగోక్తిః । బహువచనేనసమన్వయా
 ధ్యాయస్థాపితంసర్వోపనిషదైకకంత్యమభిప్రేతం । విప్రక్రిణ్ణేషుబహుషువే
 దాంతేషు శ్రమాదనేకవిధపూర్వపక్షగర్తనిస్తారేణకథంచిద్విప్రవ్యంమ
 మేదానీంసదాచార్యప్రసాదాదేకత్ర యుతీశ్యయత్నదృశ్యమాసీదితి కా
 ర్తృభ్యంవవ్యజ్యతే । భాతీతివర్తమానవ్యవదేశేనావిరోధలక్షణోక్త్యంత్య
 నిర్బాధత్వమపిప్రకాశ్యతే । యస్మిన్ స్వప్రాప్త్యుపాయతయాసీకృ
 తే । అత్తదిత్యాదినాసర్వప్రకారనిరవధికభోగ్యత్వోక్తిః । అస్తవృద్ధిభిహా
 నుబంధిసహితస్వాత్మవరః । పరావరపురుషార్థవివేచకస్వవంశస్వభా
 వోయమితిభావః । మనోరథపథః ఇచ్ఛామార్గః । ఆఫలప్రాప్తైరనున్యాయ
 తోభిలాషఇత్యర్థః । సకలః ఐహికాముష్మికప్రాప్త్యప్రాపకస్వరూప
 సర్వవిషయః । సమేతి సహ్యక్సంభూయవాగచ్ఛతి । నతువిషయభేదార్థ
 హనుశిరస్స-ఇతిభావః । “యాప్రీతిరవివేకానా”మిత్యాదివత్ । “త్వమేవ
 మాతాచె”త్యారభ్య “త్వమివసర్వంమమదేవదేవే”తిహ్యనుసంధీయ
 తే । “పితాత్వంమాతాత్వ”మిత్యాదివవత్కృతి । “స్వాభ్యామనార్హయం
 త్యేకేభవంతంసంయమేనచ । ఇతివాగ్ధిఃప్రశస్తాభిరయోనిర్విష్ణురీడితః ।
 వాగ్యజ్ఞేనార్చితోదేవఃప్రీయతాంమేజనాదకనః । ఆరిరాధయిషుఃకృష్ణం
 వాచంజిగదిషామియాం । తయావ్యాససమాసిన్యాప్రీయతాంపురుషో
 త్తమః । ఏషమేసర్వధగ్నాణాంధర్మోధికతమోమతః । యద్భక్త్యాపుండరీ
 కాక్షంస్తవైరర్చైన్నరస్సదా॥ ఆదరేణయథాస్తోతృధనవంతంధనెచ్ఛయా ।
 ఎవంచెద్విశ్వకర్తారంకోసముచ్యేతబంధనాత్ । సాజిహ్వీయాహరింస్తోతీ”
 త్యాదిషు ప్రసిద్ధాంస్వశక్యాంవాచికింపరిచర్యాంకరిష్యామీత్యాహ స్తో
 మ్యామితి । పరమార్థగుణవర్ణనెనసేవిష్యఇత్యర్థః । తథాచద్రమిడభా

వ్యం 'నాసతాస్తుతిరుపపశ్యత' ఇతి ఆహుశ్చవరదాచార్యః "కథమసతా
 గుణేనకథితేనమతిర్భవతి"తి । ముఖ్యవృత్త్యోపచారవృత్త్యావా కస్యచిద్గుణ
 స్యానభిధానైస్తుతిత్వంసంస్యాదితిభావః । గుణ్యవచ్చిన్నగుణాభిధానంహిస్తో
 త్రమాహుర్మితివిదః । "సర్వేశ్వరేశ్వరఃకృష్ణఃప్రచ్యుతేయదివండితైః ।
 తథాపిస్ఫుల్పమేవోక్తంభూతాద్ధైకతమాస్తుతి"రిత్యాదికంతుగుణారోపణే
 నవచనంస్తుతిరితిలోకద్వైప్రకారేణోచ్యతే । స్తోమ్యామీత్యత్రప్రధాన
 భూతస్తుతిఫలంసర్వశేషిభూతస్తుత్యగామీతిహృదయం । నః పూర్వోక్తవి
 ద్యాసంతానజాతానాంయద్వాసర్వదేశకాలవర్తినాంసాత్వికానాంకు
 లధనం ఆపవర్థంసంగ్రహ్యంతయత్నలబ్ధమనుకూలాపాయమిత్యర్థఃకు
 లదైవతం అనతిలంఘనీయమారాధ్యముపాయసర్వతత్కంఫలప్రదంఫలం
 చ । తత్ ఉక్తప్రకారపరశ్చసౌలభ్యపరమావధిభూతం । సాదస్యారవింద
 త్వరూపణేనలక్ష్మీకరగ్రహణయోగ్యత్వకాంతిసారభ్యసౌకుమార్యాదికం
 వ్యజ్యతే । "పురుషేపుష్కరేక్షణే, జితంతేపుండరీకాత, యశ్చదేవోమ
 యాశ్చజ్జఃపురాపగ్నాయతేక్షణః, మత్స్యఃకమలలోచనః, మహావరాహ
 స్ఫుటపద్మలోచనః, రామోరాజీవలోచన"ఇత్యాదిమప్రసిద్ధమనుగ్రహ
 శీలత్వపూర్ణత్వవ్యంజకమాహ అరవిందవిలోచనస్యేతి । అరవిందవత్సౌ
 మ్యంవిలాచనంయస్యసతతోక్తః । మమయోగినామహతికులైజన్త సదా
 చార్యస్వీకరణముపకారకేషుప్రావణ్యంతదభిమతచిక్షీర్షయా పీచీతరంగ
 వృత్తికమెణపాగ్రిప్సితపరమాత్మస్తుతౌసంకల్పశ్చభగవత్కటాక్షవిశేష
 స్యుఫలమితిభావః । ఉక్తంచమోక్షధర్మై "జాయమానంహిపురుషంయం
 పశ్యేన్నధునూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవైమోక్షార్థచింతక"ఇతి ।
 తదన్యదృష్టిగోచరత్వైచదోషఉక్తః "పశ్యత్యేనంజాయమానం బ్రహ్మ
 రుద్రోధవాపునః । రజసాతమసాచాస్యమానసంసమభిప్లుత"మితి । కిం
 చ స్వప్రెరితేమయితుష్టూషమాణేతజ్జనితప్రీత్యతిశయేన శేషపూరణం
 కర్తుమరవిందవదైచ్చత్యవికాసశోభాదిమతాలోచనైన భూయోపిమాంక
 టాక్షయతఇతిధన్యతామాత్మనోనుసంధ్యై ఉక్తంహిశ్రీకృష్ణధర్మోజ్జైరే

రుద్రగీతాయాం “నాథస్యః కేశవంస్తోతి నాథస్యోర్భయతి ప్రభుః । నమత్య
ధన్యోనహరిం నాథస్యో వేత్తిమాధవ” మితి ॥ ౬ ॥

{ తత్త్వై నయస్యమహిమార్ణవశీకరాణుశ్శక్యోనమాతుమ
పితృర్వపితామహోద్యైః । కర్తుంతదీయమహిమస్తుతిము }
{ ద్యతాయమహ్యాంనమోస్తుకవయోనిరపత్రపాయ ॥ ౭ ॥ }

అథస్తోత్రాభ్యుపగమప్రీతేన తచ్ఛ్రవణకాతుకినాభగవతాస్తుతిసా
ధ్యణాయస్తోతవ్యస్యస్వస్యస్వరూపరూపగుణవిభూతిమకారైర్నిర్మలన
ప్రకాశితాసుసర్వైర్వరపిషయానురూపస్తుతైరశక్యతాంబుధ్వానివృత్తో
ద్యోగస్తత్ప్రవృత్తమాత్మానముపాలభతే ॥ తత్త్వైనేతి ॥ యథావస్థితా
కారేణేత్యధఃకారైర్నిర్మలైవాభిప్రాయః । యస్యత్రివిధపరిచ్ఛే
దరహితతయానిరవధికగుణవిభూతిత్వేనశ్రుత్యాదిప్రసిద్ధస్య । మహిమా
త్రనిరుపాధికసార్వజ్ఞసర్వనియమనశక్త్యాదిరూపః । తస్యదురవగాహ
త్వాదినార్ణవత్యోక్షిః । తాదృశస్యమహిమోఽతిక్రమద్రవిషయాధిష్ఠా
నాంశశీకరాణుత్వేనకల్ప్యతే అనంతేషుగుణేష్వైకైకమాశ్రంవా । శ
క్యోనమాతుంవాచామనసాచపరిచ్ఛేస్తుమశక్యఇత్యధః । శ్రూయతేహి
‘యతోవాచోనివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ, యస్యామతంతస్యమతం
మతంయస్యనవేదనః అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం, త్వమేవ
త్వాంవెఘ్నయోసిసోసి, యోఅస్యాధ్యక్షఃపరమేవ్యోమకాసోఅంగవేదయ
దివానవేదేతి, ఎవంవిభూతిద్వయైకదేశోపమాతుంనశక్యఇత్యవగంతవ్యం ।
నను ‘ఈశానస్సర్వవిద్యానాం’ “ఈశ్వరాజ్జ్ఞానమన్విచ్ఛే” యత్యాదిప్రసి
ద్ధవైభవస్సర్వజ్ఞనామాచశర్వఃతస్యాఘృపదేష్టాసర్వవేదప్రవర్తనాధిక్య
తశ్చపితామహఃసనందనాదయోపిబ్రహ్మభావనాన్వితాఇత్యుచ్యంతేవె
దాశ్చస్వయంసర్వోపదేష్టారః తతఃకథమైత్తాతుమశక్యత్వముచ్యతా
హ అపితృర్వపితామహోద్యైరితి । లాకోత్తరజ్ఞానైరపీత్యపితృభావిప్ర
యః । అత్రకాలత్రయవర్తిభిరపీతిభావ్యం । తథాచామనంతిబహ్వృచాః
‘నతేవిష్ణోజాయమానోనజాతోదేవమహిమ్నఃపరమంతమాపేతి । ఉక్తం
చోత్తరరామాయణేబ్రహ్మణా “త్వంహిలోకగతిద్వైవనత్వాంకేచనజాన

తే॥ ఋతేమాయాంవిశాలాక్షీంతవపూర్వపరిగ్రహా”మితి॥ మోక్షధర్మై
చభృగుభారద్వాజసంవాదే“ప్రజాపతించరుర్రుంచావ్యహమెవస్మజామి
వై॥ తౌచమాంసవిజానీతోమమనూయాప్రమోహితా”మితి॥ బ్రహ్మరుర్ర
సంవాదేచ “నసశక్యస్త్రయాత్రస్తుంమయావైవ్యర్వాపిసత్తమ॥ స
గుణోర్ధ్వణోవిశోష్ణానదృశ్యోహ్యసాస్తృతః॥ తవాంతరాత్మామమచ
యెచాన్యేదేహిసంజ్ఞితాః॥ సర్వేషాంసాక్షిభూతోసానగ్రాహ్యః కేనచి
త్త్వాచి”మితి॥ శ్రీవిష్ణుధర్మై “నయస్యరూపంనబలప్రభావోనచస్వభావఃప
రమస్యపుంసః॥ విజ్ఞాయతేశర్వపితామహోదైవస్తంవాసుదేవంప్రణమా
మ్యచింత్య”మితి॥ వైష్ణవేచపురాణే “యన్నాయంభగవాన్సృష్టిజా
నాతిపరమంపదం॥ తన్నతాస్తన్నజగద్ధామతవసర్వగతాచ్యుత॥ యన్నదే
వానమనయోనచాహంనచశంకరః॥ జానంతిపరమేశస్యతద్విష్ణోఃపరమం
పద”మితి॥ శ్రీవారాహస్వయంచాహ “యదేతత్పరమంబ్రహ్మవేదనా
దేమపత్యతే॥ సదేవఃపుండరీకాక్షస్త్వయంనారాయణఃపరః॥ అద్యాపి
మాంసజానంతిరుద్రేంద్రాస్సుపితామహా”ఇతి॥ భగవద్గీతామచ “నా
హంప్రకాశస్సర్వస్యయోగమాయాసమావృతః॥ మూఢోయన్నాభిజా
నాతిలోకోమామజమవ్యయ”మితి॥ “మాంతువేదినకశ్చనే”తిచ॥ ఆత్రమ
హిమాణఃవశీకరాణుర్మాతుంనశక్య ఇత్యుక్త్వామహిమస్తుతిమితి॥ వచనా
త్స్వస్యచాపలభూమాకాతైస్త్వినమహిమస్తుతాభుద్యోగసూచ్యతే॥
తదీయమహిమస్తుతిం తదసాధారణస్యమహిమఃప్రకర్షకథనమిత్యర్థః॥
తదీయస్య స్తోతవ్యతయాప్రస్తుతస్యచాదారవిందస్య మాహాత్మ్యవర్ణన
మితివా॥ ఉద్యతాయ ఉద్యుక్తాయ॥ మహ్యం మహాయోగిభిస్సర్వైర
వ్యశక్యేప్రవృత్తాయస్వస్తై॥ ననుభితిపూజాలింగమేవాత్రభేకోక్త్యా
నిందాభావం॥ సాహసికాఃప్రామోనంతవ్యాభిచోపాలంభః॥ నమో
స్త్యుతిసామాన్యోక్త్యాసర్వైఃక్రియమాణంనమోమహ్యమేవాస్తుకిమ
న్యేన “నంతవ్యఃపరమశ్శేషీ”త్యుక్తేన సర్వేశ్వరేణైతి వ్యజ్యతే॥ కవ
యోక్రాంతదశికనే అపరిచ్ఛేద్యేపిపరిచ్ఛేదంపశ్యతే అంశతోపిస్తోతు
మశక్యేసర్వప్రకారవణానకాతుకినేసర్వేషాంవిడంబనరసావహాయేతి

భావః । అనంతేభగవతిస్వవాచాపరిమితత్వావద్యముద్భూతయన్నహంస
వైవరాత్మనఃపరిహాసనీయతాంనజానామీత్యభిప్రాయేణాహ నిరపత్ర
పాయెతి॥ ౭॥

{ యద్వాశ్రమావధియధామతివాప్యశక్తస్సామ్యేవమేవభి
లుతేపిసదాస్తువంతః । వెదాశ్చతుర్ముఖముఖాశ్చమహా }
{ ర్ణవాంతఃకోమజ్జతోరణకులాచలయోర్విశేషః ॥ ౮ ॥ }

అభపార్థనయామ్భయఃప్రభుణాప్రతిబోధితః । ప్రారిప్సితపరిత్యాగా
న్నివృత్తస్తోనతుమీహతే । అత్రహిభగవతాగుణోత్తరేషుగురుష్యేవవిశ్ర
మేకభంజిన్నివారితేపిపక్షయానురూపస్తాత్రిశక్తిజనితంవైముఖ్యం పరి
హర్తుంవెనప్రభృతీనామపివృత్తాంతమాత్మనశ్చదీనానుకంపిత్యాదిగుణగ
ణంప్రకాశ్యప్రతినమాహితస్తాన్తేయీవానభగవతీన్యాయాత్వస్సోచి
తప్రవృత్తితయాస్వోపాలంభనవృత్తింసిద్ధాంతయతి॥ యద్యేతి॥ అశక్తోపి
స్తోమీత్యన్వయః । అజ్ఞత్వమప్యత్రాంతరీతం, యథావద్వస్తుంజ్ఞాతుంచాశ
క్తభిచోపసాగర్యం, శ్రమావధియధామతీత్యభయోపాదానాత్ । శ్ర
మోక్తిరసామర్థ్యనూచనార్థా । తేనచానుకంపనీయోహమితివ్యజ్యతే । య
థాహకాలియః “సోహంతేదేవదేవేశనార్పణాదాస్తుతానచ । సామర్థ్యవా
న్మౌపామాత్రమనోవృత్తిఃప్రసీదమ” ఇతి । యథామతీతిమతిక్షయసూచ
నాయ । యథోచ్యతే “ఇషుక్షయాన్నివర్తంతేనాంతరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మ
తిక్షయాన్నివర్తంతేనగోవిందగుణక్షయా” దితి । యథామతివచనంచమహా
భారతేహాక్రీతం “యథాజ్ఞానంతువత్సోమపురుషంతంసనాతనం । త
స్యైకస్యమహత్త్వంహిసచైకఃపురుషఃస్మృతః ॥ మహాపురుషశబ్దంసభి
భక్త్యైకస్సనాతన” ఇతి । వాశబ్దఃప్రతిపన్నేస్తుతిశక్తిక్షయాత్ స్తుతిశక్తా
వపిస్తోతవ్యవిషయజ్ఞానమాంద్యాద్వానివృత్తిసంభవంవ్యనక్తి । అత్రస్తా
మితివర్తమాననిదైశఃస్తుతేర్వర్తమానసామీప్యపరః । అస్యాపివాక్యస్య
స్తుత్యాత్మకత్వంచానూచయతి । ఎవమేవ శ్రమావధీత్యాద్యుక్తప్రకా
రేణీత్యర్థః । ఎవకారేణనిశ్శేషస్తుతేరసంభవస్థినిక్రియతే । అన్యథాపర
మాత్మనఃస్తుతిరేవసస్మాత్ । తతస్తద్విధానం “స్తవ్యస్తవప్రియఃస్తోత్రం

స్తుతి"రితి తన్నామాని చనిరర్థ కానిభవెయ్యురితి భావః । ఖలు శబ్దః శ్రుత్యా
విప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి । తేషి లోకోత్తరజ్ఞానశక్తిమంతోపీత్యర్థః । సదాస్తు
వంతః స్వరూపనిత్యతయా వేదానాం సదాస్తోతృత్వం యుక్తం । తథా త
ద్విప్రాస్తోవిపన్యవ"ఇత్యాద్యా మ్నాతానాం నిత్యసూరీణాం చ స్వాత్ । చ
తుర్ముఖాదీనాం తు ప్రవాహనిత్యతయాయావదధికారం యథాకాలమవి
చ్ఛిన్నం స్తోతృత్వం । ఏవం సర్వేషు కల్పేషి తివివక్షితం । వేదశబ్దేన అస్త
దాద్యతీంద్రియపురుషార్థతమపాయవేదకత్వం వ్యక్తతే । చతుర్ముఖము
భాః చతుర్ముఖప్రధానావిబుధశ్రేష్ఠాః । స్వముఖైర్వేదచతుష్టయప్రస
ర్తకత్వభ్యావనాయచతుర్ముఖశబ్దః । సర్వైర్వరపియథావత్క్రీణేతుమశక్య
త్వంచభారతోక్తం "వద్వాయుతైర్యస్యగుణానశక్యావక్తుం సమేతైరపి స
ర్వదేవైః । మహాత్మనశ్శంఖచక్రాసి పాణేర్జిష్టోర్విష్టోర్వసుదేవాశ్చ జస్యే"
తి శ్రీవిష్ణుధర్మచ"సత్త్వాదయోనసంతీశేయత్రచపాక్రీతాగుణాః । సహి
తస్యగుణాసుర్వే సర్వైర్వర్షగజైరపి । వక్తుం శక్యావియుక్తస్య సత్త్వా
ద్యైరఖతైర్గుణై"రితి । శ్రీవైష్ణవచపురాణకాలీయదారాః "స సమర్థా
స్సురాస్తాతుం యమసంతమజం విభుం । స్వరూపవర్ణనం తస్య కథంయోషి
తరీష్యతి । (స్త్రీ)యోనుకంప్యాస్సానాం మూఢాదీనాశ్చ జంతవః ।
యతస్తతో స్యదీనస్యక్షమ్యతాం వదతాం వరే"తి । వారాహేచగుర్రగీతా
సు సప్తమాధ్యాయే "చతుర్ముఖాయుర్యదికోటి వక్త్రోభవెన్నరః క్వాపి
విభుః ధనేతాః । స తేగుణానామయుతైకమంశం వదెన్నవాదేవవరప్రసీదే"
తి । నన్యస్యవిషయస్యయథావద్వక్తుమశక్యత్వేపి చతుర్ముఖాదీనాం చ త
వచతారతమ్యమస్తీత్యత్రస్వాభిప్రేతమర్థమథాం తరన్యాసేన ద్రుఢ
యతి మహాల్లవాంతరితి । అత్యగాఢేన్ద్రికలూచలస్యాప్యమగ్నాశోన
ప్యాదితి భావః । అణుకులూచలయోశ్చ మిథఃపరిమాణగురుత్వవైషమ్యేపి
మజ్జనాద్యశ్యత్వమవిశిష్టమిత్యభిప్రాయోనకోమజ్జతోర్విశేషశిఖ్యుక్తం॥

{ కించైషశక్త్యతిశయోగనతేనుకంప్యస్త్రాతాపితుస్తుతి
కృతేనపరిశ్రమేణ । తత్రత్రమస్తుసులభోమమమం }
{ దబుద్ధేరిత్యుద్యమోయముచితోమమచాబ్జనేత్ర॥ }

నకేవలమవిశేషస్తోత్రము దైన్యాతిశయనశీఘ్రం త్వదనుకంపాఫల
 లాభాన్మమైవాధికారః ప్రకృప్యత ఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ కించేతి॥ అత్రా
 ధికారసద్భావేనసహతత్పరిగ్రహస్సముచ్చీయతే । ఏషస్తోతేతిభగవతస్తు
 తివైముఖ్యనివృత్తి సామ్యాన్మభూతాబ్జశక్త్యోరేకరాశిత్యే నోపాదా
 నంస్తోతుస్సానుధ్యాతిశయః ప్రాయస్త్యగ్భావామాంద్యకారణమితిసూ
 చయన్నాహ శక్త్యతిశయేననతేనుకంప్యతితి । తే సర్వవిద్భిర్వేదైస్సూరి
 భిర్హిత్యంత్రాయ మానతయాస్తత్యంతరగరపేక్షస్య దీనానుకంపనస్వ
 భావస్యయథాధికారంరక్షణోపయుక్తయతిఁచిద్వాద్యజమాత్రాపేక్ష
 ణశ్చేతిభావః । కేనతప్యనుకంపనీయఇతిశంకాయాంశక్త్యతిశయవై
 పరీత్యవైవానుకంపాతిశయహేతుత్వరూపం పశేషంసూచయతి అపి
 త్వితి । పరిశ్రమేణ పరితఃశ్రమేణ । అశక్త్యాభక్త్యాచస్తోతుంహేతుంచాన
 హతయాసర్వప్రకారవ్యాకులత్వేనేతిభావః । తత్ర తథాసతీత్యర్థః ।
 స్తుతావితివా । మనుతుశ్రవస్సులభిప్రాయః । శ్రవస్తుసులభఃసతు
 శక్త్యతిశయప్రసంగఇతివాభిప్రేతః । మంజుధేః అబ్జత్యాదిత్యర్థః ।
 ఇతిశబ్దోపేక్ష్యర్థః ఉద్యమప్రకారపరోవా । అయముద్యమః స్తోత్రా
 మిస్తామీతిశ్లోకద్వయోక్తస్తోత్రోపక్రమః । మనుచ మమైవెత్యర్థః । అవిరు
 ధ్ధోప్యత్ర సముద్వయాద్ధామందః । మమైతికథితపదావృత్తిర్నహిరణ్యగ
 రాభదేరిత్యతిశయితవిధేయతాత్పర్యాదలంకారవివ । త్వత్కటాక్షాత్ఫ
 ల్పహంతుష్టూషుదశాం తత్రాధికారాతిశయంచప్రాప్తః, ఏవమనుగ్ర
 హాతిశయవ్యంజకేనావలోకనదానేనభూయోపిమాంపాలయయేనస్తుతిరి
 యమవిఘ్నానిష్పద్యేతేత్యభిప్రాయేణాహ అబ్జనేతేతి॥ ౯॥

{ నావేక్షసేయదితతోభువనాన్యమూని నాలంప్రభోభవి
 తుమేవమతఃప్రవృత్తిః । ఎవంనిసర్గసుహృదిత్వయిసర్వ
 జంతోస్సాన్నిమిన్నచిత్రమిదమాశ్రితవత్సలత్వం॥ ౧౦॥ }

అదైవం యథామనోరథంతవసర్వసమీహితసిద్ధిర్భవత్త్వతి కటాక్ష
 యంతంభగవంతంప్రతి ప్రాప్తీనప్రభూతోపకారప్రఖ్యాపనేనాద్యతనా
 నుగ్రహస్యానాశ్చర్యతామాహ ॥ నావేక్షసత్తి ॥ అథవాబ్జశక్తేః

స్వస్వస్తుత్యాచిత్యాతిశయవచనేనస్యంజితం భగవత ఆశ్రితవాత్సల్యంకే
 నచిత్యై-ముత్యేనస్థాపయన్నేన సర్వశరణ్యత్వోపయోగితయా ప్రపంచ
 యిష్యమాణం సర్వస్మాత్పరత్వం కారణలక్షణేనోపక్షిపత్ తద్వత్కా-స్థా
 పాప్రిప్తం సౌలభ్యంచాహ । అయమేవ శారీరక శాస్త్రాగ్రంభ ఘటితస్తా
 త్రారంభః॥ కారణత్వం నియంతృత్వం సుహృత్వం స్వామితాహ రేః! వా
 త్సల్యమితి పంచైతేకం తోక్తా ఇహ సద్గుణాః॥ అవేక్షణమిహ తదైక్షత సో కా
 మయతే' త్యాదిమాత్తః * ఈక్షతే రాశబ్దం గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాదిత్యా
 దిసూత్రస్థాపితస్సానుగ్రహస్సంకల్పః । తతః త్వదవేక్షణరూపహేత్వ
 భావాదిత్యర్థః॥ భువనానీతి కృత్సకార్యచరం! అమూల్యత ఇత్సగ్రమా
 ణసిద్ధభోక్తృభోగ్యరూప కార్యజాతానామన్యశక్యకరణవైచిత్యాగ్రభి
 ప్రియం! 'యతో వా ఇమాని ధూతాని' * జన్మాన్యస్వయంత ఇతి శుక్రిసూ
 త్రయోరిదం శబ్దవత్! నాలం న సమస్థాని । కాగణాభావేకథంకార్యం
 స్వాదితి భావః । ప్రభో స్వాధీనత్రివిధచేతనాచేతనస్వరూపస్థితి ప్రవృ
 త్తిభేద । భవతుం ఉత్పత్తుం సత్తా యోగితయా స్థాతుంచ! ఎవకారోభవ
 నస్యచరసంకల్పనైరవేక్షణంకాం వారయన్ ప్రవృత్త్యనహాత్వే కై ము
 త్యముద్భూతయతి! ఎవం ఆలబ్ధసత్తా కానాం సత్తా పూర్వికా ప్రవృత్తిశ్చ త్వ
 దీక్షణమంతరేణ సన్యాదిత్యాహ మఖిః ప్రవృత్తిరితి! శూక్రియతేహి 'కో
 హ్యేవాన్యైః పాగ్నిత్యై యదేష ఆకాశ ఆనందోన్యా'దితి । అంత
 ర్యామి బ్రాహ్మణాదికం సర్వమిహ సుసంధేయం! ఉక్తంచస్వయమేవ
 మోక్షధమే "యత్కించస్వర్తతేలోకే సర్వంతన్నన్విచేష్టితం! అన్యో
 హ్యన్యచ్ఛింతయతి స్వచ్ఛందం విజ్ఞానామ్యహ" మితి । అత్ర చరమ కారణ
 విషయవికల్ప సముచ్చయాన్యతర బాధాన్యసంభవాత్ గతిసామన్యన్యా
 యేన కారణవాక్యాని సర్వాణి త్వయ్యేకకంతానీతి వ్యతిరేకోక్త్యా సూచ్యతే!
 'కారణత్వోక్త్యైవ 'యో బ్రహ్మణ' మిత్యాదిశ్చేతాశ్చ తరమంతోక్తం శ
 రణ్యత్వమప్యాకృష్టం । ఎవం భోగ మోక్షార్థ ప్రవృత్త్యోపయికకరణక
 లేబరదానాది ప్రకారేణేత్యర్థః! 'స ఎ కా కీనర మేతే' త్వనెనాభి ప్రేతం
 విశ్వస్మప్త్యవయం క్తందయమానమనస్త్యం సూచయతి నిర్గుణ సూహృదీతి! స

ర్వసామాన్యతః పూర్వోపకారప్రత్యుపకారనిరపేక్షసితైషిణీత్యథః ।
 సుహృత్త్వస్యవైసర్గికత్వం 'స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే'త్యత్రలక్షణ
 క్రియాయాఅపిస్వాభావికత్వోక్త్యర్థసిద్ధం । అత్రప్రభుశబ్దేనసుహృచ్ఛ
 బ్దేనవ 'సర్వస్యప్రభుమిశానంసర్వస్యశరణంసుహృ'దితిశ్చేతాశ్వతర
 వాక్యంసూచితం । త్వయి నహితద్వంద్వఃకశ్చిదేవంప్రమాణసిద్ధఇతిభా
 వః । సర్వజంతోరిత్యేతత్తాకాక్షిన్యాయాత్పరతాప్రప్యన్యేతి । 'పతింవి
 శ్వస్యాశ్చైశ్వరం, సకారణంకరణాధిపాధిపః, ప్రధానతేప్రజ్ఞపతిగుణ
 శేశః, పతింపతీనాంపరమంపరస్తాత్, ఎవభూతపతిరేవభూతపాల'ఇత్యా
 దిమప్రసిద్ధంహిసర్వస్వామిత్వం । ఎతచ్ఛసర్వేషాంస్వాల్లోపకారకత్వే
 సర్వస్యచతదిష్టానియోగాహాత్యేహేతుః । నచిద్రం నామ్భుతం । ఇ
 దంస్తుతివైగుణ్యానాదరేణస్తాతరిమయిప్రీతిరూపమిత్యథః । సఎషవా
 త్సల్కాఖ్యోగుణః సర్వావిశేషేణకరవల్ల్యాముక్తః 'అంగుస్తమాత్రః పురు
 షోమధ్యఅత్తనిష్ఠతి ఈశానోభూతభవ్యస్యసతతోఽజుగుప్సత'ఇతి । ఉప
 బృంహితంచ "రిపూణామపివత్సల"ఇతి । ఇదమాశ్రితవగ్నలత్వంనచిద్రం
 సంప్రతీహస్తాత్రైపేరయత ప్రవమస్తుఖోదితస్తుతిశ్రవణేనజగద్వాప్తపా
 రవిహారస్సఫలస్సంపద్యతఇతిభావః । అత్రస్తుతివైముఖ్యనివర్తనాదిలబ్ధవిజ
 యసంతోషభగవదుక్తిప్రత్యుక్తిరూపతాప్యాచార్యోక్తా । తథాహి వేద
 యధామమత్వయివాత్సల్యంయధాచముద్గభాషితేప్రితీరివమెభగవస్తు
 భాగతస్తుతివచనశ్రవణకాతూహలనితితంప్రత్యాహనావేక్షసగ్గతి॥౧౦॥

{ స్వాభావికానవధికాతిశయైశిత్యత్వం నారాయణత్వయి
 { నమృత్యుతివైదికఃకః । బ్రహ్మశివశ్శతమఖఃపరమస్స్వ }
 { రాడిత్యేతేపియస్యమహిమాక్షణ్యవచిప్రపదై ॥ ౧౧ ॥ }

నను 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే, నసన్నచాసచ్ఛివఎవకేవలః,
 ఇందో'మాయాభిః పురుషాపతాయత, ఇతిబ్రహ్మాదీనాం ముక్తస్యచ
 'యంకామంకామయతే సోస్యసంకల్పాదేవనముత్తిష్ఠతీ'తిసర్వజగతాగ్ర
 రణత్వంప్రతీయతే తదేతాధంపరబ్రహ్మలక్షణంకథంచతద్యోగాత్పరమ
 పురుషస్యసర్వస్వామిత్వాది తత్రాహ॥స్వాభావికేతి॥స్వాభావికత్వమి

హానన్యాధీనత్వం । తేనకర్తృపాధికదుఃఖమిత్యానిత్యచతుర్ముఖాదైవ
 శ్వర్యవ్యాప్తిః । అనవధికాతిశయత్వముత్కృష్టావధిరహితోత్కృష్టావ
 త్త్వం । పరాస్యశక్తిర్విచిత్రైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే
 త్యత్రపరత్వస్వాభావికత్వైశక్త్యాదిషు సర్వేష్వన్వితైతిభావః । ఎతా
 భ్యామేవపరిమితంపరాధీనంచముక్తనిత్యైవగృహ్యమపివ్యవచ్ఛిన్యతే । ఈశ
 శమీశిత్వత్వంహి తవైవ విశ్వపతిత్వాత్వైశ్వరత్వాదిశ్రుతిః “ప్రశాసి
 తారంసర్వేషాం, శాస్తావిష్ణురశేషస్య” త్యాదిప్రతితతైశ్చ । స్వయం
 చగీతం “మత్తఃపరతరంనాన్య”దితి । “ఏషథాతావిధాతాచసర్వేషాం
 ప్రాణీనాంప్రభుః । పరంసింపుండరీకాక్షాన్నభూతంనభవిష్యతి” త్యాదిచ
 ప్రక్షప్యం । అత్ర నారాయణేత్యనేన కారణవాక్యేష్వన్యార్థశంకాగోచ
 రాణాం సదసదవ్యాకృతబ్రహ్మజ్ఞసిరణ్యగర్భశివాకాశపాగ్నాదిశబ్దా
 నాం కయాదిద్వైత్యాసన్యపరాబాధితార్థసాత్త్వికోపబంహణానుగుణ
 మహిమావశ్యస్త్రాయణీయసుబాలోపనిషదాదిపతితనారాయణశబ్దో
 దితమహాపురుషవిషయత్వం కేవలతత్త్వైర్ణయప్రవృత్తినారాయణాను
 వాకతాత్పర్యేభగవతపివసర్వపరవిద్యావేద్యత్వం తత్రత్యతత్తచ్ఛబ్ద
 వాచ్యత్వంచ ప్రకాశ్యతే । అస్యచనామోనిరుక్తిభేదైశ్శారీరకాధ్యా
 యచతుష్టయవిషయీతకారణత్వనిర్వాహత్వోపాయత్వప్రాప్యత్వానిభా
 వ్యాః । ఎవమాస్తతమానేకస్మృతీవచనానిచానేన ప్రత్యభిజ్ఞాప్యంతే ।
 తత్రతావత్తనుః “ఆసీదిదంతమోభూత”మిత్యరభ్య “ఆపోనారాఇతి
 ప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః । తాయదస్యాయనంపూర్వం తేననారాయ
 ణఃస్మృతః । యత్రతాగరణమవ్యక్తంనిత్యంసదసదాత్మకం । తద్విస్మృత
 స్సపురుషోలోకేబ్రహ్మైతికీర్త్యత”ఇతి । బృహస్పతిః “నారాయణఃస
 రోఽవ్యక్తాదండమవ్యక్తసంభవం । అండాద్భ్రష్టసమభవతైనస్మృతమి
 దంజగ”దితి । డక్షః “ధ్యాయేన్నారాయణందేవంపానాదిషుచకర్తుమ్ ।
 బ్రహ్మణోకమవాప్నోతిసచేహాజాయతేపున”దితి । వ్యాసః “ఆలోఽద్యస
 ర్వశాస్త్రాణివిచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసుధస్పన్నం ధ్యేయోనారా
 యణస్సదే”తి । “నమోభగవతేతస్మైవ్యాసాయామితలెజసే । యస్యప్ర

సాదాద్విత్యామినారాయణకథామినూ”మితివ వైశంపాయనవాక్యం ।
 ఈదృశానివచనశతానివిస్తరభయాన్నలిఖ్యంతే । త్వయి ‘సర్వేవేదాయ
 త్వదమామనంతి సర్వేవేదాయత్రైకంభవంతి’ “నతాస్త్య సర్వవచసాం
 ప్రశిష్టాయత్రశాశ్వతీ” ‘వేదైశ్చసర్వైరహమేవవెద్యః’ “వెదేరామా
 యణేనైవభారతేభరతపఞ్చభా । ఆదౌమధ్యేతథాచాంతేవిష్ణుస్సర్వత్రగీ
 యతే । నారాయణపరావేదా”ఇత్యాదిభిస్సర్వవేదవేద్యతయాప్రసిద్ధే
 పూర్వోక్తసర్వకారణత్వసర్వస్వామిత్వాదిలక్షణే । నమృష్యతి నసహ
 తే । వైదికః వేదప్రమాణకృత్యథః । “వైదైఃపశ్యంతిబ్రాహ్మణాః, పి
 తృదేవమనుష్యాణాంవేదశ్చక్షుస్సనాతనం । శుక్రిస్తృతీమవిప్రాణాం
 చక్షుషీద్వేదినిమిత”ఇతిహిస్తర్యతే । వైదికశబ్దేన “సర్వేవేదాస్సపి
 తరోబ్రహ్మద్యాశ్చాండమధ్యగాః । విష్ణోస్సకాశాదుత్పన్నాఇతీయం వైది
 కీశుక్రి”ంతివారాహవచనం“వేదవేద్యోహిభగవాన్వాసుదేవస్సనాతనః ।
 గీయతేసపరోవైదైర్యోవైదేనంసవేదః”దితికార్తవచనంచసూచ్యతే । అ
 త్రచోక్తరేషువాక్యేషుచకింశబ్దఃక్షేపార్థః । వైదికఃకోనమృష్యతీత్యనై
 నభగవత్పరమ్యసుసహమానస్యవేదబాహ్యతయా పాపిష్ఠత్వం వ్యజ్య
 తే । యథోక్తంపాజ్ఞాపశ్యస్తృతౌ “నారాయణంపరిత్యజ్యహృదిస్థం
 ప్రభుమీశ్వరం । యోగ్యమర్చయతేదేవంపరబ్రహ్మసంపాపభాగి”తి । మ
 హాభారతేతీక్షణరక్షకపితృచవాక్యం “యేద్విషంతిమహాత్మానం నస్తరంతి
 చకేతవం । నతేహంపుణ్యతీర్థేషుగతిస్సంసర్గిణామపీ”తి । సప్తషిఃసం
 వాదే “విష్ణుంబ్రహ్మణ్యదేవేశందేవదేవంజనార్దనం । త్రైలోక్యస్థితినంహా
 రస్సృష్టిహేతుఃసంరంజనం । ఆధాతారంధాతారంసంధాతారంజగద్గు
 రుం । విహాయసభజత్యన్యంబిసస్తైన్యంకరోతియ”ఇతి । భగవదీతాస్వా
 సురాప్రక్రమ్య “అహంకారంబలందగ్ధంకామంక్రోధంచసంశ్రితాః ।
 మామాత్మపరదేహేషుప్రద్విషంతోభ్యసూయకాః । తానహంద్విషతః
 కూరణాసంసారేషునరాధమాః । క్షిపామ్యజస్రీమశుభానాసురీష్యే
 వయోనిష్యి”తి । బ్రహ్మాండకామయోశ్చ “యోగ్యందేవంపరత్వేనవ
 దంత్యజ్ఞానమోహితాః । నారాయణాజ్ఞగన్నాధాతైవైపాపంధిస్తృ

తా” ఇతి । శ్రీభాగవతేభగవంతం ప్రస్తుత్య ‘అష్టాదశ్యంపరతేనచేత
యానోహ్యచేతనః । సహపండితివిజ్ఞేయస్సర్వకమబహిష్కృత” ఇతి ।
“యస్తునారాయణం దేవం సమత్వేనాభిమన్యతే । సతుతేనావమానేననర
‘కాన్నాతివర్తత” ఇతిచ । ‘యేతుసామాన్యభావేనమన్యంతేపురుషోత్తమం ।
తేవైపాపండినోజ్ఞేయానరకాహానరాధమాః । యఃపుత్రఃపితరంద్వేష్టి
తంవింద్యాదన్యరేతసం । యోవిష్ణుంసంతతంద్వేష్టితంవింద్యాదంత్యరేత
సంవిష్ణుభక్తిఃహీనోయస్సర్వకాస్త్రీర్థవ్యపి । బ్రాహ్మణ్యంతస్యనభ
వెత్తస్యోత్పత్తిర్నిరూప్యతాం । చతుర్వేద్యపియోఽహోవాసుదేవంసవి
దతి । వెదభారభరాకాంతస్యవైబ్రాహ్మణగర్దభ” ఇత్యాదినిర్వచ్యా
ని । అస్మిన్నారాయణానువాకే ‘విశ్వమేవదంపురుష ఇతిపూర్వోక్తస
మానన్యాయతయా ‘సబ్రహ్మసశివస్సంద్ర’ ఇత్యాదిసామానాధికరణ్యై
నబ్రహ్మాదీనాం విభూతిత్వశ్రవణాత్తిమూర్త్యైక్యసామ్యోత్తీర్ణవ్య
క్త్యంతరపక్షాణాంప్రతిక్షేపస్సద్దగత్యభిప్రాయేణాహ బ్రహ్మసశివఇతి ।
అనీశ్వరతయాసర్వసంప్రతిపన్నేంద్రాదిసమభివ్యాహారాదబాధాచ్ఛ
బ్రహ్మసశివయోరనీశ్వరత్వంసూచ్యతే । శతమఖశబ్దఃకమవశ్యత్వప్ర
సిద్ధిభ్యావనార్థః । అత్రచానువాకేతత్తత్కారణోపాసనపరవాక్యపరితా
శ్చివశంభాద్విశబ్దః నారాయణవిషయాఇతిజ్ఞాపయితుం ‘నారాయణవ
రంబ్రహ్మ’ త్యాదిభిస్తత్తదనువాదేన నారాయణత్వవిధానభూయస్త్యం
సూచితం । సూత్రితంవశ్శిలింగభూయస్త్యైతద్దిబలీయస్తదపీతి । హిరణ్య
గర్భస్సమావతతాగ్ర’ ఇతివాక్యంతు ‘అభ్యుస్సంభూతోహిరణ్యగర్భఇ
త్యష్టా’ వితిశ్రుత్యైవానువాకాంతరసంయోజనాత్పురుషసూక్తైకార్థోత్త
రానువాకప్రతిపాద్యమహోపురుషవిషయం । అతఏవ ఐంద్రీన్యాయాద
త్రహిరణ్యగర్భశబ్దఃకయాచిదవయవశక్త్యాభగవతివతతే । ‘శివఏవకే
వల’ ఇత్యత్రశివశబ్దోపి ‘యదాతమస్తన్నదివానరాత్రి’ రిత్యనువాదాన్వ
యాత్ సుబాలోపనిషదుపదిష్టతమోమృత్యుశబ్దవాచ్యప్రకృత్యధిష్టాత్మ
భూతనారాయణవిషయః । శుద్ధిమాంగల్యాదావపిరూఢశ్చైసాప్రయుక్త
శ్చభగవతి ‘శాశ్వతగీశివమచ్యుత’ మితి ‘ఎకఏవరుద్ర’ ఇత్యాదేస్తుపాత్రిక

రణికహవిరుద్ధైశ్వత్వాకారపతయనపారమ్యోపపాదకత్వం ఇంద్రో
 మాయాభిరిత్యత్రేంద్రశబ్దశ్చ తమంద్రగ్ సంతం ఇంద్రశ్చత్వాచక్షుతే
 హోక్షేణేతి బ్రాహ్మణోక్త్యా సర్వశక్తివరమాత్మవిషయః । ప్రసిద్ధేంద్రప
 రత్వేపినాత్ర సర్వకారణత్వకంక్షాః । నచతత్క్షప్తిః పురుహుపత్వాదే
 రన్యథాప్యవపత్తైః । సకీంద్రత్వదుత్తరోనన్యాయాగ్ అస్తివృత్తహాని
 త్యవ్రతు పాకరణికకవణవిశేషాపయికప్రశంసాపరత్వాద్వస్వాదిను
 త్వదుత్తరోనాస్తీతివివక్షితం । స్వరాట్ఫలబ్ధిహా సస్వరాఢ్యవతీత్యా
 మ్నాతముక్తవిషయః । సచస్వాతంత్య్రవాచకోప్యతాకమణవశ్యత్వ
 పరః ఈశ్వరశరీరభూతానామాత్మనాం తత్పారతంత్య్రస్యయావత్స్వ
 రూపభావిత్యాత్ । పరతంత్రస్వాపి సత్యసంకల్పత్వమిచ్ఛావిఫలత్వాభా
 వాదుపపద్యతే । తేగణసంకల్పాదేవతచ్ఛ్రుతిః అతఎవచానన్యాధిపతి
 రితినూత్రద్వయమవ్యవిరుద్ధం । ముక్తవైశ్వర్యంజగద్వ్యాపారవర్జమి
 తిశారీరకాంతేస్థాపితం । పరమత్వమిహాబ్రహ్మగ్యపేక్షయాతచ్ఛాకమణ
 వశ్యస్యజ్ఞానసంకోచాదిరూపక్షరణవిరహోచిత్యక్షురశబ్దేనదర్శితం । ‘బ్ర
 హ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీత్యాదికమపి పరమంసామ్యముచైతీ “మమసాధ
 వ్యమూగతా” ఇత్యాదిశ్రుతిస్త్రుత్యనుసారాత్ ‘వైష్ణవంవామనమా
 లభేతస్పర్థమానో విష్ణురేవభూత్వే మాన్లోకానభిజయతీత్యాదివత్తత్సా
 మ్యాభిపాద్యమేవ తస్యచసంకల్పాత్సాన్నిభిమతసృష్టిః పరేచ్ఛాను
 గుణ్యేనపరిమితవిషయా । సర్వలోకానుసంచరణశ్రుత్వ సజగద్వ్యాపా
 రాధా । ఇతిశబ్దభావ సబ్రహ్మసశివ ఇత్యాదివాక్యోపాక్షప్రకారసూ
 చనాథః । ఎతే ప్రజాపతిపశుపతిసురపతి ప్రసిద్ధిమంతస్త్రోవ్యధికోముక్త
 శ్చ । అపిశబ్దస్తేషాంతతత్త్వగ్రమాణసిద్ధమహత్వే సత్యపీతిద్యోతయంత్ర
 త్రోద్వాచీనేషుకైముత్యంవ్యనక్తి । యస్యతే తందుర్దర్శం గూఢమనుప్రవి
 ష్టం యత్తదద్రేశ్యమగ్రహ్యమిత్యాదిష్వదృశ్యత్వాదిగుణకతయాప్రసి
 ద్ధమపి స్వాత్మానంధనంజయభృతరాష్ట్రోదేరిపకృపయామైప్రకాశయత
 ఇతిభావః । మహిమోర్జ్వలవత్సరూపణమక్షయత్వాపారత్వాది సూచనా
 ధకం । మహిమాన్జ్వలవపురుషః అర్ణవస్థానీయత్వన్నహిమాపేక్షయావ్య

షతస్థానీయమహిమానభివ్యభావః । యద్వా అనంతవిభూతేస్తవవిభూతి
రూపమహిమసముద్రబిందవభితి । తదేతమక్తమద్వితీయశ్రుతివ్యాఖ్యాన
ముఖనసంవిన్సిద్ధౌ “యథాచోశనృపస్సంన్మాద్యద్వితీయోస్తిభూతత ।
ఇతితత్తుల్యనృపతినివారణపరంవచః । నతుతద్భృత్యతత్తుక్రకశత్రాదిని
వారణం । తథాసురాసురనరబ్రహ్మాండాయుతకోటయః । క్లేశకమవిపా
కాద్యైరస్సుప్తస్యాఖిలేశతుః । జ్ఞానాదిపాద్యన్యసిద్ధేచిత్తవిభవస్య
తాః । ఓష్ణోద్విభూతిమహిమసముద్రస్యవిపుల” ఇతి । బ్రహ్మాదీ
నాంచసృష్ట్యాద్యపయుక్తపిభూతిత్వంవక్ష్యతి । తపిహ ‘సబ్రహ్మే’త్యా
దిసామానాధికరణ్యమపినస్వరూపైక్యాదిప్రయుక్తం । కింశుశరీరశరీరిభా
వసంబంధనమితిసూచితంభవతి । కించ ‘అగ్నిరైవేవానానువిమోవిష్ణుఃప
రమ’ ఇతిహేమాతారోధీయతే । ‘అగ్నిరవమోదేవతానాంవిష్ణుఃపరమ’ ఇ
త్యప్సవ్యః । తథా ‘తద్బ్రహ్మసతతా అగ్న్యాన్యాదేవతా’ ఇతిచ । ఎ
తద్బోపబృంహితం ‘శ్రూయతాంపరమందైవంచుర్విజ్ఞేయంవయాపిచ ।
నారాయణస్తుపురుషోవిశ్వరూపోమహాద్యుః । నారాయణస్యచాంగాని
సర్వదైవానిచాభవన్ । అన్యానిసర్వదైవానితస్యాంగానిమహాత్మన”
ఇతి । అతశ్చబ్రహ్మాదీనాంభగవద్విభూతిసాగరశీకరత్వంసిద్ధమితి ॥ ౧౧ ॥

{ కశీ శ్రీయఃపరమసత్త్వసమాశ్రయఃకఃకఃపుండరీ
కనయనఃపురుషోత్తమఃకః । కస్యాయుతాయుతశతైకక
లాంశకాంశేవిశ్వంవిచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తం ॥ }

అథస్యాత్ ‘హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతే’త్యాదేరభ్యస్సంభూతభి
త్యాదినైకార్థ్యపితతైస్సచతుర్ముఖాసాధారణప్రజాపతిశబ్దగర్భనాత్పు
రుషశబ్దస్యతుసాధాన్యైనచతుర్ముఖైపిసంభవాత్ ‘అంభస్యపార’ ఇ
త్యత్రాపి ‘ప్రజాపతిశ్చగలిగర్భేఅంతఃసనోబంధుర్జనితాసవిధాతాసూ
ర్యాచంధ్రమసాధాతాయథాపూర్వమకల్పయన్తి’ ప్రజాపత్యాదిశబ్దగ
ర్భనాత్త్రితయనుష్యేతచ్ఛతుర్ముఖవిషయమితి । అత్రతావత్ ‘సబ్ర
హ్మేనౌనాన’ ఇత్యాదివ్యక్త్యంతరసేధసహితపితేషశ్చత్యాభాదప్రస
ర్భనాన్నవత్త్వశేషమస్తి అథాపిబ్రూమః ‘అంభస్యపార’ ఇత్యత్రత్రా

ఐతే 'యమంతస్సముదేగ్రికవయోవయంతీ' తిసముద్రశాయిత్యం 'యదే
 కమవ్యక్తమనంతరూపం విశ్వంపురాణంతమసః పరస్తాది' తితమసఃసారవ
 ర్తిత్వం 'సర్వేనిమేషాజజ్ఞేరేవిద్యుతఃపురుషాదధీతివిద్యుద్వర్ణపురుషత్వం
 'సతపఃప్రదుఃకుండభేదమే' ఇత్యాదిభిర్విచిత్రజగత్కారణత్వం 'యవినం
 విచురమృతాస్తైభవంతీ' తిమోక్షప్రాప్తిహేతుత్వం 'విశ్వతశ్చక్షురుత
 విశ్వతోముఖ' ఇత్యాది నాసహసగ్రీవీషకత్వాదికంచ ప్రత్యభిజ్ఞాయమాన
 మస్యానువాకస్యపురుషసూక్తోదితమహాపురుషగోచరతాంగమయతి ।
 ప్రసిద్ధప్రజాపతేఃపరమపురుషకార్యత్వతన్నియామ్యత్వకమవశ్యత్వా
 దికంచప్రసిద్ధం । అతోత్రప్రజాపత్యాదిశబ్దాఃపరమకారణభూతంనారా
 యణమేవప్రతిపాదయంతి । ఎవమగ్భ్యస్సంభూతతత్త్వనువాకస్యాపిపురు
 షసూక్తప్రకరణావిచ్ఛేదాత్ 'వేదాహమేతంపురుషంమహాంతమిత్యా
 దివాక్యాథప్రత్యభిజ్ఞానాచ్చ మహాపురుషవిషయత్వంసుగమం తమిమథ
 మనన్యధాసిద్ధేనలక్ష్మీపతిత్వలింగైనప్రథయతి॥కశ్చీగ్రీయతి॥ అత్ర
 త్వదన్యత్పతివత్సమాణమనుసంధేయం । "శ్రియఃశ్రీశ్చభవేదగ్యాగ్రీర్త్యః
 కీర్తిఃక్షమాక్షమే" త్యుక్తమహాభిప్రేతం । శ్రీరేవమ్యాన్యేషామతిశయంపి
 ధత్తే । తస్మాదపి "భర్తా నామపరంనార్యాభూషణంభూషణాదపీ" తిన్యా
 యోనాతిశయహేతురయమితిభావః । నారాయణముగభిస్తేవమిహవ్యా
 భ్యాతం । స్వేతరసమస్తైస్సర్వరూపస్థితిప్రవృత్త్యర్థంయోశ్రీయతేసాశ్రీత
 స్యాఅపితథాశ్రయణీయత్వతిశ్రీశబ్దగుక్తయశ్చ "శృణాతినిఖిలాదో
 షాశ్రీణాతివగురైర్జగత్ । శ్రీయతేచాఖిలైర్నిత్యంశ్రయతేచపరంపదం ।
 శ్రయంతీంశ్రయమాణాంచశృణాతీంశృణ్వతీమపీ" త్యాదిమద్రప్రవ్యాః ।
 శ్రియత్వనేనహేత్యుక్తేలక్ష్మీశ్చపత్నావ్యవిత్యామృతలక్ష్మీశబ్దపర్యా
 యోపాదానం । అత్రహీరితిభూమిర్వివక్షితా "శ్రీభూమిసహితంహ
 రి" మిత్యాదిప్రసిద్ధే । వాజసనేయకేతుహేత్యుక్తానైశ్రీశబ్దపరనెపియ
 ధోచితమధోగ్రాహ్యః । తదిహపురుషసూక్తప్రకరణోదితశ్రియఃపతి
 త్వలింగసహకృతమహాపురుషప్రత్యభిజ్ఞానబాధితరూఢిః ప్రజాపతిశబ్దః
 పతింవిశ్వస్యే' త్యుక్తపుష్కలవయవాధకంనారాయణమేవాభిధత్తేఇ

తిభావః । ప్రయుక్తశ్చ సాతద్విషయతయా మహాభారతే “రాజాధిరా
జస్సర్వేషాం విష్ణుబ్రహ్మణమయో మహా” । ఈశ్వరంతంజానీమస్సుపి
తా సప్రజాపతి” రితి । ‘సప్తదశ ప్రజాపత్యాః పశూనిత్యాదౌ పశ్యా
మాంకరూపాభవంతి ఏవమివహి ప్రజాపతి” రితి ప్రజాపతేశ్శాస్త్రమత్వే
కరూపత్వోక్త్యా ప్రజాపతిశబ్దస్య విష్ణువిషయత్వంగమ్యతే । ఆశ్రావ
యోతివతురక్షరమిత్యా రభ్య ‘ఎవవై సప్తదశః ప్రజాపతి” రిత్యేతస్య వి
ష్ణువిషయత్వం “చతుర్భుశ్చ చతుర్భుశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభిరేవచ । హూయ
తే దపునద్వాభ్యాం సనో విష్ణుః ప్రసీదత్సి” తిమహాభారతవచనైవ్యంజితం ।
ననుపురుషసూక్తస్య కథంభగవత్పురత్వం పురుషశబ్దోహి ‘సహావసపు
రుషోన్నరసమయః” “ప్రకృతింపురుషం చైవ విధ్య నాదీక్షభావసీ” త్యాదిషు
తదతిరిక్తేపి ప్రయుజ్యతే । సత్యం, నిఖిలజగత్కారణవిషయ స్త్వయంపురు
షశబ్దః పరమపురుషమేవాహ “పురుషస్య హరే సూక్తం స్వర్గ్యంధన్యం
యశస్కర” మితిచత్తర్యతే । మోక్షధర్మైవ పరమపురుషవిషయతయైవ పు
రుషసూక్తం యోజితం “ఇదంపురుషసూక్తం హి సర్వవేదేషుపత్యతే ।
ఋతం సత్యం చ విఖ్యాతమృషిసింహానచింతిత” మిత్యాది నా । వ్యాసస్త్రు
తౌచేదంభగవదర్చనెవినియుక్తం “నవిష్ణోరాధనాత్పూజ్యంపిద్యతే కర్మ
వైదికం । తస్మాదనాదిషుధ్యాంతే నిత్యమారాధయేద్ధరిం । తద్విష్ణోరితిమం
త్రైణసూక్తైసపురుషేణతు । నైవాభ్యాంసర్వశోమంత్రోవేదేషూక్తశ్చ
తుష్ప్వపి । నివేదయీతస్వాత్మానంవిష్ణోవమలతేజసి । తదాత్మాతత్త్వనా
శ్శాంతస్తద్విష్ణోరితిమంత్రత” ఇతి । శౌనకీయకల్పచ “శౌనకోహంప్రవ
త్యౌమినిత్యంవిష్ణ్వర్చనంపరం । ప్రవఃపాతంతమంధసగత్యథక్షర్చస్యవి
ధానత” ఇతి ప్రక్రమ్య “అద్యయావాహయేద్దేవమృచాతుపురుషోత్తమ”
మిత్యాది నాప్రత్యేచముపచారభేదేషువినియోగకృతః । ఎవంభగవచ్ఛా
స్త్రాదివ్యపితృష్టవ్యం । కించ ఆధర్వణై ఆహ్లాదశమహాశాంతిప్రకరణేతత్త
ద్దేవతాః యమహాశాంతిషువైష్ణవ్యాంపురుషసూక్తమితివినియోగోద్భ
వః । ఎవం ‘సహస్రశ్రీద్వాపురుష’ ఇత్యుపహితాం పురుషేణనారాయణే
న యజమానఉపతిష్ఠతే ‘సహస్రశ్రీద్వాపురుష’ ఇతిపురుషేణనారాయ

తేనవరాంచోనుశంసంతీతికల్పసూత్రకారవాక్యాచ్చనారాయణవిషయ
త్వమస్యసిద్ధం । తత్రతత్రపరమపురుషసన్నిధానబుద్ధ్యాతేనతత్త్వప
థానంయుజ్యతే । అత్రనారాయణస్యఋషితేనపురుషస్యచదేవతాత్వే
నసంబంధస్తావత్సర్వసమ్మతః । తత్రనారాయణపురుషశబ్దయోరేకవిష
యత్వం సహస్రశీర్షం దేవమిత్యారభ్య విశ్వమేవేదంపురుషః ఇతినారా
యణానువాకోక్త్యాసిద్ధం । తథానుబాలోపనిషది వత్సుశ్చరప్రప్తవ్యంచ
నారాయణః ఇత్యాదిభిర్నారాయణస్యసర్వాత్మకత్వంప్రతిపాద్య పురు
షవివేగోసర్వమితిపురుషసూక్తవాక్యేననిగమనాన్నారాయణవిషపురు
షసూక్తప్రతిపాద్యత్వనిశ్చయతే । తదిహపురుషశబ్దంపురుషోత్తమవిష
యః । తథాచపారాణికంచచః “భగవానితిశబ్దోయంతథాపురుషః ఇత్యపి ।
నిరుపాధీచవర్తతేవాసుదేవసనాతన” ఇతి । ఎవం “బ్రహ్మేకమలగర్భా
భోరుద్రఃకాలాగ్నిసర్వభః । పురుషఃపుండరీకాభోరూపంతత్సరమాత్మ
న” ఇతి త్రయాణాంరూపభేదవచనెనప్రత్యేకనామోక్తాబ్రహ్మరుద్రవ్యా
వృత్తైవరమాత్మశబ్దోదితేభగవతిపురుషశబ్దస్సమాఖ్యారూపేణప్రయుక్తః ।
“పురుషఃపుండరీకాక్ష” ఇతిపాతేనసప్రస్తుతఃకరోధః । అధీయతేచతైత్తిరీ
యాఃప్రజాపతిజనకకూర్మవిషయైః పూర్వమేవాహమిహాసమితి తత్పు
రుషస్యపురుషత్వమితి । అనంతరం సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్ష
స్సహస్రపాతో భూతోద్వదిత్యుద్దితిపురుషసూక్తారంభస్తత్రప్రత్యభిజ్ఞా
యతే । అద్వైతవంతథాపిమహేశ్వరశినాదిశబ్దలింగశాలిన్యాంత్వేతా
త్వతరోపనిషది “వేదాహమేతమిత్యాదివాక్యగర్భనాన్త్రుద్రైసిపురుషశ
బ్దాన్నానాచ్చపురుషసూక్తస్యాపి తద్విషయత్వంస్యాదిత్యత్రాహ పర
మసత్త్వసమాశ్రయఃక ఇతి । పరమస్య మోక్షోపయుక్తప్రకర్షవత్తః,
సత్త్వస్య ప్రకాశసుఖహేతుభూతగుణవిశేషస్య సమాశ్రయః సమ్య
క్ప్రవర్తకః । త్వదన్యఃక ఇత్యధః । ఎతేనసాంసారికజ్ఞానసుఖహేతుభూ
తపరిమితసత్త్వవ్యవచ్ఛేదః । అయంభావః పురుషసూక్తంతావత్సగమ
పురుషవిషయతయాస్థాపితం । తత్రత్యవాక్యప్రత్యభిజ్ఞానాదేవత్వేతా
త్వతరోపనిషదిశివమహేశ్వరాదిశబ్దానామపిమహాపురుషపరత్వమేవయ

క్రం! అనన్యధాసిద్ధంచలింతత్రతశ్రవ్యతే । మహాస్పృభుర్వైపు
 రుషస్సత్త్వస్త్వైవప్రవర్తక'ఇతినారాయణస్త్వైవసత్త్వప్రవర్తకత్వం
 బ్రహ్మరుద్రయోశ్చరజస్తమఃప్రవర్తకత్వంశ్రుత్యాదిప్రసిద్ధం । యథా
 మైత్రాయణీయోపనిషది అథయోహఖలువాఅస్యరాజసోశస్సోసా
 బ్రహ్మచారిణోయోయంబ్రహ్మ అథయోహఖలువాఅస్యసాత్త్వికోశ
 సోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంవిష్ణుః అథయోహఖలువాఅస్యతామ
 సోశస్సోసాబ్రహ్మచారిణోయోయంరుద్ర'ఇతి । పురాణేచవారాహే
 అగస్త్యరుద్రసంవాదే రుద్రః “యత్సత్త్వంసహరిద్దేవోయోహరిష్ట
 త్వరంపదం । సత్త్వంరజస్తమశ్చేతిత్రితయంచైతదుచ్యతే । సత్త్వేనము
 చ్యతేజంతుస్సత్త్వంనారాయణాత్మకం । రజసాసత్త్వయుక్తేనభవేచ్ఛ్చి
 మాన్యశోధికః॥ తద్బ్రహ్మతామహంవృత్తంసర్వశాస్త్రే గ్రీమవత్యతే । య
 ద్వేదబాహ్యంకమన్యాన్మాముద్దిశ్యోపసేవ్యతే । తద్రోద్రమితివిఖ్యాతం
 కనిష్ఠగతిదంనృణాం । యద్ధీనతపసాయుక్తంకేవలంతామసంతుయత్ । తద్దు
 ర్గతిప్రదంనృణామిహలోకేపరత్రచే”తి । బ్రహ్మచతుర్దశాధ్యాయే “హి
 రణ్యగర్భోరజసాతమసాశంకరస్త్వయం । సత్త్వేనసర్వగో విష్ణుస్స
 ర్వాత్మా సదసన్త్య”ఇతి । తత్రైవచతుర్వింశేతుపాస్యతపసి “త్వ
 త్కోపసంభవోరుద్రస్తమసాచ సమావృతః । త్వత్ప్రసాదాజ్జగద్ధా
 తారజసాచపితామహః । త్వస్వరూపాత్స్వయం విష్ణుస్సత్త్వేనపురు
 షోత్తమ”ఇతి । తదనంతరేచాధ్యాయే నందికేశ్వరవచనం । “పరమా
 త్మానమీశానంతమసారుద్రరూపిణం । రజసాసర్వలోకానాంసర్గలీలా
 ప్రవర్తకం । సత్త్వేనసర్వభూతానాంస్థావకంపరమేశ్వరం । సర్వా
 త్మానమహాత్మానంపరమాత్మానమీశ్వరం । తందృష్ట్వాప్రాహవైబ్ర
 హ్మభగవంతంజనార్దన”మితి । ఏవంపురాణాంతరేభుగవచ్ఛాస్త్రాదిష్య
 పి “సాత్త్వికైస్సేవ్యతేవిష్ణుస్తామనైరేవశంకరః । రాజనైస్సేవ్యతేబ్ర
 హ్మసంక్షీర్ణైస్తుసరస్వతీ”త్యాదీనిద్రష్టవ్యాని । సాధారణేచశిల్పశాస్త్రే
 విమూనత్రయలక్షణే పత్యతే “స్యాన్నాగరద్రావిడవేశరంచక్రమేణ
 వైసత్త్వరజస్తమాంసి । మహీసురోర్విజతివై శ్యకాస్తేహరిర్విధాతా హ

రజదిదేవ"ఇతి అథవా స్రవరమసత్త్వమితి "స్వసత్తాభాసకంసత్త్వంసు
 ణసత్త్వాద్విలక్షణ"మిత్యుక్తంశుద్ధసత్త్వమయమపాక్రికృతంప్రవ్యమితివి
 వక్షితం। తెనబ్రహ్మరుద్రాద్యగోచరరహస్యామాయభగవచ్ఛాస్త్రాది
 ప్రసిద్ధకల్యాణతమవిగ్రహాదియోగాలైభ్యఃపరత్వంసూచ్యతే। నిత్యేప్య
 క్తంపరమసత్త్వపంచశక్తిమయవిగ్రహమితి। ఉభయధాపిసత్త్వప్రవ
 ర్తకత్వోక్తిః శ్వేతాశ్వతరోపనిషదఃపురుషసూక్తోదితపరమపురుషవిషయ
 త్వమవగమయతి । వక్తవ్యాంతరంచాత్ర వేదాథాసంగ్రహాదిసుగ్రప్త
 వ్యం। ననుచపురుషసూక్తోదితమాదిత్యవణంపురుషమేవాదిత్యమండలే
 తాదృశవణాయుక్తతయా ఛందోగాఢీయతే 'యఎహంతరాదిత్యేహి
 రణ్డయఃపురుషోదృశ్యత'ఇత్యాదినా । సచస్థానవిశేషసన్నిధిసామధ్య
 దాదిత్యవివ । సవివచరుక్తవణఃపురుషోమనునాన్వర్యతే "ప్రశాసితా
 రంసర్వేషామనీయాంసమనీయసాం । రుక్మాభంస్వప్నభీగవ్యంవిద్యా
 త్పురుషంపర"మితి। అసావాదిత్యోబ్రహ్మేతిచాధ్వర్యవః । అస్తిచత
 స్పరంపురాణం అతఃపురుషసూక్తమాదిత్యపరం । సవివచబ్రహ్మేత్య
 త్రానన్యవరకారణశ్రుతిభిః శ్రియఃపతిత్వలింగేన పురుషశబ్దాదిభిరుప
 బృంహణైశ్చదత్తోత్తరత్వేపి యుక్తిభూయస్త్యఖ్యాపనాయానూక్తం
 ఛాందోగ్యథంసుప్రసిద్ధంలింగమాహ కఃపుండరీకనయనఇతి । అయమభి
 ప్రియః 'తస్యయథాకప్యాసంపుండరీకమేవమక్షిణీ'ఇతితతైవపుం
 డరీకనయనత్వోక్తైః పురుషోత్తమస్యైవచతత్ప్రసిద్ధేర్న తత్రాదిత్యో
 వాన్యోవాతాదృశశ్శంకనీయః । యద్యపిద్రుమిడభాష్యే 'తస్యయథాక
 ప్యాస'మిత్యాదెష్షడధ్ధాఃప్రొక్తాః । తథాప్యాచిత్యాత్ప్రియవసీద్వికర్త
 వ్యాః।తథాచోక్తంవేదాధాసంగ్రహే గంభీరాంభస్సంభూతసుమృష్టనా
 శరవికరవికసితపుండరీకదళామలాయతెక్షణఇతివితేనపరిపూర్ణత్వమను
 గ్రహశీలత్వంచాస్యవ్యజ్యతే । ఉపరిచరాఖ్యానేవ "అరోషణోన్యసా
 దేవ"ఇత్యుక్తం । అన్యేహంతుచతుర్ముఖాదిత్యరుద్రాదీనామపూర్ణత
 యాసాధకావస్థత్వాత్కామకోభిక్వాకాంతత్వాచ్ఛ్రీణివిరూపాణిభ
 వంతినన్నిధివిశేషశ్వాదిత్యమండలేభగవతస్సాన్నిత్రకల్పేషుపురాణాదిషు

చ ప్రసిద్ధః । ఆదిత్యస్యచ 'దక్షిణామూర్త్యోఅజాయత, సూర్యావంధ్రమ
సౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్', అగ్నిర్మూర్త్యాచతుర్విధావంధ్రసూ
ర్యా, యస్యాదిత్యోభాముపయుజ్యభాతి, యోనసూర్యస్తవతితేజసేద్ధః, న
తత్రసూర్యోభాతినవంధ్రతారకం, యస్యాదిత్యశ్శరీరమిత్యాదిభిరసీశ్వ
రత్వంసిద్ధం । తద్వైభవప్రతిపాదనపరంతుపురాణమసాత్వికత్వాద్విరు
ద్ధాంశేత్యాజ్యం । క్వచిద్భగిష్టాద్భక్త్యాతత్పర్యంతత్వవివక్షయావాని
ర్వాహః । ఏవంపరమకారణవిషయశ్రుతివిశేషైః శ్రీయఃపతిత్వాదిలింగై
శ్చనారాయణపవస్వతస్సిద్ధేశ్వర్యస్సర్వస్మాత్పరభావశ్చి తేపి కేచిదనధిగ
తపదవాక్యప్రమాణవృత్తాంతాఃపురుషసమాఖ్యామీశ్వరసమాఖ్యాంచని
ర్విశేషణాంనుహత్పరమవిశేషణవిశిష్టాంచపరామృత్యబ్రహ్మణఃపితృఃబ్ర
హ్మణఃపుత్రస్యచనిర్దోషార్హమన్యంతే తానుపాలభతే పురుషోత్తమః
కథితి । ఇహచ "ద్వావిమాపురుషేలోక" ఇత్యాదయశ్శ్లోకాఃప్రతిసంధ
యాః । తేషు "పరమాత్మైత్యుదాహృత" ఇత్యనేన 'తస్యాశ్శిఖాయాను
ర్ధ్వేపరమాత్మావ్యవస్థిత' ఇతి శ్రుతిస్సాన్వితే । "యోలోకత్రయమావి
శ్యే" త్యనైన 'యచ్చకించదిత్యాదికంవ్యాఖ్యాతం । విభక్తిత్యాధారత్వో
క్త్యా 'యత్రవిశ్వంభవత్యేకనీడం, తత్పవిత్రవారేణ్యం, ధృవమచలమమృ
తంవిష్ణుసంజ్ఞంసర్వాధారంధామ, ఎవసేతుర్విధరణపహంలోకానామ
సంభేదాయ' త్యాదేరర్థ ఉక్తః । అవ్యయశబ్దోక్త్యా 'శాశ్వతగైశివమచ్యుత
మిత్యాద్యుక్తసంగ్రహః । ఈశ్వరశబ్దఇహ 'వ్యాప్యనారాయణస్థిత' ఇ
త్యుక్తవ్యాప్తైః 'అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్త్రై' త్యాద్యనుసారాత్సమస్తనియమనవి
శిష్టత్వమాత్మేశ్వరభక్త్యుక్తానన్యనియామ్యత్వంచాభిప్రేతి । "నచాపివేదే
మసమాననామై" త్యల్పశ్రుతిోక్తిః "లోకవేదేచప్రథిత" ఇతివ్యాసోపా
త్తభగవదుక్తాపరిహాసనీయా । అత్రచభగవద్రీతాభాష్యం వేదార్థావలో
కనాన్లోకఇతిప్రతిరూపిణాచ్యతే । శ్రుతొప్రతితొచేత్యధః । శ్రుతొతా
వత్ 'పరంజ్యోతిరుపసంపద్యన్వేనరూపేణాభినిష్కృతేన ఉత్తమఃపురుషః
ఇత్యాదౌ । ప్రతాపపి "అంశావతారంపురుషోత్తమస్యహ్యనాదిమథ్యాం
తమజస్యవిష్ణోరిత్యాదావీతి । 'స ఉత్తమఃపురుష' ఇతిశ్రుతొపురుషోత్తమ

త్వంఘరితమితిభావః । తదయమిహత్వదన్యఃకఃపురుషో త్తమఇతివదతోభి
 ప్రాయః, యదివయంపురుషో త్తమ సమాఖ్యామా త్రేణ భగవతఃశ్వర
 త్వంసాధయామఃతదేశ్వరాదిసమాఖ్యాబలేనప్రత్యవస్థాతవ్యం । అస్మాభి
 స్తుప్రబలైశ్శ్రుతిలింగాదిభిరేవహ్యాయమధఃస్సాధితః । తథాసతిజీవలక్ష
 ణపురుషరాశిబహిర్భూతవివాయంమహాపురుషస్సర్వప్రప్రసిద్ధః । తతఃప్ర
 బలప్రమాణబాధితేయమీశ్వరాది సమాఖ్యారుద్రస్యసర్వేశ్వరత్వంసా
 తుంసశకోఽతి । అన్యథేంద్రసమాఖ్యైవనిర్విశేషణాశతమఖస్యసరమేశ్వ
 రత్వంసాధయేత్ ఇదివరమైశ్వర్యఇతిధాత్వధఃపాతాత్ । మహత్త్వవిశే
 షితాతుకింపునః తతశ్చ ॥ మహావృక్ష సమాఖ్యైవబలవంతానబాధితా । మ
 హేశ్వరమహేంద్రాదిసమాఖ్యాప్యత్రనిష్ఫలా ॥ పురుషోత్తమసమా
 ఖ్యైత్వనిగతశబ్దానుశాసనాదివృత్తాంతైఃకైశ్చిత్రేణవలరూఢేత్సుక్తం ।
 “యాథ్యాతుకామంపురుషోత్తమోస్త్వి”తి । తత్రయద్యపికమధారయ
 వృత్తై సత్సహత్వరమోత్తమోత్పృష్టః పూజ్యమానైరిత్యాదిసోత్తమశ
 బ్దస్యపూర్వనిపాతః । నచనిధారణేషష్ట్యస్సమాసః । తథాచ సప్తమీశౌం
 దైరిత్యత్రయోగవిభాగగ్రహణాదత్రనిధారణేపి సప్తమీసమాసస్సాన్వి
 తః । శైషికషష్ఠీవాసీచోత్తమభావసంబంధావలంబినిద్విపదవిగ్రహావ
 త్వపదవిగ్రహాదర్శితార్థాసమస్యతః । నాగోత్తమాదిశబ్దాశ్చశబ్దవిష్ణురే
 వనిరూఢాః । “యస్మాన్మరమతీతోహమక్షరాదపిచోత్తమ” ఇతిగీతాను
 సారేతుపంచమీసమాసఃప్రస్పష్టః । అత్రసంచమీషష్ఠీసమాసయోఃపు
 రుషశబ్దోబద్ధముక్తావస్థజీవమాత్రపరః “ద్వావిహాపురుషౌలోక” ఇత్యా
 దిభిశ్చైతత్సుగమం । అతఃశ్రుతిలింగాద్యబాధితయాతదనుగృహీతయా
 గీతానిరుక్తయాపురుషోత్తమసమాఖ్యయాపిపురుషసూక్తోదిత సర్వకార
 ణపురుషస్యపరమాత్మత్వసర్వవ్యాపనభరణనియమనస్వామ్యాదికం తద
 న్యేహమధమత్వంఽసిద్ధ్యతి । ఇదంచ “కఇతిబ్రహ్మణోనామశ్చుశోహం
 సర్వదేహినాం । ఆవాంతవాంగైసంభూతాతస్మాత్కేశవనామవాణ । స
 ర్వతాగ్రీసాసనుస్తంచపసత్యత్రేతివైయతః । తతస్సనాసుదేవేతివిద్వద్భిః
 పరివత్సతే । నరాజ్ఞాతానితత్త్వానినారాణీతితతోవిదుః । తాన్యేవచాయ

సంతస్యతేన నారాయణస్తస్మిత్ ఇత్యాదిభిర్నిరుక్తానాం సమాఖ్యాంత
రాణాం ప్రదక్షణం । “అజస్సర్వేశ్వరస్సిద్ధ” ఇతి వ్యాసపతితా సర్వే
శ్వరసమాఖ్యావ మహేశ్వరాదిసమాఖ్యామధః కరోతి । ననుతిష్ఠతు స
మాఖ్యా లింగంతుపురుషసూక్త ప్రతిపాద్యస్యచతుష్పత్త్వరూపం పరి
చ్ఛిన్నత్వమపరిచ్ఛిన్నతయామాతాత్ పరతత్త్వాదవరతాంగమయేది
తివ్యోమాతీతవాదినామః । తన్నిరాసాయబ్రహ్మరుద్రాదీనామన్యై
షాంచసర్వవ్యాపక పరమపురుషైకదేశపతిత్వసంఖ్యాపయతికస్యాయుతే
తి । త్వదస్యస్యకస్యేతియోజ్యం । “యస్యాయుతాయుతాంశాంశేవిశ్వ
శక్తిరియంస్థితా । మెరోరివాణుర్యన్యైతద్భ్యో హ్నేండమఖిలంమునై
మయిసర్వమిదంప్రోతంసూత్రైమణిగణాభవ । ఇహైకస్థంజగత్కృత్సం
వశ్యాద్యసదరాచరం । వశ్యామిదేవాంస్తవదేవదేహా సర్వాంస్తథా
భూతపిశేషసరిఘా” । బ్రహ్మణమీశంకమలాసనస్థ”మిత్యాదిభిర్భగవ
త్స్వరూపైకదేశే విగ్రహైకదేశేవ విశ్వస్థితిరుచ్యతే । అతోవిష్ణురేవస
ర్వవ్యాపిత్వంరుద్రాదేశ్వతదేకదేశవత్త్వంసిద్ధం॥ తపసాతోషితేనైవ
విశ్వరూపేణవిష్ణునా । స్వపార్శ్వైదక్షిణేశంభోర్నివాసఃపరికల్పితః । ఎ
వంస్యవిగ్రహంశేషుతదన్యాఅపిదేవతాః । నిరంకుశస్వతంత్రేణశ్రీధరే
ణనివేశితాః॥ పురుషసూక్తేపి “పురుషఎవేదగ్ సర్వ”మిత్యాదిభిరపరిచ్ఛిన్న
త్వంసిద్ధం । తత్రతత్రపరిచ్ఛిన్నత్వోక్తీనాంతు*అర్చకాకస్తాత్త్వత్వవిదే
శాచ్చనెతి చేన్ననిచాయ్యత్వాదేవం వ్యోమవచ్చ అభివ్యక్తైరిత్యాశ్చర
భ్యః అల్పశ్రుతేరితిచేత్తదుక్తం హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికార
త్వాత్ బుద్ధ్యర్థఃపాదవత్ అనేనసర్వగతత్వమాయామశబ్దాదిభ్యఇ
త్యాదిభిన్నుతైస్తదుపాధ్యవచ్ఛేదనిబంధనత్వం మహాపురుషన్యైవస
ర్వవ్యాపిత్వంచస్థాపితం । త్రాయుతాయుతేత్యాద్యంశక్లప్తిరసంఖ్యా
తబ్రహ్మాండతదావరణాదిమహత్తరవిభూత్యాశ్రయప్రదేశాతిరిక్తవిభూ
త్యంతరాశ్రయావరిమితస్వరూపవై భవసూచనార్థాః । ఎతేనప్రతిబ్ర
హ్మాండంబ్రహ్మరుద్రాదీనామితరేతరానభిజ్ఞత్వాదికమపిసూచ్యతే । క
స్యైత్యాదినామహిమైకదేశాధిష్ఠయత్వంవా వివక్షితం । “విష్ణుభ్యాహ

మిదంకృష్ణ మేకాం శేనస్థితోజగదిత్యత్రా భావ్యత మమమహిమోఽ
 యుతాయుతాం శేనవిష్టభ్యాహమవస్థితఇతి । తతైవ “యస్యాయుతా
 యుతాంశాంశ” ఇత్యాదికముదాహృతం । విశ్వం కృత్స్నంకార్యజాతం
 చిదవిష్ట్రవిభాగః చేతనాచేతనయోఃప్రకృష్టంవైషమ్యం । తస్యవిచిత్ర
 త్వమాశ్చర్యత్వమచాంతరవిశేషోవా । దేవమనుష్యాదిరూపభేదేనతత్తద
 నుగుణజ్ఞానసుఖాదిభేదైశ్చచేతనప్రవిభాగః । అచేతనప్రవిభాగస్తుభూతేం
 ద్రియాదిరూపేణభోగ్యభోగోపకరణాదిరూపేణచ । సచనిర్భాదైఃప్ర
 త్యక్షానుమానాగమైర్యథాసంభవంప్రత్యేతవ్యః । ఏవంప్రవిభాగేనవృ
 త్తం వ్యవస్థితస్వరూపస్థితివ్యాపారవత్తయానిష్పన్నమిత్యర్థః ॥ ౧౨॥

{ వెదాపహారగురుపాతకదైత్యపీడాద్యవద్విమోచ
 నమహిష్టఫలప్రదానైః । కోన్యఃప్రజాపశుపతీపరి }
 { పాతకస్యపాదోదకేనసశివస్స్వశిరోధృతేన ॥ ౧౩॥ }

అథస్యాత్ యద్యపిప్రత్యక్షస్తుతిభిస్తత్రత్యలింగైరబాధితసమాఖ్యావి
 శేషైశ్చభగవత్పరత్వంప్రతీయతే, తథాపి “ఇతిహాసపురాణాభ్యాంవె
 దంసముపబృంహయే”దితివైరణాద్విరోధాధికరణస్యవస్పష్టార్థశ్రుతివి
 షయత్వాత్ప్రజాపతిపశుపతిపారమ్యతత్పరబహుపబృంహణదర్శనావృ
 ప్పురుషోత్తమఏవపరఇతి నిశ్చేతుంసశక్యమిత్యత్ర ప్రబలతమోపబృంహణ
 ప్రసిద్ధిఃపరావరవివేకలింగభూతైరుదంతైరుత్తరమాహ ॥ వెదాపహారే
 తి॥ అయంభావః సుపరిగృహీతావిరుద్ధార్థసాత్త్వికపురుణాద్యుపబృంహి
 తాభిః ప్రత్యక్షశ్రుతిభిరర్థనిర్ణయసిద్ధివిరుద్ధాథానాం రాజసతామసపు
 రాణాదీనాంశారకస్త్రుత్యధికరణనిశ్చలీకృతవిరోధాధికరణనయేనవిధూ
 నసంయుక్తంతద్విపరీతవృత్తాంతాస్తుతామసాదిపురాణోక్తత్వాద్భ్రమ
 విప్రలంభసంభవామంతవ్యాః । మన్వాదిస్తృతిమభగవత్పరమ్యంసు
 వ్యక్తం “యద్వైకించమనురవదత్తద్భేషజమితిచ శ్రూయతే “మన్వర్థ
 విపరీతాతుయాస్తృతిసానశస్యత” ఇతిష్టర్యతేచ । అతస్సాత్త్వికేతిహా
 సపురాణాదిహోక్తావెదాపహారాదివృత్తాంతాః పరావరవివేకేనస్యగ్నిం
 గానిభవంతి । తదిహానిఖలజగదేకహేతుభూతస్సభగవాన్ అనీతవాతగ్న్

స్వధయాతదేకం, తస్మాద్ధాన్యంనపరఃకించనాసే' త్యాదిప్రసిద్ధాయాం
 పూర్వావరహిరణ్యగర్భాదిప్రళయప్రాగభావదశాయాం మహాదాది
 సృష్టిక్రమేణబ్రహ్మణంపూర్వంవిధాయ ప్రళయతిరోహితాన్వేదాంశ్చ
 పూర్వానుపూర్వీవిశిష్టానాఃషష్ఠ్యత్యబ్రహ్మణేపాగ్నిహోత్ । అత్రవిద
 ధాతిప్రహిణోతీతిచవర్తమాననిదైశః ప్రతికల్పమేవమేవేతిజ్ఞాపనార్థః । త
 తశ్చవేదచతుఃప్రకశితాంవిశ్వసృష్టింకర్తుకామేబ్రహ్మణిపాగ్నినమ
 ష్కృతఫలదానాయవరమపురుషేజైవసృష్టేమూర్తరజస్తమస్త్యైవభగ
 వచ్చాస్త్రప్రతిపాదితౌమహాబలౌమధుకైటభౌ “దద్యశాతేరవిందస్థం
 బ్రహ్మణమమితప్రభం । సృజంతంప్రథమంవేదాంశ్చతురశ్చారువిక్ర
 మా । తతోవిగ్రహిణస్తాంస్తుదృష్ట్వాతావసురోత్తమా । వెదాజగృహ
 తూరాజాబ్రహ్మణఃపశ్యతస్తదా । అథతౌదానవశ్రేష్ఠాగృహీత్వాతాకా
 సనాతనాకా । రసాంవివిశతుస్తూర్ణముదపూర్ణైమహూషధౌ । తతో
 హృతేషువేదేషుబ్రహ్మకత్వలమావిశత్ । తతోవదనమీశానంప్రాహ
 “వేదైర్వి నాకృతః ॥ బ్రహ్మ ॥ వెదామేవరమంచతుర్వేదామేవరమం
 ధనం । వెదామేవరమంధామవేదామేబ్రహ్మనోత్తమం । మమవేదా
 హృతాస్సర్వేదానవాభ్యాంబలాదితః । అంధకారాభిమేలోకాజాతావే
 దైర్వివర్జితాః । వెదహృతేహంకింకుర్యాంలోకాన్వైప్రక్షుముద్యతః । అ
 హూబలతమహద్భుజంవేదనాశనజంమమ । ప్రాప్తండునోతిహృదయం
 తీవ్రశోకామయస్త్యయం । కోహిశోకార్థంవెమగ్నంమామిహాద్యసముద్ధ
 రేత్ । ఇత్యేవంభాషమాణస్యబ్రహ్మణోనృపసత్తమ । హరిస్తోత్రార్థ
 ముద్యుతాబుద్ధిర్బుద్ధితాంవర । తతోజగౌపరంజప్యంప్రాంజలిఃప్రగ్ర
 హంప్రభు”రిత్యాది । “ఏతస్మిన్నంతరేరాజాదేవోహయశిరోధరః । జ
 గ్రాహవేదానబలాన్ప్రసాతలగతాన్స్వరిః । పాగ్నిదాచ్చబ్రహ్మణేరాజంస్తత
 స్సాస్త్వంప్రకృతీయయా । తతస్తయోర్వాధేనాశువేదోపహరణేనచ । శోకా
 పనయనంచక్రేబ్రహ్మణఃపురుషోత్తమ” ఇతి । పశుపతేరేవగురుపాతకా
 ద్విమోచనం । గురువిషయంపాతకంగురుపాతకం గురుత్వేనపాతకంవా
 విశేష్యతే । సహిబ్రాహ్మణోత్తమపితృభూతబ్రహ్మశిరశ్చిదాదధికంపా

తకంసంభావ్యతే। విమహతిక్రమేదండభూయస్త్యంబస్త్యర్యతేనవసర్వ
జ్ఞానామాసానజానాతితదిదంస్వపాతకం। రుద్రేణస్వయమేవోక్తంమా
త్యై “తతఃకోధపరీతేనసంరక్తనయనైనవ । వామాంగుస్తనఖాగ్రేణ
చ్ఛిన్నంతస్యశిరోమయా”। బ్రహ్మ । “యస్తాక్షనపరాధస్యశిరశ్చిన్నం
త్వయామమ। తస్మాచ్ఛాపసమాయుక్తఃకపాలీత్వంభవిష్యసి”। రుద్రః॥
“బ్రహ్మహాకులితోభూత్వావరంస్తీర్థానిభూతతే। తతోహంగతవాకాదేవి
హిమవంతంశిలోచ్ఛయం । తత్రనారాయణశ్శ్రీమామ్నయాభిక్షాంప్ర
యాచితః। తతస్తేనస్వకంపాశ్వకంనఖాగ్రేణవిదారితం। మహతీస్రవతీ
ధారాతస్యరక్తస్యనిస్సృతా। విష్ణుప్రసాదాత్సుశ్శ్రోణికపాలంతత్సహ
స్రధా। స్ఫుటితంబహుధాయాతంస్వప్నలబ్ధంధనంయథే”తి । ఏవంస్వే
దజలపూరణైనకపాలమోచనం చాన్యతోక్తంకల్పభేదేనరుద్రస్సృష్ట్యం
తరేయోజ్యం। అపాక్ర్యతేభగవద్విగ్రహేయద్ధాదిష్వత్రచరుధిరస్వే
దాదికంమాయాసృష్టంమంతవ్యం। రుద్రస్యదైత్యపీడాద్యాపద్విమోచన
మంధకాసురసంగ్రామేప్రసిద్ధం । తదుక్తంమాత్యైమహేశ్వరప్రయు
క్తకస్త్రక్షతప్రథమాంధకరుధిరబిందుభిరంధకయూధేసంజాతే “తత
స్సశంకరోదేవస్త్యంధకైరాకులీకృతః । జగామశరణండేవోవాసుదేవ
మజంవిభుం। తతస్సుభగవాకవిష్ణుస్సృష్టవాకశుక్లరేవతీం । సాపపా
సకలంతేషామంధకానామస్పృక్షణా”దిః। ఏవంరుద్రస్యస్వదత్తవరసా
మభ్యకపరీక్షోద్యతవృకాసురదౌరాత్మ్యజనితభయవిమోచనంవ
్రష్ట
వ్యం। అత్రేంద్రాదీనామపిహిరణ్యరావణదుర్వాసఃప్రభృతిజనితాపద్వి
మోచనముపలక్ష్యం । సభావర్షణిచైతత్సామాన్యతఉక్తం “ఏవమేషా
నురాణాంచనురాణామపిసర్వశః । భయాభయకరఃకృష్ణస్సర్వలోకే
శ్వరేశ్వర”ఇతి । ఆదిశబ్దేనదుర్జయత్రిపురవిజిగీషాద్యాపత్సంగ్రహః। ఉ
క్తంహిమహాభారతే “విష్ణురాత్మాభగవతోభవస్యామితతేజసః । తస్మా
ద్ధనుర్జ్వాసంస్పర్శంసవిషేషేమహేశ్వర”ఇతి । శ్రీవిష్ణుధర్మైశ “త్రిపు
రంజఘ్నుషఃపూర్వంబ్రహ్మణావిష్ణుపంజరం । శంకరస్యకురుశ్రేష్ఠరక్ష
ణాయనిరూపితం । వాగీశేనతుకక్రస్యబలంహంతుంప్రయాస్యత”ఇతి ।

నామస్త్రయవిధానైవతేనైవరుద్రస్యకాలకూటావన్నిస్తారణంచదర్శితం
 “అచ్యుతానంతగోవిందమంత్రమానుష్టుభంసరం । ఓంసమస్సంపుటికృత్య
 జపన్విషధరోహర” ఇతి । బాణయద్దేభగవతావాసుదేవేనయోధ్యంత్రవృత్త
 స్యాపిరుద్రస్యప్రశమనాస్తైరిణయద్ధాపన్నిస్తారణంకృతం । యథోక్తం
 వైష్ణవపురాణే “జృంభణాస్తైరిణగోవిందోజృంభయామాసశంకరం । త
 తఃప్రణేదుద్దైతేయాఃప్రమథాశ్చసమంతతః । జృంభాభిభూతస్తుహరోర
 ధోవస్థఉపావితత్ । నశశాకతదాయోధ్యంకృష్టేనాక్షిప్తకమణే”తి ।
 శ్రీమద్రామాయణేచశ్రీపరశురామఆహ “హుంకారేణమహాబాహు
 స్తంభితోథత్రిలోచనః । జృంభితంతద్దనుర్ద్వష్టావైవంవిష్టుపరాక్రమైః ।
 అధికంమెనిరెవిష్టుందేవాస్సర్విగణాస్తదే”తి । శ్రీబదరికాశ్రమేవయ్యుద్ధ
 ప్రవృత్తస్తావసవేషెణశమనూనునానరసఖననారాయణేనసంజిహ్వా
 తోరుద్రఃపితుఃపుత్రస్యచమధ్యంప్రవిష్టేనచతుర్ముఖేనప్రబోధితశ్శరణ
 ముపాగతస్సగ్వలోకశరణ్యేనసంరక్షితఇతిమహాభారతేపోక్తం “ప్రసా
 దయామానభవోదేవంవారాయణంప్రభుం । శరణంచజగామాద్యంవరే
 ణ్యంవరదంహరి”మిత్యాదినా । తయోర్మహిష్టఫలప్రదానంచతత్రైవో
 క్తం తథాహి కుండధరోపాఖ్యానై । “యుగకోటిసహస్రాణివిష్టుమా
 రాధ్యసక్తుభూః । పునస్తైరిలోకృధాశృత్వంప్రాప్తవానితిశుశ్రుమ్”ఇ
 తి । ఉపాఖ్యానాంతరేచ “మయాసృష్టఃపురాబ్రహ్మేచద్యజ్ఞమయజత్స్వ
 యం । తతస్తస్తైవరాకప్రీతోదదామ్యహమనుత్తమా । మత్పుత్రత్వం
 చకల్పాదౌలోకాధ్యక్షత్వమేవచే”తి । యుధిష్ఠిరశోకాపనోదేవ “విశ్వ
 రూపోమహాదేవస్సర్వమేధేమహాక్రతోజహావసర్వభూతానిస్వయంకా
 త్మానమాత్మనై”తి । తథా “మహాదేవస్సర్వమేధేమహాత్మాహుత్వాత్మా
 నందేవదేవోబభూవ । విశ్వాలోకావ్యాప్యవిప్రభ్యకీర్త్యావిరాజతే
 ద్యుతిమాకృత్తివాసా”ఇతి । అమనంతిచైతదేవబహ్మచ్ఛాః అస్యదే
 వస్యమీభుషోవయావిష్టోరేవప్రవృధేహవిధిః । ఏదేహిరుద్రోరుద్రయింమ
 హాత్వ్యమితి । పశుపతిత్వంచరుద్రస్యవరాపెత్తోపూర్వకమామ్నా
 తంసోబ్రవీద్వరంవృణాఅహమేవపశూనామధిపతిరసానీతితస్మాదుద్రఃప

శూనామధిపతిరితి । శ్రీనా రాయణీయేచసర్వదేవానాంభగవదారాధక
త్వంతదధీనగతిత్వంచోక్తం “తందేవాఽమృతయశైవనానాతనుసమా
శ్రితాః । భక్త్యాసంపూజయంత్యేనంగతించైషాందదాతిస” ఇతి । య
జ్ఞాగ్రహరాధ్యాయేచభగవతవివసర్వకమసమారాధ్యత్వం బ్రహ్మాదీ
నాంసర్వేషాంతత్ప్రసాదలబ్ధయజ్ఞభాగత్వంవప్రతిపాదితం “తతస్తేవి
బుధాస్సర్వే బ్రహ్మతేచమహర్షయః । వెదదృష్టేనవిధినావైష్ణవంక్రతు
మారభణ్ । తస్మిన్సత్రేతదాబ్రహ్మస్వయంభాగమకల్పయత్ । దేవా
మహాషయశైవసర్వేభాగానకల్పయన్ । తేకార్తయుగధర్మాణోభా
గాఃప్రథమసత్కృతాః । ప్రాపురాదిత్యవణంతంపురుషంతమసఃపరి”
మితి । తతశ్చైవంభగవద్వచః “యేనయఃకల్పితోభాగస్సతథాసముపా
గతః । ప్రీతోహంప్రదిశామ్యద్యఫలమావృత్తిలక్షణ” మితి । తథా “యజ్ఞై
ర్యేచాపియత్వంతేసర్వలోకేషువైసురాః । కల్పయిష్యంతివోభాగాంస్తే
నరావేదకల్పితాః । యోమేయధాకల్పితవాణ్భాగమస్మిన్మహాక్రతో
సతథాయజ్ఞభాగాహ్నివేదసూత్రేమయాకృత” ఇతి । కమణాండేవప్ర
థమాధ్యాయే “నిత్యమర్చయసేదేవకందేవమధికంతవ । యస్తాన్మానస
మవ్యగ్రంకృత్వాత్రిభువనేశ్వర । జవహూమనవసాగ్రైస్త్రంవదస్వ
తథామమే” త్యుమయాపృష్టామహేశ్వరఉవాచ “శ్రుణుస్వత్వంమహా
భాగేయధానిత్యంసమామ్యహం । బ్రహ్మాద్యామునయశ్చైవతపోదైర్యస
మాధిభిః । అర్చయంతిసదాయంచైసదావశ్యంతిసూరయః । తంచైయధాత
థంవత్కేతస్త్విధర్మస్యనిర్ణయం । అజ్ఞానార్ణవమగ్నానాంసర్వేషామా
ప్తనామయం । విష్ణుర్ధర్మోఽహవశ్శ్రీమానుతారార్థఉదాహృత్” ఇతి । శ్రీనా
రసింహపురాణేచైతత్సంగ్రహణోక్తం “బ్రహ్మదయస్సరాస్సర్వేవిష్ణు
మారాధ్యతేపురాస్త్వంస్త్వంపదమనుప్రాప్తాః కేశవస్యప్రసాదత” ఇతి ।
అథదురస్యానీశ్వరత్వేహేత్వంతరమాహకస్యపాదోదకేనసశివఇతి । అ
త్రద్వంద్వసమాసస్థస్యాపి పశువతిమాత్రస్యగంగాధారణసామధ్యాకా
ద్యుధ్యానిహృప్యసఇతిపరామర్శః । యద్వాగఇతిశివసమాఖ్యాప్రసి
ద్ధిపరం । తథానోక్తంశ్రీభాగవతే “సంచితయేద్భగవతశ్చరణారవింద”

మితిప్రకృత్య “యచ్చౌచనస్సుత సరిత్పువరోదకేనతీథైనమూర్ధ్నిధృతేనశివశ్శివోభూ” ఇతి. ఉద్యోగపర్వణిచైతదభిప్రాయోక్తం “అత్ర గంగామహాదేవఃపతంతీంగగనాచ్ఛృతాం । ప్రగృహ్యప్రదక్షాలోక మానుషేబ్రహ్మచిత్తమ్” ఇతి । స్పష్టంచైతదీశ్వరసంహితాయాం ఆరాధకేనబ్రహ్మణైవోక్తం “రవీభూతస్తదాధర్మహరిభక్త్యామహామునైః గృహీత్వాధమపానీయంపదం నాథస్యతుష్టయే । త్సౌభితంపరయాభక్త్యా పాద్యాన్వ్యాదిభిరర్చితం । తదంబుపరయాభక్త్యాదధారశిరసాహరః । పావనాథంజటామధ్యయోగ్యోస్త్రీత్యవధారణాత్ । వషాఽయుతాన్యథబహున్నముమోపతథాహర” ఇతి । యద్యేవంగంగా పశుపతేరపిపావనీ, తద్వి “భవాంగపతితంతోయంపవిత్రమితివస్పృశు” రిత్యేతత్కథం । ఇత్థం అత్ర హిస్వతఃపవిత్రత్వస్యస్పృష్టవ్యతాహేతుత్వముచ్యతే । ఆశుక్రమనాకాంక్షితంచాన్యసంసర్గస్య తత్పవిత్రతాహేతుత్వం కల్పయితుమయ్యుక్తం । కల్ప్యమాసేపిజ్ఞాపకహేతుత్వమాత్రం కామంకల్ప్యతాం । భవేనశిరసాధృతత్వాత్ప్రవిత్రమితిజ్ఞాత్వాపస్పృశురిత్యర్థః । సామాన్యోక్త్యాచభవస్యాన్యేషాంపవిత్రత్వమభిప్రేతం । అతఏవ “హరస్యగాత్రసంస్పర్శాత్పవిత్రత్వముపాగతే” త్యత్రాపిహరస్యశుద్ధిప్రదత్వముపాగతేతిబోధవ్యం॥ *

{ కస్యోదరేహరవిరించముఖప్రపంచఃకోరక్షతీమమ
జనిష్టచకస్యనాభేః । కాంత్యానిగీర్వపునరుద్ధిర
తిత్వదన్యఃకఃకేనవైపపరవానితశక్యశంకః॥ ౧౮ ॥ }

ఏవంతత్తద్భక్తైఃపరత్వేనకల్పితయోఃప్రజాపతిపశుపత్యోర్వృత్తాంచైస్తయోరనీశ్వరత్వకమవశ్యత్వాదికంభగవతేవ సర్వేశ్వరత్వంచదృఢీకృతం, అథతయోస్తదన్యేషాంచానీశ్వరతయాసమ్మతానామవిశేషేణపారతంత్య్ర సృజ్యత్వసంహార్యత్వాదిప్రదక్షాకైస్తామసాదిపురాణేష్వపిప్రసిద్ధతయాసర్వతాకిక పరీక్షకసమ్మతైరశక్యపహువైరాశ్చర్యజ్ఞప్తితైఃపరావరతత్త్వివివేకంప్రతిష్ఠాపయతి॥ కస్యోదరఇతి॥ ప్రాకృతప్రళయవశాయాం హరవిరించాదిరూపేణ ప్రత్యక్షమాణశ్చిదదిదాత్మకః

ప్రపంచఃకస్యోదరే త్వదన్యస్యకస్యాంతస్సాక్షుతయావస్థితభిత్వభః ।
 యస్యబ్రహ్మచక్షుత్రంచక్షభేభవతదీదనః మృత్యుగ్యస్యోపసేచనం క
 ఇత్థావేదయత్ర స'భిత్వత్రాదనోపసేచనశబ్దవత్ “గ్రసేత్సంహారసమ
 యోజగత్సోవరజంగవం । లీలయాయస్తుభగవాంస్తంగచ్ఛశరణంహరి”
 మిత్యత్రగ్రసనశబ్దవచ్ఛాతో దరశబ్దబోపచారికః । ఉక్తంచవిశ్వప్ర
 శయవెళ్ళాయాంభగవతఏవావస్థానంసుబాలోపగవది కింతదాసీన్నైవె
 హకించనాగ్రాసీదమూలమనాధారమిమాఃప్రజాఃప్రజాయంతే దివ్యో
 దేవమికోనారాయణ'భిత్వాదిభిః । మహాభారతే “బ్రహ్మాదిషుప్రలీనై
 షున'ష్టైలోకేచరాచరైఃభూతసంష్టైవెష్టాప్తైప్రలీనైప్రకృతౌమహాః ।
 ఎకస్తిష్ఠతివిశ్వాత్పాసతునారాయణః ప్రభు'రితి “కృష్ణపవహిలోకానా
 ముత్పత్తిరపిచాప్యయి”ఇతి । శ్రీవైష్ణవేచపురాణే “ప్రకృతిర్యామయా
 ఖ్యాతావ్యక్తవక్తస్వరూపిణీ । పురుషశ్చాప్యభావేతాలీయతేపరమాత్మ
 నః । పరమాత్మాచసర్వేషామాధారఃపరమేశ్వరః । విష్ణునామాసవేదేషువే
 దాంతేషుచగీయత”ఇతి । శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరేచ “బ్రహ్మేశంభుప్రదైవా
 కేశ్చంప్రమాశ్చశతక్రతుః । ఎతదాద్యాప్రదైవాన్యేయైవైష్ణవతే
 జసా । జగతా-ర్యావసానైషువియుజ్యంతేచతేజసా । వితేజసశ్చతేస
 ర్వేవంచత్వముపయాంతిచే'తి । అత్ర ‘నారాయణేప్రలీయంత'భిత్వ
 త్యాదిప్రసిద్ధిథేతాత్పర్యం । యద్వామహాప్రశయానంతరంమహాదాది
 షూపస్యష్టేషుప్రక్ష్యమాణహరిరించాదీభగవతాస్త్వవిగ్రహవిశేషేం
 తర్నిధాయరక్షిత్వాతతపైషాంసృష్టిరతో'చ్యతే । సృష్టేఃపురుషార్థశే
 వతయాధర్మాదిపురుషార్థస్యచస్థితికాలభావిత్వాత్తత్ప్రధాన్యవివక్ష
 యాక్రమముల్లంఘ్యాహ కోరక్షతేమమితి । ఉక్తమిదంవైష్ణవపురాణే “స
 హిపాలనసామర్థ్యమృతేసర్వేశ్వరంహరిం । స్థితాస్థితంమహాప్రజ్ఞభవ
 త్యన్యస్యకస్యచిత్ । సృజత్యేవజగత్సృష్టౌస్థితౌపాతిసనాతనః । హంతిచై
 వాంతకత్వేచరజస్సత్వాదిసంప్రయి”ఇతి । ఉత్తరశ్రీరామాయణేచబ్ర
 హ్మణోక్తం “తతస్త్యమపిధుర్ధ్వస్తస్మాద్భావాత్సనాతనాత్ । రక్షాభాం
 సర్వభూతానాంవిష్ణుత్వముపజగ్నివా”నితి “సోహంసన్యస్తభారోహిత్యా

ముపాసెజగత్పతిం । రక్షాంవిధత్స్వభూతేషుమమతేజసగురోభవాస్తితి
 చ । ఏవం “నసంపదానమాహారేణపదాంబునివర్తనై । సమర్థోదృశ్యతైక
 శ్చిత్తంవినాపురుషోత్తమమ్”మిత్యాదీనిచగ్రస్తవ్యాని । అథ బ్రహ్మస్యాంస్త్ర
 జాయెయేతీ’త్వ్యక్షక్రమేణజనిహేతుత్వమాహ అజనిష్టచకస్యనాభేరితి ।
 శ్రూయతేహిమహిమాపనివడిసర్వస్వాయతనంహరిమిత్యాదభ్యయ
 న్నాభిపద్మాదభవత్సహిత్యాప్రజాపతిర్విశ్వసృష్టిశ్వరూపః తమేవంవి
 దిత్వాతిమృత్యుమేతి నాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయేతి । అథర్వణైవ
 బ్రహ్మవాగ్దదమగ్రతసీ’దిత్యుపక్రమ్య ‘బ్రహ్మవైబ్రహ్మణంపుషూరే
 సృజ’దితి । ఏవం ‘అజస్యనాభావధ్యేకమర్పితంయస్త్రిన్నిదంవిశ్వభూ
 వనమధిశ్రితం విశ్వకర్తాహ్యజనిష్టదేవః సప్రజాపతిరేకఃపుషూరపల్లై
 సమభవ’దిత్వాదివ్యపిభగవన్నాభేరేవప్రజాపతిసంభవోభిప్రేతః । ఉ
 పబ్రంహణసిద్ధంచైతత్ “అజస్యనాభావధ్యేకం యస్త్రివిశ్వంప్రతిష్ఠి
 తం । పుషూరంపుషూరాక్షస్యతస్త్వేవద్వాత్సనెనమ్”ఇతి । భృగుభరద్వా
 జసంవాదేచ “తతస్తేజోమయందివ్యంవత్సంసృష్టంస్వయంబువా । త
 స్త్వాత్పద్మాసమభవద్భ్రహ్మవేదమయోవిధి”రితి । స్థలాంతరేచ “నా
 రాయణోమహాయోగీశుభాశుభవివర్జితః । ససర్జనాభిజంపుత్రంబ్ర
 హ్మణమమితప్రభం । తతస్సపాగ్రిదురభవదదైనంవాక్యమబ్రవీత్ । మ
 మత్త్వంనాభితోజాతః ప్రజాసర్గకరఃప్రభుః । సృజప్రజాత్వంవిధిధా
 బ్రహ్మకానజడపండితా”ఇతి । సభావర్వణిచ “అవ్యక్తోవ్యక్తలింగస్థో
 యఎవభగవాన్ప్రభుః । పురానారాయణోదేవస్వయంభూఃప్రపి
 తామహ”ఇత్యాదభ్య “తతస్సభగవాంస్తోయే బ్రహ్మణమసృజత్స్వ
 యమ్”మితి । అత్రాపిప్రశయార్ణవమధ్యేనాభేర్బ్రహ్మణమసృజదితి
 మంతవ్యం । సువర్ణవైకుంఠసంవాదేచ “యత్తత్పక్షమభూత్పూర్వంత
 త్రబ్రహ్మేవ్యజాయత । బ్రహ్మణశ్చాపిసంభూతశ్శివత్యవశార్థతాం ।
 శివాత్పూర్వందస్సమభవదేతత్సృష్టిచతుష్టయమ్”మితి । మార్కండేయశ్చ
 “స్వపతస్తస్యవైపక్షంకోటిసూర్యసమప్రభం । నాభేర్వినిస్సృతంతస్య
 తతో’త్పన్నంపితామహ”ఇతి । ఉత్తరశ్రీరామాయణేచ “సంక్షిప్తచపు

రాలోకామానాయాస్వయమేవహి । మహార్ణవేశయానోపుమాం
త్వంపూర్వజీజనః । పద్మేదివ్యేరగసంకాశేనాభ్యాముత్పాద్యమామ
సి । సాగ్రజాపత్వంత్యయాకమసర్వంమయినివేశిత”మితి । శ్రీవైష్ణవేవ
పురాణే “రక్షతుత్వామశేషాణాంభూతానాంప్రభవోహరిః । యస్యనా
భిసముద్భూతపంకజాదభవజ్జగ”దితి । శ్రీవారాహేచాగస్త్యంప్రతిరు
ద్రః “నారాయణఃపరోదేవస్సత్త్వరూపీజనార్దనః । త్రిధాత్మానంసభగ
వాకససర్జపరమేశ్వరః । రజస్తమోభ్యాంయ్యుక్తోభూద్రజస్సత్వాధికంవి
భుం । ససర్జనాభికమలెబ్రహ్మణంకమలాసనం । రజసాతమసాయుక్తం
సోపిమామసృజన్మృగ్భు”రితి । అస్తత్త్రిధాత్మానమిత్యేతత్ స్వేనరూపేణ
త్రైత్రజ్జద్వయవిశిష్టవేషేణచేతిబహుప్రమాణానుసారేణమంతవ్యం । ర
జస్తమోయోగశ్చద్రుణకద్రవ్యాధిస్తాత్మత్వేనభవతి । శ్రీనారసింహ
పురాణే “తత్రసుప్తస్యదేవస్యనాభాపర్జమభూత్తమాత్ । తస్మైపద్మే
మహాభాగవేదవేదాంగపారగః । బ్రహ్మైత్వన్నస్సతేనోక్తఃప్రజాః
సృజమహామతే । ఏవముక్త్యాతిరోభావంగతోనారాయణఃప్రభుః । తథే
త్యుక్త్యాసతందేవంవిష్ణుంబ్రహ్మకచింతయత్ । ఆప్తేకించిజ్జగద్ధేతోర్నా
భ్యగచ్ఛతకించన । తావత్తస్యమహారోషాబ్రహ్మణోభూత్తమాత్మనః । త
తోబాలస్సముత్పన్నస్తస్యాంకేరోషసంభవః । సుదదన్వారితస్తైనబ్రహ్మ
ణావ్యక్తమూర్తినా । నామదేహీతచేత్యుక్తస్తస్యరుద్రైత్యసాదదా”నితి ।
ఏవం “సృష్ట్యానారంతోయమంతస్థితోఽహం యెనస్యాన్యేనామనారా
యణేతి । కల్పేకల్పేతత్రశయామిభూయస్సుప్తస్యమేనాభిజం స్యాద్య
థాజ్జం ॥ తత్రసుప్తస్యమేదేవినాభాపర్జమజాయతే”త్యాదీని వచనా
నిద్రుప్తవ్యాని । నాభేరిత్యేతదుపలక్షణం మనఃప్రభృతిభ్యోహి బ్రహ్మ
ణోజన్మచటగంపూర్వంప్రోవ్యతేయధాహయశిరఉపాఖ్యానై “అహం
ప్రసాదజస్తస్యంలోకథామైస్సయంభువై । త్వత్తోమేమాససంజన్మప్ర
థమంద్విజపూజితం । చాక్షుషంమెద్వితీయంవై ఆసీజన్మపురాతనం । త్వ
త్ప్రసాదాచ్ఛమేజన్మతృతీయంవాచికంమహాత్ । త్వత్తోమేశానణం
చాపిచతుర్థంజన్మవై విభౌ । నాసిక్యంచైవమేజన్మత్వత్తంపంచమముచ్య

తే । అండజంచాపిమేజన్మత్వత్తస్పృష్టంవినిమృతం । ఇదంచసప్తమంజన్మపర్యజంమేఽమితప్రభ । సర్వైశ్శాశ్వతాంపుత్రస్తవత్రిగుణవర్జితే”
 తి । అతైశ్చమండజస్పృష్టిఃమహాలాపనిపదితూర్ణియతే, ఎకోహవైనారాయణసిన్నబ్రహ్మసేశానోనైమేద్యావాప్యధివీననక్షత్రాణినాపోనాగ్నిరృషోమోనసూర్యస్సవికాకీనరమేతతస్యధ్యానాంతస్థనైవైకాకన్యాదశేంద్రియాణీ” త్యారభ్య “అథపునరేవనారాయణస్సోన్యంకామంమనసాధ్యాయీతతస్యధ్యానాంతస్థనస్యలలాటాత్స్వేదోపతత్తాభిమాతవస్తద్ధిరన్త్యయమండమభవత్తత్రబ్రహ్మచతుర్ముఖోజాయతే”తి । అనంతరంబ్రోత్పత్తిశ్చైవమభిధీయతే “అథపునరేవనారాయణస్సోన్యంకామంమనసాధ్యాయీతతస్యధ్యానాంతస్థనస్యలలాటాత్స్వేదోపతత్తస్వేదాద్బుద్బుదమభవత్బుద్బుదాన్త్యక్రిక్షశ్శూలపాణిఃపురుషోజాయతే”తి । మోక్షధర్మైవోక్తం “ఎవలోకగురుర్బ్రహ్మజగదాదికరఃప్రభుః । ఎకమాతాపితామైవయస్మాకంచపితామహః । మయానుశిష్టోభవితాసర్వభూతవరప్రదః । అస్యచైవానుజోరుదోలలాటాద్యస్సముద్భితః । బ్రహ్మనుశిష్టోభవితాసోపి సర్వవరప్రద” ఇతి । “అథతత్ర సతస్తస్యవతుర్వక్త్రస్యధీమతః । లలాటప్రభవఃపుత్రశ్చైవకాన్యద్వచ్ఛయే”తి । ఛందోగాస్తామనంతి “విరూపాక్షాయదంతాజ్ఞయేతుధాయవిశ్వవేదసేసహస్రాత్రాయబ్రహ్మణఃపుత్రాయజ్యేస్థాయశ్రేష్ఠాయనమోఘంటాయకమాధిపతయేనమ” ఇతి । శతపథే చాష్టమూర్తిబ్రాహ్మణైప్రథమాంశే “సంవత్సరేకుమారోజాయతసోరోదిత్ తం ప్రజావతిరబ్రవీత్ కుమారకింరోదిషి యచ్ఛమమతపసోధిజాతోసీతి సోబ్రవీత్ అనపహతపాస్తావాఅహమస్మి హంతనామానిమేదేహీతి తస్మాత్పుత్రస్యజాతస్యనామకుర్యాత్ పాస్తానమేవాస్యతదపహంతి అపిద్వితీయం అపితృతీయం అపిపూర్వమేవాస్యతత్పాస్తానమపహంతి తమబ్రవీత్ రుదోగ్రీసీతి తస్యతన్నామాకరోత్ అగ్నిస్తదూశమభవత్ అగ్నిర్వైరుద్రః యదరోదిత్ తస్మాదుద్్ర” ఇత్యాది । సేయంశ్చత్తిర్భుగవతాపరాశరేణోపబృంహితాః శధితస్తామసస్సర్వోబ్రహ్మణస్తేనుహామునై రుద్రసగంప్రవత్యౌమితంమేనిగదతశ్శుగ్రిణః కల్భా

దావాత్సనస్తుల్యంసుతంప్రధ్యాయతస్తుతః । పామిదురాసీత్పృథోరంకెకు
 మారోసీలలోహితః । రురోదసుస్వరంసోధద్రవంశ్చమునిసత్తమ । కింరోది
 పీతితంబ్రహ్మరుదంతంప్రత్యువాచహ । నామదేహీతితంసోధప్రత్యువా
 చప్రజాపతిః । రుద్రస్త్వందేవనామ్నాసీమారోదీన్ధైన్యమావహ । ఏవ
 ముక్తఃపునసోధప్రత్యువాచమహాతపాః । తతోన్యానిదదౌతస్తేసత్తనా
 మునిసప్రభుః । స్థానానిచైషామష్టానాంపత్నీః పుత్రాంశ్చవైవిభుః”^౧
 త్యాదితా । మోక్షుధర్మైచబ్రహ్మరుద్రసంవాదే “అహంబ్రహ్మచాద్య
 ఈశఃప్రజానాంతస్సాజ్ఞాతస్త్వంచమత్తఃప్రసూతః । మత్తోజగజ్జంగమ
 స్థావరంచసర్వేవేదాస్సరహస్యాశ్చపుత్రే”^౨తి । నిస్తానిణయాభ్యామేచ
 “ఉమాపతిఃపశుపతిః శ్రీకంఠోబ్రహ్మణస్సుత”^౩తిశ్రీవారాహేచ “నా
 రాయణఃపరోదేవస్తస్సాజ్ఞాతశ్చతుర్ముఖః । తస్మాద్రదోభవద్దేవిసచస
 ర్వజ్ఞతాంగత”^౪తి । ఏవంరుద్రస్యబ్రహ్మనుజత్వబ్రహ్మపుత్రత్వేఅపి క
 ల్పభేదాదుపపద్యతే॥ఆప్తవాచోర్విరోధేస్యాత్పృష్టిభేదాదియంతః । ఆని
 శ్చితాప్తభావానానిశ్చితైస్స్యాదనాదరః॥ అదైవమేవసరావరత్వవిభా
 జకత్త్రిక్ష్రమవ్యాపారమాహ కాగ్రీంత్వేతి । అనేన ‘యస్యోరుషాత్రిషువి
 క్రమణేషు అభిక్షయంతిభువనానివిశ్వే’త్యాదిప్రతిపాదితం విగ్రహమ
 హత్వాదికంచతుముఖస్యతత్పదారాధకత్వంచసూచ్యతే । తదాబ్ర
 హ్మదిసర్వదేవతానాంమనుష్యాదివత్స్తోతృత్వంచోక్తం ‘సంమైశ్చురా
 తాందివిభూతలస్థై”^౫తిత్యాదినా । అథవాకాగ్రీంత్వేత్యనెనసర్వేషామంత
 ర్బహిశ్చావస్థాయయథాహంతస్తతాగ్ర్యాధమాక్రమణంవివక్షితం ।
 అంతర్యామిప్రాహ్మణేహి ‘యఃపృథివీమంతరోయమయతియత్యానమం
 తరోయమయతీ’త్యాదిభి సుర్వతత్త్వాధిష్ఠాతృత్వముక్తం । సుబాలోషణపది
 చ ‘యఃపృథివీమంతరేసంచరన్నిత్యాదిభిస్సేవావార్థఉక్తః । అంతేవవిశే
 షితం ‘ఏషసర్వభూతాంతరాత్మాపహతపాస్మాదివ్యోదేవఎకోనారాయ
 ణ’^౬తి । అన్యమపినిగరణాదికర్తృభూతబ్రహ్మరుద్రాద్యశక్త్యమాశ్చర్యవ్యా
 పారమాహ నిగీర్యపునరుద్గిరతిత్వదన్యఃక^౭తి । యథోక్తంశ్రీసాత్వతే
 “త్వజంతమాహరంతంచ శ్వాసోచ్ఛ్వాసదవ్యయేనచ । ఆబ్రహ్మభవనం

సర్వంకర్తృప్రాధానికంహియది”తి ఉద్ధిరతీతివర్తమాననిదేశః క్వచిత్కౌ
చిత్కల్పేతథాప్రవృత్తిప్రవాహజ్ఞాపనార్థః తస్యయథాపూర్వత్వద్యోత
నాయపునశ్శబ్దః । ఎవంసంహార్యత్వసంహర్తృత్వరత్నత్వ రత్నత్వజన్య
త్వజన్యత్యాధిష్ఠేయత్వాధిష్ఠాతృత్వాదివైధిమ్యవదైరుక్తైరనుక్తైశ్చపు
రుషణిణాయాదిషుప్రపంచితైర్జైతుభిప్రదన్యేషుక్వచిదపిస్వాతంత్య
శంకాచనస్యాదితినిగమనాభిప్రాయేణాహ కేనవేతి త్వదన్యేనేతివిశేష
ణీయం । వాశబ్దశ్చకారాథః, అన్యస్యసర్వస్మాత్పరస్యాత్వంతాసంభావి
తత్త్వద్యోతనార్థోవా ముక్తేషునిత్యేషుచతక్షిభూయస్వేపిసర్వశరీరి
త్వాదిలక్షణంస్వాతంత్య్రం నాస్తికిముతత్యైత్రజ్ఞైషు హరవిరించాదిష్వి
త్యభిప్రాయోగనిర్దిశతి ఎవ ఇతి । అత్ర సర్వేషామాధారతయానాయంత్య
తయాశేషితయాచాధికఃపరః తద్వాక్పరవాక్ । ప్రామాణికానాంద్య
భతరబహుప్రమాణసిద్ధైః తద్విపరీతశంకాపినోత్పద్యతే ఇత్యభిప్రాయో
ణాత్రశంకాప్రతిక్షేపః । అథవామందమతీనాంశుక్రత్వంతరేషుపరాంతర
సద్భావశంకాసంభవేపి పూర్వోక్తైరేవన్యాయైర్దన్ని రాసమభిప్రేత్య
కేనెత్యాదికముచ్యతే । ఉపబృంహణేదైతత్పిథం । యథాశ్వమేధికేశ్రీతై
ష్ణవధర్మశాస్త్రైః “అనాశ్రితోచ్ఛ్రియోనాస్తిముఖ్యమాశ్రయమాశ్ర
యేత్ । రుద్రంసమాశ్రితాదేవాగుద్రోబ్రహ్మణమాశ్రితః । బ్రహ్మ
మామాశ్రితోరాజానాహంకంచిదుపాశ్రితః । మమాశ్రయోనకశ్చిస్తుస
ర్వేషామాశ్రయోహ్యహం । ఇదంరహస్యంకాంతేయప్రొక్తవానహమ
వ్యయి”మితి । శ్రీహరివంశేవదేవాప్రతిపద్రుః “ఏతదేవపరంవస్తునై
తస్మాత్పరమస్తివః । ఎవమేవవిజానీధ్వమేతద్వఃపరమంతప”ఇతి “ఓమిత్యే
వంసదావిప్రాః సతధ్వంధ్యాతకేశవ”మితి । “ఉపాస్యేయంసదావిప్రా
ఉపాయోస్త్రిహరేష్టృతా”పితివ । శ్రీవారాహ “రుద్రాదిత్యావస
వోయేవసాధ్యావిశ్వేశ్వినామరుతశ్చోష్ణపాశ్వు । సర్వేభవంతంశరణం
గతాస్త్రునిఃపరుషప్రజాన్యూహవిశ్వమూక్షై”ఇతి తత్రైవ “నారాయ
ణాత్పరోదేవోనభూతోనభవిష్యతి ఏతరహస్యంవేదానాంపురాణానాం
చసత్తమ”మితి । బ్రాహ్మే “సర్వేవిష్ణుమయాదేవాస్సర్వేవిష్ణుమయా

గణాః । నహివిష్ణుసమా కాచిద్గతిరన్యః ధీయతే । ఇత్యేవంసతతంవేదా
గాయంతేనాత్రసంశయ”ఇతి । ఆదిత్యపురాణేబ్రువన్, “అహంవిష్ణుస్తు
సంభూతస్సచసర్వమయోహరిః । నతస్యపరతోభూతంవిద్యతేయత్తదు
త్తమమ్ । పురాణేషుద్విజశ్రేష్ఠాదశస్వప్తాసునాన్య”ధేతితత్త్రైవకాలనే
మివధేరుద్రః “యోసాసాతాద్వేదమూర్తిర్యత్రవేదాఃప్రతిష్ఠితాఃతం
యామశరణంవిష్ణుంసర్వేసేంద్రాదివౌకసమ్”ఇతి॥ ౧౪॥

{ త్వాంశీలరూపచరితైః పరమప్రకృష్టసత్త్వేనసాత్వికతయా }
{ ప్రబలైశ్చకాస్తైః । ప్రఖ్యాతదైవపరమార్థవిదాం మ }
{ తైశ్చనైవాసురప్రకృతయః ప్రభవంతి బోధుం ॥ ౧౫ ॥ }

ఎరంచతుర్భుజంపంచభిర్వాక్లీకైఃప్రదశితంభగవత్సరత్వంయది
పామ్రాణికంతర్హిశ్చుతశాస్త్రైఃసర్వేపికింతధానాధ్యవస్యంతి కథంచ
లోకేనీశ్వరవాదస్త్రిమూర్తిసామ్యైక్యాదిపత్యాశ్చప్రాదుష్యురిత్యత్ర
పరేహంభగవత్సృజితవైత్యభావేహేతుమాహ॥ త్వాంశీలేతి॥ ఎలేనమూ
ఢాప్రతిశోచతి । తన్నధ్యేస్వస్యభగవదనుభవలాభాత్ప్రియతేవ ।
త్వాం మహద్భ్యోపిమహీయత్త్వేనపూర్వోక్తం । శీలమహా మహా
త్తరస్యాపిమందతరైస్సహ నీరంధ్రీ సంక్షేపః । రామకృష్ణాద్యవతారేషు
శబరీగోపాలాదివృత్తాంతైస్తత్ప్రసిద్ధిః । తైరేవతత్రతత్రమహత్త్వమ
పిసూద్యతే । రూపం ‘ఆదిత్యవణం’తమసఃపరస్తాత్, తస్యహ్యేతస్య
పురుషస్యరూపంయథామాహరజతంవాసు’ఇత్యాదివ్యస్త్రభూషణాధ్యా
యాదిషుచాపాకృతత్వేనాకర్మహేతుత్వేనవిశ్వాధారతయాశుభాశ్ర
యత్వేనచప్రసిద్ధం । అత్రకేహంవిద్యగవత్స్వరూపమేవవా తద్గుణభూ
తజ్ఞానబిలాదివా పరవ్యూహోదిరూపతయాప్రకాశతత్త్వవక్షస్తు తత్రత
త్రపుణక్షిదేవస్యబాధకాభావాన్నివేకారత్వనిరవయవత్వాదిశ్చుతివి
రోధాత్ “పంచోపనిషత్సంప్రవిగ్రహం । షడ్గుణ్యపిగ్రహంచేవ”మిత్యా
దేరన్వయానన్తపదసమభివ్యాహారస్యపరస్పరమవిరుద్ధస్యాన్యదైవోపప
త్యేన్ననిరస్తః । చరితాని క్రాంత్యేత్యాదినాపూర్వోక్తాన్యనక్తానిచమహా
ణికావనిమగ్న వసుంధరోద్ధరణామృతమథనప్రముఖాన్యతి మానుషదైవ

తానిచేష్టితశతాని పరమప్రకృష్టసత్త్వనాథికోత్కృష్టసత్త్వగుణే నేత్య
 థాః॥ నను బ్రహ్మాదిష్టేవసత్త్వరజస్తమసాంప్రత్యేకము త్తమమధ్యమా
 ధమభేదేనభేదాగతిర్ననునోక్తా॥ భగవతస్తు “సత్త్వాదయోనసంతీశేయ
 గ్రహిప్రాకృతాగుణా” ఇతిసత్త్వగుణోపిప్రతిషిధ్యతేతతాధమిహతమ
 క్తిః । ఇథం యేత్రజ్ఞానాంహిప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తిఃభగవతగ్ర
 టాతాధీనేతిపాగ్రేవప్రతిపాదితం । తదిహస్వప్రసర్వైసమోత్సాహ
 యుక్తసత్త్వేనేత్యథాః । అపాకృతశుద్ధసత్త్వ సమాశ్రయత్వంవా
 వివక్షితం । తామసపురాణాదీనాంతత్త్వబోధకత్వంనాస్తీత్యభిప్రాయే
 నాహ సాత్త్వికతయేతి । పారుషేయశాస్త్రాణాంస్వమూలభూతపురు
 షగుణభేదేనసాత్త్వికత్వాదివ్యవదేశః । సత్త్వాదీనాంకార్యభేదశ్చభగ
 వత్తెవగీతః “సత్త్వాత్సంజాయతేజ్ఞానంరజసోలోభవీచన । వ్రమాదమో
 హాతమసోభవతోజ్ఞానమేవచే”తి । సాత్త్వికరాజసతామసబుద్ధిభేదశ్చ
 “ప్రవృత్తించనివృత్తించకార్యాకార్యభయాభయేబంధంమోక్షంచయా
 వేత్తిబుద్ధిస్సాపాథాసాత్త్వికీయయాధర్మమధర్మంచకార్యంచాకార్యమే
 వచ । అయథావత్ప్రజానాతిబుద్ధిస్సాపాథరాజసీ । అధర్మంధర్మమితి
 యామన్యతేతమసావృతాసర్వాధ్యాత్మపరీతాంశ్చబుద్ధిస్సాపాథాతామ
 సీ”తిశ్లోకప్రయోగోక్తః । మనుశ్చ “యావేదబాహ్యోష్ట్రతయోయాశ్చ
 కాశ్చకుదృష్టయః । సర్వాస్తానిష్టలాఃపేత్యతమోనిష్టాహితాష్ట్రతా”
 ఇతిపురాణేషుచసాత్త్వికాదివిభాగోమాత్యేషోక్తః “సంకీర్ణాస్తామ
 సాశ్చైవరాజసాస్సాత్త్వికాస్తథా । కల్పశ్చతుర్విధాఃపోక్తాఃబ్రహ్మ
 ణోదివసాత్యయోయిష్టాకల్పేతుయతోప్రీక్షంపురాణంబ్రహ్మణాపురా
 తస్యతస్యతుమాహాత్మ్యంతత్త్వరూపేణవర్ణితే । అగ్నేశ్వేవస్యమాహా
 త్మ్యంతామసేషుప్రకీర్త్యతే । రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మ
 ణోదిమః । సంకీర్ణేషుసరస్వత్యాపిత్యాణాంచనిగద్యతే । సాత్త్వికేష్వ
 థకల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తేష్టేవయోగసంసిద్ధాగమవ్యంతి
 పరాంగతి”మితి । తస్మిన్నేవప్రదేశాంతరేపి “సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ
 రాజసాస్సాత్త్వికాస్తథా । కల్పశ్చతుర్విధాఃపోక్తాః । రజస్తమో

మయా ప్రద్యత్తమస్తుయథాదాహృతాః । సంకీర్ణేషు సరస్వత్యాః షి
త్యాణాం పుష్టిరుచ్యతే । అగ్నేశ్శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు దివాకృ
తః । రాజసేషు వమాహాత్మ్యమధికం బ్రహ్మణః స్మృతం । సాత్త్వికేష్వధికం
తద్వద్విష్ణోర్మాహాత్మ్యమచ్యతే । తేష్వేవ యోగసంసిద్ధాగమివ్యంతి ప
రాంగతి" మితి । కౌర్మేచ "అసంఖ్యాతాస్తథాకల్పాబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మ
కాః । కథితాహి పురాణేషు ముగ్ధభిః కాలచింతితైః । సాత్త్వికేషు చ కల్పే
షు మాహాత్మ్యమధికం హరేః । తామసేషు శివస్యోక్తం రాజసేషు ప్రజా
పతే" రితి తదిహ సాత్త్వికాని పురాణాని సత్త్వైకమూలతయా కౌర్మేష్య
నావిప్లవజ్ఞానానీతి తేహం పాఠిబల్యం । వేదవిరుద్ధేస్తామసతంతైః గివరత్వా
పహ్నవః పరావరతత్త్వవిపర్యాసాదికల్పనంచ తర్కపాదేనిరస్తం । య
చ్ఛేదం సాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణం తత్సాత్త్వికమేకమంతవ్యం
భాధకాభావాత్ గుణస్వభావాచిత్యాత్ పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబ
లాబలవివేకాపేక్షాయంతద్వ్యవస్థాపకతయైవ ప్రవృత్తత్వాచ్చ । ఏవం
తామసేతిహాసేపితామసపురాణన్యాయస్సంచారణీయ ఇతి । అత్ర ప్రబ
లైశ్చ శాస్త్రైరితి పాఠిబల్యక్రబహువచనేన చానన్యపరశ్చుత్తప్రతీతీనాం
భారతరామాయణాదీతిహాసానాంచ తదనుగుణానాం పార్శ్వవైష్ణవభాగ
వతనారదీయమార్గం డేయ వరాహవామనమాత్యుగారుడబ్రహ్మాండ
నారసింహాదిపురాణానామనోన్యసామరస్యమపి వ్యజ్యతే । "అష్టాభిః
కథ్యతే విష్ణుర్దశభిః కథ్యతే శివ" ఇతి వచనం త్వనాస్తం దృశ్యమానవిరో
ధాత్ పిరణ్యగర్భాదిప్రతిపాదకపురాణవిభాగవచనైర్బాధాచ్చ । ఆ
స్తామేతస్సర్వం "మహాజనోయోనగతస్స పంధా" ఇత్యుక్త మయత్సనిశ్చ
యసాధనంతర్భగవత్పరమ్యవత్సేసిద్ధమిత్యాహ ప్రఖ్యాతేతి । ప్రబలై
శ్చ శాస్త్రైరిత్యనైనైవ గతార్థత్వేపితదంగర్గతసాభిసంధికకతిపయవా
క్యవిశేషమాత్రేణాపి పరతత్త్వనిర్ణయస్సలభ ఇత్యభిప్రాయేణ మహా
షిమతానాం పృథగుపాదానం । ప్రఖ్యాతాశ్చ తేదైవ పరమార్థవిదశ్చే
తికమణ్ధారయః । ప్రఖ్యాతశబ్దేన వేదవైదికపరిగ్రహప్రకరణాదాస్తత
మత్వం సూచ్యతే । దైవశబ్దభవాదేవ తార్థః "నదైవం కేశవాత్పర" మితి

వత్ । పరమాథశబ్దోత్రయాధాభ్యుపరః దేవతాపారమార్థ్యంచే
త్యాదిప్రమాణసూచనార్థత్వాత్ । వత్త్వాణాంతన్యతానాంచభూయ
స్త్యవ్యంజనార్థంముఖయత్రబహువచనం । తత్రతావత్పృథివీశోత్రజ
న్మాపితామహదత్తవరోభగవాన్స్వాత్మీకేరాహా , సహిదేవై రుదీణస్య
రావణస్యవధార్థిభిః । అర్థితోమానుషేణాకెజజ్జేవిష్ణుస్సనాతనః । అధికం
మేనిరేవిష్ణుం । వ్యక్తమేషమహాయోగీపరమాత్మాసనాతన" ఇత్యాది ।
'ఎనాక్షరంపురుషంవేదసత్యంప్రవాచతాం తత్త్వతోబ్రహ్మవిద్యా'మి
త్యాదిమూక్తంపరంబ్రహ్మ త్వమేవేతిరామావస్థం భగవంతంప్రత్యుచ్య
తే'అక్షరంబ్రహ్మసత్యంత్య"మిత్యాది । బ్రహ్మలక్షణంచాభిప్రేతోక్తం
"త్వంత్రయాణాంహిలోకానామాదికతాస్వయంప్రభు"రితి । "జ
గత్సకం శరీరంత"ఇత్యనేనఘటక శ్రుతిరామభోదశీతః । "అ
హంతేహృదయంరామే"తిబ్రహ్మణోవాక్యం 'పుతోహిహృదయ'మి
తిశ్రుతిప్రసిద్ధాతస్యభగవత్సుతత్వంవ్యనక్తి । ఉత్తరశ్రీరామాయణే
చభగవతఃపరమకారణత్వంపితామహుత్పాదకత్వంచ పాగైవోదా
హృతం । "కృష్ణద్వైపాయనంవ్యాసంవిద్ధినారాయణంప్రభుం । కో
హ్యన్యోభువిమైత్రేయమహాభారతకృష్ణవే"దితి స్వపిత్రావరాశరేణా
పిస్తుతఃపంచమవేదప్రణేతాశారీరకసూత్రకారోప్యాహ "కాలస్యచహి
మృత్యోశ్చజంగమస్థావరస్యచ । ఈశతేభగవానైకస్సత్యమేతద్భ్రువీ
మితే । కృష్ణపవహిలోకానామత్పత్తిరపిచాప్యయః । కృష్ణస్యహికృతే
భూతమిదంవిశ్వంచరాచరం । జ్యోతంషిశుక్లానిచయానిలోకేత్రయో
లోకాలోకపాలాస్త్రయీచ । త్రయోగ్నయశ్చైహుతయశ్చపంచసర్వే
దేవాదేవకీపుత్రవన । తత్త్వంజిజ్ఞాసమానానాంహేతుభిస్సగ్వతోము
ఖైః । తత్త్వమేకోమహాయోగీహరిర్నారాయణఃపరః । సత్యంసత్యంపు
నస్సత్యముభృత్యభుజముచ్యతే । వేదాచ్ఛాస్త్రంపరంనాస్తిసదైవంకేశ
వాత్పరం । ఆలోచ్యసర్వశాస్త్రాణివిచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసుని
ష్ఠన్నంధ్యేయోనారాయణస్సదే"తి । భగవద్గీతానుగీతాదిభిర్మోక్షభ
మేకమైష్టైస్సంవాదైరైదంపర్యేణభగవత్పదపరత్వంప్రపంచితం । ఆశ్చ

లాయనేన సూత్రకృతా “సమశ్శేనకాయే” త్యాచార్యత్వేనాభివందిత
శ్రీశౌనకోపి శ్రీవిష్ణుధర్మేశ్వరస్వత్ర భగవత్పరమ్యంప్రాచిఖ్యవత్ ।
మోక్షోపాయవిధానైవ సంత్యాజ్యముపాదేయంచ వ్యభిజ్యత “ఆబ్ర
హ్మస్తంబవర్వంతజగదంతర్వ్యవస్థితాః । పాగ్రీణినఃకర్మజనితసంసార
వశవర్తినః । యత స్తతోనతేభ్యానెభ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాంత
ర్గతాస్సర్వే తేహిసంసారగోదరాః । పశ్చాదుదుష్పతబోధాశ్చభ్యానైవై
వోపకారకాః । నై సర్దికోనవై బోధస్తేషామప్యన్యతోయతః । యస్మాత్తద
మలంబ్రహ్మనిసర్గాదేవబోధవత్ । ధ్యేయంధ్యానవిదాంసమ్యక్తద్విష్టోః
పరమంపద”మితి । తథా “శ్రూయతాంతునరవ్యాఘ్రవేదవేదాంతని
శ్చయః । యజ్ఞేశోయజ్ఞపురుషఃపుండరీకాక్షసంజ్ఞితః । సవిష్ణుఃపరమంబ్ర
హ్మయతోనావతకతేపున” రితి । భగవదర్చావతారమాహాత్మ్యేష్యవ
మాహ “యాదృశేతుమనస్తైర్వంరూపేబధ్నాతిచక్రిణః । నృసింహవామ
నాదీనాంతాదృశంకారయేద్బుధః । సురూపాంప్రతిమాంవిష్టోఃప్రసన్నవద
నేక్షణాం । కృత్వాత్మనఃప్రీతికరీంసువర్ణరజతాదిభిః । తస్యాంబ్రహ్మసమా
రోష్యమనసాతత్త్వయోభవెత్ । తామర్పయేత్తంప్రణమేత్తంయజేత్తం
విచిత్రయేత్ । విశత్యపాస్తదోషస్తుతామేవబ్రహ్మరూపిణీ”మితి । అత్ర
ప్రసిష్టాదివశాన్ముఖ్యావతారరూపత్వంవివక్షితం । ఉక్తంహిభగవచ్ఛా
స్త్రే “సర్వాతీశాయపాదుల్యంసంస్థితంమంత్రబింబయోః । తేనారోప్య
భగవాన్సాక్షాన్పాదచారధియాక్వచి”దితి । జితంతేస్తోత్రేవభగవతవి
వజగతాః । రణత్వమోక్షప్రదత్వాదికంపాగ్రీదర్శయత్ । “దేవతాపారమా
ర్థ్యంచయథావద్వైత్యతేభవా”నితిశ్రీవైష్ణవ పురాణేపులస్త్యవసిష్టా
భ్యాంలైంగేచబ్రహ్మణాదత్తవరభిప్రసిద్ధః । పరాశరశ్చ “విష్టోస్తుకాశా
దుచ్ఛాతంజగత్తత్రైవిదస్థితంస్థితీసంయమకర్తాసౌజగతోస్యజగచ్ఛస”
భిప్రధానప్రతిపాద్యంసంగృహ్యతదేవబహుధాస్థాపయామాస । య
దైక్వికించనునరవద’దిత్యాదిప్రఖ్యాతమనుబృహస్పతి దత్తాదివాక్యానిచ
పూర్వమేవోపాత్తాని । ఏతేషుమతేష్వైకైకమేవతత్త్వనిర్ణయాయపర్యా
ప్తంకింపునఃపూర్వోక్తైశ్శీలరూపాదిభిఃపరస్పరంచసముచ్చితమిత్యభిపా

యోగముతైశ్చేత్యుక్తం । ఆసురీతామసీప్రకృతిర్యేషాంతఆసురప్రకృతయః
తామసప్రకృతిత్వాద్బిష్టుంనశక్నువంతీత్యర్థః । ఆసురపదోపాదానం గా
క్షసమాసురీంచేతిసహజాక్తోపలక్షణం । దర్శితశ్చదైవాసురసర్గవిభాగో
భగవతా “ద్యౌభూతసర్గోలోకస్త్విదైవఆసురపవచే” త్యాదినా । ఉక్తం
చశౌనకేన “ద్వీవిధోభూతసర్గోయందైవఆసురఎవచ । ఋణభక్తిఃరోదై
వోవిపరీతస్తథాసుర” ఇతి । ఆదిత్యపురాణేచ “దేవానాంచపరోధర్మస్స
దాయజ్జరతాఃక్రియాః । స్వాధ్యాయస్తత్త్వవేదిత్వంఽఽష్టుపూజారతిస్త
థా । దైత్యానాంబహుమానిత్వంచూత్సర్యంసత్స్వసత్కిరీయా । నింద
నంవెదశాస్త్రాణాంహరభక్తిరనుత్తమే”తి । తథా “తస్మిన్నపిహరౌవిప్ర
స్వబుధ్యాయేనమోహితాః । కీర్తయిష్యంతి తేదేవామంతవ్యాప్తితరే
సురా” ఇతి । బోధుమిత్యత్రసర్వపరిబృథత్వేనేత్యుపసార్గ్యం । నప్రభ
వంతీత్యనేనతామసప్రకృతిపరవశత్వంవ్యజ్యతే । అవధారణేనకాలాంత
రేప్యేతద్బ్రహ్మకీక్రియతే । ఉక్తంహిమనునా “యంతుకమణీయస్త్విదస్య
యోజ్జుప్రథమంవిభుః । తదేవసపునర్భజేస్సృజ్యమానఃపునఃపున” రితి । మ
హాభారతేచ “నగాథాగాయినంశాస్త్రీబహుచేదపిగాయతి । ప్రకృతిం
యాంతిభూతానికులింగశమనిర్యతే”తి “జన్మాంతరసహస్రేషుయాబుద్ధి
ర్భావితాపురా । తామేవభజతేజంతురుపదేశోనిరర్థక” ఇతి । సహిశా
స్త్రైసద్భిర్బహుళ ఉపదిష్టేపతితేపిసత్త్వోత్కరణ నిమిత్తభగవద్భక్తిర
హితానాం రావణదుర్యోధనప్రభృతీనాంతత్త్వాధ్యవసాయస్సంపద్యతే ।
యథాహసంజయః “విద్యారాజన్నతేవిద్యామమవిద్యానహీయతే । విద్యా
హీనస్తమోధ్యస్తానాభిజానాసికేశవం । మాయాంససేవేభద్రంతేనవృ
థాథమమాచరె । శుద్ధభావంగతోభక్త్యాశాస్త్రైద్వద్విజనార్దన” మితి ।
నచజగత్సబోధారస్సంతీత్యేతావతా ప్రమాణసిద్ధాంతోసన్యాదన్యథావా
స్యాదితిభావః ॥

౧౫॥

ఉల్లంఘితత్రివిధసీమసమాతిశాయిసంభావనం తవ
 { పరిబ్రుణిమస్వభావం । మాయాబలేనభవతాపినిగూ }
 హ్యమానంపశ్యంతి కేచిదనిశంత్యదనస్యభావాః ॥౧౬॥

అథ సర్వ ప్రతిపత్తృభావనిబంధనంచోద్యంతశ్చద్భావేనపరిహారకవరసమృద్ధిప్రయోజనతయాసత్త్వస్థానాంభగవదనుభవలాభేన సంతుష్యతి॥ఉల్లంఘి తేతి॥యద్వా “త్రిభిర్గుణమయైర్భావైరేభి సర్వమిదంజగత్ । మోహితం నాభిజానాతిమామేభ్యఃపరమవ్యయ”మితి సర్వైరవేద్యతయాస్పృశ్యైవోక్తంభగవంతంకథంకేచిజ్ఞానీయరితిశంకాయాంతత్ప్రబోధహేతురిహయావ్యతేఃసూర్వజ్ఞోకేపరిజహీద్దాథంభగవత్తత్త్వానవగమహేతురుక్తఃఅత్రతూపాదితాస్థానకారణోక్తిః।సీమా పరిచ్ఛిత్తిః సాచాత్రదేశతఃకాలతోవిషయతశ్చప్రవిధాసమశ్చాతిశాయాచసమాతిశాయినోత్ప్రవిధసీమ్నఃసమాతిశాయినోశ్చసంభావనోల్లంఘితాయనతథోక్తః।అన్యేషాంహిప్రభుత్వందేశాదిభిఃపరిచ్ఛిన్నం అతవససమాధికసంభావనాయుక్తం । తవ ‘సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ న స మోనేనకశ్చన నతత్సమశ్చభృశికశ్చదృశ్యతే’‘నత్యత్సమోస్త్యభిధిక్కుతోన్యః నాస్తి నారాయణసమ’ఇత్యాదిప్రసిద్ధస్య । పరిబ్రథిమస్వభావం ప్రభుత్వరూపంయావత్స్వరూపభావినంధమేకం । *ప్రభౌపరిబృథభినిపాత్యతే । మాయాబలైన గుణమయప్రకృతిసామర్థ్యేన । శ్రూయతేహి ‘అస్మాన్మాయాసృజతే విశ్వమేతత్తస్మింశ్చానోమాయయా సన్నిరుద్ధః మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వర’మితి । స్వయంచాహ“దైవీహ్యేషాగుణమయీమమయాయాదురత్యయే”తి । జితంతేస్తాత్రేపుక్తం “అధ్యక్షశ్చానుమంతాచగుణమాయాసమావృత”ఇతి । ఉక్తంచతుర్లోక్యాం “యవనికామాయాజగన్తోసిని”తి । యద్వాఅత్రమాయాబలశబ్దేనస్వాసాధారణాప్రాకృతవిగ్రహేకమేవశ్చమత్యకూమాది సాజాత్యభ్రమజనకశక్తిప్రకషణఉచ్యతే । యథోక్తం “అవజానంతిమాం మూఢామానుషీంతనుమాశ్రితం । పరంభావమజానంతోమమభూతమహేశ్వరం । ఈశన్నపిమహాయోగీ సర్వస్యజగతఃప్రభుః । కర్మాణ్యారభతేకతుంకీనాశభవదుర్బలః । తేనవంచయతెలోకాకమాయాయోగేనకేశవ”ఇతి । భవతాపి “అత్తానంనూనుషంమన్యైరామందశరథాత్మజం । అహంవోబాంధవోజాత”ఇతిస్వవాక్యేనావిమోహయతాసర్వజ్ఞే

నసర్వశక్తీనాపీతిభావః । భవతాపిబలెనెతిత్వద్బలమెవస్వబలముపాదా
యత్వత్సేవాయాంప్రవృత్తాస్తామపిస్వవశీకృత్యత్వత్తోపి బలీయాంసో
భవంతీతిభక్తానాంప్రభావతిశయవ్యంజనార్థోపిశబ్దః । నిగూహ్యమానం
నితరాంప్రచ్ఛాశ్యమానం । పశ్యంతి శాస్త్రుతఃప్రథమంవిశదమవగచ్ఛం
తిపశ్చాద్యోగబలెనసామ్రాత్కుర్వంతిచ । యథాహసనత్సుజాతః “యో
గినస్తేప్రసశ్యంతిభగవంతంసనాతన”మితి । కేచిదితిమలభత్వసూచనా
థః । గీయతేహి “సమహాత్మాసుదుర్లభ”ఇతి । శ్రీపాషూరేచ “మ
లఃకాభగవద్యోగభావిసోభుమిమానవాః । తద్దగ్ధనాత్తదాలాపాత్సుల
భంశాశ్వతంపద”మితి । అనిశం సర్వజనమోహనేకలియుగేపీతిభావః ।
ఉక్తంహిభగవతాశౌనకేన “కలౌకృతయుగంశస్యకలిప్రస్యకృతేయుగే ।
యస్యచేతసిగోవిందోహృదయేస్యనాచ్యుత”ఇతి । త్వదనన్యభావాత్స్వ
దేకవిషయచిత్తవృత్తయః । ప్రయోజనాంతరశరణ్యాంతరత్యాగినఇతిభా
వః । శ్రూయతేహి “యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమిత్యారభ్య ‘యద్భూత
యోనింపరిపశ్యంతిధీరాః జ్ఞానప్రసాదేనవిశుద్ధసత్వప్రతస్తుతం పశ్యతిని
ష్కలంధ్యాయమానః నాయమాత్మాప్రపంచసేనలభ్య’ ఇత్యారభ్య ‘త
స్యైకతత్త్వావివృణుతేతనాంస్వాం తందుర్జగన్మూఢ మనుప్రవిష్టం
గుహాహితంగహ్వరేష్టంపురాణం అథ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంకుత్వా
ధీరోహషణశోకాజహంతీతి । ఏషసర్వేషుమాతేషుగూఢాత్మానప్రకాశ
తే దృశ్యతేత్వగ్యగ్రియాబుధ్యాసూక్ష్మయా సూక్ష్మదగ్ధిభిః స్వాధ్యాయ
శ్చక్షురుతపికమస్యయోగోద్వితీయమభివీక్షణాయఅన్యయనమననయ
నోస్యర్తప్తానమాంసచక్షురభివీక్షతేత”మితి । స్మర్యతేచ “యేతమేవ
ప్రపద్యంతేనతేముహ్యంతిమానవాః । భక్త్యాశ్చనన్యయాశక్యఅహమే
వంవిధోద్ధనః జ్ఞాతుంద్రష్టుంచతత్త్వేనప్రవేష్టుంచపరంతపే”తి ॥ ౧౬ ॥

{ యదండమండాంశరగోచరం చయద్దశోత్తరా }
{ శ్యావరణానియానిచ । గుణాఃప్రధానంపురుషః }
{ పరంపదం పరాత్పరంబ్రహ్మచ తెవిభూతయః ॥ }

ఉక్తప్రకారంపరిబృథత్వమనితరసాధారణవిభూతిమహిమూహ్నిరీకరోతి ॥

యదండమితి || యత్ పితామహూత్పత్తిస్థానతయాప్రసిద్ధం । చతుర్దశభవనావరణహేమకటాహరూపమండం । ఏకవచనమిహసముదాయాభిప్రాయం । “అండానాంతుసహస్రాణాంసహస్రాణ్యయితానిచ । ఈదృశానాంతథాత్రకోటికోట్వయితానిచే”తిపురాణోక్తైః । అండాంతరమేవగోచరోయస్యతదండంతరగోచరం ఉమంబరమశకవదదృష్టబాహ్యప్రదేశం అండాధిపతిప్రభృతిచతుర్విధజంతుజాతం తదోఽగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదికంచ । దశోత్తరాణ్యవరణానితోయప్రభృతీని । ఉక్తంహి “దశోత్తరేణిదయసామైత్రీయాండంచతద్వృతం । గర్వోంబుపరిధానోసావహ్నినావేష్టితోబహిః । వహ్నిశ్చవాయునావాయురైత్రీయనభసావృతః । భూతాదినానభస్సోపిమహతాపరివేష్టితః । దశోత్తరాణ్యశేషాణిమైత్రీయైతానిస్తవై । మహంతంహిసమావృత్యప్రధానంసముపస్థితం । అనంతస్యనతస్యాంతస్సంఖ్యానంచాపివిద్యతే । తదనంతమసంఖ్యాతప్రమాణంచేతివైయతః । హేతుభూతమశేషస్యప్రకృతిస్సాపరామునో”త్తరైః । యచ్ఛబ్దానామిహప్రతినిర్దేశోయథాహామథ్యాహర్తవ్యః । గుణాః బంధకారణత్వైనచతుర్దశాధ్యాయేగీతాః సత్త్వాదయః ప్రకృతిధర్మాః । అత్రగుణానాంపృథగుక్త్యాసామ్యావస్థం గుణత్రయమేవప్రకృతిరితిసాంఖ్యమతంనిరస్తం । ప్రధానం మహదాదివికారరహితస్త్రిగుణద్రవ్యభాగః । అండాంతరగోచరమితీయేత్రజ్ఞవృష్టీనావప్యక్తతయాపురుషశబ్దభావ “దారుణ్యగ్నిర్యధాతైలంతిలతద్వత్పుమానపి । ప్రధానైవస్థితోవ్యాపీచేతనాత్వాత్త్వేదన”త్తత్వాదిభిః ప్రకృతివ్యాప్తత్వైనప్రతిపాదితంయేత్రజ్ఞసముదాయమాహ । పరంపదం । పద్యతభిప్రదంప్రాప్యం స్థానాంతరేభ్యఃపరం పునరావృత్తిరహితం అప్రాకృతంముక్తిస్థానమిత్యర్థః । శ్రుయతేహి యోఅస్యాధ్యతుఃపరమేవ్యోమ హిరణ్మయశరేలోకేవిరజంబ్రహ్మనిగ్రహం పాదోస్యవిశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతందివి తేహనాకంమహిమానస్సచంతే యప్రసూర్వేసాధ్యాస్సంతిదేవాః యథాపాదోదరస్తవచా వినిముఃవ్యతే ఏవమిహావసాపాప్తనాదినిముఃక్తస్ససామభిరుగ్నీయతే బ్రహ్మలో

కం విజ్ఞానసారధిర్యస్తుమనః ప్రగ్రహవాన్నరః సోధ్వనః పారమాహ్నితి
తద్విష్ణోః పరమంపదం సఖత్వేనంవరతయకాయావదాయుషంబ్రహ్మలో
కమభిసంపద్యతేనచపునరావతతత'ఇత్యాది మహాభారతేచ "రమ్యాణి
కామచారీణివిమానానిసఖాస్తథా । ఆక్రీడావివిధారాజకపక్షిన్యశ్చమ
లోదకాః । ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన" ఇతి । అపునరావృత్తి
స్థానత్వంచోక్తం "జ్ఞానవిజ్ఞానః కేచిత్పురంపారంతి తేషాః । అతీవతత్స
దఃపుణ్యంపుణ్యాభిజనసేవితం । తత్రగత్వానశోచంతినచ్యవంతివ్యధంతి
చే"తి । "తేతుతద్భక్తిక్రమ్యాస్థానంప్రాపువంతీహసాత్వికాః । నైవతే
స్వగమిచ్ఛంతినయజంతియశోధనాః । సతాంవత్కానువర్తంతేయథా
బలమహింసయే"తిచ । భగవంతంప్రతిచదేవాః । "దివ్యంస్థానమజరం
చాప్రమేయందుర్విజ్ఞేయంచాగమైగమ్యమాద్యం । గచ్ఛప్రభూరక్షచా
స్తాన్సప్రసన్నాకటేకత్వేజాయమానస్త్వమూర్త్యై"తి । ఆరణ్యపర్వణి
చధర్మసుతంప్రత్యాష్టికషణిఆహా "యమాపహస్సర్వభూతానాంప్ర
కృతేఃప్రకృతింధ్రువాం । అనాదినిధనందేవంప్రభుంనారాయణంహరిం ।
బ్రహ్మణస్సనాత్తస్యపరస్థానంప్రకాశ్యతే । దేవాహియన్నపశ్యంతిది
వ్యంతేజోమయంపదం । అత్యర్కానలదీప్తంతత్స్థానంవిష్ణోర్మహాత్మనః ।
స్వయేవప్రభూయారాజకదుష్ప్రిక్షందేవదానవైః । యతయస్తత్రగచ్ఛం
తిదేవంనారాయణంహరిం । పరేణతపసాయక్తాభావితాఃకర్మభిశ్శుభైః ।
యోగసిద్ధామహాత్మానస్తమోమోహవివజితాః । తత్రగత్వాపునర్నే
మంలోకమాయాంతిభారతస్థానమేతత్సహారాజధ్రువమక్షరమవ్యయం ।
ఈశ్వరస్యసదాహ్యతత్త్వాగ్నిమాత్రంయథిష్ఠిరే"తి । ఎతత్కార్యభ
గవల్లోకవిషయమితికేచిత్ । అపునరావృత్తిస్థానత్వాక్షయ్యత్వాదివ్యవదే
శాత్పగమేవపదమిథ్యస్యే । యథిష్ఠిరాదిభ్యస్తత్ప్రకాశనంతు "వ్యాస
ప్రసాదాచ్ఛ్రుతవా"నితివద్దుపిప్రభావాదుపపద్యతే । శేషమవ్యవిరుద్ధం
నేయం । యాజ్ఞవల్క్యస్త్రుతంచోక్తం "ఓంకారరథమారుహ్యమనఃకృ
త్వాతుసారథిం । బ్రహ్మలోకపదాన్స్వేషీయాతివిష్ణోఃపరంపద"మితి । అ
త్రస్థానవాచినాం శబ్దానాం పరమాత్మస్వరూపపరత్వప్రత్యక్షమయో

క్రం వడర్థసంక్షేపవ్యతిరేకాధికరణనివాసశబ్దైరితి | అస్య వస్థానస్యాప్రా
 కృతత్వం | క్షయంతమస్యరజసఃపరాకే ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాదితి
 రజస్తమోమయప్రకృతీసీమాతిక్రాంతత్వశ్చ త్యాభగవచ్ఛాస్త్రైశ్చసి
 ధ్ధం | ప్రకృతేరేవాక్షరాఖ్యఃపరిణతివిశేషః శుశ్వావస్థముక్తానాం సత్యా
 నాంచభోగస్థానమితి కేచిద్వదంతి | తన్నిరాసార్థమహప్రధానపురుషా
 భ్యాంచశ్వాత్పరమవదస్యవృథగుపాదానం | అయంచపక్షః “కాలంసవచ
 తేతత్రనకాలస్తత్రవైప్రభు” రిత్యాదిభిశ్చరస్తః | యచ్ఛాన్యేభగవత్స్వ
 భూవమివవాతస్యపాద్మణ్యంవాచిచిత్రశక్తివశాద్దివ్యలోకత్వేనావస్థితమి
 త్యాహః | తదపిశుభ్రత్యాదిషువృథగుక్తైర్వాధికాభావాదస్యధానిర్వికార
 త్వశ్చ తివిరోధప్రసంగాచ్ఛనిరస్తమిత్యభిప్రాయాంతేవిభూతయిత్యతి ప్ర
 ధానాదిసాధారణ్యేనవ్యతిరేకనిర్దేశః | క్వచిద్విరుద్ధనిర్దేశాస్తు యధార్హము
 పచారేణనేతవ్యాప్తి | పరాత్పరమిత్యత్రపంచవ్యంతఃపరశబ్దః ప్రధానా
 త్పరతః క్షేత్రజ్ఞవర్గాత్పరభూతంముక్తమాహ | ప్రథమాంతస్త్వనాదిము
 క్తజీవజాతం | యద్వాప్రకృతేఃపరాత్క్షేత్రజ్ఞాత్పరమితిబద్ధముక్తనిత్య
 జీవజాతస్యసామాన్యేనోపాదానం | అత్రబ్రహ్మశబ్దేనశుభాశ్రయనిత్యవి
 గ్రహణపచర్యతే | స్వరూపపరత్వేవిభూతితోక్తైరనాచిత్యాదాప్యైశ్చ
 రాదిన్యాయస్తగత్యభావేహిస్యాత్ | ఇహతుః “సాలంబనోమహాయోగస్స
 వీజోయత్రసంస్థితే | మనస్యవ్యాహతేసవ్యవ్యవ్యతాంజాయతేమునె |
 సపరస్పర్శశక్తీనాంబ్రహ్మణస్సమసంతరం | మూతంబ్రహ్మమహాభాగ
 సర్వబ్రహ్మమయోహరి” రితివైష్ణవపురాణేహోక్తం | చతుశ్లోక్యాంచ
 మూర్తంబ్రహ్మతతోపియత్ప్రియతరంరూపంయదత్యద్భుత” మితి | అ
 త్రబ్రహ్మశబ్దోపచారణమిత్తంలోకోత్తరబృహత్స్వబృంహణత్వే | చకారేః
 దివ్యభూషణాయుధాదేరపిసంగ్రహః | తేసర్వాంతరాక్ష్యేనవిశ్వపతి
 త్వేనచతురస్యవిభూతయః నియంతవ్యాశ్శేషభూతాశ్చ | ఏతేషుప్ర
 వ్యాణాం “నతదస్తివినాయత్స్యన్తయాభూతంచరాచర” మిత్యుక్తావృ
 థక్సిద్ధిమస్తయాశరీరత్వేనవిభూతిత్వం | అత్రవ్యాణాంతువ్యవహితప్రకా
 రతయాహిరణ్యగర్భానాంతువిశేషతః సృష్ట్యాదిత్రయోపయోక్తవిభూతి

త్వం విభజ్యోక్తం వైష్ణవపురాణే “బ్రహ్మన తోదయః కాలస్తత్రైవాఖిల
జంతవః । విభూతయోహరేరేతాజగతస్సుప్తిహేతవః । విష్ణుమన్వాద
యః కాలః సర్వభూతానిదద్విజః స్థితేర్నిమిత్తభూతస్యవిష్ణురేతావిభూత
యః । రుద్రః కాలాంతకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జంతవః । చతుర్థాప్ర
శయామైతాజనాదన విభూతయ” ఇతి । అత్ర విష్ణురేవ విష్ణు విభూతిత్వో
క్తిర్విభూతి సజాతీయస్వావతారాభిప్రాయాః । తే విభూతయ ఇత్యనంత్య
ద్విభూతిత్వం స్వాభావికం త్వదితరవిభూతిత్వం త్వదిచ్ఛాయత్వం తథాత
ద్వా రాపిత్యద్విభూతిత్వం స్థితమేవేతివ్యభ్యతే ॥ ౧౭

{ వశీవదాన్యోగుణ వాన్యజు శ్శుచిమృదుదయా
ఘమధురస్థిరస్సమః । కృతీకృతజ్ఞస్త్యమసిస్వ
భావతస్సమప్రకల్యాణగుణామృతోదధిః ॥ ౧౮ ॥ }

ఏవంభగవతఃపరత్వం ప్రపంచితం అనంతరమాభిగామికగుణముఖే
నసౌలభ్యముచ్యతే ॥ వశీతి ॥ యద్వావిభూత్యానంత్యముక్తం అథా
త్రగుణానంత్యోక్తిః । వశః ప్రభుత్వమాయత్వం వాతద్వాన్వశీతథావ
నైఘంటికాః । వశోజనస్సృహాయత్నోద్వయత్వప్రభుత్వయోరితి । త
త్రప్రభుత్వాక్షణః ‘సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః’ ‘జగద్వశేవతత్తేదంకృ
ష్ణస్యసచరాచర” మిత్యాదిముప్రసిద్ధః । తథాపూర్వజ్ఞోకేప్రీక్షంపరి
బృథత్వంగుణాంతరవిధానార్థమనూద్యతే । తస్మిన్సతిహివత్సవమాణ
గుణాభ్యశంభంతే । ఆయత్తత్త్వాద్ధేతుసంశ్రితాధీనతయాసౌలభ్యాతి
శయఃకథ్యతే । యథాహస్వయమేవ “యేభజంతితుమాంభక్త్యామయి
తేతేషుచాప్యహ” మితి “ఇమాస్తమనిశాదూలకింకరౌ సముపస్థితా”
మితి । పాండవదూతత్వపార్థసారథిత్యాదివృత్తాంతాశ్చప్రసిద్ధాః । వ
దాన్యః ప్రియవాద్దానశీలశ్చవదాన్యః పరికీర్తితః । అధిషుప్రియవాదిత్వం
“ఉదారాస్సర్వపవైతే । ససర్వానధినోదృప్తే సమేత్యప్రతినంద్యచే”
త్యాదిషువృత్తం । స్వాత్మపర్యంతసర్వస్వదానశీలత్వంచ । ‘యఆత్మదా
బలదాః ఎకోబహూనాంయోవిదధాతికామా’ ఎతద్ధ్యేవాక్షరంజ్ఞా
త్వాయోయదిచ్ఛతితస్యతదిత్యాదిషూక్తం । శారదశ్చపుండరీకంప్ర

త్యాహ తస్మాత్త్వమపివిప్రేంద్రనారాయణసరోభవ । తదన్యఃకోమ
 హాలాదారఃపార్థితందాతుమీశ్వర"ఇతి । ఉక్తంచశ్రీవిష్ణుధర్మై "సక
 లఫలప్రదోహిషిష్ణు"రితి । "రత్నవర్వతమాగుహ్యాయథారత్నంసరోమునె ।
 సత్త్వానురూపమాదత్తైతథాకృష్ణాన్తనోరథా"నతిచ । ఇతిహాసోత్తమేచ
 "యథాకల్పద్రుమాత్సర్వంపాప్యతేమానసేప్పితంతథాసంప్రాప్యతే
 విష్ణోరపిస్యాద్దుర్లభందిజే"తి । స్వయమప్యాహ "అశ్వమేధసహస్రా
 శాంసహస్రంయస్సమాచరేత్ । నాసాపదమవాపోతిమద్భుక్తైర్యదవా
 వ్యత"ఇతి । గుణవాక్ గుణశబ్దోత్రనగుణసామాన్యపరః గుణవిశేషమధ్య
 పరితత్వాత్ సమస్తకల్యాణగుణామృతోదధిరితిగమనేనచరితార్థత్వా
 చ్చ । అప్రధానవిషయత్వంపారిభాషికగుణవరత్వంసత్త్వాదిగుణవిశేషార్థ
 త్వంచాత్రాసంగతమయ్యుక్తంచ । అతఉచితఃకశ్చిద్గుణవిశేషోత్రవివక్షి
 తః గుణ్యతఇతిగుణః అభ్యసనీయః అనుకూలతమత్వేనశీలనీయఇశ్యధః ।
 శుద్ధశతత్వంచసాశీల్యస్యగుణాంతరేభ్యస్సమధికంఇదంచమహతోమందై
 స్సహనీరంధ్రసంక్షేపస్వభావత్వం । తదేతద్గుహశబరీగోపాలాదివృత్తాం
 తేషుప్రసిద్ధం । ఋజుః ఆశ్రితేషుమనోవాకాశయవృత్తీనామేకరూప
 తయాకాటిల్యరహితః । ఎతేనవిశ్వసనీయత్వంవ్యజ్యతే । యథాచాహ
 "అప్యహంజీవితంజహ్యంత్యాంవాసితేసలక్షణాం । నతుప్రజ్ఞాంసంశ్రి
 త్యబ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషతః । ద్యౌఃపఠేత్పుధివీశీర్వేద్ధిమవాకాశకలీభ
 వేత్ । శుష్కేత్త్యైనిధిఃకృష్ణైనమేమోఘంవచోభవే"దితి । ఆశ్రితచ్ఛం
 దానుగుణావస్థానత్వంవాఋజుత్వం । శుచిః అపహతపాప్తత్వాదిగుణ
 కః । భావశుద్ధిర్వావివక్షితా సాచాశ్రితరక్షణప్రత్యుపకారాదినిరపేక్ష
 తా । ద్రవ్యతారతమ్యానాదరేణభక్తిమాత్రప్రసాద్యత్వంవా । యథోచ్య
 తే "భక్తైరణ్యపుష్పానీతంప్రెహ్నాభూర్యేవమేభవేత్ । భూర్యప్యభ
 క్తోపహృతంసమేతోషాయకల్పతే । పుధివీరత్నసంపూర్ణాయఃకృష్ణాయ
 ప్రయచ్ఛో । తస్యాప్యన్యమనసాస్యసులభోనజనాదకనః । అన్యత్పూర్ణా
 దపాంతుంభాన్యత్పదావనెజనాత్ । అన్యత్కుశలసంప్రశాన్నచ
 చ్ఛతిజనార్దన"ఇతి । పావనత్వంవాశుచిత్వం । యథా "పావనస్సర్వభూ

తా నాంత్యమేవరఘనందన । పవిత్రాశ్రాంతాంహిగోవిందఃపవిత్రంవరము
 చ్యతే । పవిత్రాశ్రాంతంపవిత్రంయోగంఽథానాంచమంగళం । శుచిర్భవ
 తిసంప్రత్యసాంతోభవతిదగ్ధనాత్ । ప్రణిసాతేనపూతాత్పాత్రయః
 కృష్ణేషుహాగుణాః । సాంతోవాయదివాసాంతశ్శుచిర్వాద్యదివాశుచిః ।
 యష్మిన్రేతుండరీకాక్షంసబాహ్యభ్యంతరశ్శుచి"రితి । వృదుః సావరా
 దైరపిసహసాశ్రయితుంశక్యః । యథోక్తం "విదితస్సహిధన్వశ్శరణా
 గతవత్సలః । తేనమైత్రిభవతుతేయదిజీవితమిచ్ఛసి । అరాక్షసమహం
 లోకంకర్తాప్సినిశితైశ్శరైః । నచేచ్ఛరణమభ్యేషిమాముపాదాయమైథి
 వీ"మితి । ఆశ్రితవిశ్లేషాసహత్వంవామృదుత్వం । తచ్ఛవత్కృతి "క్షణేపి
 తెయద్విరహయాతిదుస్సహ"ఇతి । శాసనప్రవృత్తస్యాపి "సామోపహి
 తయావాచే"తిక్రమేణసామప్రధానత్వంవా । దయాళుః స్వప్రయోజ
 నాంతరమనపెత్వ్యవరదుఃఖనిరాకరణేచ్ఛావాన్ । తదప్రవృత్తతే "ఆన్య
 శంస్యమనుకో"శః శ్రుతంశీలందమశ్శమః । రాఘవంశోభయంత్యేతేష
 ఙ్గుణాఃపురుషోత్తమ"మిత్యాదిభిః । నచాతిదుఃఖమయవిషమసృష్ట్యనై
 ర్ఘ్యుణ్యాదిదోషః * వైషమ్యవైఘ్నేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదశన్
 యతీతసూత్రకారైస్తత్ప్రతిక్షేపాత్ అతఏవమోక్షోపేకస్యచిత్కదా
 చిమవపద్యతే । మధురః 'రసోవైసః ఆనందోబ్రహ్మ కంబ్రహ్మఖంబ్ర
 హ్మే'త్వాదిప్రసిద్ధరతిశయానందస్వరూపః । అతిపవిత్రపాయదశాయా
 మపిమాధుర్యముచ్యతే "ప్రియోహిజ్ఞానినోశ్యథామహంసవమమప్రి
 యః । కథయంతశ్చమాంనిత్యంతుప్యంతివరమంతివ । క్వనాకప్యన్తగమనం
 పునరావృత్తిలక్షణం । క్వజపోవాసుదేవైతిముక్తిబీజమనుత్తమ"మితి । వా
 చికంకాయికంచవామాధుర్యం "ప్రియవాదీవభూతానాంసశ్యవాదీవ
 రాఘవః । సోమవప్త్రియదశశః । యాపాదార్యగుణైఃపుంసాందృష్టి
 చిత్తపహాగిణం । సాక్షాత్సత్తథవత్తథ"ఇత్యాదిముప్రసిద్ధం । అతఏవ
 జిహ్వాసావస్థాయామపిహృద్యత్వంరక్తరుప్తయోర్భీష్టవైద్యయోః ప్రసి
 ధ్ధం । స్థిరః ఆశ్రితాపరాదైస్తత్ప్రదర్శనైరవ్యత్యోభ్యః । యథాహసు
 గ్రీవాదీప్రతి "మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచన । దో

యోగ్యపితస్యస్యా”దితి । ససః జాతిగుణవృత్తాదివైషమ్యవతామపితర
 ణ్యత్వేషశేషరహితః । శూక్రియతేహి “సర్వస్యశరణంసుహృ”దితి । స్మ
 ర్యతేచ “సర్వలోకశరణ్యాయ । సుహృదంసర్వభూతానాం । సమో
 హంసర్వభూతే”స్వీతి । కృతీ స్వాధికర్తవ్యవిశేషరహితః । తదాహ
 “సమేపార్థాస్తికర్తవ్య”మితి । యద్వా ఆశ్రితరక్షణేనకృతకృత్యః । తద
 పుష్కం “అభిషిచ్యే”త్యారభ్య “కృతకృత్యస్తదే”తి । అథవాకృతము
 పకారః కృతజ్ఞాత్యత్రతథావృత్తిః తద్వాకృతీ ధర్మప్రవర్తనార్థా
 నుస్థానవాన్వాః ద్వేధాపివిశ్వీపకారకవ్యాపారవానిత్యధః । ఆశ్రితే
 ముపశేషతత్పరీయతే “యోగక్షేమంవహామ్యహం । దదామిబుద్ధియో
 గంత”మిత్వాది । పరైరుపకృతంజానాతీతికృతజ్ఞః । ఉపకారలేశమపిబ
 హుమన్యతఇతితాత్పర్యం । తదుచ్యతే “నస్తరత్యవకారాణాంశతమ
 ప్యాత్తవత్తయా । కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనతుష్యతీ”తి । స్వయం
 చాహ “గోవిందేతియదాక్రందత్కృష్ణామూందూరవాసినం । ఋణం
 ప్రవృద్ధమివమేహృదయాన్నావసన్నతీ”తి । యద్వా కదాచిత్స్వకృతమా
 శ్రితపార్థినాభంగంప్రాప్తావసరేతదపేక్షితపూరణాయ సానుశయో
 జానాతీతి కృతజ్ఞః । తదాహ “శిరసాయాచతస్తస్యనకృతంచవనంసుయే”
 తి । అతాస్మితిమధ్యమపురుషేణార్థసిద్ధావప్యధికేనత్వంశబ్దేనహేమూరవిం
 దపరిమళన్యాయాన్యతానాంగుణ్యధీనోత్కర్షస్సృజ్యతే । తదుక్తమభియు
 క్తైః “గుణాయస్త”మిత్వారభ్య “గుణాస్త్యజ్ఞానప్రభృతయఉతత్వదృత
 తయాశుభీభూయంయాతాఇతిహినిశ్చైష్మశుక్రివశా”దితి । అసీతివర్త
 మానవ్యపదేశఃకాలభేదేనస్వభావభేదశంకానిగాసాధః । స్వభావతః
 నతుపుణ్యశేషవివర్తపరిణామైరిత్యాశయః । నిత్యానాంముక్తానాంచగుణా
 స్త్వైకధీనాః తవతునసరాధీనాఇతిచభావః । శూక్రియతేహి “స్వాభావికీ
 జ్ఞానబలక్రియాచే”తి । త్వయ్యవిద్యమానఃకశ్చిత్కల్యాణగుణోనాస్తీ
 త్యభిప్రాప్యెణసామాన్యతస్సంగృహ్య్యావసంహరితి । సమస్తకల్యాణ
 గుణామృతోఽధిరితి । “సమస్తకల్యాణగుణాన్మతోసాతేజోబలైశ్వర్యమ
 హావబోధ”ఇత్యాదికమిహానుసంధేయం । అత్రకల్యాణగుణశబ్దేననిర్ణా

ణశుక్రితీనాముత్సన్నాపవాదసీత్యాహౌయగుణవివయత్వసూచనాత్కల్యాణగుణకాత్సర్వైకవచనాచ్చనిగుణవాదః పరిమితగుణవాదశ్చనిరస్తః ।
 “యథారత్నజలధరసంఖ్యేయాఃపుత్రక । తథాగుణాహ్యనంతస్యాప్యసంఖ్యయామహోత్తన” ఇత్యాదికం సూచయతాగుణామృతోదధిరిశ్యనే నగుణానామపరిచ్ఛేద్యత్వంకాత్యేయైకనభోగ్యత్వంచవ్యజ్యతే । బ్రహ్మస్వరూపవత్తద్గుణానామపిభోగ్యత్వంశ్రూయతే । సోశ్చతేసర్వానాగ్రమాంతసహబ్రహ్మణావిపశ్చితే’తి । “య ఇహోత్తానమనువిద్యవ్రజంత్యేతాం శ్వసంత్యానాగ్రమానితిదహరవిద్యోక్తన్యాయాత్కామశబ్ద ఇహకల్యాణగుణపరః ॥

౧౮

{ ఉపర్యుపవ్యజ్జభువోపి పూరుషాన్సృక్ల్యుతేయశ్చ
 తమిత్యనుక్రమాత్ । గిరస్త్యదేకైకగుణావధీపు
 యాసదాస్థితానోద్యమతోతి శేరతే ॥ ౧౯ ॥ }

ఉక్తానామసంఖ్యాతానాంగుణానాంప్రత్యేకమనవధికాతిశయత్వమభిప్రేత్యాహ ॥ ఉపర్యుపరితి ॥ ఉపర్యధ్యధ్యసాన్సమీప్యేఉభయర్వతసఃకార్యాధిగుపర్యాదిషుత్రిషు । ద్వితీయామ్రేడితాంతేషుతతోన్యత్రాపిదృశ్యత ఇత్యనుశాసనాత్ । అత్ర అజ్జభువ ఇతిద్వితీయాపంచమిత్యతసథకప్రత్యయాంతోపరిశబ్దయోగాదత్రాయుక్తా । షష్ఠీచామ్రేడితోపరిశబ్దయంతైవిశేషతోద్వితీయావిధానాదిహసగ్రాహ్యే । అజ్జభువఃపూరుషానితిప్రక్షప్తికర్తుత్వేనసామానాధికరణ్యంవా । అజ్జభూశబ్దేన “పుష్టఃప్రవాచభగవానబ్జయోనిః పితామహ” ఇత్యాదిప్రసిద్ధమాత్మత్తికవైభవం సూచ్యతే । ఏతేనానందవల్ల్యాంప్రజాపతిశబ్దవివక్షితంచ్యాఖ్యాతం । అపిశబ్దోఽసంఖ్యావితక్ష్ణప్తిద్యోతకః । హిరణ్యగర్భంసార్వభౌమమనుష్యస్థానైనివేశ్యతత్ప్రభృతీంశ్చతుర్ముఖపర్యంతానవిద్యమానానపిపురుషాకపూర్వపూర్వాపేక్షయాప్రకవైణకల్పయిత్వేత్యర్థః । తేయశతమిత్యనుక్రమాత్ ప్రత్యక్షశుక్తిపతితానుక్రమేణావిద్యమానాసంఖ్యాతపాఠపర్యాయాభ్యాహంకృత్వేతిభావః । గిర ఇత్యనెనయథావదధ్ధాభిధానసామర్థ్యం సూచ్యతే । తేయశతమిత్యాదిసమభివ్యాహారాద్వేదగిర ఇతివిశేషస్సిద్ధ్య

తి। యద్యప్యానందవల్ల్యాం 'నైషానందస్యమీమాగ్' సే' త్యా రభ్య ఆనందా
ఖ్యవకపవగుణః పరిచ్ఛేత్తుమశక్య ఇత్తు క్తం । తథాపి 'యువాప్యా'ది త్యా
ది నాగుణవిభూతి ప్రకర్షణ బంధనస్యానంద ప్రకరణ సోపకాంతతయా ప
రస్మిన్నపి బ్రహ్మణ్యనంత గుణవిభూతి నిబంధనస్య తస్య వివక్షితత్వాత్త
న్నాంతరీయకతయా సర్వగుణా నానిరవధికత్వం సిద్ధ్యతీత్యభిప్రాయేణా
హ త్వదేకైకగుణావధిప్సయేతి । అత్ర గుణగుణిభేదవ్యవదేశాద్భగవత్స్వ
రూపేణ భగవద్గుణా నామ భేదం వదంతః ప్రత్యుక్తాః । సామానాధికరణ్యం
తుధర్మధర్మభావా దెవోపపద్యతే । అన్యథా తన్న తేపి స్వయం నిరాచీక్షిత
నిగుణవాదపరిశేషస్సాన్యత్ । అపి శబ్దస్స దాస్థితా ఇత్యత్ర వాన్యేతి । స
ర్వదోష్యుక్తా అపీత్యర్థః । యద్వా సదాస్థితాగిర ఇతి నిత్యతయా వత్ప్రదో
షార్హితత్వం వ్యజ్యతే । తదా ప్రకల్ప్యాపినోద్యమతోతి శేరత ఇత్యన్వయః ।
పునః పునరుపక్రమావస్థైవ పరిశిష్యత ఇతి భావః । అత్ర 'తస్యైవం పృథివీ స
ర్వాది తస్య పూర్ణాస్యా'ది త్యసంభావితకల్పనయైవోపక్రమః । అతః సమా
నన్యాయతయా తాదృశకల్పనా ప్రవాహేపి శ్రుతే ప్రాత్యర్థమున్నీతం ।
పూర్వం నారాయణశబ్దేన సంబోధిత ఏవానందవల్లీస్థ బ్రహ్మశబ్దార్థతయా
త్రత్వచ్ఛబ్దేన నిర్దిశ్యతే 'సయశ్చాయం పురుషే యశ్చ సావాదిత్యై
సపక' ఇతి పురుషవక్త్రేన సర్వాంతర్యామిణస్స విత్తమండలమధ్యవర్తిపుండ
రీ కాక్షు పురుషేనైకోపదేశశ్చాత్ర విజ్ఞానమయాదవ్యర్థాంతరమానందమ
యం విశ్వాత్మానం నారాయణ మేవ వ్యనక్తి ॥

౧౯

{ త్వదాశ్రితానాం జగదుద్భవస్థితి ప్రణాశసంసారవిమోచనాదయః । భవంతి లీలావిధయశ్చ వై }
{ దికాస్త్యదీయగంభీరమనోనుసారిణః ॥ ౨౦ ॥ }

నస్వేవంధనిరతతయానందస్య భగవతోనతావత్స్వాధీజగద్వ్య
పారః అపూర్ణత్వప్రసంగాత్, నాపిపరార్థః సంసారస్యదుఃఖమయ
త్వాదిత్యత్ర కేనదిదాకారేణోభయార్థత్వం విశోపకారవ్యాపారానం
త్యం వపదకపూర్వోక్తంగుణప్రకర్షమేవస్థిరీకరోతి ॥ త్వదాశ్రితానామి
తి ॥ త్వామాశ్రితానాం కృతతదభీష్టసిద్ధ్యర్థంతదభీగ్యత్వార్థం చేతి భావః ।

ఎతేనపూర్వోక్తాపరిమితగుణవిభూతివైభవస్యభోక్తృవాణామభావాదర
ణ్యచంద్రికాత్వప్రసంగోపనిరస్తః । జగత్సృష్టైఃభగవద్భక్తార్థత్వంచ
‘సర్వేస్తైదేవాబలిమావహంతి శర్వగోహవశ్యఃపశ్యతీసర్వమాప్నోతిస
ర్వశోభిత్యాదిశుక్రిభిరభివ్యజ్యతే । జగదుద్భవస్థితిప్రణాశశబ్దాఃశిఖరా
మంతర్భావ్యప్రయోజకవ్యాపారపరాః । విశ్వోపాదానభూతస్యస
ర్వాంతర్యామిణోజగచ్ఛరీరకత్వాకారేణోత్పత్త్యాదికమేవవా వివక్షి
తం । అతఏవగాత్రవిత్తేపరూపస్యత్తవల్లీలాత్వమపిఘటతే । తేనస్వార్థత్వ
మపిసిద్ధం । ఆదిశబ్దేనానుప్రవేశనియమనాదికమవతరణాదికంచగృహ్యతే ।
భవంతీత్యనేనతాదృశలీలాయా ఉపపన్నత్వంప్రతికల్పానువృత్తత్వంచ
వ్యంజితం । అత్రతవేత్యధ్యాహర్తవ్యం । త్వదితిపదచ్ఛేదేనత్వత్తోనిమిత్తో
పాదానభూతాద్భవంతీతివాయోజ్యం । వైదికాఃవిధయః వేదసంబంధి
నోవిధిభాగాః । త్వదీయగంభీరమనోనుసారిణః తవైవస్వేతరదురవగా
హాత్తోభ్యసంకల్పానువిధాయినశ్చత్యభావాః । యథాహ “శుక్రిత్స్యతిర్మ
మైవాజ్ఞే”తి । ఎతేవత్వదాశ్రితాథాః । ఏవంవాయోజనాత్వదాశ్రితా
నాంచతుర్ముఖముఖాశ్చేతిపూర్వోక్తానాంబ్రహ్మరుద్రాదీనామిత్యభావాః ।
జగచ్ఛబ్దాధిపత్యాధ్యానమంతరాంతర్వర్తితత్తత్కార్యవిశేషవిషయః । ఏ
షాంసంసారవిమోచకత్వం “శంకరస్యతుయోభక్తస్సప్రజన్మాంతరం న
రః । తస్యైవతుప్రసాదేనవిష్ణుభక్తఃప్రజాయతే । త్రిభిఃప్రజాపతేర్భక్త
స్సప్రభిశ్శంకరస్యతు । వింశత్యాగ్నింప్రసూర్యాదేర్విష్ణుభక్తీఃప్రజాయ
తే”త్యాదివ్యాయాదనుగ్రహణాపదేశధర్మప్రవర్తనాదిద్వారాస్యాత్ ।
లీలాత్వోక్తిరిహతేషాంభగవదనుగ్రహణస్పష్ట్యాదేఃప్రియత్వసుకరత్వ
సూచనార్థా । త్వదాశ్రితానామప్యేవం తవతుకింపునరితిచాభిప్రేతం ।
వైదికవిధీనాంభగవదాశ్రితమనోనుసారిత్వంచ “అథయదీతేకమేవవిభిక్తి
త్సావావృత్తవిభిక్తిత్సావాస్యాత్ యేతత్ప్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః యు
క్తాఽయిక్తాః అలూతౌధర్మకామాస్సయథాతేతత్ప్రవరైరథ తథా
తత్ప్రవరైః తథాభ్యాఖ్యాతేషు యేతత్ప్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః యు
క్తాఽయిక్తాః అలూతౌధర్మకామాస్సయథాతేతత్ప్రవరైరథ తథా

తేషువరైదాః ఏవతదేశః ఏవఉవదేశ' ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం । స్మర్యతేచ
 “శ్రుతిస్మృతిస్సదాచారః, వెదోఖిలోధమమూలం, స్మృతిశీలేవతద్వి
 దా”మితి । విధిభిర్బ్రహ్మవైదికానుష్ఠానపరోవా । పూర్వయోజనాయాంచ
 భగవతాధర్మసంస్థాపనాథాం శ్రీయమాణానివైదికధర్మానుష్ఠానానిగ్రా
 హ్యేణి । నన్విహాభగవతావరమసామ్యమాపన్నానాంముక్తానాంజగద్వ్య
 పారాదెరుక్తికింనగృహ్యతే । ఉక్తంహిపరమసంహితాయాం “కేనరూ
 పేణభిర్యంతేముక్తాస్తవశరీరిణః । ఎతదాచక్షు మేదేవగుహ్యద్గుహ్యతరం
 పర”మితిబ్రహ్మణాపృష్టేప్రశ్న్యుక్తం “అహమేవభవంత్యేతేనభేదస్త్ర
 కశ్చనయథాహంవిహరామ్యేవంతథాముక్తశ్చదేహిన”ఇతి । అతోముక్త
 స్యభగవదైక్యాజ్జగద్వ్యపారాదిస్యాదితి మైవం, తత్రాపితవశరీరిణఇ
 త్యనూదితసర్వశరీరిత్యానుగుణమైక్యవ్యవదేశస్యశ్రుతిస్మృతిసిద్ధపరమ
 సామ్య వివక్షయానేతవ్యత్వాత్ “రామసుగ్రీవయోరైక్య”మిత్యాది
 వ్యాయాచ్చ । అన్యథా “యథాహంవిహరామి”త్యాది నాదృష్టాంతదా
 ఙ్జాంతికభావేనభేదవ్యవదేశోనఘటతే । తదిహముక్తానాంవిహారసామ్య
 వచనం ‘జక్షాశ్రీడకారమమాణఃసంకల్పాదేవాస్యపితరస్సముత్త్రిష్ఠంతీ’
 త్యుపనిషదుక్తపరిచ్ఛిన్నచ్యాపారపిషయం । తదేవహితత్రాంతిమేపటతే
 దర్శితం “సాయుజ్యంప్రతివన్నాయోతీప్రభక్తాస్తవస్వినఃకింకరామమతే
 నిత్యంభవంతినిరుపన్రవా”ఇతి । ఎవంముక్తానాంజగద్వ్యపారేశక్రీరస్తిత
 త్వాప్తిర్నాస్తీతిపక్షోపి నపిచారార్హః । నహిముక్తానాంసర్వశరీరిత్వం
 అశ్రుతత్వాదనుపపత్తైశ్చ । తదభావేకథంబహుస్యామితిసంకల్పశక్తిః । త
 థావిధశక్తిశాలినస్తదప్రాప్తిశ్చాత్రదుర్వచా । తదైవనిత్యానామపి । ఉ
 క్తంహిభాష్యేనంతపదవ్యాఖ్యానే సాతీతయస్వరూపానిత్యావ్యాప్య
 త్రాఇతి । అతోయథోక్తఎవాథాః॥

౨౦

{ నమోనమోవాజ్ఞనసాతిభూమయేనమోనమోవా
 జ్ఞననైకభూమయే । నమోనమోనంతమహావి
 భూతయేనమోనమోనంతదయైకసింధవే ॥ ౨౧ ॥ }

ఎవంప్రతిపాదితప్రకారేణనిరుపాధికస్వామినిరపేక్షస్వతంత్రనిర

వధికసాలభ్యభగవతిస్వాత్మనస్సర్వకూపనిబంధనంగుణకృతంచదానత్వమ
 నుభవంస్తదుచితాంవృత్తిమప్యచరతి॥నమోనమశ్రితి॥ నమసాగరప్రకర
 ణేచనమశ్శబ్దపవంశరుచ్యతే “యాః కాశ్చనకృతయోమమభగవతినమమ
 మమతాస్తితాను భగవతపవతాః అమమోఽహంభగవతి అహమపిన
 మమ భగవతపవాహమస్తీత్యేవమమమతాంయోజయత్వతోనమ” ఇతి ।
 ఇమమేవాథామభిపేత్యోక్తంమహాభారతే “ద్వ్యక్షరస్తుభవేత్త్వత్వ
 స్త్వత్వక్షరంబ్రహ్మణఃపదం । మమేతిద్వ్యక్షరోమృత్యురమమేతిచశా
 శ్వత”మితి । నమసాగరప్రభావశ్చశ్రీవిష్ణుధర్మాదిమప్రసిద్ధః । యథా
 “ప్రణమ్యకృష్ణంసహసాపాంసుక్లిష్టేచహీతతే । నిష్కల్మషభవేత్సద్వ్యోల
 లాటేపాంసుమండనాత్ । దుర్గసంసారకాంతారమపారమభిభావతాం ।
 ఏకఃకృష్ణనమసాగరోముక్తితీరస్యదేశికః । ఏకోఽపి కష్టేనుకృతః ప్రణామో
 దశాశ్వమేధావభృథేనశుల్యః । దశాశ్వమేధీపునరేతిజన్మకృష్ణప్రణామీ
 నపునర్భవాయ । అతస్సీనుచ్చసంకాశంపీతవాససమచ్యుతం । యేనమ
 స్యంతిగోవిందంనతేహంవిద్యతేభయం । నమసాగరఃకృతోయజ్ఞస్సర్వ
 యజ్ఞోత్తమోత్తమః । నమసాగ్రత్వామహాయజ్ఞమశ్వమేధఫలంబభేత్ ।
 ప్రణమ్యదండవద్భూమానమసాగరేణయోర్భయేత్ । సయాంగతిమవా
 పోతితతాంక్రతుశ్చైరపి । నమఇత్యేవయోబ్రూయాత్సర్వకృత్కృద్ధ
 యాద్వితః । తస్మాక్షయోభవేగ్లోకశ్శ్వాపాకస్యాపినారద । హరిమమర
 గణార్చితాంఘ్రిపద్మంప్రణమతీయఃపరమాథతోమనుష్యః । తమపగత
 సమస్తపాపబంధంప్రజపరహృత్యయధాగ్నిమాజ్యసిక్తం । ఏకోఽపహూని
 దురితానిదుస్తరాణిభక్త్యాప్రయుక్తధిహవక్రధరేప్రణామ” ఇత్యాది
 భిః । అత్రనమశ్శబ్దస్యపీష్వాపునఃపునరావృత్తిశ్చ “నిత్యాంజలిపుటాహృ
 స్టానమశ్చత్యేవవాదిన” ఇతివత్పరత్వసాలభ్యానబంధవిభూతిగుణానంత్యా
 నుభవజనితభక్తిప్రకర్షంవ్యనక్రీశుగిత్యాదిషుచైవంవీష్వాదికందృశ్యతే ।
 అహుశ్చ “ప్రశంసాయాంప్రతిజ్ఞాయాంప్రలాపెతర్థనేపిచ । భయేచవి
 జయేచైవపానఃపున్యమలంకృతి” రితి । వాఙ్మనసాతిభూమయశ్చిత్యాదిషు
 చత్వష్టపిపూర్వాపరసంబుద్ధ్యాదిసామర్థ్యాత్తుభ్యమిలిలత్వతే । అతిభూ

మయే అతిక్రాంతభూమయిత్యర్థః । యతోవాచోనివర్తంతే అప్రా
ప్యమనసాసహ యద్వాచానభ్యుదితమిత్యాదివ్యభిప్రేతంపరమయోగి
నామపివాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యత్వ మిహవివక్షితం । కుద్యష్టిసమ్మ
తాత్యంతాగోచరత్వవివక్షాయాంశ్రుత్యంతర స్వవచనాది విరోధమభి
ప్రేత్యాహ వాఙ్మనసైకభూమయితీ । శూన్యతేహి ‘సర్వేవేదాయ
త్వనమామనంతి సర్వేవేదాయత్రైకంభవంతీతి । స్మర్యతేచ “వేదైశ్చ
సర్వైరహమేవవేద్య” ఇతి “సతాస్సుసర్వవచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర
శాశ్వతీ” తిచ । యద్వా స్వప్రసాదభాజాంగోపగోపకాదీనామపివాఙ్మ
నసయోరైకవిషయభూతాయైత్యర్థః । విషయాంతరవైముఖ్యవ్యంజ
నార్థమేకపదం । ఉక్తంవాఙ్మనసాతిభూమిత్వంస్థాపయతి అనంతమహా
విభూతయితీ । అనంతా అనవధికా అతఎవబ్రహ్మాదివిభూతిభ్యోపిమ
హతీవిభూతిర్యస్యసతధోక్తః । ‘నెతినేతీ’త్యాదినిషేధస్తు* ప్రకృతేతా
వత్త్వంసీప్రతిషేధతీతీనూత్రితం । విభూతిప్రకర్షవచనంపూర్వోక్త
గుణప్రకర్షసోప్యవలక్షణం । అనంతదయైకసింధవిత్యనెనవాసర్వగుణ
ప్రకర్షోపలక్షణం । దయానంత్యమాశ్రితానాంవాఙ్మనసైకభూమిత్వేహే
తుః । అత్యోభ్యత్వాదివివక్షయాసింధుశబ్దః । స్వభావతస్తావద్దయాయావి
వాసావాశ్రయః । ఎతస్యదైత్యాదినిగృహీతృత్వమప్యాశ్రితేషుదయాతి
శయాత్తద్రక్షణవిశ్రాంతమితిభావః । తదేవమత్రచతుర్థ్యంతైఃప్రాగు
క్తపరత్వసౌలభ్యనిగమనంప్రాప్యత్వశరణ్యత్వసంగ్రహశ్చ । అత్రనమ
శ్చజ్ఞేనవత్కృమాణానస్యప్రయోజనప్రపత్త్యధికారిణః ప్రాప్తుఃపరశేషతై
కరసస్యతదధీనస్వరూపాదిశోధనమపిసిద్ధ్యతి॥ అధికారేప్రపిత్సూనాము
పాయోత్తరకృత్యయోః । ఫలేచపారతంత్యాదిబోధ్యమత్రనమోష్ఠకే॥
కించసర్వత్రనివృత్తిధర్మసాధారణాపేక్షితంతత్త్వజ్ఞానం నిర్మమత్వంవ
తుర్థ్యంతైర్నమోభిశ్చస్థిక్రియతే । అనుకూలాభిసంధిః ప్రతికూలనివృ
త్తిశ్చాత్మరృశ్యత్యితీతన్ముఖైవతదంగికాశరణాగతిరపుష్కలప్రాభవతి । అ
థవాభరన్యాసరూపాప్రపత్తిరేవాత్రనమితీసంగ్రహేణప్రస్తూయతే ।
ఆవృత్తిరహ “సత్యంసత్యంపునస్సత్యముద్భవ్యభుజముచ్యతే” ఇత్యాదివ

దుక్తస్థిరీకరణాద్ధాః! నమశ్శబ్దస్యశరణాగతిః పయత్వందమయంతీవృత్తాంతేవ్యక్తం “శరణంప్రతిదేవానాంపాప్రకాలమమన్యతే” త్యుక్తేధేవా “వాచాచమనసాచైవనమసాగ్రంప్రయుజ్యసే” త్యభిధానాత్ । తథా “సర్వేషామేశలోకానాంపితామాతాచమాధవః! గచ్ఛద్వమేనంశరణంశరణ్యంపురుషషణ్భా” ఇతి మారగండేయోక్తశరణాగతిః పయశ్చనమశ్శబ్దః ప్రయుజ్యతే “ఎవముక్తాస్త్రయఃపాద్ధాయమాచభరతషణ్భాః! ప్రపద్యాసహితాస్సర్వేనమశ్చక్రుర్దనార్దన” మితి । ఎతత్ప్రాశస్త్యంచబహ్వృచాఅమనంతి “యస్సమిధోయఆహుతయోవెదై నదదాశమర్వోఆగ్నయేయోనమసాసస్వధ్వర” ఇతి । ఉపబృంహితంవైతదహిర్బుధ్యైన “సమిత్సాధనకాదీనాంయజ్ఞానాన్యసమాత్మనః । నమసాయోకరోద్దైవేసస్వధ్వరఇతిరీత” ఇతి । యద్వాప్సాధీనస్వాధాకర్తృత్వభోక్తృత్వభ్రమరహితతయా ప్రార్థయిష్యమాణపరమఫలోపత్యైపార్థోయంగమశ్శబ్దః! అత్రభవత్విత్వధ్యాహార్యం! ఉపాయప్రయోగాత్పూర్వమేవహిఫలాధిత్వం ఎతదుపజీవనెనానంతరశ్లోకేఫలంనకంరోక్తం! అత్రత్వావృత్తిస్తీవ్రభక్తృత్వరాతిశయంగిత్యానువృత్తించవ్యనక్తి॥ ౨౧

{ నధమేనిష్ఠాస్త్రినచాత్మవేదీనభక్తిమాంస్త్యచ్చరణారవిందే! }
 { కించనోనన్యగతిశ్శరణ్యత్వత్పాదమూలంశరణంప్రపద్యే॥ ౨౨ }

ఎవంప్రాప్యస్యశరణ్యస్యప్రాప్తిశ్చశరణాధిశః స్వరూపాదిషుభగవతాప్రకాశేతేనుతద్విశ్లేషమసహమానస్తస్మిన్నైవ స్వరూపానురూపపురుషార్థవిరోధినివృత్త్యథాంస్వాధికారోచితాంప్రవృత్తింవిశదంప్రయుక్తైః! నధత్తే॥ ధమేనిష్ఠాస్థితీర్యస్యసధమేనితఃధమేనూపానిష్ఠాయస్యేతివా ధమేనితత్తతీతివా । అహంధమేనిష్ఠోనాస్త్రియథావస్థితకమయోగతత్పరికరానహాఇత్యర్థః । అతపవనచాత్మవేదీ నపరిశుద్ధాత్మవేదినశీలః । జ్ఞానయోగదూపంతదపెక్షితంవా పుష్కలంజ్ఞానంమినాస్తీత్యథః । తమభయాభావాదేవనభక్తిమాణ “భక్తృత్వసన్యయాశక్య” ఇత్యాదిమూక్తాభక్తిమేనవిద్యతే । అత్ర “శరణంత్యాంప్రపన్నాయోధ్యానయోగవిపక్షితాః । వేసిమృత్యుమతిక్రమ్యయాంతితదైవస్థనం

షడ"మితి బ్రాహ్మచర్యమనుసంధేయం । త్వచ్ఛరణారవిందభిర్యనైవవి
 త్రత్వభోగ్యత్వైవ్యజ్జేతే । అత్రాయంక్రమః శాస్త్రార్థతత్వజ్ఞానతః
 కమయోగః తేనజితస్వాంతస్యపరిశుద్ధాత్మభావనాదూహోజ్ఞానయోగః
 తద్వారానా సాక్షాత్కరణయోగేనైవనా ఆత్మావలోకనం తేనలబ్ధా
 ధికారస్యభక్తియోగః తతస్తత్త్వప్రిరితి । అస్మిన్జన్మనికమయోగా
 భావేపిపూర్వజన్మకృతేనజ్ఞానయోగస్సృత్ । ఇదానీంతమభయాభా
 వేపి "జన్మాంతరసహసే"స్విత్వాదిప్రతిపాదితక్రమేణ భక్తియోగ
 స్సృదిత్యుద్దరోద్దరనిషేధభిర్యపిగమనికా । ఎవమనస్యసాధనోహమి
 త్యభిప్రాయేణాహ అకించనభితి । యద్వా కమయోగాదిహేతుభూత
 గుణక్రియాదిసంపాదనదౌష్యర్యాభిప్రాయేణాకించనత్వోక్తేః । ఈశ్వ
 శస్యతేకించనయా శరణ్యాంతరంప్రయోజనాంతరంనా పరిగృహ్యతామి
 త్యతాహ అనన్యగతిరితి । శరణ్యాంతరప్రాప్యాంతరరహితభిర్యభావః । ఉ
 భయత్ర హేతుమభిప్రేత్యాహ శరణ్యత్వత్వాదమూలమితి । శరణ్యేతి
 సంబుధ్యా "మామేకంశరణంప్రజా మామేకమేవశరణమాత్మానంసర్వ
 దేహినాం । యాహిసర్వాత్మభావేనయాస్యసిహ్యకుతోభయ"మితిస్వ
 వాక్యానిసూచ్యంతే । తథా "సర్వలోకశరణ్యాయ । శరణ్యంశరణంచ
 త్వమాహుర్దివ్యామహుషణయ"ఇత్యాద్యపి । తథాత్రైంగేపి "యఎకః
 పురుషశ్రేష్ఠఃపరమాత్మాసనాతనః । యస్మాచ్ఛ్రీహ్మతతస్సర్వంతమా
 శ్రిత్యైవముచ్యత"ఇతి । పురాణసారసముచ్చయేచ "నాన్యందేవముపా
 సితవిష్ణోఃపరమకారణాత్ । మాయాముత్తర్లుకామోవై మాయాయో దే
 వతాగణః । నచాన్యజ్ఞానకమయభ్యాంనాన్యభక్త్యపరఃపదం । ప్రాప్నోతి
 పురుషస్తస్మాద్దేవేవశరణంప్రజే"దితి । సంకషణసంహితాయాంచ
 చ "సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యతమేవశరణంప్రజేత్ । భగవంతంవాసుదేవం
 పరానందవిభూతిదీ"మితి । జయాఖ్యసంహితాయాంచ "తమేవసర్వ
 భావేనప్రయాహిత్యంమహామునె । అన్యస్సర్వంపరిత్యజ్యతమేవంశరణం
 ప్రజే"దితి । విష్వక్సేనసంహితాయాంచ "సర్వధర్మాన్సర్వకామానై
 హికాముష్మికానపి । సంత్యజ్యదిధి నానిత్యంవడ్విధాంశరణాగతిం । ఆచా

ర్యానుజ్ఞయాకుర్యాచ్చాస్త్రునృప్తైనవత్కనే"తి । "కాలైష్వపిచసర్వే
 ప్సి"త్యాదిప్రసిద్ధం । తతోన్యత్ర సర్వత్ర భయాత్తేయంవ్యంజయితుం
 త్వత్పదమాలమిత్యుక్తం । పరమప్రాప్యస్యతవై వపాదమూలంప్రవిష్టా
 నామేవాపునరావృత్తిరతస్తద్ధారణంమేఘమిత్యపిసూచ్యతే । అనన్యగ
 తిరిత్యేతత్సామధ్యాచ్యతస్మిద్ధిః । ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రవన్య"ఇతి
 శ్రుత్యుక్తమాహ శరణంప్రపద్యితి । ఏతావతాస్వనిష్ఠావచనేనమంత్రే
 పూర్వబండ్లశ్శబ్దతోర్థతత్పదర్శితః । ప్రపత్తిప్రకరణేశరణశబ్దజ్ఞాపాయపర
 ఇత్యహిచ్ఛుగ్ధ్యసంహితాయాముక్తం "ఉపాయేగృహ రక్షితోగృభిశ్చ
 రణమిత్యయి । వర్తతేసాంప్రతంత్యేషడపాయాభైకవాచక"ఇతి । ప్ర
 పత్తిప్రయోగశ్చైవంప్రదర్శితః । "అహమప్యపరాధానామాలయోకిం
 చనోగతిః । త్వమేవోపాయభూతోమేభవేతిప్రార్థనామతిః । శరణాగతి
 రిత్యుక్తాసాదేవేష్టికప్రయుజ్యతా"మితి । తన్వాహాన్త్యంజైవంప్రకాశి
 తం "అనేనైవంప్రపన్నస్యభగవంతంసనాతనం । తస్మానుబంధాఃపా
 ప్నానసర్వేనశ్యంతిత్వణాత్ । కృతాన్యనేనసర్వాణితిసాంసితప
 తాంవర । సర్వతీర్థాసర్వయజ్ఞాసర్వదానానిత్వణాత్ । కృతాన్యనేన
 మోక్షశ్చతస్యహస్తైనసంశయ"ఇతి । సకలఫలసాధనత్వంచోక్తం "య
 ద్యేనకామకామేనసాధ్యంసాధనాంతరైః । ముముక్షుణోయత్సంభ్యన
 యోగేనవభక్తిః । ప్రాప్యతేపరమంధామయతోనావర్తతేయతిః ।
 తేనతేనావ్యతేతత్తన్నాస్యసేనైవమహామునై । పరమాత్మాచతేనైవసా
 ధ్యతేపురుషోత్తమ"ఇతి । అత్ర "అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాస
 పూర్వకం । తదేకోపాయతాయాచ్చాప్రపత్తిశ్శరణాగతి"రితి భరిత
 మునిప్రణీతంలక్షణమపినుసంగతం । ఇహచానన్యసాధ్యఇతిప్రపత్త్యన్య
 తిరిక్తేనస్సేనాన్యేనచాసాధ్యత్వంప్రపత్త్యన్య సాధ్యత్వంచవివక్షితం ।
 స్వాభీష్టఇతిమఖన్యదుఃఖనివృత్తైస్తత్సాధనానాంచసంగ్రహః । తత్రప్ర
 మాణవిరుద్ధంసఫలం । శరణ్యవిరుద్ధంచానుకూల్యసంకల్పానినానసంగచ్ఛ
 తే । స్వాధికారవిరుద్ధంతునిపుణస్యస్వాభీష్టఇన్యనేననిరస్తం । ఉపాయలా
 ఘవాదిభిరకంపనీయోవిశ్వాసోమహాః శ్వాసః । తదేకోపాయతాశ్చబ్రెనప

శ్వాత్స్వయత్నవైర పేత్వంచవ్యభ్యతే। ప్రపత్తిశ్శకణాగతిరితివర్యాయ
 పారః। “అనుకూల్యస్యసంకల్ప” ఇత్యాదౌతుషాద్విధ్యోక్తిరంగంగీకరము
 చ్చయాభిప్రాయా । “పడంగంతముపాయంచే” త్యత్రపడంగతోక్తిర
 ఘోంగయోగవ్యవచేశవత్ అన్యథా “నిత్యేపావరపర్యాయోన్యాసః పం
 చాంగసంయుతః। ప్రపత్తింతాంప్రముంజితస్వాంగైఃపంచభిరావృతా”
 మిత్యాదిభిర్విరోధప్రసంగాత్ । “శాశ్వతీమమసంసిద్ధిరియంప్రప్నోభ
 వామియత్” పురుషంపరముద్దిశ్యనమేసిద్ధిరితోన్యథా । ఇత్యంగముదితం
 శ్రేష్ఠంఫలేప్సతద్విరోధిః” త్యహిర్భుద్భ్యోక్తమంగంతరంతుః శ్రే
 యిపార్థప్రపత్తినియతం। అంగినశ్చాత్మభరన్యాసరూపత్వం “ఆత్మాత్మీయ
 భరన్యాసోహ్యత్సనిత్యేపడవ్యత” ఇతినిర్ధారితం । తదిహిపూర్వశ్లోకస్థన
 మఃప్రయోగేణానుకూల్యసంకల్పప్రాతికూల్యవర్జనేదర్శితే । నధర్మస్థిత
 త్యాదిభిరకించనాధికారత్వంకార్యణ్యరూపమంగంచ । రక్షివ్యతీతిఃశ్వా
 సస్తశరణ్యేతిసంబుధ్యావ్యభ్యతే । రక్షణసమర్థఃకారుణికశ్చశరణ్యః సచ
 ప్రపన్నంమాంరక్షివ్యతీతివిసంభవణీయః। సోపసర్గభాతువిశేషశ్చాత్మా
 భ్యవసాయవైశిష్ట్యంవ్యనక్తిత్వత్పాదమూలంశరణంప్రవన్యిత్యనేవైవ
 గోస్తృత్వవరణాన్యనిత్యేపాసిద్ధౌ । పార్థనాన్యతోహిభరన్యాసఃప్రప
 త్తిఃభిత్వాదిమాత్రప్రార్థనాయామాజ్ఞాదిభూత్వకభరన్యాసేచప్రపత్తి
 శబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । నచాత్మగురులఘువికల్పానుపపత్త్వాప్రపత్తేర్భ
 క్త్యంగత్వంశంకనీయం సావాదివికల్పవదధికారభేదేనవ్యవస్థాపనాత్ ॥
 ప్రతివాదినయాదత్రప్రపత్తేస్తత్త్వవేదిభిః । యథాధికారమంగత్వంస్వ
 తంత్రత్వంచదర్శితం॥ అత్రప్రవన్యితీవర్తమానవ్యవచేశశ్చ “బహిఃకై
 వసదనండామీ” త్యాదివదనుష్ఠానకాలాభిప్రాయః॥

౨౨

{ ననిందితంకర్తృతదస్తిలోకే సహస్రశోయన్నమయా }
 { వ్యధాయ । సోహంవిపాకావసరేముకుందక్రందా }
 { మిసంప్రశ్యగతిస్తవాగే ॥ }
 ౨౩॥

అథనస్తశ్లోకాఃప్రస్తుతోపాయప్రయోగధీరీకరణాఘాతేషుక్రమాన్య
 రన్యసర్వవిరోధినివర్తనోచితగుణవిశేషత్వం రత్వరత్నకయోరితరేతర

లాభః స్వపరిత్యాగేపరస్యానిష్ఠప్రసంగఃస్వస్యానన్యగతి త్వేనతస్మిహా
 జ్ఞానహృత్త్వం శరణ్యస్యభోగ్యతమ త్వేనప్రయోజనాంతర వైముఖ్యం
 ఉచాయస్యసౌకర్యంస్వాదుతమత్వంచ తాత్పర్యతస్థాప్యతే, తత్త్వా
 మేయ్యద్యపేవముపాయవరంపరానాస్తి తథాప్యసాయానసంతిచేత్తద
 వలంబనేన క్రమాత్కర్తవ్యయోగాదీనుత్పాద్యమోక్షఫలం లభస్వ కింత
 దర్థంప్రచత్తేవ్యక్తస్వస్యాకించనన్వమేవస్థిరీకరోతిననిందితమిద్యధైన్ ||
 నిందితంగహితం యత్త్వా ర్థ్యాక్రీయమాణంప్రశంసంతిసధర్మః యగ్గ
 హాంతేసోధర్మః ఇత్యావస్తంబః | ఆస్రనిందితశబ్దైనకామ్యకర్తాపి సంగృ
 హ్యతే ముముక్షువేక్షయాతస్యాపినిందితత్వాత్ | లోకే సర్వస్త్రిన్సం
 సారిజనై అథవా లోక్యతేనేనేతిలోకఃప్రమాణం తస్మిన్ | నాస్తి అప్రా
 మాణికమిత్యర్థః | ఆత్మశాస్త్రరూపప్రమాణపశేషవివక్షా | సహస్రీశఇ
 త్యసంఖ్యాతావృత్తిపరం || ౧ || శతంసహస్రమయ్యతంసర్వమానంత్యవాచ
 కమితిపతంతి | యత్ శరణాగతపరిత్యాగాద్యపి తదపివేదనిందితం | య
 థాహమనుః “శరణాత్తంపరిత్యజ్యవేదంవిస్తావ్యచద్విజః | సంవర్సరంయ
 దాహారస్తత్వానమవసీదతీ”తి | “బాలఘ్నంశ్చకృతఘ్నంశ్చవిశుద్ధానపి
 ధర్మతః | శరణాగతహంత్యాంశ్చస్త్రీహంత్యాంశ్చనసంవసే”దితి | రఘు
 శ్చరాక్షసంప్రత్యాహ “శక్తోపిరక్షణేలోభాద్భయద్వా శరణాగతం |
 యస్త్యజేత్పురుషోలాకేబ్రహ్మహత్యాంసంవిందతి | ప్రియశ్చితైనశు
 భ్యంతిమహాపాతకినోపియై | శరణాగతహంత్యాణాంశుద్ధిః క్వాపిసంవిద్య
 తే | పూయంతేహయమేధేనమహాపాతకినోపిహి | శరణాగతహంతారో
 నత్వేనరజనీచరః | అపిచేత్సుమరాచారః కేనాపినరకాత్పుమాన్ | మువ్యతే
 నశుపాపాత్త్వాశరణాగతహింసక” ఇత్యాది బ్రహ్మణాచగీతం | బృహస్పతి
 రువాచ “నచాస్యబీజంరోహతిరోహకాలేనచాస్యవర్షంవషణ్ణివషణ్ణా
 లే | భీతంప్రవన్నంప్రదదాతిశత్రవేనసోంతరంలభతేత్వాగిమిచ్ఛన్” |
 ‘మోఘమన్నం విందతేఅప్రచేతాః స్వగ్ధాన్లోకాన్నశ్యతిభ్రష్టచేష్టః భీ
 తంప్రవన్నంప్రదదాతిశత్రవేసేంద్రాదేవాఃప్రహరంత్యస్యవజ్జగిమితిప
 పం “శాస్త్రీమనిషక్పృతిర్బుష్టామహాపాతకినామపి | శరణాగతహంతరు

స్తునశ్చప్రేక్ష్యమగతిః క్వచిత్ । లోభాద్వైషాద్యయాద్వాపియస్త్యజేచ్ఛ
 రణాగతం । బ్రహ్మచార్యాసమంతస్యపావమాహుర్మనీషిణః" ఇత్యాదిద్ర
 వ్యం । ఆహవరముపతిరభయప్రదానప్రకరణే "యుష్మిన్ కణ్వస్యపు
 తే"ణికంతునాపరమపితౄణా । శుక్రిణుగాధాంపురాగీతాంధర్మిసాంసత్య
 వాదినా । బద్ధాంజలిపుటందీనం యాచంతంశరణాగతం । సమాన్యాచ్ఛా
 నృశంస్యాద్ధమపిశత్రుక్రంపరంతప । ఆర్తోవాయదివాద్యప్తైఃపరేహంశరణా
 గతః । అపిపాశ్రిణాన్సరిత్యజ్యరక్షితవ్యఃకృతాత్మనా । సచేడ్భయాద్వా
 లోభాద్వాకామాద్వాపినరక్షతి । స్వయాశక్త్యాయథాసత్యంతత్పాపం
 లోకగహీతం । వినష్టఃపశ్యతస్తస్యరక్షిణశ్శరణాగతః । ఆవాయసుకృతం
 తస్యసర్వంగచ్ఛేదరక్షితః । అస్వగ్ధ్యంచాయశస్యంచబలవీర్యవిశాసన"
 మితి । ఏవంపథశరణాగతపరిత్యాగాద్భయస్యయానకృతంతన్నాస్త్రీ మ
 యా రాగాదిదూషితచిత్రేన । భోగమరుకాంతారపాంధేనేతిభావః । ఏ
 నమనంతప్రతిబంధకాక్రాంతస్వావస్థామనువదత్ భగవతోశరణ్యశరణ
 త్వంచస్వాధ్యవసితముత్తరాద్దైనవ్యనక్షీ । సోహమితి ॥ అద్యాపితాదృశ
 స్యభావః ప్రియశ్చిత్తావసరేత్వచ్ఛేదితేముతస్తత్ప్రియశ్చిత్తేష్వప్ర
 వృత్తస్తదిచ్ఛాధికారిశకనానుశయానభిజ్ఞశ్చేతిభావః । సంప్రతివిపాకా
 వసరఇత్యన్వయః । ప్రియశ్చిత్తకాలాతిక్రాంతోమర్మిషారోగమానాం
 ఘటానాంభూగాదన్యేనక్షపయితుమశక్యావస్థాయామిత్యర్థః । ముకుంద
 ప్రసన్నానామనాదిప్రవృత్తమపరాధజాతమనాదృత్యముక్తిభూమిప్రద
 యథోక్తంశ్రీసాత్వతే "దురాచారోపసర్వాశీకృతఘోనాస్త్రీకఃపురా
 శమాశ్రయేదాదిదేవంశ్రద్ధయాశరణంయది । నిర్దోషంవిద్ధితంజంతుంప్ర
 భావాత్పరమాత్మన" ఇతి । శ్రీపుండరీకోపాఖ్యానేవ "అశ్వమేధశత్రైరి
 హ్వైవాజపేయశతేనచ । నప్రాప్నువంతిసుగతింసారాయణపరాఙ్ముఖాః ।
 మేన్మశంసాదురాత్మనఃపాపాచారతాస్తథా । తేపియాంతిపరంధామ
 నరానాగాయణాశ్రయా" ఇతి । క్రందామి ఆక్రోశామి । అనేన "గోవిం
 దేతియదాక్రందత్కృష్ణాహంధూరవాసినం । యుగలప్రవృద్ధమివమేహృ
 దయాన్నావసగృతీ"తిశరణ్యవాక్యఃసూచ్యతే । అంతః పుణ్యవిపాకాద

పిభ్యశంభీతతయాపూర్వోక్తానన్యగతిః । తస్మాదపివధ్యంప్రపన్నంప్ర
తిప్రయచ్ఛంతీతిసర్వేషాంశరణ్యానాం సామాన్యతఃప్రాప్తం, కింపునః
“విభీషణోవా సుగ్రీవయదివారావణస్సయ”మిత్యాదివాఙ్మనోభవత్య
త్యభిప్రాయేణాహ తవేతి । అగ్రే విశ్వసాక్షాత్కారేణ ప్రవసార్వత్రిక
సన్నిధావిశ్యర్థః । సవిగ్రహస్యవాశరణ్యస్యాభిముఖ్యమిహాభిప్రేతం ।
నన్యసమగ్ధానామకారుణికానాంచ సన్నిధౌ వివక్షైర్నారాకోష్టవ్యమితి
భావః । యద్వాసంసారతంత్రవాహితయాపుణ్యపాపఫలప్రదాతుప్ర
త్యపవభీతస్త్యదగ్రేక్రందామి । రంగానువృత్తిహేతుభూతపుణ్యఫలాద్భి
తిరధికమాకోశకారణః । అథవాభక్తియోగమనుష్ఠాయతశ్చలమలబ్ధవా
నవయ్యుక్తదండస్యతవాగ్రే ఆకోశనేనాప్యవరాధ్యామీతభావః । ఏవం
పూర్వజ్ఞోకేసపరికరోపాయాంతరాభావఉక్తః । అత్రతుతన్నిదానమపా
యబాహుళ్యమనుసంహితంశరణ్యేత్యుక్తంమకుండేత్యనేనస్థాపితం । త
దిహ దుర్విషహసంసారనివర్తనోపాయనైరాశ్యజనితశోకావిప్లవశ్శరణ్య
గుణాభ్యవసాయవానపవగ్ధాగధప్రపద్యధికారీతిదర్శితంభవతి । తథాహో
క్తం “అహంభీతోష్టిదేవేశసంసారెష్టిస్థయావహే । తాహిమాంపుం
డరీకాక్షనజానేశరణంవరం । వృద్ధైవభవతోయాతాభూయసీజన్మసంత
తిః । తస్మామన్యతమంజన్మసంచిత్యశరణంవ్రజ । అథపాతకభీతస్త్యంస
ర్వభావేనభారత । విముక్తాన్యసమారంభోనారాయణపరోభవ । సర్వయో
గ్యమనాయ సమప్రమాదమనూపమం । ప్రణతాగ్నిహరంవిష్ణుంశరణం
గంతుమహాసీ”త్యాది॥

౨౩

{ నిమజ్జతోనంతభవార్ణవాంతశ్చిరాయమేకూలమివా }
 { సీలబ్ధిః । త్వయాపీలబ్ధంభగవన్నిదానీమనుత్తమంపా }
 { త్రమిదండయాయాః॥ ౨౪॥ }

నన్యనాదౌసంసారేసంప్రతికేనవిశేషేణాక్రంశ్యత్యత్యతాగ్రీనన్యగతి
శ్శరణ్యేత్యభాభ్యాంసూచితం రక్ష్యరక్షకయోరితరేతర లాభప్రతిబోధ
స్యాద్యతనత్వమాహ॥నిమజ్జత్యతి॥ అనాదిప్రవృత్తీనిమజ్జనమిదానీమన్యను
పరతమిత్యభిప్రాయేణవర్తమాననిదైశః । అనంత స్వరూపరూపగుణవిభూ

తిభిరపరిచ్ఛేద్య । సర్వత్ర సర్వదా సన్నిహితే హిత్యయి “ఏవ బ్రహ్మత్ర
 విష్ణోర్విశ్వేష్టే శీతమివ హ్రీంః । శామ్యామి పరినిర్వామి సుఖమాసేచ సర్వ
 దే” త్యుక్తం నిమజ్జనం సర్వేషామనన్యశరణానాం ప్రాప్తం । అహంతుభ
 వాన్ణ వేనమజ్జామి, యద్వా అనంతత్వంభవార్థవవిశేషణం నివర్తకస్య
 తవమాహోత్స్యమి వనివర్తనీయస్సంసారోపి మేనిరవధిరితిభావః । భవస్యా
 గ్లవత్వరూపణేన “సంసారార్థవమగ్నాం విషయాక్రాంతచేరిసాం । వి
 ష్ణుపోతం వినా నాన్యత్క్రిందితస్త్రీపరాయణం । సంసారసాగరం ఘోర” మి
 త్యాది ప్రమాణాని సూచ్యంతే । సనకాదివన్నతీరాసన్నప్రదేశస్థోహమి
 త్యభిప్రాయేణాంతశ్శబ్దః । ఇతః పూర్వమనాదౌ కా లేనలబ్ధఇతి నిర్వేదాభి
 ప్రాయేణాన్యతనలాభసంతోషాభిప్రాయేణ వాచిరాయే త్యుక్తం । మే క
 ర్మణః ప్రవాహైరితః పూర్వముత్తారోపాయానభిజ్ఞాన్యమమః, మామేకం
 శరణం ప్రదేతివాదినం త్వాముపేక్షితవతః ఇదానీమపి మజ్జన్త హేతూనా
 గ్లయతః స్వయైవత్వదాశ్రయణాయ సంకల్పితస్యేతిభావః । అత్ర మేలబ్ధఇతి
 సంబంధసామాన్యేషష్ఠీ । మేకూలమివేతివాన్వయః, అర్థవాంతర్జ్ఞానః కూ
 లమివేత్యాశ్చర్యవరం, అనంతత్వాత్ శాస్త్రస్స సాసన్నిహితఇతి శరణ్యసౌల
 భ్యవ్యంజనంచ । లభోసి ఉపాయతయాలబ్ధవ్యశేషం నాస్తి నచలబ్ధస్యత్ర
 చ్యుతిరితిభావః । న కేవలం మమైవలాభః కింతుత్వయాపి లబ్ధం సర్వసమత్వ
 సంరక్షణాయ సదాచార్యవీక్షణాదివ్యాజవిశేషాపేక్షితాతత్సంపత్తిసంతు
 ష్టే నేతి తాత్పర్యం । అత్ర భగవన్నితినంబుధ్యాతవ్యైకవ్యైవ సర్వహిత
 దేవిత్యంతన్నిష్పాదనశక్త్యాదికంచవ్యజ్యతే । జ్ఞానబలాదిపూర్ణస్యతవపు
 నరయం మహాదయలాభః ఏతచ్ఛత్రమేవ వెత్తిత్వయాపి మరవహ్నవ
 మితిచ । ఇదానీం నాథమునిప్రభృతిసద్గురుసమీక్షణదశాయామిత్యర్థః ।
 అయంచావర్యసుయోజ్యానాదిసామగ్రీప్రవాహానుగుణ్యేనత్వయైవ సంక
 ల్పితః కాలఇత్యాకూతం । ఏకవచనాంతానుత్తమాదిశబ్దైర్దయాపాత్రస్య
 సస్సమాభ్యధికత్వం సూచ్యతే । సమసద్భావెప్యధికనిషేధమాత్రం వా
 చిష్యతే । పాత్రం విషయః । వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యానంతాపరాధినమా
 త్మానమిదమితిసాభినయందిద్విశతి । ఏతత్పురిత్యాగేకస్త్రికవిషయేతవదయా

దిగుణజాతంచరితార్థస్యాత్ నహ్యతోధికః కృపావిషయోస్తి “అపిక
శ్చైస్తుముత్యుస్స్య” దితిహిత్యత్కృపాజగజ్జనయతి. అత స్త్వత్ప్రవతైర
న్యంసమేకతావ్యమ స్తి ఆక్రిందనమప్యేతదరతి మాత్రకృతం, తవతుస్త్వ
కృతభరస్య మోక్ష ఇహ్యమీతి స్వేనైవోక్తంకర్తవ్యమశిష్యత ఇతిభావః ॥

{ అభూతపూర్వంమమభావికేంవా సర్వంసహమేస }
{ సాజంహిదుఃఖం । కింతుత్వదగ్రేశరణాగతానాంప }
{ రాభవోనాథనతేనురుంపః॥ ౨౫ }

అథస్యాత్పరతంత్రస్య శేషభూతస్యస్వతంత్రస్వామ్యభీష్టవినియో
గసోధ్యయః అన్యథాపిదుర్నివారశ్చ, కించ “హరిద్దుఃఖానిభక్తేభ్యోహిత
బుధ్యాకరోశహి । శస్త్రుయోరాగ్నికర్మాణిస్వపుత్రాయయథాపితాపరి
త్రౌంచజగన్నాథఃకరోత్యవృథచేతసాం । యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామితస్య
విత్తంహరామ్యహం । బాంధవైశ్చపియోగేనసదాభవతిదుఃఖతః । తేన
దుఃఖాన సంతప్తౌయదిమాంసపరిత్యజేత్ । తంత్రసాదంకరిష్యామియస్సు
రైరపిదుర్లభ” ఇత్యపిత్తర్యతే, అతస్త్వకమణవిపాకఃక్షంతవ్యఃకింక్రంది
తేనేత్యతఅహ అభూతపూర్వమితి॥ ఇతఃపూర్వంసంజాతేభ్యోవిలక్షణ
మిత్యథః । మమ “అజ్ఞోజంతురసీశోయమాస్తనస్సఖదుఃఖయోః । ఈశ్వ
రపత్రితోగచ్ఛేత్స్వగంవా శ్వభ్రమివవేత్పుక్తస్యభావస్య గర్భజ
న్మజరామరణనరకాదిదుఃఖచక్రమధ్యవర్తినః । భావి భవిష్యత్ । కింశబ్దః
త్రైపాథః । వాకారస్సాన్వనభ్యుపగతసోధవ్యత్వవత్సాన్వారోహాథః ।
తేనాసహ్యత్వాభిప్రాయమంతర్ధాయాహ సర్వంసహాత్మి । కమణపర
తంత్రతయాయథాపూర్వమనుభూతజాతీయంసర్వందుఃఖమనుభవిష్యా
మి । మేసహజంహిదుఃఖం అనథావర్యంతాపురుషాథాసక్తస్యనుమ క
మణప్రవాహౌరాశ్చస్వరూపానుబంధివదపరిహార్యమిత్యథః । తథాప్య
న్యగసహ్యనూపతిష్యతీత్యభిప్రామౌణాహ కింత్వితి త్వదగ్రే అపారకా
రుణ్యస్యసర్వత్రసన్నిహితస్యసర్వస్వామినస్సర్వశక్తైష్టవసన్నిధౌ । శర
ణాగతానామితిబహువచనమన్వేష్యపి ప్రపన్నేష్యయమేవన్యాయ ఇతి
ద్యోతనాథః । మత్పరిభవత్త్వదేకాంతినాంసంపర్వేషాం చిత్తయోభహే

తురితివాభిప్రేతం । వరాభవః కమభిఃకామకోక్రిధాదిభిరిందియైర్విష
 యైశ్చ ఘోరైస్త్యద్విముఖీకరణం । నాథేతిసంబుధ్యాభగవతోభంస్వీకా
 రయోగ్యత్వంస్వస్యవసనాథ త్వేననిర్భరత్వంచవ్యసక్తి । ఉక్తంహియు
 ధిష్ఠిరకార్యాథాం బలభద్రంప్రతిసాత్యకివా “యేనాథవంతోహిభవంతి
 లోకేతేనాత్మకర్తాణిసమారభంతే । కార్యేషుతేషాంప్రభవంతినాధా
 న్మైత్యైదయోరామయథాయయాతే” రితి । భగవచ్ఛాస్త్రే “ప్రప
 న్నశ్చాతకోయద్వత్ప్రపత్తవ్యకపోతవత్ । రక్ష్యరక్షకయోరేతల్లక్ష్యం
 లక్షణమేతయో” రితి । స్వతంత్రస్యాకమవశ్యస్యమేశరణాగతపరి
 త్యాగేపికోదోషఇత్యతాహనతేనురూపఇతి । తే “స్థితేమనసఃసకృదేవ, స
 ర్వధర్మా” నిత్యాదివాదనః । నానురూపః నచతద్యుక్తం “రామోద్విర్మా
 భిభావతే । అన్యతంనోక్తపూర్వంమేనచవయ్యేకదాచనే” త్యాదిస్వవచ
 నఃకోధప్రసంగాత్ । తతశ్చ “తస్యనామమహద్వశ్చైత్యిశుత్రిసిద్ధవైపరీ
 త్యంస్యాత్, అతోమయాసహజదుఃఖభాజనేనసర్వమపిదుఃఖంసోభుంశ
 క్యం, త్వయాతునిత్యనిరవద్యేనదోషప్రసంగేనసోభవ్యఇత్యనిష్ఠాన్వృత్తి
 లాభస్తేనుత్తోష్యతిరిచ్యతే । మమచస్వామ్యవద్యప్రసంగోఽనిష్ఠతమః, త
 స్మాత్తద్రక్షణేనద్వయోరనిష్ఠపరిహారస్త్యయైవకార్యఇతిభావః । తదిదం
 వ్యాజమాతే నిర్వాప్తార్థంరక్షివ్యతీవిశ్వాప్తసదాధ్యవ్యంజనవరం । శేషభూ
 తస్య స్వలాభకథనం స్వార్థపాత్రికానంచాయుక్తమతిశంకాచ ప్రధాన
 భూతపరలాభోక్త్యాపరావద్యప్రసంగపరిహారప్రాధాన్యేనచనిరస్తా॥౨౧॥

{ నిరాసకస్యాపినతావదుత్సహే మహేశహతుం తవ }
 { పాదపంకజం । రుషానిరిస్తోపిశిశుస్తస్సనంధయోనజా }
 { తుమాతుశ్చరణౌజిహ్వసతి॥ } ౨౨

అస్తేవంప్రతిబుద్ధస్యతవమచవలంబనం తథాపిమచమగృహితేనత్వ
 యాసర్వేషాంపాపానాం క్రిమాత్ప్రతిపదోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తానిక్రి
 యంతాం, పుణ్యక్షయాద్ధంభోగాశ్చభుజ్యంతాం, మత్స్వభావశ్చైవంప్ర
 సిద్ధః “శరీరారోగ్యమథాంశ్చభోగాంశ్చైవనానుషంగికా । దిదాతిధ్యా
 యతాంనిత్యమవస్థప్రదోహరి” రితి, అతః “భుక్త్వాచభోగాన్విపులాని”

త్యాదిక్రమేణముక్తిం పాప్రస్యసీతిభగవతోభిప్రాయమాశంక్యపూర్వోక్తమనన్యోపాయత్వమనన్యప్రయోజనత్వం చానంతరక్షోకద్వయేన ప్రప్రచయిష్యేన్ స్వస్యభగవత్పుత్రప్రాప్తావిలంబాక్షమత్వం విజ్ఞాపయతి॥ స గాసకస్యేతి॥ సూర్వం దుఃఖస్యస్వతః ప్రతికూలతయా మస్సుహుత్వేన హేయత్వముక్తం అనయోస్తుపరమపురుషార్థప్రతికూలతయానుబస్యపి హేయత్వము వ్యతతివిశేషః॥ నిరాసకస్య నిరంకుశస్వాతంత్ర్యాత్సన్వవద్యం సోధ్యాపితుమైర్నిరుపచ్ఛందవైర్మాంప్రతార్య మజభిమతమప్రదానాన్యత్ర పేరియతుమిచ్ఛత్యతిభావః॥ అపిశబ్దేన దయాపరవశ స్త్వందీనస్య మమనిరాసేకభంక్షమగతివ్యజ్యతే॥ తావచ్ఛబ్దోవధారణార్థః॥ నోత్సహేనశక్నోమీత్యర్థః॥ మహేశ సంభావితస్యపదభ్రంశానానుభూక్షానాంతద్వదన్యేషాం హి స్వాశ్రితేష్వసూయోపేక్షాదిస్సన్యస్యధేంద్రాదీనాం యయాతి ప్రభృతిషు, భవతస్తునిరుపాధికస్వామిత్వస్వాతంత్ర్యవనోనిరవధికదయాం బుధేర్మామీదృశీమవస్థాం ప్రాప్తయతోఽన్నిరసనే హేతుర్నాస్తిమమచత్వామేకమేవసర్వేశ్వరపాధికచ్ఛతోసమిత్వత్పుత్ర్యాగేకారణమస్తీతిభావః॥ మాతురితివక్ష్యమాణపదస్థానేనుహేశశబ్దః॥ తేనమాతాపితాభ్రాతేత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధస్వభావనూచనం॥ హేతుమిశ్యతోపాయతయాఫలతయాచేతియోజ్యం॥ తదుభయంతవసాచనంకజమిత్యభాభ్యాంనూచ్యతే॥ సర్వభూతనుహృదస్సంసారనివృత్త్యుపాయభూతస్యభవతోదేవదానవసామాన్యదైవతం నిరవధికభోగ్యం పాదపక్షమితిభావః॥ ఉక్తమర్థం సర్వలోకసమ్మతార్థాంతరనిదర్శనేనస్థాపయతి రుషేతి॥ అపిశబ్దభిన్నస్వతోనిరాసానర్హత్వం ప్రసదంతనాదిజనితకోర్కలేశచాత్మకదాదిస్తత్సంభవంచద్యోతయతి॥ శిశుస్తనంధయగతిపదాభ్యాంస్వరక్షణేస్వయమనుగర్భస్యబాలస్యతదేకరక్ష్యత్వంతదేకాధీనజీవనత్వంచనూచ్యతే॥ హేతుకోర్కదశాయాంప్రసాదదశాయాంచేతిభావః॥ మాతురిశ్యనేనసర్వదోషప్రసహనానుగుణవాత్సల్యంవ్యజ్యతే॥ చరణావిత్యత్రనిరాసాయనియుక్తావసికాక్వాగ్రహ్యం॥ హేతుమిచ్ఛాపిసంభవజిన్మురహేనమిత్యభిప్రాయేణసన్నిహితా॥

{ తవామృతస్యందినిపాదపంకజేనివేశితాత్మాకథముస్య
దివ్యతీర్థి । స్థితేరవిందేమకరంబనిర్భరేమధువ్రతోనే }
{ యురకంహివీక్షితే॥ ౨౭ }

నమనాసానిగానః యత్ప్రజానతిప్రభృతిభ్యోగేభ్యోఽతిశయితభ్యోగ
ప్రదానం, మాభూద్వాకేవలభ్యోగవరతా ఇదానీం మద్దత్తభ్యోగాన్ము
క్త్యవశ్యాన్తోక్షమపిదాస్యామీతి భగవతోభిప్రాయము త్పైత్వవిలం
బాక్షుః ప్రాప్యతయాహేతుమశక్యత్వంవివృణోతి॥ తవామృతేతి॥ తవ
రసోవైసః సర్వగంధస్సర్వరసాత్మాదిమనఃప్రకారనిరతిశయభ్యో
గ్యతయాప్రసిద్ధస్యసర్వస్వామినః॥ అమృతస్యందిని మోక్షప్రదేభ్యోగ్యత
మతయావశుశ్రిష్టృతిప్రసిద్ధేనివేశితాత్మా రక్షణోన్ముఖాన “దదామిబు
ద్ధియోగంత” మిత్యాదివాదినాత్వయైవదృశానస్థాపితబుద్ధిరత్యర్థః॥ తస్మా
దితఃపరంపురుషార్థాంతరేమనోనివేశయితుంనశక్యమితిభావః । అత్రసా
మాన్యనిదేశస్తస్మిన్సాదవిషయభూతానాంమాన్యతానాంసర్వేషాం
సాధారణోయంస్యభావఇతిజ్ఞాపనార్థః । త్వత్పాదపత్నైమనోనివేశయం
స్త్యమేవాత్రపరినోదనీయఇత్యనిప్రాప్యేయంకంశబ్దః॥ అన్యత్ అష్టమస్థి
రమనధామిత్రమనర్థపర్యంతమైశ్వర్యం॥ కథమిచ్ఛతీతిచ్ఛానివృత్తివచనా
త్తదర్థప్రసృతిరవ్యత్రనిరస్తాభవతి॥ ఉక్తమర్థంనిదగ్గనేనద్రుఢయఃస్థితేర
వింశత్యిభ్యోక్త్యాతామక్షేతేనభ్యోగ్యతమతయోపస్థితపతీత్వభిప్రేతం॥ అ
రవిందశబ్దఇహసురభిశ్చపృథ్వీస్సృత్వాద్వియంజకః॥ ప్రధమవింశతీవాక్యా
మభిప్రేత్యాహ మకరంబనిర్భర ఇతి । మధువ్రతశబ్దేనతదేకజీవనత్వంత
త్రాపిసారతమగాగ్నిసాత్వంచవ్యభ్యతే॥ స్వాభిమతవివరీతైరుపచ్ఛందనో
పదేశతద్దానిభిద్దనివారతత్వంసూచయితుంతిర్యగ్దృష్టాంతఉక్తః॥ ఇత్యు
రికం కంటకానృతమస్థిరాత్యల్పరసంభ్రమరస్సర్కమాతేపిష్టానతామ
శ్చువానంజేవార్పణాద్యనర్హంనిగంధంకిమపిక్షుద్రపుష్పం । తన్నవీక్ష
తేఅత్యాసన్నమపిమకరందలిప్సయా నాద్రియతే । తదుపసదనంతుదూర
తోనిరస్తమితిభావః॥

{ త్వదంఘ్రిముద్దిశ్యకదాపితేనవిద్యధానధావాపిసకృత్
తత్ప్రతోంజలిః తదైవముష్టాశ్చశుభాన్యశేషతశ్శుభా }
{ నిపుష్టానినజాతుహీయతే॥ ౨౨ }

అథగురుతరోపాయసాధ్యంపురుషార్థంలఘుతరేణోపాయేనకథంలస్యనల్ప
త్యత్రతతోపిలఘుతరస్య నివృత్తిధర్మకోటినివిష్టస్యాంజల్యాదేఃప్రభావం
త్వదంఘ్రిమిత్యాది శ్లోకద్వయేననిదిర్మయన్నాశ్రయణసౌకర్యాదపిహాతు
మశక్యత్వమేవస్థాపయతి తత్రప్రథమేనలఘుతరకాయుకవ్యాపారవిశేష
ప్రభావఉచ్యతే॥ త్వదంఘ్రిమితి॥ త్వదంఘ్రింసర్వలోకశరణ్యస్యతవపా
దపంకజం । నతుసాక్షాన్మోక్షప్రదానానధిక్యతస్యహిరణ్యగర్భాదేవిభా
వః॥ తదుక్తంమోక్షధర్మైః “బ్రహ్మణంశితకతంచయాశ్చాన్యాదేవతాస్త్యై
తాః॥ ప్రతిబుద్ధానసేవంతేయస్త్వస్మరిమితంఫల” మితి॥ అత్రభగవత్స్వరూ
పస్యశుభత్వేష్యనిష్పన్నసమాధీనాం ప్రథమంభావముతుమశక్యతయాత
ద్విగ్రహవైవశుభాశ్రయత్వం, తత్రాప్యనతిక్రమణీయఃపిచరణగ్ర
హణమతి న్యాయాత్ “సభాగ్రతుష్పరశౌగాథ” మిత్యాది దర్శనాచ్చాం
ఘ్రిరుద్దేశ్యత్వముచ్యతే॥ ఉద్దిశ్యఉపాయతయాకైంకర్యలక్ష్యతయాచా
భిసంధాయేత్యర్థః । ఏవమనన్యదేవతాకత్వమనన్యప్రయోజనత్వంనో
క్తంభవతి॥ ఈదృశస్వాధికారిణోంజలిబంధయాపేనుకరేప్రసాదసేదశ్శా
పూర్ణమాసాదినత్తిథిసక్షత్రపక్షమాసర్తవ్యసహాయనాదికాలనియ
మోనాస్తీత్యాహకదాపీతివిధేయమాస్తస్యశాస్త్రీయవ్యాపారాంతర
హితదశాయాంసర్వదేత్యర్థః॥ ఏతేనకాలవిశేషప్రతీక్షణవిలంబాభావా
ద్యదేచ్ఛతితదైవసహసౌకర్యంశక్యతయాపిసౌకర్యంనూచితం॥ ఉక్తఃకా
లనియమాభావః ‘జాతపుత్రఃకృష్ణకేశోగ్నినాదధీతే’ త్యాద్యుక్తకృష్ణకే
శత్వాద్యవస్థానియమాభావస్యదేశనియమాభావస్యచోపలక్షణం॥ ఏవంవ
ర్తాశ్రమవేదవేదాంగయుక్తత్వాదినియమాభావేన సామాన్యధర్మశయా
సత్యవచనాదివత్సర్వాధికారత్వమాహకేనవిదితి॥ ఆస్తీబాలపండితమా
ప్రహ్లాశ్వపాకంచనుకరత్వంశాస్త్రీయత్వంచాత్రవివక్షితం । కర్మాంత
రవద్దుష్కారప్రకారవిశేషవ్యవస్థాప్యత్రనాస్తీత్యాహ యథాకథావాసీ

టి 1 అస్త్రవికల్పసముత్పయవిషయావ్యయద్వయస్వైవమభిప్రాయః
 రావరతస్త్యహితపురుషార్థైషువిశదబుద్ధిర్భవతువామావా మస్తీషూనం
 పుటాదిషుయధేష్టప్రకారశ్చభవతు విధేయమాస్తరహితస్యవాచామనసా
 వాస్యాత్ అస్తువాంజలిరచనాయాంకించదచాతుర్యంసర్వదాసఫలపవా
 యనితిసపునః “ఏకేనపాణినాయస్తుప్రణమెత్తుగుహోత్తమం! న్యాయ్యస్త
 స్యుకరశ్చేనకృతివేదవిదోవిమః! ఏకమాస్తప్రణామశ్చృపకంచాపిప్రదక్షిణ”
 పులితశ్చంద్రమృత్పకహస్తప్రణామనిషేధభిహవ్రతిషిధ్యతేతాయుతా
 చఃజలిఃపుమానితిచనైఘంటుకాః । గత్యభావేతుసర్వత్రయధాశక్తికర
 ణమనుజ్ఞాతం! సకృత్కృతశ్చస్త్రీభృతానిసామాన్యప్రాప్తస్యాత్కరవ
 వాదత్వాత్ “వసంతేవసంతేజ్యోతిషాయజేతే”త్యాదివదావృత్త్యపె
 ట్టాసినేత్యాహ సకృత్కృతకృతి । యద్యపిప్రీత్యాదిప్రకర్షాదస్యావృత్తి
 ర్భవతి తథావ్యత్రసకృత్కృతస్య ఫలావినాభావేన ప్రభావాతిశయప్ర
 తిపాదనేతాత్పర్యం । “సకృత్కృతోపిగోవిందోన్యణాంజన్మశత్రేచ్ఛితం!
 పావరాశిందహత్యాశుతూలరాశిమివానలః! సకృదుచ్ఛారితంయేనహరి
 రిత్యక్షరద్వయం । బద్ధఃపరికరపైనమోక్షాయగమనంప్రతి । ఋచోయ
 జ్ఞాంషిసామానియోధీతేసకృదంజసా । సకృదష్టాక్షరంజప్తాఫలంతస్య
 సమశ్నుతే । విష్ణోరాయతనంనిత్యంసాయంపాత్రదిసేదనే! ప్రదక్షిణద్వ
 యంకుర్యాదశ్వమేధఫలంభేత్ । ఉత్సవేబలిదానేవతదాకుర్వన్నృదక్షి
 ణం!వదేవదేశ్వమేధస్యఫలందశగుణంభవేత్ । యానియానిచపాపానిజ
 న్మాంతరకృతానచ । తానితానిప్రణశ్యంతిప్రదక్షిణవదేవద”ఇత్యాదిమూ
 క్తస్యసకృత్స్మరణసంకీర్తనాదిప్రభావస్యప్రదర్శనమిదం! “సర్వేషామే
 షధర్మాణాముత్తమోవైష్ణవోవిధిః! రక్షతేభగవాన్విష్ణుర్భుక్తానాత్మశరీర
 వ”దితిసర్వాధికత్వేనకథితేభ్యస్సంమార్జనోపలేపనమాలాకరణదీపారో
 పణాదిప్రసాదనాంతరేభ్యస్సమధికంబహువిత్తవ్యయాయాసనిరపేక్షంవి
 వక్షితస్యనుకరంస్వరూపమాహ అంజలిరితి! అంజలిఃపరమామద్రేతిహ్యు
 చ్యతే । శ్రీమద్రామాయణేచ “కృతాపరాధస్యహితేనాన్యత్పశ్యామ్య
 హంతుమం । అంతరేణాంజలింబధ్వాలక్ష్యస్యప్రసాదనా”దితి । నారా

యథాస్మత్ప్రకృత్యాంతోవ్యతాగ్రానుసంధేయః । “క్షిప్రంచేదప్రసాదీ”న్య
క్షమాహ తదైవేతి । అసంధానజేనశరీరాంతరకాలాంతభాగభలసాధ
నేభ్యః కర్మభ్యోవ్యావృత్తిః । యద్యప్యనాదివాగనావశాత్సాంసారిక
పుణ్యరూప నిగళభంః పురుషస్యాన్వేషస్సాన్విత, తథాప్యన్వకావధ్య పరి
హారన్యాయేన తాన్యపిచోరయతీత్యభిప్రాయేణముష్టాతీత్యుక్తం । అథ
భాని శుభప్రతిభటాని యథాహామపవర్గవదుపాయవిరోధీత్యుక్తం । అ
శేషతః కాత్యేన్యైశ్చ ఏతేనకృచ్ఛ్రిచాంద్రాయణాదివస్త్రిత్యేయతా
శుభమాస్రనివర్తకత్వంపురస్సతేనకేవలమన్వేషనివర్తకత్వమాస్రం “త
స్మిన్ప్రసన్నేషిమహాస్త్వలభ్య”మితిన్యాయేనాస్రత్యానుభవప్రభృతప
రిపూర్ణకైంకర్యపర్యంతసర్వాపేక్షిత సాధకత్వంచాస్తీత్యాహ శుభాని
పుష్టాతీతి । కర్తర్యేకస్మిన్నుచకృతహపర్యాప్తంమన్యమానస్యభగవతఃప్ర
సాదాత్తదనుబంధినామపి తద్వదుపకారాయ భవతీత్యభిప్రాయేణాహ
నజాతుహీయతేఇతి । “యజ్ఞోన్యతేనక్షరతీ” త్యాదివదన్యనకేనాపిహానిరి
తిభావః । యద్వాస్వగ్దాదివదేవతత్సార్వస్యపరమఫలస్యనకదాచిదపిచినా
శత్యత్యభిప్రాయః । అథవాఫలభూతాంజలిరూపేణ స్వయంసంతన్యతఇ
తివివక్షితం । దృశ్యతేహి “నిత్యాంజలిపుటాహృష్టా” ఇత్యుక్త్యా “యేతుము
క్తాభవంతీహనరాభరతసత్తమ । తేహంలతామేతద్ధియచ్ఛేవతద్వివవాసి
నా”మితినినుచయధాధికారంన్యాసోపాసనరూపాన్వాయోపాయకా
శాస్త్రేగ్రానిరితౌ, తత్కథమంజలిమాత్రస్యతత్సాధనబోధ్యతీతి । ఇథం,
యద్యసావాకించన్యాదిలాభాత్ప్రసన్నస్త్వధికారిణః పురుషస్యస్వరతుణా
ర్థస్వవ్యాపారాంతరనివృత్తివ్యంజకముద్రాన్యనావతిష్ఠతే తదాతదుపల
క్షితాయాఃప్రపక్షేఃపాగ్నీక్షసకలఫలసాధనత్వరూపప్రభావప్రతిపాద
నేతాత్పర్యాన్నవిరోధః, యదాతు ప్రదక్షిణప్రణామాదివదయమపి భ
క్త్యంగకర్మవిశేషస్తదా “నేహాభిక్రమనాశోస్తీ” త్యాదిన్యాయాత్క
ల్పిషనిబహాణసత్త్వోన్మేషసమ్యక్జ్ఞానభక్త్యాదిపరంపరయామోక్షసాధ
నత్వమితివిషయోపకారోయంఘంటాపథః । అతివాదపక్షస్త్యత్ర సంభవం
త్యాంగతౌనయుజ్యతే । అధికారివిశేషమాశ్రిత్యాంజలిరూపబఘుతరక్రి

యామాత్రస్యసాక్షాన్మోక్షసాధనత్వకథనేకక్లాంతరాణామపితథాత్వప్రసంగః । తదభ్యుపగమస్తు సర్వప్రమాణాననుగుణోభాష్యాదిదుద్ధోవస్తుర్యామనమునేః పాగ్రనుష్ఠితగురుతరవిశ్వాసాదిగర్భప్రపత్తివైయధ్యంచస్యాత్ । నను “ధ్యాయకృతేయజ్ఞయజ్ఞైస్తే” తాయాం ద్వాపరేష్పయః । యదాపోతితదాపోతికలౌసః కీర్త్యకేశవం । కలేద్దౌపనిధేరాజన్నస్తి హ్యేకోమహాద్దణః । కీర్తనాదేవకృష్ణస్యముక్తబంధః పరంప్రజే” దితికాలవిశేషవ్యవస్థయా సంకీర్తనమాత్రవైయసాక్షాన్మోక్షసాధనత్వముచ్యతే । సత్యం, తథాపి తస్మిన్కాలే ధర్మాంతరమనపేత్య సంకీర్తనమాత్రవైయవాచ్యవహితమోక్షోపాయనిష్పాదకత్వే తాత్పర్యంగాహ్యం । అన్యథాచరమయ్యగేప్రపత్తిరప్యనపేక్షితాస్యాత్ । తదయమంజులిర్భుక్తివత్ప్రవృత్తివచ్ఛప్రయోజనాంతరపరాణాంయధాహం తత్తదభిమతసాధనంస్యాత్ । అనన్యప్రయోజనానాంతూక్తైనైవ ప్రకారేణాపవర్గవర్గవసాయాతి ॥ ౨౭ ॥

{ ఉదీర్ఘ సంసారదవాశుశుక్షణింక్షణేన నిర్వాప్యప
రాంచనిర్వృతిం । ప్రయచ్ఛతిత్వచ్ఛరణాదుణాం }
{ బుజద్వయానురాగామృతసంధుశీకరః ॥ ౨౯ }

అధాంజలిమాత్రాన హోతామపి “విషయేతేమహారాజరామవ్యసనకర్మితాః । అపివృత్తాః పరిష్టునాస్సపుష్పాంకురకోరకా” ఇత్యుక్తకోసలజనపదపాదపన్యాసానానురాగలేశమాత్రేణాపి శరణ్యచిత్తరంజనేన ప్రిప్రకాలేపరమపురుషార్థసిద్ధిస్సాన్విత్యాహ ॥ ఉదీర్ఘైతి ॥ ఉదీర్ఘః నిత్యమప్యాత్మానమసతల్బంకర్తుమనుపరమేణజాజ్వల్యమానశ్శత్యర్థః । సంసారః కర్మిణఃపురుషస్యపూర్వపూర్వదేహప్రహణేనోత్తరోత్తరజేహైరేకీకృత్యావిచ్ఛిన్నసంసరణరూపావస్థాప్రవాహః । దావాగ్నిత్వరూపణేన తాపత్రయప్రచురతయామస్సహతమత్త్విమనైర్గమనవశమనియత్వంచవ్యజ్యతే । ఆర్తిపాషాల్యవతాంప్రవన్నానామవిలంబేనసర్వానిష్ఠప్రశమనమభిప్రేత్యాహ ఊణేననిర్వాప్యేతి । సకేవలమనిష్ఠప్రశమనమాత్రమిత్యాహ పరాంచనిర్వృతింప్రయచ్ఛతి । నిర్వృతిస్సుఖం । అన్తగం

భవంత్యానికస్య తేస్తుత్తనుభవసామ్యముక్తిదశాయాం పరి పూర్ణానుభవ
వరూపత్వంచాభిప్రేత్యపరామితిపిశేషితం । త్వచ్చజ్జేన ఏష హ్యేవా
నందయాతి రసన్ హ్యేవావయంబద్ధానందీభవతీ త్యామ్నాతమాకారద్వ
యమభిప్రేతి సూత్రితంచః తద్దైతువ్యవదేశాచ్చ అస్మిన్నస్యచతద్యో
గంతాస్తీతి చరణస్యారుణాంబుజత్వరూపణేనవిగ్రహస్యశ్యామతయాప
రభాగశోభావ్యతే । అన్యోన్యసన్నికర్షణనితశోభయావ్యనురాగాతి
శయహేతుత్వమభిప్రేత్యద్వయోపాదానం । అనురాగః “నాథయోనిస
హసేషుయాపీతిరవివేకీనా” మిత్యాదినిదర్శితా విషయస్వభావనిబంధ
నానిరతిశయప్రీతిః । అమృతసింధుత్వరూపణేనసంజీవనత్వంస్వయంప్ర
యోజనత్వమక్షయత్వంచవ్యజ్యతే । భాగ్యవిశేషవశాన్ముగవతినిరుపాధిక
భోగ్యతాపిర్భావేన స్వయంప్రయోజనభక్తిరేశోప పరమభక్తిదశాం
చాప్రసిద్ధిత్వత్తైంకర్యప్యంతస్సాన్యదిత్యాభిప్రాయేణశీకరశబ్దః॥ ౨౯

{ విలాసవికాంతపరావరాలయం నమస్యదాద్రిక్షవ
జెక్యతక్షణం! ధనంమదీయంగవపాదపంకజంకదాను
సాత్రాత్కరవాణివతుషా॥ ౩౦ }

తదేవమహతత్త్వజ్ఞానాదిపూర్వకంమోక్షార్థతయాప్రవృత్తస్యప్ర
పక్తికాస్తాగ్రిథస్యఅధికారేణ ననిందిత మిత్యాదిభిస్సప్తభిస్సానుగ్ధ్యభాగ
స్సమధికతః అథవిలాసేత్యాదిభిస్సప్తదశభిరుత్తరఖండార్థప్రదర్శనైః
ప్రసిద్ధ్యవైలక్షణ్యప్రపంచనపూర్వకమధికత్వభాగస్సప్తీక్రియతే, త
ప్రప్రథమేనస్వవిషయభక్తిప్రభావప్రతిపాదనప్రీతేన భగవతాయథా
మనోంధంసర్వంకరిష్యామీత్యుక్తైతద్దత్తీవ్రభక్తేస్సస్య తత్సాదార
విందసంసర్గనేకాలక్షేపాక్షమత్వంవ్యనక్తి॥ విలాసేతి॥ పరావరశబ్దాభ్యాం
హిరణ్యగర్భాదయోషసుష్యాదయశ్చగృహ్యంతే । తేషామాలయాఃపు
ధివ్యాదయస్సత్యాంతాలోకాః తేవిలాసేనవికాంతానైన తద్విలాసవి
కాంతపరావరాలయం । ‘యస్యోరుషుశ్రీమవిక్రమజేషు అధిక్షయంతి
భువనానివిత్వా’ “కాంత్యాధరిత్రీంగగనంతభాదవ” మిత్యాదిప్రమాణ
ప్రసిద్ధమిదం । విక్రమస్యానాయాసలిలా రూపశ్వవ్యంజనాయవిలాసశ

జ్ఞః | అత్ర సర్వసులభత్వంచనూచ్యతే | ఏవంసులభస్యాయత్నసేవ్యత్వ
మనిష్టనివృత్తకత్వంచాహ నమస్యదాత్రిక్షపణ్యతక్షణమితి | నమస్య
తాంప్రహ్నిభవతాంతదైవా శేషార్తివినాశనేకృతక్షణందత్తావసరం ని
వృత్త్యాపారాంతరంచా | తుణోవ్యాపారవైకల్యేకాలభేదాల్పకాల
యోగితి నైఘంటికాః | ధనంమదీయం అనన్యోపాయస్యమహాభిమతసా
ధనం పురుషార్థభూతంచ | తవపాదపంకజం స్వరూపాదిభిర్నిరతిశయ
భోగ్యస్యాశ్రితవత్సలస్యతే ముముక్షుర్దేయం ముక్తం భోగ్యంచ పా
దారవిందం | కదేత్యాది 'నచక్షుషావశ్యతికశ్చనైనం, స్వాధ్యాయశ్చ
క్షురుతపకమస్యయోగోద్వితీయమభివీక్షణాయ అధ్యయనమననయనో
స్యద్రష్టానమాంసచక్షురభివీక్షతేతం' 'నమాంసచక్షుషాద్రష్టుం బ్ర
హ్మభూతస్సశక్యతే, ప్రత్యక్షోసినకస్యచ' దిత్వాదిషుమాదృశైర్దుర్దర్శత
యాప్రసిద్ధంత్యామద్యైవానేనైవచక్షుషాసాత్మాత్కర్తుమిచ్ఛామీత్యభి
ప్రాయః | ఎతేన "తాసామావిరభూచ్ఛారి" రితిన్యాయేనధనంజయాది
షుదివ్యచక్షుప్రదానన్యాయేనచదిదృక్షూణాయధామనోరథం సహసై
వదృశ్యోభవతీతిప్రకాశ్యతే | అత్రముక్తిదశావివత్తాయాం 'సవాపవది
జ్యేనచక్షుషామనసే' తివత్స్వాభావికజ్ఞానరూపేణచక్షుషేతియోజ్యం ||

{ కదా పునశ్శంఖరథాంగకల్పకధ్వజారవిందాంకుశవ
ప్రలాంఛనం | త్రివిక్రమత్వచ్ఛరణాంబుజద్వయంమ
దీయమూర్ధానమలంకరిష్యతి || ౩౯ }

అథ "దివ్యందదామితేచక్షు" రితివదపేక్షితంసాత్మాత్కారకదాస్యా
మీతిభగవతోక్తేదూరస్థస్య కాలాంతరేవీతత్సంభవమాశంక్యశీఘ్రంస్వా
చితంతత్సంక్షేపశేషమపేక్షతే || కదాపునరితి || పునశ్శబ్దస్సాశంకత్వద్యో
తకః సాత్మాత్కారమూర్ధాద్విశేషద్యోతకోవా | "శంఖచక్రగదాప
ద్వైరంకితంపాదపంకజం | శరచ్చంద్రప్రతీకాశనఖరాజివిరాజితం | సురా
సురైర్వంద్యమానమృషిభిశ్చింతితంసదా | మూర్ధానంమూవకం దేవతా
వకంమండయిష్యతి | సంచితయేద్భగవత్శరణారవిందం వజ్రాః | కుశధ్వజ
సరోరుహలాంఛనాధ్య" మిత్యాదిప్రసిద్ధమాకారమనుసంధతైశంఖరథాం

గోత్యాదినామిషమబ్రహ్మలోకస్సకూర్జితాహూతానామ' 'రాజాభిగాతస్స
 ర్వేచ' మితశ్చుతిప్రతిప్రసిద్ధసామాన్యవిహిత్యాభిప్రాయేణాంభ
 నశబ్దః తథాచోక్తం నారదీయే "భృంగారాసనవాజిమంజరంభశ్రీకన్యవా
 పేషుభిర్వాలానుండలచామరాంకుశయైర్జ్వలభస్మజైస్తోమయైః మధ్యస్వ
 స్తికవేదికావ్యజనకై శృంభాలపత్రాంబుజైః పాదేపాణిగళనాన్మసతి
 తాంయాంతిస్త్రీయోరాజ్ఞితా"మితీత్రివిక్రమేతిసంబుధ్యానమోక్షన్న
 తవిభాగానాదరేణసర్వేషాం శిరసికృతపదన్యాసత్వంస్వస్మతరూపేణ
 ర్వేదశ్చనూవ్యతేత్వచ్ఛరణాంబుజద్వయం "అపాక్యః కేశవోరాజస్త్రిం
 ద్విద్యైరజితైర్నరై"రిత్యాదివ్యజతేంద్రియైర్దుగ్ధభతయాప్రసిద్ధస్యగోల
 క్షీభూమిలీలాకమలశంఖాదిరేఖాలంకృతాభరణస్థానీయం వరణయగరం
 మదీయమూర్ధానం అత్యంతనిహీనస్యత్వత్పాదస్పర్శానహాస్య దుష్టత
 సులయాకాళియవత్పాదపద్మదమనీయస్య మేదిరకాలం ననమేయమిన్ద్వి
 త్ప్రణామవిరహేణమాపితముత్తమాంగం । అలంకరిష్యతి పశ్యతాంస
 త్వస్థానాంప్రేక్షణీయంకరిష్యతీతిభావః । ఏతేనకలిదోషనివృత్తిరవ్యర్థి
 లాభవతి । ఉక్తంహిమహాభారతే "యావత్సపాదపద్మాభ్యాం పస్పక్యే
 మాంవసుంధగాం । తావత్ప్రేక్ష్యపరివృంకేసమగ్ధోనాభవత్సర్వవిధిం । సం
 సారాగ్నిరగ్ధోహం త్వత్పాదస్పర్శేనపరీక్షిదినయథానాంకంబీవిష్యాను
 తివభావః । అత్ర "యావన్నచరణౌభాగ్నిఃపాద్ధివవ్యంజనాన్వితౌ । శిర
 సాధారయిష్యామినమేశాంతిర్భవిష్యతీ"తిభరతవాక్యం "తస్యతామృత
 ణాతాతచరణౌసుప్రతిష్ఠితౌ । సుజాతహృదురక్రాభిరంసుతీభిరలంకృతౌ ।
 ప్రయతేన మయామూర్ధ్నా గృహీత్వాహ్యాభింగంతి"తిమహర్భాంజ
 యవచనంచనదర్శనీయం । యద్వాముక్తివశాయాంపరిక్రూపీతాపాక్యత
 శరీరస్యస్వస్యసరసాపకపర్యంకనలయభగవత్పాదమాలప్రవేశేత్వకాల
 వయస్సాప్రకాశ్యతే॥

౩౦

విరాజమానోజ్జ్వలపీఠవాససం స్థితాతనీమానస
 { మామలచ్చవిం । నిమగ్ననాభింతరమనస్యమన్నతంబి }
 { కాలవక్షస్థలశోభిలకణం } ౩౧

ఉక్తప్రకారసందర్శనసంక్షేపసమనంతర భావిసర్వవిధకైంకర్యోదై
శ్యం భగవంతం సమస్తకల్యాణగుణదివ్యమంగళవిగ్రహాదివిశిష్టతయో
పాప్ర్యంచతుర్దశభిర్విశదమనుసంధత్తై, తత్రప్రథమశ్లోకస్యపూర్వాద్ధే
న పీతాంబరపరభాగవిచిత్రితాం “అతసీపుష్పసంకాశఃపీతవాసాజనార్ద
నః । వ్యభాజితసభామధ్యేహేమిన్నావోపదితో మణి”రితిమహాభారతో
క్తాందివ్యరూపస్యసముదాయశోభామనుభవతి ॥ విరాజమానో జ్వలపీత
వాససమితి ॥ పీతాంబరస్యశ్యామవర్ణవిగ్రహయోగాత్సత్త్వపరాజ
మానత్వముజ్జ్వలత్వంభాస్వరత్వం, స్థితశబ్దోత్రవికాసార్థః । అతసీసూ
నం అతసీప్రమానం । శ్యామలరమణీయతయావిగ్రహస్యతత్సమత్వం । అ
మలచ్ఛవిం ఉజ్జ్వలకాంతం ధ్యాయతాందోషప్రతిభటమ్యతిమితివా । అ
వయవేషుప్రథమం అనిష్టచకస్యనాభేరితి ప్రాగుక్తపారవ్యవ్యంజకం
పీతామహూత్పత్తిస్థానంనిదికేశతి నిమగ్ననాభిమితి । నిమగ్ననాభిమిత్వ
ర్థః । ఉదరస్యాశేషభువనగర్భతేపిక్వశతేనాద్భుతత్వమభిప్రేత్యాహ
తనుమధ్యమితి । తథాచాహుశ్చీవత్సంకమిశ్రాః “అండానాంత్యదుద
రమామనంతిసంతస్థానంతద్వరదకథన్నకార్యమస్య । మాహాత్మ్యంస్వ
తత్రహయేషునూనమేషామృద్ధిస్సృష్టహిమకరీనహీతరేషా”మితి । ఉన్న
తం అతిహ్రస్వత్వాద్విదోషరహితసర్వాధికత్వవ్యంజకవిద్యవిగ్రహ మి
త్యర్థః । విశాలేత్యాది అతివిశాలభుజాంతరశోభమానప్రకృతితత్త్వని
రూపకలక్ష్మీనివాసశ్రీనిత్యలక్షణం । అత్రద్వితీయాంతానాంసర్వేషాంభ
వంతమితివత్సమాణేనాన్వయః॥

౩౨

చకాసతం జ్యాకేణకకశైశ్శుభైశ్చతుర్భుజానువి
లంబిభిర్భుజైః । ప్రియావతంసోత్పలకణభూషణైః
ధాలకాబంధవిమర్దశంసేభిః॥

౩౩

భుజమధ్యశోభానుసంహితా , అథవీరశృంగారచిత్రితాంభుజశోభా
మనుసంధత్తై చకాసతమితి ॥ అవతారదశాయాంవిరోధినిరాకరణార్థా
వ్యాపారవ్యంజకైర్జ్యోతిశైరంకితత్వంపరవిగ్రహభుజేషుపి తదభేదాను
సంధానేననిదికేశతి జ్యాకేణకకశైరితిశుభైః ఔదార్యవీర్యసాందర్యా

దిశాలిభిః । పరశూపేపితరుర్ముజత్వం ప్రమాణసిద్ధమితి ప్రకాశయితుమా
హ చతుర్భిరితి । యథోక్తం విష్య క్షేన సంహితాయాం “వైకుంఠేశు పరే
లోకేశీ సహాయోజనార్దనః । ఉభాభ్యాం భూమినీతాభ్యాం సేవితః పరమే
శ్వరః । మహాయోగీ జగద్ధాతా దివ్యసింహాసనోపరి । దివ్యసంస్తరణోపే
తేశేషాహి ఘణిమండితే । పంచోపనిషదా మూర్తదివ్యమంగళవిగ్రహః । అ
హ్రీకృతతనుదేవోనిత్యాకృతిభరోయువా । నిత్యాతీతోజగద్ధాతానిత్యై
ముక్తైశ్చ సేవితః । బద్ధాంజలిపుష్పైర్హృత్పైర్నిమలైర్నిరుపరైః । చ
తుర్ముజశ్శ్యామభాంగశ్శ్రీభూభ్యాం సహనీశయా । విమలైర్భూషణై
ర్నిత్యైర్భూషితోనిత్యవిగ్రహః । పంచాయుదై సేవ్యమాన శ్శంఖచక్రధ
రోహరిః । సహస్రస్థూణసంయుక్తైః మంటపేపరమేశ్వరః । విశ్వస్య వామ
కంబాహుమాన నేనామపార్శ్వకే । దక్షిణంజానుకేన స్వస్తంబయోజగ
తాంపతి” రితి । ఏవమేవధ్యానంభాష్యకారైర్నిత్యైః ప్రోక్తం । బలపాషు
రేతు “దేవోవైకుంఠనాథస్తానంతాసనసంస్థితః । సేవ్యశ్రీభూమినీతా
భిః పాదుర్భూతైస్తూచాఖిలైః । శంఖచక్రధరోనిత్యంజానుస్యదైకహస్త
వాః । అభయప్రదహస్తశ్చ నీలజీమూతసన్నిభః । ధ్యాతవ్యోనిత్యలోకస్థో
ధుక్తిముక్తిఫలప్రద” ఇతి । అత్రాభయప్రదహస్తత్వాదివైషమ్యమవస్థా
భేదాదుపపద్యతే । యస్తుక్తైచ్చిదుక్తం “ముఖంకిమస్యకాబాహూబాహూ
రాజస్యః కృత” ఇతి పురుషసూక్తవాక్యాభ్యాం “వశహస్త్యా అంగుళయోదశ
పద్యాద్వా పూరూర్ద్వౌ బాహూ ఆత్మైవ పంచవిగళ” ఇత్యైతరేయకోక్త్యా
‘పాణిభ్యాం త్రయీగ్ సంభరతీ’ త్యాదిరహస్యా మూర్తయోక్త్యా చ పరస్య
ద్విభుజత్వం సిద్ధతీతి తదయుక్తం । తేషాం వాక్యానాం ప్రకరణాదిభిరన్యప
రత్వేన పరస్య చతుర్ముజత్వప్రతిషేధాదర్శనాత్ । యచ్ఛ్రోక్తం శ్రీసాత్త్వ
తే “నాదావసానగగనే దేవోనంతస్సనాతనః । శాంతస్సంవిత్స్వరూపస్తు
భక్తానుగ్రహకామ్యయా । అనౌపమ్యేన వపుషా హ్యమూర్తీ మూర్తతాం
గతః । విశ్వమూష్యా యన్గాంత్యా పూర్ణైర్ద్వయతతుల్యయా । వరదా
భయదేవైవ శంఖచక్రాంకితేనచ । తైర్గ్రీహ్కోద్ధృతిదక్షిణయుక్తః పాణి
ద్వయేనస” ఇతి । తదిదంతత్రత్యవ్యాగపిశేషషధిపరం । శ్రీపాషురే

“ద్విజుజంపు సమాకారం యుక్తమాదిత్య సన్నిభైః । ధ్వజై రాభరణైశ్చ
హైయైశ్చంభవశక్రిదసంజ్ఞితైః” ఇతి । సామంతవేవ “భరస్త్రైశ్చ భుజాసా
య్యశంబుచక్రక రాంకితా । మహాపురుషరూపాచనుప్రసన్నావిలక్షణే”
* । ధారవాజేవ “ద్విబాహుశ్చక్రధృత్పణిర్దక్షిణశ్శంఖధృత్పరః ।
ఉపవిష్టమోక్షార్థోఽఉద్ధితవిశ్వసిద్ధయః” ఇతి । సాంకషణేవ “పురు
షోక్షమస్య దేవస్య శుక్లస్య స్ఫటికత్వినః । సమపాదస్య వద్వోద్ధ్వై హ్యైక
చక్రస్త్రిసంస్థితః । వరదాభయహస్తాద్వావప్రవృత్తాఖ్యకమణః” ఇతి ।
ఉతాస్య న్యూనైవంవిభాని వాక్యాని తత్తద్రూపసద్భావమాత్రపరాణి
మత్తునరానంబాఖ్యసంహితాయాముక్తం “స్థూలమష్టభుజం పోక్తం
కూక్షుః పైవచతుర్భుజం । వరంతుద్విభుజం పోక్తం తస్మాదేతత్త్రయం
యజై” ఇతి । విరచిపవరూపమధికృత్యైవ బహ్వీషు సంహితాసు చతుర్భు
జత్వప్రతిపాదనాదిచాగృహీతాభిమతీరుదేహస్య దేవస్య వైకృత్విక
ర్యానవగతయా సుసంగతం । దృశ్యతేవ నృసింహకృష్ణాద్యైకైకకూపే
ష్యైవద్విభుజత్వచతుర్భుజత్వవగ్ధేదాద్యవాంతరవైషమ్యంపరస్పింశ్చ
నిర్వోదితకాంతోఽదితాదివిభాగస్సంప్రతిపన్న ఇతి సర్వం సుస్థం । అత్ర శ్లోకే
బాల్యేణోత్పాదినా స్వభక్తసంరక్షణార్థం మహావీరత్వం ప్రియావతం సే
త్యాదినా స్వానుకూపవీరవత్త్వ సంబంధస్తత్పురస్కారేణ సర్వైర్వరభిగమ
నీయత్వంచ సూచ్యతే ॥

33

ఉదగ్రపీనాం సవిలంబికుండలాలకావళీబంధురకంబు
{ కంధరం । ముఖశ్రియాన్యకృతపూర్ణనిర్మలామృతాంశుబింబాంబురుహబాజ్జ్వలశ్రియం ॥ 34 }

ఏవం పీతాంబరప్రభృత్యారోహణక్రమేణ భుజానుభవానంతరం దివ్య
కంతకోనాం ముఖశోభాంచానుసంధతైః ॥ ఉదగ్రేతి ॥ ఉదగ్రమన్నతం పీ
నమక్రశం ఉదగ్రపీనాం సవిలంబిభ్యాంకుండలాలకావళీభ్యాం బంధురా
సుంధరాకంబువదభిరామాత్రిరేఖాలంకృతాకంధరాయస్య సతథోక్తః ।
రేఖాశ్రయ్యాంకితాస్త్రివాకంబుగ్రీవేతికథ్యతే । కుండలాలకసమభివ్యా
హారకపరభాగకాంతివ్యంజనాద్ధః । “పాపంపాదతియత్పుంసాంస్మృతం సం

కల్పనామయం । తత్పుండరీకనయనంఽష్టోద్గ్రత్యోమ్యహంముఖమ్మిత్యాదిప్రసిద్ధాంపావనమనోహరాంముఖశోభామనుభవతి ముఖశ్రియంతిఃసుఖకాంత్యేత్యర్థః । న్యకగ్రతేత్యాది యస్యముఖశ్రియాన్యకగ్రతంపూర్వనిమలామృతాంశుబింబసుంబురుహావాజ్వలశ్రీశ్చనపపముదీరితః । అంబురుహశ్రియఉజ్జ్వలత్వంనూతనవికాసకాంతిసౌమ్యమార్యాభిః । అన్యతాంశుబింబాంబురుహయోర్వాద్వంద్వః । తయోరుజ్జ్వలశ్రీరితితత్పురుషః ॥ ౩౪ ॥

{ ప్రబుద్ధముద్ధాంబుజచారులోచనం సవిభ్రమభూతిత
ముజ్జ్వలాధరం । సుచిస్త్రితంకోమలగండమున్నసంల
లాటపర్యంతవిలంబితాలకం ॥ ౩౫ }

ఉత్తప్రకారాంముఖశోభాంప్రత్యేకావయవభావనయాపునరపి నిర్విశతిః ప్రబుద్ధేతి ॥ ప్రబుద్ధం వికసితం ముద్ధంనూతనంసౌమ్యంవా । తథాచనైసుంటుకాః । ముద్ధంసౌమ్యేనవేమూఢఇతి । అంబుజవల్లోచనయోశ్చాదుత్వమాశ్రితదర్శనప్రీతి వికసితత్వేన తదనుగ్రహయోగసౌమ్యతయా కాంక్షితశయాత్పు । సవిభ్రమభూతితమిత్యనేనాపిస్వభక్తసంపాప్తిజనితోల్లాసాతిశయస్సూచ్యతే । ఉజ్జ్వలాధరం ప్రవాళాభ్యోవృధికప్రకాశమానాధరం । విదురిమహాక్షికన్యాయేనాధరశోభయావిశేషితాం స్త్రితశోభామాహ శుచిస్త్రితమితి । అవదాతస్త్రితమిత్యర్థః । అథవా “స్తయన్నివన్యపోహంతీ” తివద్విరుద్ధాభిసంధింపరహర్తుమిహశుచితోవ్యక్తిః । ఏవంచోక్తంశ్రీపాదురే “పూర్వకర్తానలార్తానాంధ్యాయతాం ఘేదశాంతయే । స్వదంతేందువయోత్థేనహోదయగోగణేనత్వి”తి । కోమలగండం సుకుమారకపోలం । ఉన్నసం ఉన్నతనాసావంశం । అలకానాంవశోచదం శలంబిత్వంప్రాగుక్తం , అత్రతుపురస్తాల్లలాటోర్ధ్వభాగలంబిత్యమాహ లలాటపర్యంతవిలంబితాలకమితి ॥ ౩౫ ॥

{ స్ఫురతిరీతిటాంగదహరకంఠికా మణింప్రకాంచీగుణ
నూపురాదిభిః । రథాంగశంఖాసిగదాధనుర్వరైర్గుస
స్తులస్యావనమాలయోజ్జ్వలం ॥ ౩౬ }

ఈశ్వరత్వేనశఃకసియయోర్భ్రహ్మగుర్వయోరాదిమం తూపంతాష
సవేషేణ కమవశ్యత్వవ్యంజకం భగవత్స్తుకీరీటాదియోగాత్సర్వేశ్వర
త్వఖ్యాపకమిత్యభిప్రాయేణాహం ॥ స్ఫురత్కీరీటేతి ॥ కంఠికాకంఠభూష
ణం మణీంద్రఃకాస్తుభః సచజీవతత్త్వాభిమానీ, ఆదిశబ్దేనాపరిమితానిది
వ్యాభరణాంతరాణిసంగృహ్యంతే । రథాంగాదయఃపంచమనస్తత్త్వ
తామసాహంకారసమృద్ధాన బుద్ధితత్త్వసాత్త్వికాహంకారాభి మాని
త్వేనప్రసిద్ధాః । స్ఫుగ్ధువావగంధపిశేషైర్లసంతీతులసీలసత్తులసీ తయా ।
యద్వా లసంతీతులసీయస్యాస్మాతథేతివనమాలాపిశేష్యతే, స్ఫురదుజ్జ్వ
లమితపదాభ్యామాభరణాదేర్విగ్రహస్యచాన్యోన్యయోగాదపిశోభమా
నత్వంఖ్యాప్యతే, అత్ర “సగ్ధస్తాభిరజైర్భుక్తంస్వానురూపైరనూప
మైః । చిత్తయైస్సుప్రకాశైశ్చఅన్యోన్యరుచిరంజితై”రిత్యాదికంద్రష్ట
వ్యం । చిత్తయైరస్పష్టసంసారతత్త్వైవతాన్తకైరిత్యర్థః ॥ ౩౬

{ చకర్థయస్యాభవనంభుజాంతరంతవప్రియంధామయ }
{ దీయజన్మభూః । జగత్సమస్తంయదపాంగసంశ్రయం }
{ యదర్థమంభోధిరమంధ్యబంధిచ ॥ ౩౭ ॥ }

ఈదృశకీరీటాదిభిస్సర్వేశ్వరత్వేనవ్యంజితస్యభగవత్సామాజ్యంస
లక్ష్మీకస్యేతిత్రిభిశ్శ్లోకైస్సహేతుకమానుసంధతై, తత్ర “తతోవలోకితాదే
వాహరివక్షుస్థస్థయా, శ్రియమున్నిద్రవద్వాక్షీవిష్ణువక్షుస్థస్థితాం
కాచాన్యాత్వామృతేదేవిసర్వయజ్ఞమయంవపుః । అధ్యాస్తేదేవదేవస్య
యోగిచింత్యంగదాభృత”ఇత్యాదిమూక్తమాహ ॥ చకర్థయస్యాభవనంభు
జాంతరమితి, “ఎవనారాయణఃశ్రీమాక్షీరార్ణవనికేతనః । నాగవర్యంక
ముత్సృజ్యహ్యోగతోమధురాంపురీ”మిత్యాదిప్రసిద్ధమాహతవప్రియంధా
మయదీయజన్మభూతితి, బ్రహ్మాదీనాంసర్వేషాంతతరీటాత్యాధీనవైభవత్వ
మాహ జగత్సమస్తంయదపాంగసంశ్రయమితి, యథోచ్యతే “త్వయాదేవి
పరిత్యక్తంసకలంభవనశ్రయం, వినష్టప్రాయమభవత్త్వయేదానీంసమేధి
తం, త్వయావలోకితాస్సదృశీలాద్యైస్సకలైర్గుణైః । ధనైశ్చైర్వైశ్చయ్యు
జ్యం తేపురుషానిగుణాఅపి, నశ్చైస్థ్యస్సగుణోధస్యస్సకులీనస్సబుద్ధిమా”న

శూరస్సచవిక్రాంతోయంత్యందేవిరీక్షిస" ఇత్యాది శ్రీమహాభారతేచ
 శ్రీవాసవసంవాదేస్వయమేవదేవదేవ్యాస్వవైభవంప్రదర్శితం "పుణ్యే
 ముత్రిములోకేషుసర్వేస్థావరజంగమాః | మమాత్మభావమిచ్ఛంతోయతం
 తేషరమాత్మనా | సాహంవైపంకజేజాతాసూర్యరత్నైప్రబోధితే | భూత్య
 ధంసర్వభూతానాంపద్మాశ్రీఃసర్వమాలినీ | అహంలక్ష్మీరహంభూమిశ్రీ
 శ్చాహంబలసూదన | అహంశ్రద్ధాచమేధాచసన్నతిర్విజితిఃప్యతిః | అ
 హంధృతిరహంసిద్ధిరహంత్యగ్భూతిరేవచ | అహంస్వాహస్వధావైవసన్న
 తిర్నియతిఃకృతిః | రాజ్ఞాంవిజయమానానాంసేనాగ్రేషుధ్వజేషుచ | నివా
 సేధమశీలానాంవిషయేషుపురేషుచ | జితకాశీశూరేచసంగ్రామేష్వు
 నివర్తిని | నివసామిమనుష్యేషుసదైవబలసూదన | ధమనిత్యేమహాబు
 ధౌబ్రహ్మణ్యసత్యవాదిని | ప్రశ్రితేదానశీలచసదైవనివసామ్యహంయ
 త్రాహంశత్రుమతాంతామద్విశిష్టామదర్శణాః | సప్తదేవ్యోవదేష్ట
 వ్యావాసందైవ్యంతిచాష్టధా | ఆశాశ్రద్ధాధృతిఃత్రాంతిర్విభూతిసన్నతిః
 క్షమా | అష్టమాంబిధిమాంతాసాంపురోగాంపాకశాసనే"తిశ్రీఃష్ణుష్ట్య
 తేరంతే బ్రహ్మపురాణేచ సహస్రనామస్తోత్రే భగవచ్ఛాస్త్రేవ హి
 రణ్యగర్భకాశ్య పమంకణధనదాదిసహితాసు బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదీనాం
 తపశ్చనవైభవత్వంవిస్తరేణవ్రష్టవ్యం | యదర్థం యత్ప్రాప్త్యర్థమితి
 యావత్ | పరస్పరవిశ్లేషప్రసంగరహితయోరేవ లక్ష్మీతద్వయభయో
 ర్విశ్లేషభినయేనపునఃప్రాప్తిరుచ్యతే | స్వసంకల్పనీయతాచస్వతంత్ర
 లీలానపర్యమయోగమహాత్ | అమంధి విష్ణవతారే | అబంధి రామావ
 తారే | యదోక్తం "తతఃస్ఫురతాంతిమలివికాసికమలేష్థితా | శ్రీదైవీవ
 యసస్తస్మాదుత్థితాధృతపంకజే"త్యారభ్య"దీప్యమాల్వాంబరధరాస్మా
 తాభూషణభూషితా | పశ్యతాంసర్వదేవానాంయయానక్షుప్తసలంహ
 రే"రితి "ఏషసేతుమయాబద్ధస్సాగరేమకరాలయే | తవహేతోర్విశాలా
 లాక్షీనలసేతుస్సుమమగర"ఇతిచ | అశ్రజగత్సమస్తమితిపాదేనానురూ
 పత్వంపాదాంతరైరభిమతత్వంజప్రఖ్యాపితం ||

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{స్వవైశ్వరూప్యేణ సదానుభూతయావ్యపూర్వవద్వి} \\ \text{స్తయమాదధానయా । గుణేనరూపేణవిలాసచేష్టితే} \\ \text{స్వదాతవైవోచితయాతవశ్రియా॥} \end{array} \right\} \quad ౩౮$$

ఉక్తమేవాభిమతానురూపత్వమనంతరస్థో కేనప్రపంచయతి ॥ స్వవైశ్వరూప్యేణేతి॥ స్వస్యవిశ్వకరక త్వేనేత్యర్థః॥ సదానుభూతయా “యోవేత్తియగపత్సర్వంప్రత్యక్షేణసదాస్వత” ఇతి దృశేనసహజప్రత్యక్షేణ సదాసాక్షాత్కృతయేత్యర్థః॥ ఎతదభిప్రాయేణతదవివాభూతవైశ్వరూప్యస్య హేతుత్వోక్తిః । యద్వా స్వరూపాదిసర్వాకారేణశాంతానంతే త్యాదిప్రక్రియయా సర్వదాగాఢోపగూఢత్వేనానుభవోవివక్షితః॥ అపూర్వవత్ అదృష్టపూర్వవత్ । యద్వా ఇతఃపూర్వమనాలోచితవత్ ఇవేత్యర్థః॥ విస్తయం అద్భుతరసహేతుభూతంభావం॥ అనవధికంప్రీతివిశేషమిత్యర్థః॥ ఆదధానయేత్యత్రాపి సదేత్యభిప్రేతం॥ ఏతేనస్వభావసిద్ధమభిమతత్వంప్రపంచితం । గుణేనేత్యాదినాతుసర్వప్రకారానురూపత్వముచ్యతే । గుణశబ్దవిహజ్జానకారుణ్యాదివివయః । రూపేణ అప్రాకృతేనాఖిలజగత్కృత్యాభివ్యంజకేనదివ్యవిగ్రహేణ॥ విలాసైః భగవదభిమనైర్విలాపితేషైః॥ చేష్టితైః ఆశ్రితరక్షణావతారాదిభిః॥ తవైవోచితయేత్యేన “తుల్యశీలవయావృత్తాం దేవత్వేదేవదేహాయం దేవతిర్యక్తునుష్కేష్య” త్వాదిమాక్తమనురూపత్వంప్రతిపాద్యతే॥ తవశ్రియేత్యేనేన “విష్ణోశ్శీరసపాయినీ” త్యాదిప్రసిద్ధం నిత్యవ్యవస్థితపతిపారాధ్యంప్రతిష్ఠాపితం॥ తృతీయాతానాంతయేత్సు తరస్థోకస్థపదేనాన్వయః॥ ౩౮

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{తయా సహసేనమనంతభోగిని ప్రకృష్టజ్ఞానబలైక} \\ \text{భామని । ఫణామణివ్రాతమయూఖమండలప్రకాశ} \\ \text{మానోదరదివ్యభామని॥} \end{array} \right\} \quad ౩౯$$

“వైకుంఠేతువరేలోకేశ్రియాసార్థంజగత్పతిః । ఆస్తేఽష్టరచింత్యాత్మే” బిపురాణప్రసిద్ధమాహ॥ తయాసహేతి ॥ భూమ్యాదివత్సవంతరవతోపశ్రియః పాగ్ధాన్యాదివతచక్షిః । తదపేక్షయాపిభగవతః పాగ్ధాన్యవ్యంజనాయసహశబ్దః । అసేనమిత్యేన సహప్రహ్లాదేవినిర్మితేృథ

ఉగ్రేయ ప్రదేవానామథదేవతస్త్రీశ్చితవలూరశులిస్త్యన్యతే ఉపా
 త్తాచేయమభియుక్తైః “సర్వాశ్చసాధారణ నాథగోష్ఠీపూరేపదుమ్పూర
 మహావకాశం । ఆస్థానమానందమయంసహస్రస్థూణాదినామ్నాతమవా
 ప్నువానీ”తి । అనంతభోగిని “గంధర్వాప్సరసస్సిద్ధాస్సుకేన్నరమ హేమార
 గాః । నాంతంగుణానాంగచ్ఛంతీ తేనానంతోయముచ్యత” ఇతిసుప్రసిద్ధా
 నంతనామ్నవిశ్వంభరాధారణవినియుక్తేమహాభోగినిప్రకృష్టవిజ్ఞానబలై
 కధామని ప్రకృష్టయోర్విజ్ఞానబలయోరేకాశ్రయే । అస్యసంక్షణ్ణాఖ్య
 వ్యూహాభిమానపశేషయోగాత్తదనుగుణోగుణాపహనిర్దిశ్యతే । వంచవి
 ధజ్యోతిస్సిద్ధాంతప్రవర్తకత్వేనజ్ఞానప్రకాశస్యప్రసిద్ధః । సర్వాధార
 భూతభగవద్విగ్రహాధారణేనబలప్రకర్షశ్చవ్యక్తః “తేనేయంనాగవర్యే
 ణశిరసావిధృతామహీ । విభర్తిమాలాంలోకానాంసదేవాసురమాను
 షా”మిత్యాదిభిశ్చ । యస్యఫణామణివారితమయురబమండలైఃప్రకాశమా
 నోదరందివ్యధామ సపవమాశ్చర్యాకారతయోజ్జరాద్దేవోక్తః । దివ్యధా
 మశబ్దోత్త్రవైకుంఠాఖ్యమప్రాకృతంనిత్యందివ్యంభగవద్విమానంవదతి॥

{ నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవస్త్రాతపవా }
 { రణాదిభిః । శరీరభేదైస్తపశేషతాంగలైర్యథోచితం }
 { శేషఇతీరితేజనైః॥ ౪౦ }

ఉక్తప్రభావంపర్యంకభోగినంవృత్తివిశేషానుగుణసమాఖ్యాంతరేణా
 పివీశినస్తి ॥ నివాసేతి ॥ నివాసోదివ్యాయతనం శయ్యాత్వంయోగనిద్రా
 వస్థాయాంతసనంపర్యంకవిద్యాదిష్వామ్నాశ్చదివ్యసంహాసనం । పాదుకై
 “అధిరోహార్యపాదాభ్యాంపాదుకేహేమభూషితే । ఏతేహిసర్వలోక
 ‘స్యయోగక్షేమంపదాస్యత” ఇత్యవతాపదశాయాంప్రసిద్ధవైభవే । అం
 శుకంపీతాంబరాది । ఉపధానముగ్రమాంగధారకంపాదధారకంచ । వా
 రణశబ్దస్యర్వంద్వాప్సరత్వాద్వర్షవారణమాతపవారిణంచేతయోజ్యం ।
 ఆదిశబ్దేనపాదపీతాదిసంగ్రహః । శరీరభేదైరిత్యనేన అపరిమితథాభవ
 తీతిన్యాయోభిప్రేతః । తపక్షయోక్తైర్యదివ్యమంగళవిగ్రహావిష్ట
 స్య । శేషతాం స్తోత్రకారతాప్రధాన్యానాదరేణపరోపకారాహణ

తా॥ * శేషః పరాధాత్వాదితినూత్రాభిప్రేతం వేదార్థసంగ్రహే విష్వ
తం॥ పరగతాతిశయాధానేచ్ఛయోపాదేయత్వ మేవయస్యత్వరూపం స
శేష ఇతి । యథోచితం ఉక్తప్రవృత్తినిమిత్తానుగుణమిత్యర్థః॥ నై రిత్యేత
త్వానురపరీక్షకసర్వలోకప్రసిద్ధిజ్ఞాపనార్థం॥ ౪౦

{ దాసస్సఖావాహనమాసనంధ్వజోయప్రేవితానం }
{ వ్యజనం త్రయీమయః । ఉపస్థితం తేనపురోగరుత్న }
{ తాత్పర్యదంఘ్రిసమ్మర్దకిణాంకశోభినా॥ ౪౧ }

ఏవమనంతరతః తదవసరోచితసేవాధానానావిధరూపభేదైః కింకుర్వా
ణేనగరుత్నతాసేవితత్వమాహ॥ దాస ఇతి॥ పూర్వస్థోకశేషత్వముక్తం అ
త్ర తుదాసశబ్దేనతదేవశేష్యతే । శేషత్వంహ్యచేతనంప్రత్యచేతనస్యా
పిభవతి, దాసత్వంతుచేతనంప్రత్యేవచేతనస్యైవస్యాత్ । తతైవలోక
వ్యవహారాత్ । అత్రప్రథమం దాసఇత్యుక్తిస్సఖిత్వాద్యవస్థాయామపి
స్వాభావికస్యదాసత్వస్యానవగమద్యోతనార్థాః । ఉచ్యతేహి “లోకనాథ
స్యరామస్యసఖాదాసోస్మిరావణే”తి । గరుత్నతస్తుసఖిత్వంకదాచిదభిన
యప్రయుక్తం । యద్వా సమానచిత్తవృత్తిత్వంసఖిత్వమిదిదర్శితమత్యా
ద్యుక్తచిత్తవృత్తిసామ్యమిహవివక్షితం । వాహనత్వాదికంతుగమనాద్య
వస్థానుయథాహాకంభావ్యం । త్రయీమయః సర్వవేదమయవిగ్రహా
త్యర్థః । శ్రుయతేహి “సువర్ణాసిగరుత్నాత్రివృత్తేరోగాయత్రంచ
తు”రిత్యాది । తథా “తస్యగాయత్రీచజగతీచపత్రావభవతాం ఉష్ణిక్ష్ప
త్రిష్టుష్పపృష్ట్యై అనుష్టుష్పపంక్తిశ్చధుర్యై బృహత్యేవోక్తిరభవత్ స
వితంధందోరధమాస్థాయఏతమధ్వానమనుసమచర”దితిపురఃఉపస్థితం పు
రస్తాదాభిముఖ్యేనసేవితమిత్యర్థః । త్వదంఘ్రిసమ్మర్దకిణాంకశోభినేత్యే
తత్పూర్వోక్తజ్యాకిణన్యాయేనకర్తవశ్యత్వాభినయదశాయాంభావ్యం॥

{ త్వదీయభుక్తోద్భూతశేషభోజినాత్వయానిసృష్టాత్తభరేణ }
{ యద్యధా । ప్రియేణసేనాపతినాన్యవేదితత్తథానుజా }
{ నంతముదారవీక్షణైః॥ ౪౨ }

అథభగవతస్సవై భవానురూపంస్వసంకల్పకల్పితనిత్యాధికారసే
 నాపతిసేవాప్రకారమభిదధానఃశ్రీశభుక్తోజ్ఞితశేషజీవనశ్చితతన్మంత్రో
 క్తమాహ॥త్వదీయభుక్తోజ్ఞితశేషభోజనేతి॥ త్వదీయభుక్తం త్వద్భుక్త
 మిత్యథః । యద్భోక్తవ్యతయాభోజనపాత్రనిహితేకించదభుక్తంస్యా
 త్తద్భుక్తోజ్ఞితమిత్యుదీర్యతే తదేవాత్రభుక్తశిష్టతయాశేషశబ్దార్థః । య
 ద్వాభుక్తోజ్ఞితైకదేశఃషయోయంశేషశబ్దః । అంశాంతరస్యాన్యార్థత
 యావిభజనియతోక్తైః । త్వయానిసృష్టాశ్చభరేణ స్వచ్ఛందవృత్తినా
 త్వయాసమర్పితాశ్చభరేణేత్యథః । అసురనిరాకరణాదిషుసేనానిర్వహ
 ణాదిభారస్సేనాపతిత్యేనకల్పితేహ్యప్రికావన్యస్యతే । అతస్తన్నియోగపూ
 ర్వకమస్యేప్రవర్తంతే । జగత్సృష్ట్యాదిభారోష్టికాసమర్పితశ్చితకేహంచ
 ద్వాభ్యానంతుభగవదధీనతత్ప్రభావాలితయప్రశంసార్థః । ఎకస్యై
 వహిసర్వశరీరిణోబహుస్యామితిసంకల్పకుమత్వమితిపాగిశేషస్థాపితం ।
 అతఏవ శ్రీమతివివక్షేనేన్యస్తసమస్తాత్తైశ్వర్యమితి శ్రీవైకుంఠగద్యో
 క్తీరపిభక్తానాంస్యామిసేవావిఘ్నప్రశమనేపరిజననియోగాదాచయో
 జనీయా । విష్వక్సేనమం శ్రేతువిశ్వసృజశ్చితపదంముక్తవత్ప్రభూతసృష్టి
 మాత్రపరం,విశేష్యభూతపరమాత్మవర్యంతంవానేతవ్యం । నిత్యానాంజ్ఞాన
 భోగయోరీశ్వరేణ మిదశ్చౌత్వంతసామ్యేపి విగ్రహాధికారయోర్వైష
 మ్యంభగవన్నిత్యేచ్ఛాసిద్ధం । ప్రియేణేత్యేతదనంతగరుడాదివ్వపిసమా
 నం । అత్రతువిజ్ఞాపనాధికారిణీవాక్యానతిలంఘనార్థః । విశేషతఉక్తం । ని
 వేదితమితిపాతేయదిత్యస్యతదితిప్రతినిర్దేశోధ్యాహర్తవ్యః । స్యవేదితదితి
 పాతస్సమీచినః । యద్వైతేపూర్వంప్రయుక్తేహితద్వైతమనంతరంప్ర
 యోక్తవ్యమేవేతిహ్యేహయః । సేనాపతినివేదితస్యభగవదభిమతత్వమా
 హ తత్తథానుజానంతముదారవీక్షణైరితి । భగవతితత్పరిజనేవసర్వజ్ఞే
 ష్యేవంనివేదనపెక్కితాదివ్యాపారాస్సచ్ఛందలీలాప్రవృత్తాః । యద్య
 థాతత్తథేతిస్వరూపప్రకారయోరవిసంవాదార్థః । వీక్షణానాముదా
 రత్వమైశ్వర్యవ్యంజకతయా సౌందర్యాదిగుణాతిశయాత్తదాజ్ఞాభిపా
 యగర్భతయానందప్రదత్వాచ్చ॥

{ హతాబలక్షేపమలై స్వభావతస్తద్దానుకూలైః }
 { కరనైస్తవోచితైః । గృహీతతత్తత్పరిచారసాధనైః }
 { ర్నిషేష్యమాణంసచివై ర్యథోచితం॥ ౪౩ }

తపతేనిత్యసూరిషు ప్రధానతమా స్త్రయఉక్తాః అధతద్వదసంఖ్యాత
 నిత్యసూరి సేవాప్రకారమాత్మనఃప్రాప్య త్వేనాభిసంధాయాహ॥ హతా
 ఖలేతి ॥ అవిద్యాస్త్రితరాగద్వేషాభినివేశాఃక్షేశాః తపవమలత్వేనోచ్యం
 తె॥ తదవినాభాతత్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబంధోవా । అప్రతిబుద్ధాస్సర్వ
 క్షేశాకాగ్రితాః ప్రతిబుద్ధాస్తుకతివయక్షేశరహితాః ఉపాయతోనివృత్త
 నిఖిలక్షేశాస్తుముక్తాః నిత్యాత్వనాదినిర్ధూతనిఖిలక్షేశాభ్యభిప్రాప్యేణ
 స్వభావతత్త్వత్వం । శూన్యతేహి తద్విష్ణుఃపరమంపదగ్ సదాపశ్యంతి
 నూగయత్తితి । నహ్యేతన్ముక్తప్రభావవిషయం సదాదర్శనకర్తృత్వాణాం
 బహునామభిధానాత్ । నిత్యసర్వజ్ఞత్వాదేవక్షేశాదేరనవకాశః । ఎతే
 మాం తద్విప్రాసోవిషన్నైవోజాగృహాగ్ సస్సమింధత'ఇత్యుక్తమనుభ
 వప్రకారమభిప్రేత్యాహ త్వదానుకూలైకరపైరితి । త్వచ్ఛేషత్వాను
 రూపపారతంత్యాగ్రినుగుణైకైకత్వైకరుచిభిరిత్యుతః । సదానుకూల్యే
 తిపారతేష్యయమేవాధః । తవోచితైః అనాదిసర్వజ్ఞత్వాప్రాకృతవిగ్ర
 హవత్త్వాదిభిస్తద్దనురూపైరిత్యుతః । ఏతద్విశేషణత్రయమేతేమాంభగ
 వదాయతైః । ఇదంచానంతగరుడాదీనామపిసమానం । పరిచారసాధనానిచ
 శ్రచామరాదిసేవోపకరణాని । సచివైః అసన్నసేవాయాంతత్తద్వి
 భూతివిశేషనిర్వహణేచనియుక్తైస్సూరిభిః । యథోచితం తత్తదధికారణయో
 గస్య సేవ్యాభిప్రాయస్యస్వాభావికదాసత్వస్యచానుగుణమిత్యుతః॥

{ అపూర్వనానారసభావనిర్భరప్రబుద్ధయాముద్ధవిదగ్ధలీల }
 { యాత్మణాణువస్త్రిప్రపరాదికాలయాప్రహషణయంతం }
 { మహిషీంమహాభుజం॥ ౪౪ }

ఈదృశస్యభగవతస్సర్వేషువ్యాపారేషు లక్ష్మీసామరస్యవభిప్రే
 త్యాహ॥ అపూర్వేతి ॥ ఉక్తంచశ్రీవత్సంకమితైః । కీర్తయంఖలునా
 న్యథాస్యరసదాస్యాదైకరస్యాత్తయే"తి । అపూర్వశబ్దేనరసభావవరం

పరాయాముస్తోతరస్య విలక్షణత్వమననుభూతజాతీయవదాశ్చగ్య
త్వంచావిక్షితం । రసభావాః గాంధర్వవేదప్రగర్భితాఃవీరశృంగారాద
యః ఉత్సాహోదయశ్చ । తైర్నిర్భరప్రబుద్ధయా ప్రభూతసంతతయా । మా
ధ్యవైద్యసంభేదాదదృఢతత్వమభిప్రేత్యాహ ముగ్ధవిదగ్ధలీలయేతి । లీ
లాయానిత్యనిరతిశయత్వంవ్యనక్తి క్షణాణువత్ప్రిప్తపరాదికాలయేతి । క్ష
ణమేవపర్వతస్థానీయంకృత్వా తస్యాణుస్సూక్ష్మతమవీకదేశఇతి కల్పితో
యందృష్టాంతః । తద్యత్పరాదికాలఃక్షిప్తశత్యతిశయోక్తిః । చతుర్ముఖస్యా
యుఃపరోనామకాలః । ఆదిశబ్దేనాసంఖ్యాతచతుర్ముఖాతిక్రాంతికాలవ్యంజ
నం । స్మర్యతేహి “గంగాయాస్సికతాధారాయథావక్షాతివాసవే । శ
క్యగణయితుంలోకేనవ్యతీతాఃపితామహా” ఇతి । మహిషీం ప్రధానప
త్నీం శ్రియమిత్యర్థః । ఉక్తంచతస్యాః ప్రధానతమత్వవైషమ్యంశ్రీవై
కుంఠగద్యే శేషశేషాశనాదిసర్వంపరిజనంభగవతస్తత్తదవస్థోచితపరిచ
ర్యానామూజ్ఞాపయంత్యేతి । ప్రహర్షయంతమితివర్తమాననిర్దేశస్సదా
తనత్వాభిప్రాయః । ఏవంప్రహృష్టాయాఃప్రియాయాః “బభూవహ్మ
ష్టావైదేహీభగ్దారంపరిషస్యజ” ఇత్యుక్తప్రకారేణసర్వస్వభూతపరిష్వం
గప్రదానానుగుణంప్రియస్యభుజవైభవమాహా మహాభుజమితి । ఉక్తం
హ్యవతారేతద్భుజమహత్త్వం “బాహుచ్ఛాయామవప్తభోయస్యలో
కోమహాత్మన” ఇతి ॥ ౪౪

{ అచింత్యదివ్యాద్భుతనిత్యయావనస్వభావలావణ్యమయా }
{ మృతోదధిం । శ్రియశ్శ్రియంభక్తజనైకజీవితంసమర్థ }
{ మాపత్సఖమధికల్పకం ॥ ౪౫ }

అథప్రథమప్రస్తుతాంయావనవిశేషితాంసర్వచిత్తాకర్షకసముదాయ
శోభామాత్రయణీయత్వభోగ్యత్వావయకగుణవిశేషాంశ్చ సంకలయ్యా
నుభవతి ॥ అచింత్యేతి ॥ అచింత్యం పరమయోగిభిరప్యపరిచ్ఛేద్యం కుతరై
రసంభావితమితిప్రతిక్షేప్తమశక్యంచ । దివ్యం అపాకృతం । అద్భుతం
సదానుభూతత్వేవ్యదృష్టపూర్వవదాశ్చర్యావహం । నిత్యం కౌమారవా
ర్థకావస్థాపరిచ్ఛేదరహితం । యావనం లోకేబాల్యానంతర్యేణోపల

క్షణీయఃకశ్చిత్తమణీయసంస్థానవిశేషః । సవవస్వభావఃస్వాసాధారణ
 ధర్మోయస్యసత్తత్వమృతోదధిర్విశేష్యతే । సచలావణ్యమయః లావణ్య
 ప్రచురః । లావణ్యంసముదాయశోభా । తదేవతల్లక్షయంతి “భూయిష్ఠం
 తేజసవాభిర్బహుళాభివృద్ధాకృతం । చతురానందజనసంలావణ్యమి
 తకథ్యత” ఇతి । నిరతిశయభోగ్యమహత్తరాకారత్వమభిప్రేత్యామృతో
 దధితోవచారః । అపాక్రృతామృతద్రవ్యాశ్చకత్వంవావిక్షితం । పూ
 ర్వంకశ్చీశ్రియఇతిపరత్వస్థాపనాయోక్తం । అత్రతుకైంకర్యోద్దేశ్యంని
 రతిశయభోగ్యంరూపంసపత్నీకమితిజ్ఞాపయితుమాహ శ్రియశ్శ్రియమి
 తి । భక్తజనైకజీవితం భక్తజనానాంప్రధానజీవితం । “మచ్చితమగ్ధత
 పాక్రాణా” ఇత్యాదికమిహభావ్యం । యద్వాభక్తజనావసజీవితంయస్యస
 తధోక్తః । తథావిధప్రీత్యతిశయాదేవహీన్వయమేవాహ “జ్ఞానీత్వాత్మై
 వమేమత” మితి “మమపాక్రాణాహిపాండవా” ఇతిచ । సమగ్ధం జగత్సృ
 ష్ట్యాదావివాశ్రితానాంసావ్యభోగప్రదానేతద్విరోధినిరసనేచ ప్రతిబం
 ధకైఃప్రతిహంతుమశక్యమితిభావః । తథాచగీయతే “పరిత్రాణాయసా
 ధూనా” మిత్యాది । ఆపత్సఖం ఆశ్రితానామాపదిప్రియసఖన్యాయేనస
 మానార్ధతయావస్థితమిత్యర్థః । అర్థికల్పకమిత్యత్రస్వాధైకః । అధిఃనాం
 కల్పదుక్రిమవత్సర్వాపేక్షితప్రదమితియావత్ । తథావసూత్రితం * ఫలమ
 తఉవపత్యైరితి । యద్వా అర్థినఃకల్పదుక్రిమభూతాయస్యసోధికల్పకః । త
 దాహ “ఉదారాస్సర్వపవైత” ఇతి । అథవా స్వయమధిఃసంకల్పయతీ
 త్యర్థః । తేత్రజ్ఞానాంతత్తత్పురుషార్థాధికారదశాపిహిపరమపురుష
 కల్పితా॥

౪౫

భవంతమేవానుచరన్నిరంతరప్రశాంతనిశ్శేషమ
 } నోరథాంతరః । కదాహమైకాంతికనిత్యకింకరః }
 } ప్రహర్షయిష్యామిసనాథజీవితః॥ } ౪౬

వీరంపాక్రీప్యంభగవంతంయథావస్థితమనుసంధాయతజ్జనితహృషా
 శ్రక్వైణపరమపురుషార్థకాష్టాభూతంనిరుపాధికైంకర్యమభ్యర్థయతే ॥
 భవంతమితి॥ పాక్రీప్యప్రపకత్వానుగుణప్రాగుక్తసర్వాకారపరిపూర్ణ

మిత్యర్థః! కర్మాధీనసేవ్యాంతరనివృత్తివ్యంజనార్థవకారః! ఏతేన “సీతి
జ్ఞోయదియోగేననాహ్నితపరమంపదం । రుద్రస్యానుచరోభూత్వాతేనై
వసహమోదత” ఇత్యాదిషూక్తం రుద్రాచ్యనుచరణంచవ్యవచ్ఛిన్నంభవ
తి । యద్వాముక్తస్యస్వేచ్ఛయాభగవత్పరిజనసేవాపితచ్ఛేషివర్యంత
త్వబుద్ధిపూర్వికేత్యభిప్రాయః । అనుచరణతత్తదవస్థోచితవృత్త్యాసేవ
మానఇత్యర్థః! అత్రత్వవాంతరసేవావ్యావృత్త్యర్థంనిరంతరమిత్యుక్తం!
ఉత్తరావధిరాహిత్యమభిప్రేత్యవర్తమానవ్యవదేశః! ఏతమానందమయ
మాత్మానముపసంక్రమ్య ఇమాంఘోకానామాన్నీకామరూప్యనుసంచ
రన్నితీశ్చిత్తశ్చానేనసూచ్యతే! అత్ర “కురుష్వమామనుచరం! భవాంస్తు
సహవైదేహ్యగిరిసానుషురంస్యతే! అహంసర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్సు
పతశ్చతే । తవానుభూతిసంభూతప్రీతికారితదాసతాం । దేహిమేకృప
యాదేవసజానెగతిమన్యథా! సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిస్తవ! భవే
యంపుండరీకాక్షత్వమేవైవంకురుష్వమా” మిత్యాదికమనుసంధేయం । ఏ
వంవిధకైంకర్యసిద్ధ్యర్థంప్రయోజనాంతరేచ్ఛాత్వయైవ ప్రశమనీయేత్య
భిప్రాయేణాహ ప్రశాంతనిశ్చేషమనోరథాంతరఇతి! వికాంతికః ఎకస్త్రి
నైవనియతః! యద్యపిబ్రహ్మరుద్రప్రాప్తాక్వచిదపునరావృత్తిరుచ్యతే ।
తథాపి “బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంపాప్తైప్రతిసంచరే । పరస్యాంతే
కృతాత్మానః ప్రవిశంతిపరంపద” మిత్యుక్త న్యాయాత్మమేణముక్తిప
ర్యంతత్వంతతాగ్రిభేదం! అతోత్తరిత్యశబ్దేనదేవతాంతరకింకరత్వవ్యవ
చ్ఛేదః! తదేతత్ “క్వాహమత్యంతదుర్బుద్ధిరిత్యాదివాదినంపుండరీకంప్ర
తిభగవతోక్తం “ఆగచ్ఛవత్సభరంజేపుండరీకమహామతే! మద్రూపధా
రీనిత్యాత్మామహపాదపరిగ్రహ” ఇతి! ప్రహర్షయిష్యామి త్వద్దాసభూ
తస్యమేత్వత్ప్రకారేవప్రధానంప్రయోజనమితిభావః । ఎవంస్వాధీన
స్వార్థకర్తృత్వభోక్తృత్వభిమిరహితకైంకర్యప్రాగ్ధనాకృతాభవః! ఇ
తఃపూర్వంత్యదుపేక్షయాత్వత్సనాథోపనాథసీనఇవాహమానం ఈశ్వ
రందైన్యంత్యత్సంకల్పదేవహిమేనివర్తిష్యతఇశ్వభిప్రాయేణాహ సనా
థజీవితఇతి॥

{ ధిగశుచిమఃనీతం నిర్భయం మామలజ్జం పరమపురుషయో
హంయోగివర్యాగ్రగణైః విధిశివశనకాద్యైర్ధ్యాతుః }
{ త్యంతమారంతవపరిజనభావం కామయే కామవృత్తిః || ౪౭ }

నన్వేపం ముముక్షుడశాం మయాత్వం పాప్రితోసి ఇయంచ మద్భుతా
స్వాదగర్భతయా ముక్త్యవస్థా సమానా త్వయా సనకాదిభిరివకంచితా
లమనుభూయతామితి భగవదభిప్రాయమాశంక్యస్వస్యకార్పణ్యస్థేమే
విలంబాక్షమతయాత్వరాతిశయవ్యంజనాయవ దుర్లభప్రాధికానంస్వా
త్మానం నిందతి ధిగశుచిమితి || ధిక్కుబ్ధయోగాద్విత్తీయా | నను “ఆత్మనిందాస్త
పూజాచేతి” స్వనిందాపిసిద్ధా । సత్యం, నతు సర్వత్ర యథాబల్యాంజ
నేయాదేః స్వప్రశంసాక్వచిద్దుః తథాత్మనిందాప్యేతస్యస్వదైన్యఖ్యా
వసంధలక్ష్మితి అశుచిం త్వత్కైంకర్యవిరుద్ధప్రకృతీసంస్పృహం తదనుబంధి
శకన్తాదిదూషితంభావశుద్ధిరహితతేపీతద్వత్తాంభావయంతం చ | నిత్యశు
ద్ధాన్సూరయశ్శాంతదోహముక్తాశ్చ త్వత్కైంకర్యయోగాగ్నిః తత్రకోహ
మితి భావః । నన్వాచార్యవంతమాత్మానం కిమర్థం నిందసీత్ప్రతాపా అ
వీరితమితి | యద్వాచార్యనియోగేమమావస్థానంస్వాత్మదాక్షిణ్యబంధవ
త్కామేణముక్తస్సన్యం, మమత్వాచార్యవత్తాపివసయాభావాత్సాత్వికవి
డంబనాద్దైవసంవృతేతి భావః । అయోగ్యస్యదుర్లభాభిలాషః “పరగ్ర
వ్యేవ్యభిధ్యానం మనసానిష్ఠచింతనం | చితధాభివేషశ్చత్రివిధం మానసం
స్మృత” మితి పురణాదవచారస్సన్యత్, అతః పురోడాశాద్ధి నశ్చున ఇవ మేదం
డఘాతస్సన్యసితి భయిరిహితోహమిత్యాహ నిర్భయమితి । నిర్దయమితికే
హం చిత్వా రేతుపరమభాగవతభోగ్యేపరమామృతేషం సంజనయంతమితి
వ్యావఖ్యుః । ఆత్రచ మదపరాధేన మదనుబంధినామపి ప్రత్యవాయోభ
వేదితి జ్ఞాత్వాపి ప్రవృత్తతయా తేషు దయారహితోహమితి వ్యాఖ్యాతుం
యుక్తం | మాం అహంకారాదగ్రస్తమిగ్యభిప్రాయః | ఘటదాస్యాస్సర్వ
భౌమపరివృం గాభిలాషవదనుచితవిషయోస్యమనోరథక్రిసద్భిః పరిహా
స్యతామనుసంధాయాహ అలజ్జమితి సూరి సెవ్యస్య భగవత్స్సన్యసంబం
ధానమాంతుంగత్వంవ్యవక్తి పరమపురుషేతి । స్వస్యనిహీనతమత్వప్ర

సిద్ధిమిదానీమపిదోషానువృత్తించాభిప్రీత్యాహయోహమితి | యోగిమవ
ర్యాఃయోగివర్యాఃభగవద్భక్తాః | తథావగీయతే “యోగినామపిసర్వేషా
మిత్యాది | తెవ్యగ్రగణ్యాఃప్రథమపరిగణనీయాః | విధిశివసనకాద్వైరిత్యు
భయభావనానాంబ్రహ్మభావనానాంచసర్వేషాంసంగ్రహాః | ధ్యాతుమ
త్యంతదూరమిత్యనేనకింపునఃప్రాప్తమితివ్యభ్యతే | తవపరిజనభావం సా
నురూపానంతగరుడాద్య పరిమితపరిజనవత్తయానిరపేక్షం త్వంప్రతికిం
కరత్వం | యద్వా పరిజనక్రియాం సేవామిత్యర్థః | కామయేనమే కేవలం
సంగమాత్రం కింతువిలంబాక్షమతీవ్రతమశ్రద్ధావానస్తీత్యాశయః | కా
మతోవృత్తంయస్యసకామవృత్తః | లోకశాస్త్రానాదరేణాపరిక్షితయథే
ష్టకారిత్యర్థః | “లోకయాత్రాభయంలజ్జాదాక్షిణ్యంధర్మశీలతా | పంచయ
త్రనవిద్యంతే నకుర్యాత్తేనసంగతః” మితి సర్వచరిత్యాజ్యోహం కథంత్య
త్ప్రీత్యహా ఇతిభావః ||

౪౭

{ అపరాధసహస్రభాజనంవతీతంభీమ భవాణ=వోద }
{ రే | అగతింశరణాగతంహరేకృషయాకెవలమాత్మ }
{ సాతురు || ౪౮ }

యద్యేనంస్వేనాపినిందనీయత్త్వమిదానీమవ్యవరాధ్యసితిహేకథం
తేశీఘ్రంమత్ప్రీప్తిండాస్యామీత్యత్రానహాస్యాపి మమాత్యంతదయ
నీయతయాత్వత్ప్రీత్యహాతాపాదనమాత్మసాతరణంచ కృపయా
స్వయమేవకుర్విత్యాహ || అపరాధేతి || ననిందితమితిపూర్వోక్తమత్రావ
రాధసహస్రభాజనమిత్యనూదితం తచ్చక్షమాదిగుణైకభాజనైత్యయా
సర్వంక్షంతవ్యమితిసూచనార్థః | నిమజ్జనఇతిప్రాగుక్తంవతీతమిత్యాది
నాపునర్గ్రహేతం | జ్ఞానిసాంపుణ్యఫలాంశోపరాగానువృత్తిహేతుతయా
త్యంతభయావహాభిప్రాయేణభీమశబ్దః | ఏవంసంసారస్యాఘోర
త్వోక్త్యాపిస్వస్యపరపాప్తివిలంబాక్షమత్వంప్రతిస్తాప్యతే | అగతిమిత్య
నేనపాగ్నిగుత్తనన్యగతిత్వంధూణానిఖనన్యామేనస్థిరీకీరియతే | శరణాగత
మితివపూర్వప్రయుక్తరక్షణవ్యాజానువాదః | తేనచ “శరణంచప్రసన్నా
నాంతవాస్త్యేజయాచతాంప్రసాదంత్యహంత్యాణామపికుర్వంతిసాధ

వ" ఇతిసామాన్యప్రాప్తంత్యయికై ముత్యసిద్ధమితివ్యజ్యతే శరణ్యత్వక్తం
హరిశబ్దేనస్థాపితం । సమర్థః కారుణికోహి శరణ్యః తత్రానితరసాధారణం
భగవతస్సమర్థ్యం "బ్రహ్మాణమింగ్రంరుద్రంచయమంవరుణమేవవ । ప్ర
సహ్యహరతేయస్తాతస్తాద్ధరితీర్యత" ఇతిపురాణోక్తం । తథాకారుణిక
త్వంచాశ్రితానామనిష్ఠానిహరితీతివివక్షయావ్యంజితం । స్మర్యతేహి "హ
రిహారతిపాపాని, దేవప్రపన్నాతిహారే" త్యాది । ఉక్తంచపరమసం
హితాయాః "యస్తాద్వ్యాప్తంజగత్తైనతస్తాద్విష్ణురితిప్రృతః । హరణా
దేవదుఃఖానాం హరిరిత్యభిధీయత" ఇతి । "జ్ఞాతంమయావసిష్ఠేనపురాగీ
తంమహోన్నతమ్ । మహతీమాపదంపాస్త్రిస్వత్తత్కవోభగవాహరిః । పర
మాపదమాపన్నోమనసాచింతయేద్ధరి" మిత్యాదికమప్యేతదభిప్రాయం ।
కృపయా లభ్యవసరయేత్యభిప్రేతం । కేవలం ఇతఃపరంమద్వ్యాపారని
రపేక్షమితిభావః । ఏతేనసాధనాంతరనిష్పాదనద్వారకం రక్షణంవ్యవచ్ఛి
ద్యతే । అస్తసాత్కురు దాసభూతంమాముపాయోపేయాంతరవైముఖ్య
కరణేనస్వకైంకర్యైకరసంకురుష్యేత్యాశయః । భిగళువిమితిపూర్వో
క్తస్వాత్మతిరస్కారానువృత్త్యాన్యనా దరద్యోతనాయాత్రమామిత్య
నుక్తిః ॥

౪౫

{ అవివేకఘనాంధదిబ్బుభౌబహుధాసంతతదుఃఖవ }
{ షణ్ణి । భగవన్సవదుర్దినేపథస్త్పలితంమామవ }
{ లోకయాచ్యుతః ॥ } ౪౬

నధమణిష్ఠోస్తోత్యారభ్యాకించనభిశ్యంతేనోక్తంప్రపంచయతి ॥ అవి
వేకేతి ॥ అవివేకఘనైఘ్నానైరంధానిప్రకాశరహితాని దిబ్బుఖానియస్య
తదైహోక్తం । బహుధా లాపత్రయరూపేణశారీరమానసాదితదవాంత
రభేదైశ్చసంతతదుఃఖవషణ్ణి అవిచ్ఛేదేనప్రతికూలవగఙం సర్వత్రవి
దధానే । భగవన్ హేయప్రతిభటకల్యాణైకతాన । త్వమేవమాంమోవ
యితుమహాసీతిభావః । ప్రకాశగతివిరోధితయాభవస్యదుర్దినత్వరూప
ణం । పథః కర్మయోగాదినివృత్తిధర్మరూపముక్తిమార్గాత్ । స్థలితం ప్ర
భృష్టమిత్యర్థః । మాంత్యత్వాదమూలంశరణంప్రపద్యఇతివాదినమితిభావః ।

అవలోకయ అనుగృహ్ణాంస్వేత్యధః | అచ్యుత నత్యజేయంకథంచనేత్యాది
వాదినంతామాశ్రితమ్యతోనభవతీత్యభిప్రాయః | “మూఢోయమబ్బమతి
రల్పవిచేష్టితోయంక్షిప్తంమనోస్యవిషయైర్మమయిప్రసంగీ | ఇన్ధంకృపాం
ఘరుమయిప్రణతేభిలేశత్యాంస్తోతు మంబుజభవోపి హిదేవనేశ” ఇతి త్క
త్రబంధూక్తం “సోహంతేదేవదేవేశే” త్యాది కాలియవాక్యంచానుసం
ద్రేయం || ౪౯

{ నమృషాపరమార్థమేవమేశ్వణువిజ్ఞాపనమేకమ }
 { గ్రతః | యదిమేనదయిష్యసేతతోదయసీయ }
 { స్తవనాథదులభః || ౫౦ }

అథసంసారిణామానంత్యేనత్వదధికదయసీయలాభాత్తత్రైవమేత్వరా
యూక్తా కింతవలలోకనేనేత్యత్రత్వయాపి లబ్ధం అభూతపూర్వమిత్యా
ద్యుక్తంముఖాంతరేణశరణ్యస్యాప్యనిష్టప్రసంగంసూచయన్ద్రథయతి ||
నమృషేతి || స్వవాక్యసత్యత్వాభిసంధివ్యోతనాయాత్రవ్యతిరేకతోన్వ
యతశ్చనిదేశః | పరమార్థమేవవిజ్ఞాపనంశృణ్వేత్యత్రనేదంస్వరక్షణ
ప్రోత్సాహనమాత్రేణప్రయుక్తమిత్యవధారణాభిప్రాయః | విజ్ఞాపనం
సర్వజ్ఞేపిస్వామినాసోచితంస్వకార్యాధవాక్యమిత్యధః | శృణ్వేతిచానా
దరపరిహారపరం | ఎకం రత్యరక్షకయోర్ద్వయోరపిలాభాద్ధతయాప్ర
థానభూతం | అథవా ఇదమేకమేవవిజ్ఞాపనంవక్ష్యమాణం, సర్వమే
తత్పరికరబంధఇతిభావః | అగ్రతః సహిత్యందూరస్థస్రక్ పురుషాంత
రముఖేనవిజ్ఞాప్యసగ్రితిభావః | మే కమయోగాదనుకృతలేశరహితస్యా
వరాధసహస్రభాజనతయాసర్వాధికదుఃఖభాగినః | అత్ర అధిగర్థద
యేశాంకర్తృణీతిషష్ఠీ | తవ దయావిషయాన్వేషిణిఇతిభావః | తవదయసీయ
ఇత్యన్వయః | దులభఇత్యనేనాన్వయేతు సంబంధసామాన్యే షష్ఠీనేత
వ్యామనుచశరణ్యాంతరందుర్లభమిత్యభిప్రాయేణనాదేతినంబుద్ధిః | ఉ
క్తంహిపూర్వం చిరాయమేకూలమివాసెల్లభితి | పరాభవోనాథనతేను
రూపఇతిప్రాగు కంచాత్రప్రతిసంధేయం || ౫౦

{ తదహంత్వద్భ తేననాథవాత్సన్య తేత్వందయనీయవా }
 { స్మచ. విధినిమితత మేతమన్వయంభగవన్సాలయమా }
 { స్మజీహవః॥ ౫౦ }

అస్త్యైవంతుర్లభస్తతఃకింకర్తవ్యమిత్యత్రమమైవలాభేపి త్వయాత్వ
 రితవ్యం, కింపునస్తవాపిలాభేసతి, తస్మాదావయోరిష్టభంగానిష్టప్రసంగ
 పరిహారార్థంత్యన్ములత్వత్ప్రసత్తిసిద్ధంరక్ష్యరక్షకత్వరూపంసంబంధంని
 వారకరహితనిరంకుశస్వాతంత్ర్యాన్నిష్ఠలీకర్తుంనాహా సీత్యభిప్రా
 యేణాహ॥తదహమితి॥ తతో ఉక్తస్యాగ్ధస్యసత్యత్వాదిత్యభావః, అహం
 ముముక్షుస్సన్నాకించన్యధనః, త్వద్భ తేననాథవాన్ సర్వశక్తైఃపరమకా
 రుణికాత్వత్తో న్యేనశరణ్యవాన్నభవామీత్యర్థః, మద్భ తేత్వమిత్యాది, అపరి
 చెచ్ఛేద్యావరాధఫలనూతానంతమఃఖాకరాస్త్యో న్యేనత్వందయావిష
 యవాన్నభవసి, మత్పరిత్యాగేమాదృశాస్సర్వేపితవపరిత్యాజ్యాస్సన్యః
 పవంసతివిషయాలాభాదయాగుణస్తైహీయేతేతిభావః, సర్వస్మాత్సంసా
 రివగాత్వకార్యసిద్ధ్యర్థంస్వదోషాధిక్యమారోప్యవామగృతభిత్వక్తం,
 విధినిమితతం అనతిక్రమణీయయాదిప్ర్యే నిమితతం అజ్ఞాతసుకృతవిశేష
 రూపవ్యాజావలంబిన్యాత్వత్క్రవయైవావసరేక్లప్తమితియావతో, ఎతమ
 న్వయం దయావత్వదయనీయత్వరూపంసంబంధం, ఎతదన్వయమితికేచి
 త్పతంతి, తత్రాపిసపవార్థః, ఏతయోరావయోస్సంబంధమితివా, భ
 గవన్నిత్యనేనమోక్షప్రదత్వముక్తప్రాప్యత్వానుగుణముభయలింగత్వ
 ముద్భాట్యతే, పాలయ సఫలీకరుష్వేతిభావః, మాస్త్యజీహవః యద్యప్య
 హమపర్యనుయోజ్యదుష్కమవశోదిమంసంబంధంహేతుమిచ్ఛామి త
 థాపిత్యయానతథాప్రవతానీయోహమితిభావః॥ ౫౦

{ వపురాదిషుయోపికోపివాగుణతోసానియథాతథా }
 { విధః, తదయంతవపాదవత్తయోరహమద్యైవమ }
 { యాసమర్పితః॥ ౫౧ }

అస్త్యైవంత్యదుక్తంసర్వంసత్యముచితంచతథాపి“జ్ఞానానందమయ
 స్త్యైత్వా శేషిహి పరమాత్మన”భిత్వాద్యుక్తస్వరూపజ్ఞానమంతరేణస్వ

రూపానురూపపురుషార్థాపేక్షాపూర్వకతదుపాయఃకథంతేనిష్పన్నఃత్వ
యిచసహజసంబంధపరిత్యాగినిమూపి రత్వరత్నకన్వసంబంధపరిత్యా
గేకొదోషః త్వంమేహంఘృతచావయోరనాద్విచావృతదానిమపినశాం
తద్యత్ప్రస్వామిన్నిత్యాదిభిఃపాగపిసంక్షిప్తం తద్వావితదనుజ్ఞాక్షరం
యద్దికించానుజానాత్యోమి త్యేవతదాహేతిచ్చాందోగ్యానీతానుజ్ఞాక్షర
ప్రదర్శితశేషత్వాభ్యుపగమేనోత్తరమాహ॥ వపురాఽపిష్టః॥ ఆవజ్జగం
ద్రియాదిసంగ్రహార్థః॥ యథోక్తమాత్మసిద్ధౌచేహందియమనః పా
ణాదిభ్యోన్యోనన్యసాధనః । నిత్యోవ్యాపీప్రతియేత్రమాన్వేషస్పృశ్యత
స్సృజీతియోపికోపివా అహంవపురాదిమయః కశ్చిత్స్యాం, ప్రమాణ
సిద్ధస్యాహమర్థస్యసారభూతేత్వచ్ఛేషత్వేనుమనన్వంధః సామాన్యతత్వ
స్వానుమనసారగ్రహణముచ్యతే॥ యావాన్దృశ్యవానే, బహుభ్యత్వమ
హర్భ్యత్వశాస్త్రైభ్యోమతిమాన్మరః॥ సర్వతస్సారమాదద్యాత్మమేభ్య
ఇవషట్పద' ఇత్యాదిభిః, అప్రచేహత్వభ్రమాద్యనువృత్తిర్భవతువామా
వా "యోహమస్మిససన్యజ" ఇతిన్యాయమిహాశ్రయమితిభావః॥ తథా
పిజ్ఞాగృత్వకర్తృత్వభోక్తృత్వాదివివేకమంతరేణ కథముపాయానుష్ఠా
నంఫలితంవాస్యాదిత్యత్రాహ గుణతోసానియధాతథాఽభిఇతి॥ అణత్వ
విభుత్వమధ్యమపరిమాణత్వ జడత్వాజడత్వ నిత్యజ్ఞానత్వ కరణాగ్నిజ్ఞాన
త్వాదివివేకాత్రనాతీవాపేక్షితః, అపేక్షితత్వేచ్ఛాస్త్యస్వరూపప్రకార
యోరత్వంతపరిజ్ఞానేనుమశక్తిర్నాస్తి స్వతస్సర్వజ్ఞత్వమేవయోసా
యత్ప్రకారశ్చేతి మన్యసేసతథాహమితి సామాన్యతఃప్రతిబుద్ధోహమితి
భావః॥ తత్ ఏతావతాపిప్రస్తుతశాస్త్రార్థవిరోధాభావాదితియావత్॥ అ
యమహం త్వదనుసంహితయథావస్థితాకారశరణవరణానుగుణార్థిత్వ
సామర్థ్యవానహమిత్యర్థః॥ ఆత్మస్వరూపనిరూపణదశాయామహంశబ్దప్ర
యోగాదహమర్థపాత్యేతిష్టాపితంభవతి॥ తవసాదవచ్ఛయోస్సమర్పితః
యస్యాస్త్యసతమంతరేమీతిన్యాయాత్వచ్ఛేషత్వేనన్యప్రతిత్యర్థః॥ మయా
త్వదంతకరణకలేబరబుద్ధిశ్రద్ధాకారృణ్యాదిశాలినామృత్యుతేహి॥ విచిత్రా
దేహసంపత్తిరీశ్వరాయనివేదితుం॥ పూర్వమేవకృతాబ్రహ్మ హస్తపా

పాదాశ్రయేణ తేతి ఇతః పరంత్వయా సహ వివాదోమే నభవిష్యత్ త్యభి
 ప్రాప్తేనాహ అద్యైవేతి అత్రయదిక్షణిక మేవమమస్వరూపం తథాపి
 తస్మిన్నేవక్షణేనిక్షిప్తభి కేశసాంచి ద్వాభ్యానంత్యతివాదమాత్రం ఏవం
 ముముక్షూణామాత్మాత్మీయంసర్వంభగవచ్ఛేష త్వేనానుసంధేయమితిని
 వృత్తిధర్మకాసారోనిష్కృష్టః ఉక్తంచైతదుపరిచరాభ్యానే అత్తారాజ్యం
 ధనంమిత్రంకళత్రంవాహనానిచ । ఏతద్భగవతేసర్వమితితత్ప్రేక్షితంస
 దేతిభరతశ్చహరాజ్యంచాహంచరామస్యధర్మంవక్తుమహాహాసీ”
 తి శ్రీవిష్ణుతత్వేచ“స్వత్వమాత్మనిసంజాతంస్వామిత్వంబ్రహ్మణిస్థితం ।
 ఉభయోరేవసంబంధోనవరోభిమతోమమః స్వోజ్ఞేవనేచ్ఛాయదితేస్వస
 త్తాయాంస్పృహాయదిఅత్తదాస్యంహరేస్సాన్వయంస్వభావంచసదాత్మ
 రే”తి । సర్వసంశయనిమోక్షానారదశ్చ పుండరీకసంవాదే ప్రాహ
 “దాసోహంవాసుదేవస్యదేవదేవస్యశాస్త్రిణః । శంఖచక్రగదాపాణేస్తై
 లోక్యవైకచతుషః”ఇతి శుశ్రవరసంహితాయాంమహాదేవశ్చహ”దా
 సభూతాస్సృతస్సర్వేహ్యత్తానఃపరమాత్మనః । అతోహమపితేదాసఇ
 తిమత్వానమామ్యహ”మితి॥

౫౨

{ మమనాథయదస్తియోత్ప్రహంసకలంతద్ధితవైవ }
 { మాధవ! నియతస్వమితిప్రబుద్ధధీరథవాకిన్నుసమ }
 { ర్పయామితే॥ }

ననుమయాసమర్పిత ఇత్యత్రస్వశేషత్వానుసంధానపూర్వకం స్వాభీ
 నకర్తృత్వబుధ్యాసమర్పయసితేత్ “యోన్యథాసంతమాత్మానమన్యథా
 ప్రతిపద్యతే । కింతెననకృతంపాపంచారేణాత్వాపహరిణే”త్యుక్తఅత్వాప
 హారాదిదోషఃపరిహృతోనస్యాదిత్యత్రస్వోక్తాభిప్రేతంవివృణోతి॥ మమ
 నాథేతి॥ అత్రజీవపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయఃప్రమాణగణఃపదద్వయే
 ప్రతిసంధేయః॥యదస్తితిస్వానుబంధితయాప్రమాణసిద్ధగుణవిగ్రహాదిస
 ర్వసంగ్రహః॥మమేతివృతిరేకాత్వాదేహాత్మభిమాదిఃపరిహృతః॥ త్యగ్గు
 రబ్రహ్మణిత్యతీయాక్షరవివక్షితం వివిక్తాత్మస్వకూపమాహ యోత్ప్రహ
 మితి॥ సకలంతత్ ఆత్మాత్మీయంతత్సర్వంహిశజైనప్రమాణప్రసిద్ధిద్యోక

త్యతే! తవ సర్వకారణతయా సర్వరక్షకతయా చ ప్రథమాక్షరప్రకృత్యుక్తస్య! ఏవకారేణమధ్యనూక్షరసిద్ధవనన్యూహాత్వంప్రకాశ్యతే! మార్ధవశ్రియఃపతే! ఏతేననిరుపాధికసర్వశేషిత్వంసూచ్యతే! చతుర్థీవివక్షితమాహ నియతస్వమితి! నిత్యశేషభూతమిత్యర్థః! ఇతిప్రబుద్ధధీః ఏవంత్వత్ప్రసాదసంఘక్షితైశ్శాస్త్రైర్వికసితబుద్ధిరితిభావః! శంకితదోషవ్యవచ్ఛేదాభిప్రామేణాహ అథవేతికిన్ను సమర్పయామి తే సర్వస్వామి సస్సర్వేశ్వరస్యతవపూర్వమశేషభూతంమయేదానీంస్వాతంత్ర్యస్వామిత్యాభిమానపూర్వకంశేషీకతావ్యంసంకించినస్తి! అతఃపూర్వశ్లోకకృతంసమర్పణంత్యచ్ఛేషత్వప్రతిపత్తిమాత్రరూపం నతుమదీయస్య త్వచ్ఛేషత్వాపాదనరూపమితిభావః! అత్రపూర్వకృతస్వరూపసమర్పణానుశయేనతదేవప్రతిక్షిప్యత ఇతిపక్షస్త్యప్రతిబుద్ధానామాప్తసమర్పణమభిప్రాయోక్తిః! తేఅస్యతుయామునాచార్యస్యప్రాగేవప్రతిబుద్ధత్వాదన్యదుక్తేవగమనికా! నఖిల్యద్యైవమయా సమర్పితఇత్కుక్తైః సంతరమస్యతత్వప్రతిబోధః! ఏవంభరసమర్పణరూపప్రపత్తివరః పూర్వశ్లోకః! అయంతుతత్త్వవిదాంతస్యైవాకతావ్యత్వస్థాపనార్థఇతిపక్షోపనియతస్వమితిప్రబుద్ధధీః! అవబోధితవానిమాంయథేత్యాదిభిర్నసంగచ్ఛతే! భరన్యాసవిధాయకశాస్త్రైశ్చవిరుద్ధేత! సంబంధజ్ఞానమాత్రమేవప్రపత్తిరితివాదస్పృతపనిరస్తోలోకవిరుద్ధత్వం! అప్రపన్నేపిసంబంధబుద్ధిదాహేహివ్యత్యతే! అమత్రైగత్యభావేనప్రపన్నేపినదాస్యధీః! అన్యథా“తాంత్యాందాసఇతిప్రపన్నఇతిచే”త్యాదిభిఃపివిరుద్ధేత! అనోముముక్షూణాంభరసమర్పణరూపప్రపత్తాసంబంధజ్ఞానచుధికారకౌటొస్థిత్యానుష్ఠానకాలేపిఫలసంగకర్తృత్వాదిత్యాగవత్త్రిష్టతీతిమంతవ్యం! మహతామపిఽహంచదతివాదాః పృథగ్విధాః! శత్రుదర్శనప్రశంసాదితత్పరత్వాదబాధితాః॥

౫౩

{ అవబోధితవానిమాంయథామయినిత్యాంభవదీయ }
 { తాంస్వయం! కృపయేవమనన్యభోగ్యతాంభగవ }
 { స్ఫుటీమపిప్రయచ్ఛమే॥ } ౫౪

యద్యేవంమచ్ఛేషత్వప్రతిబోధస్తైసంజాతః తేనలబ్ధాధికారఉపా

యనిష్పత్యాముక్తోభవిష్యసి అశ్యపునరాదేహపాతాత్కమపెక్షితమిత్య
 త్రత్వత్వాప్రిప్తిత్వరాజననంత్వదేకభోగ్యత్వానుగుణభక్తిం దేహీత్యాహ॥
 అవబోధితవానితి॥ త్వమేవహ్యనభిజ్ఞం మాంజ్ఞానంకృతవానితికృతజ్ఞతా
 ప్రకాశనమిదం॥ బ్రహ్మం దృఢప్రమాణప్రమితామదృష్టపూర్వతయాద్భు
 తత్వేనస్వాదుతయానుభూయమానాం నిరపేక్ష కర్తృత్వాదిదూరోర్ఘి
 తాంచేతిభావః । మయినిత్యాంభవదీయతాం త్వచ్ఛరీరభూతేమయికా
 లపరిచ్ఛేదరహితాం త్వచ్ఛేషతామిత్యర్థః । స్వయం కృపాఽశిష్టత్వమే
 వేతియావత్ । కృపయైవమితిపాఠస్సమీచీనః, యథాశబ్దప్రతినిదేశశస్యా
 పెక్షితత్వాత్ । అనన్యభాగ్యతాం భగవద్వ్యతిరిక్తంభాగ్యంయస్యసోన్య
 భోగ్యః తద్వ్యతిరిక్తోనన్యభోగ్యః తాదృశతాం । పరమభక్తిగోచరత్వం
 తస్మిదాతృత్వంచతవయ్యుక్తమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి భగవన్నితి ।
 భక్తిమపిత్వయిప్రకృష్టాంప్రీతిం చ । తదిదముచ్యతే “పరమాత్మనియోరక్తోవి
 రక్తోపరమాత్మసీ”తి । కృపయైతదితిపాఠే త్వేతదితివాక్యభేదః । ఏతదనన్య
 భోగ్యతామితిసమస్తంవాభక్తివిశేషణం । స్వవ్యతిరిక్తభోగ్యతారహి
 తామిత్యర్థః । భక్తిమపిప్రయచ్ఛమే అత్ర “యాప్రీతిరవివేకానా”మి
 త్యాదిశ్లోకద్వయంభాష్యం । ననుపరమైకాంతినాంభగవతియాచ్ఛానిషిధ్య
 తే “నిరాశీకమౌసంయుక్తం సాత్వతంవాప్యకల్పయ”మితిచోక్తం । స
 త్యం, అహితంనయాచ్యోభగవానితిహితత్ర తాత్పర్యం । తదభిప్రాయేణ
 హ్యుచ్యతే “అన్నింపానంధనంవస్త్రమూయురారోగ్యమాస్పదం । ఆపద్య
 పినయాచేతస్రాజకఃపురుషోద్రుమం । నాప్రపన్నేదదామ్యేతద్యాచితోపి
 దినేదినే । అయాచితోపిచస్త్వంప్రసన్నే విదధామ్యహ”మితి । ఇథా
 “యాచితోపిసదాభక్తైర్గౌహితంకారయేద్ధరిః । బాలమగ్నాపతంతంతు
 నూతాకిన్ననివారయే”దితిచ । సంహితాంతరేచ “తత్ప్రదభక్తిజ్ఞానా
 భ్యాంఫలమన్యత్రదాచన । నయాచేత్ప్రీతితోవిష్ణుంయాచనాన్నశ్యతి
 ధుమ్”మి । అత్రభక్తిజ్ఞానవచనంవత్సమాణభాగవత కటాక్షాదేరప్య
 వలక్షణం । అవశ్యోపేక్షిత విషయేతు భగవంతమేనయాచేతేశ్యపిని
 యమ్యతే॥

{ తవదాస్యసుఖైకసంగినాంభవనేవ్యస్తస్వికీటజన్మ }
 { మే । ఇతరావసాధేషుమాత్మభూదపిమేజన్మచతు }
 { ముఖ్యాన్యనా ॥ ౫౫ }

నకేవలంతస్థస్థిక్తిరేవమేప్రాధాన్యీయా తద్విస్మయతత్ఫలత్వేనచ
 త్వదీయేషుభక్తిస్తత్సన్నికర్షశ్చమేస్యాదిత్యభిప్రాయేణాహ॥ తవదాస్యే
 తి॥ ఉక్తంహిసత్సంగతిఫలంచ్యవసనహుషసంవాదే “సంఘామారగ్భనం
 స్సగ్భుఃకీర్తనంప్రరణంనతిః । పావనానికిలైతానిసాధూనామిశుశ్రుమః ।
 సేవ్యాశ్చియోద్ధిభిస్సంతఃపుణ్యతీర్థఫలోపమాః । శుభోపాసనయో
 గోపనతేహంసప్యలోభవేత్ । సాధూనాందర్శనంపుణ్యంతీర్థభూతానిసా
 ధవః । కాలేనఫలవంతీర్థంసద్యస్సాధుసమాగమ” ఇతి । ఏవం “సద్భిరే
 వసహాసీతసద్భిఃకుర్వీతసంగమం । సద్భిర్వివాదంమైత్రీంచనాసద్భిఃకించి
 దాచరేత్ । అహస్యహానిధర్మస్యయోనిస్సాధుసమాగమః । మోహజాలస్య
 యోనిర్నిమూఢైరేవసమాగమః । వాసోయథారాగవశంప్రయాలిసథాస
 తేహంవశమభ్యుపైతి । త్సత్సన్నికర్షైవరివర్తితవ్యంవిద్యానికాశ్చాస్మిన్మేవ
 నీయాః । సువర్ణతాంగచ్ఛుతసన్నికర్షాన్వీలఃఖగోమేరుమివాశ్రయవై”
 ఇత్యాదివచనానిద్రష్టవాని । తవదాస్యసుఖైకసంగినాం త్వతైకాంకర్య
 వీరితమాత్రాసక్తానామిత్యర్థః । ఏతేన “ఏకాంతశీలస్యనృథవ్రతస్య
 పంచేంద్రియప్రీతినివర్తకస్య । అధ్యాత్మవిద్యాగతమానసస్యమోక్షో
 ధుర్వోనిత్యమహింసకస్యే” త్యాదిప్రసిద్ధంవైమయికసుఖవైముఖ్యంవ్య
 జ్యతే । ఈదృశోనాంస్వేనాన్వైశ్చబహుమంతవ్యత్వంభగవతోక్తం
 “మద్భక్తజనవాత్సల్యంపూజాయాంచానుమోదనం । స్వయమభ్యర్చనం
 వైవమమాభేదంభవద్జనం । మతఃకథాశ్రవణేభక్తిస్సర్వనేత్రాంగవి
 క్రియా । మమానుష్టరణంత్వయచ్చమాంసోపజీవతి । భక్తిరష్టవిధా
 హ్యేషాయస్తేజ్జ్లేచ్ఛపివర్తతే । సఃప్రేందోమునిశ్శ్రీమాన్సయతస్స
 చపండితః । తస్మైదేయంతతోగ్రాహ్యంసచపూజ్యోయథాహ్యహ” మి
 తి । మోక్షధర్మైశ్చబ్రహ్మాదివిరపియత్ప్రియుజ్యతే “తత్సర్వందేవదేవస్య
 చరణాపుపతిష్ఠత” ఇత్యుక్తాన్వంతఃమువ్యతే “యాఃకీర్యాస్సంప్రయు

కైస్సురైకాంతగతబుద్ధిభిః । తాస్సుర్వాశ్శీరసాదేవః ప్రతిగృహ్లాతివైస్సు
 యం । అపహాహ్యేకాంతినస్సుర్వాస్మీణాతిభగవాన్ హరిః । విధిప్రయు
 క్తాంపూజాంచగృహ్లాతిశీరసాస్వయ"మితి । ఈవృశభాగవతాభిమానగో
 చరత్వా యస్థానాంతరగమనానర్హానన్యగతిత్వవివక్షయా కీటజన్మాపీత్యు
 క్తం । "శుచీనాంశీగ్రమతాంగేహయోగభ్రష్టోభిజాయత" ఇత్యుక్తము
 తక్పప్రజన్మతిస్తథా "పశుర్మనుష్యఃపక్షీవాయేచవైష్ణవసంశ్రయాః । తేనై
 వతేస్త్రియాస్యంతి తద్విష్ణోః పరమంపద"మిత్యాదిమాక్త మపకృష్టజన్మా
 పితృదిష్టవినియోగసిద్ధత్వచ్ఛేదవత్పకాస్తావేదినోమమాలం । భాగవతాభి
 మానఃపదుభూతదేశవాసిత్యంతతైకంకర్యంచమమాపేక్షితమితితాత్ప
 ర్యం । అపిశబ్దస్త్రప్రగాఢాభిసంధింద్యోతయతి । యథోక్తం "మమమర్భ
 క్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవేత్" । తస్మాత్పర్యుక్తభక్తాశ్చపూజనీయావి
 శేషత"ఇ" । ఇతిహాససముచ్చయేచ "తస్మాద్విష్ణుప్రసాదాయవైష్ణవాన్పు
 రితోషయేత్" । ప్రసాదసముఖోవిష్ణుస్తేనైవస్యాన్నసంశయ"ఇతి । శాం
 డిల్యస్త్యుతౌచ "సిద్ధిగ్భవతివానేతిసంశయోఽన్యతసేవిసాం । నసంశయో
 త్రతర్భక్తపరిచర్యారతాత్సనాం । కేవలంభగవత్పాదసేవయావిమలం
 మనః । నజాయతేయధానిత్యంతర్భక్తచరణార్చనా"దితి । శ్రీపాషరే
 చ "దుర్లభాభగవద్యోగభావినోభవిమానవాః । తద్గృహాస్తదాలాపా
 త్సులభంశాశ్వతంపద"మితి । ఏవం "ఆరాధనానాంసర్వేషాంవిష్ణోరారా
 ధనంపరం । తస్మాత్పరతరంప్రొక్తంతదీయారాధనంపరం । తస్యయజ్ఞవరా
 హస్యవిష్ణోరమితతేజసః । ప్రణామంయేపికుర్వంతి తేషామపినమోనమ"
 ఇత్యాదివ్రక్ష్యం । ఇతరావసధేషు అభాగవతనివాసేషు । చతుర్ముఖా
 త్సనాపిజన్మమాన్తభూత్ కింపునర్మనుష్యాద్యాస్తేనేతితాత్పర్యం । త్వ
 న్నాభిషక్తైఃచతుర్ముఖాత్సనాపిజన్మసుదభిసంధివిరుద్ధమిత్యభిప్రాయేణపున
 రపివేద్యుక్తం । ఎతేనభాగవతానామభాగవతసంసర్గః పరిహార్యఇత్యు
 క్తంభవతి । తథాచబహ్వృచాఅమనంతి "నేదంవిదనిదంవిదాసముద్దిశేన్న
 సహభుంజీతనవసథమాపిశ్యా"దితి । స్మర్యతేచ "వైవానాశువతాన్సమృ
 ఘ్నోలోకాయతికాస్తాస్తాకా । వికమకాస్థాకాద్విజాకాశూద్రాకాసవాసా

జలమావిశే"దితి। "అసతాందర్శనాత్స్వర్గాత్సంపరాచ్యసహాసనాత్।
 ధర్మాచారాః ప్రణశ్యంతియథానైకతమంభాసే"తిచ। శాంఠిల్యప్రతాచ
 "మూఢైఃపావరతైఃకూరైఃస్సదాగమపరాజ్ఞుభైః। సంబంధంనాదరేచ్ఛ
 క్తిర్నశ్యత్యైతైస్తుసంగమా"దితి। వైష్ణవేవపురాణే "పుంసాంజటాభరణ
 మాండ్యవతాంవృదైవమోమాశీనామఖలశౌచబహిష్కృతానాం। తో
 యప్రదానపితృపిండపినాకృతానాంసంభాషణాదపినరానరకంప్రయాం
 తి"తి। అన్యశ్రవ "వరంపశుతపహజ్వాలాపంజరాంతర్వ్యవస్థిభిః। నశౌ
 రిచింతావిముఖజనసంవాసవైశస"మితి। తథా "అన్యప్రభృతీహేలోకాః
 యూయంయుయంవయంవయం। అథకామపరాయూయంభారాయ
 ణపరావయం। నాస్తిసంగతిరప్సాకంయుష్మాకంచపరస్పరం। వయంతుకిం
 కరావిష్ణోర్యాయమింద్రియకింకరా"ఇతి। పితృభిశ్చైచ్చవముక్తం "మాజని
 ప్రసనోవంశే జాతోవాద్రాగ్విపద్యతాం। ఆజన్తమరణంయస్యవాసుదే
 వోనదైవత"మితి। "అవైద్యఃపాక్రృతఃపోక్తోవైద్యోవైష్ణవఉచ్యతే। అ
 వైద్యేననశేనాపివైద్యఃకించిత్సమాచరే"దితి॥ ౫౫॥

{ సకృత్తద్దాకారవిలోకనాశయా తృణీకృతానుత్త
 మభక్తిముక్తిభిః । మహాత్మభిర్మామవలోకృతాంస
 యక్షణేపితేయద్విరహాహమస్సహః॥ ౫౬॥ }

ఏవమభాగవతసంసర్గః పరిహారేణభాగవతైస్సన్నికషణప్రవభవతు
 తైస్తేకింసాధ్యమిత్యత్రాహ॥ సకృదితి॥ సదాదర్శనస్వాపేక్షితత్వేపిస
 కృద్విలోకనోక్తిప్రస్థపురుషార్థసూయప్రవ్యంజనార్థా తథాచాయో
 ధ్యానాసినాంవాక్యం "అలమద్యహిభుక్తేనపరమాత్మైకరలంచనః। య
 థాపశ్యామనిర్యాంతంరామంరాజ్యేప్రతిష్ఠితం। ఇచ్ఛామోహిమహాబా
 హుంరఘువీరంమహాబలం। గజేనమహాతాయాంతంరామంచత్రావృతా
 నన"మితి। తథా "మేఘశ్యామంమహాబాహుంస్థిరసత్సందృఢవ్రతం। క
 దాద్రత్యైమహేరామంజగత్కీకనాశనం। దృష్టవహినశ్శీకమపనే
 వ్యతిరాఘవః। తమస్సర్వస్యలోకస్యసముద్యన్వివభాసగర"ఇతి। "య
 శ్చరామంనపశ్యేత్తుయంచరామోనవశ్యతి। సందితస్సనసేగ్లోకేస్వాత్మా

‘వ్యసనవిగహాత్’ తివోక్తం । అనుజ్ఞేమభుక్తిః బ్రహ్మాదీనాంభుక్తిః, సా
చముక్తిశ్చయోస్తృణీకృతేఅనాదృతేతైస్తృణీకృతానుజ్ఞేమభుక్తిముక్తి
భిః । అనుజ్ఞేమశబ్దస్యముక్తావస్థయేపినముక్త్యంతరంవ్యవచ్ఛేద్యం ము
క్తితారతమ్యస్యపాగ్రేవనిరస్తత్వాత్ । భగవంతమనుభవతాంతస్య
స్తృణీకారశుష్కమితి ‘కింప్రజయాకరిష్యామోయోషాంనోయమాత్మే’
త్వాది । పురాణేవోక్తం “వత్సుఃప్రజానామైవ్వర్వంపశూనాంవానకా
మయై । అహంకదంబోభూయాసంకుందోవాయమునాతట” ఇతి । నివర్తనవి
వక్షయాచోచ్యతే “తృణంనారీవిరక్తస్యతృణః శూరస్యజీవితం । తృణం
బ్రహ్మవిదోవిశ్వంనిస్పృహస్యనృపస్తృణ” మితి । “మహాత్మానస్తుమాం
పార్థ, సమహాత్మానుదుర్లభ” ఇతిభగవదుక్తంసూచయన్నాచామహాత్మ
భిరితి । ఉజ్జ్వలనత్వేపురుషార్థత్వేచ । భూయస్తాపేక్షయాబహువచనం ।
మాం త్వత్కటాక్షేక్షణాత్పూర్వం రాజసతామసచ్ఛష్టిగోచరతయా
గూఢితమిదానీంతద్దేవేక్షణేనప్రతిబుద్ధమితిభావః । అపలోక్యతాం అవ
లోకనయోగ్యతాం, తిష్ఠతుతద్భవనేషుజన్మ తత్కటాక్షపిషయత్వమా
త్రహపిషేపురుషార్థఇతిచాభిప్రేతం । వ్రఖ్యాతోహిభాగవతావలోకన
ప్రభావః “యస్యానుభవవర్యంతాబుద్ధిస్తత్వేప్రతిష్ఠితా । తద్వృష్టిగోచ
రాస్సర్వేమువ్యంతేసర్వకిబ్బిప్తై” రితి । నయ ఏతావదుపకర్తాత్వమేవశే
షంపురయేతిభావః । యథాత్వయాతద్విజ్ఞేహేదుస్సహః తథామయాతద
వలోకనవిరహాతిదుస్సహ ఇత్యభిపాప్రయేణాహ త్తణేపితే యద్విర
హాతిదుస్సహఇతి । తదినమామనంతితైత్తిరీయాః “సంధాంచయాగ్
సందభేబ్రహ్మజైవః । రమతేతస్మిన్నతజ్జేన్ద్రేగయానే । నైసంజహాత్స్య
హస్సుపూర్వేష్యితి । స్వయమప్యాహ “నత్యజేయంకథంవన , జ్ఞానీ
త్వాజ్ఞైవమేనుత” మితి । ఆహుశ్చమహామయః “సరాఙ్ముఖానాంగో
విందేషయాసక్తచేతసాం । తేషాంతత్పరమంబ్రహ్మదూరాద్దూరతరేస్థి
తం । తత్తయత్వేనగోవిందేయేన కాన్యస్తచేతసః । పిషయత్యాగినస్తేషాం
విజ్ఞేయంచతదంతక” ఇతి । తథా “నారాయణేతియస్యాస్యేవర్తతేనాను
మంగళం । నారాయణస్తమన్నాస్తేవత్సంగారినవత్సలే” రితి । “వసంతివైష్ణ

జలమావిశే"దితి। "అసతాందర్శనాత్స్వర్గాత్సంపరాచ్యసహాసనాత్।
 ధర్మాచారాఃప్రణశ్యంతియథానైకతమంభాసే"తిచ। శాంఠిల్యస్తృతౌచ
 "మూఢైఃపావరతైఃకూరైఃస్సదాగమపరాజ్ఞుభైః। సంబంధంనాదరేచ్ఛ
 క్తిర్నశ్యత్యైతైస్తుసంగమా"దితి। వైష్ణవేవపురాణే "పుంసాంజటాభరణ
 మాండ్యవతాంవృదైవమోఘాశీనామఖలశౌచబహిష్కృతానాం। తో
 యప్రదానపితృపిండపినాకృతానాంసంభాషణాదపినరానరకంప్రయాం
 తి"తి। అన్యశ్రవ "వరంహుతపహజ్వాలాపంజరాంతర్వ్యవస్థిభిః। నశౌ
 రిచింతావిముఖజనసంవాసవైశస"మితి। తథా "అన్యప్రభృతిహేలోకాః
 యూయంయుయంవయంవయం। అథకామపరాయూయంభారాయ
 ణపరావయం। నాస్తిసంగతిరప్సాకంయుష్మాకంచపరస్పరం। వయంతుకిం
 కరావిష్ణోర్యాయమింద్రియకింకరా"ఇతి। పితృభిశ్చైచ్చవముక్తం "మాజని
 స్త్వసనోవంశే జాతోవాద్రాగ్విపద్యతాం। ఆజన్తమరణంయస్యవాసుదే
 వోనదైవత"మితి। "అవైద్యఃపాక్రృతఃపోక్తోవైద్యోవైష్ణవఉచ్యతే। అ
 వైద్యేననశేనాపివైద్యఃకించిత్సమాచరే"దితి॥ ౫౫॥

{ సకృత్తద్దాకారవిలోకనాశయా తృణీకృతానుత్త
 మభుక్తిముక్తిభిః। మహాత్మభిర్మామవలోక్యతాంస
 యక్షణేపితేయద్విరహాహమస్సహః॥ ౫౬॥ }

ఏవమభాగవతసంసర్గః పరిహారేణభాగవతైస్సన్నికషఃప్రవభవతు
 తైస్తేకింసాధ్యమిత్యత్రాహ॥ సకృదితి॥ సదాదర్శనస్వాపేక్షితత్వేపిస
 కృద్విలోకనోక్తిప్రస్థపురుషార్థసూయప్రవ్యంజనార్థా। తథాచాయో
 ధ్యానాసినాంవాక్యం "అలమద్యహిభుక్తేనపరమాత్మైకరలంచనః। య
 థాపశ్యామనిర్యాంతంరామంరాజ్యేప్రతిష్ఠితం। ఇచ్ఛామోహిమహాబా
 హుంరఘువీరంమహాబలం। గజేనమహతాయాంతంరామంఛత్రావృతా
 నన"మితి। తథా "మేఘశ్యామంమహాబాహుంస్థిర'సత్సందృఢవ్రతం। క
 దాద్రత్యౌమహేరామంజగత్కీకనాశనం। దృష్టవహినశ్శీకమపనే
 వ్యతిరాఘవః। తమస్సర్వస్యలోకస్యసముద్యన్వివభాసగర"ఇతి। "య
 శ్చరామంనపశ్యేత్తుయంచరామోనవశ్యతి। సందితస్సనసేఘోకేస్వాత్మా

త్వయాహీనా నచాహమపి రామస । ముషూర్తమపి జీవానో జలాన్త
 త్స్యోవివోద్భృతౌ । నహిమేజీవితేనాద్ధౌనైవారైః కర్మచభూషణైః । వ
 సం త్యా రాక్షసిమధ్యేవినారామంమహారథం” మిత్యాదిమూక్తః ప్రకారో
 నుసంధేయః । ఏవమసహ్యత్వాదేవ తేషామత్యంత వృత్తిః కార్యేత్యభి
 ప్రాయేణాహ యాతుశతధావి నాశమితి । నిరవయవస్యనిత్యస్యాన్త సశ్శ
 తధావి నాశ ప్రాప్త్యయోగాతైః కర్మ విరుద్ధావస్థానివ ర్తనమేవాత్ర
 వివక్షితం । ననుసర్వేవ్యసంభావితార్థత్వాదహృదయమేతద్వాక్యమిత్య
 త్రాహ తత్సత్యమితి । నహిత్యదస్యశుశ్రుప్రబల విరోధినివ ర్తనక్షమ ఇతి
 సూచయతి మధుమధనేతి । పూర్వంశృణుపిజ్ఞాపనమేకమత్యుక్తంతద్వది
 దమపిదయనీయత్వానుబంధివిజ్ఞాపనమిత్యాహ పిజ్ఞాపనమిదమితి । తదిదం
 పిజ్ఞాపనంసత్యమితిసమానాధికరణంచ । విజ్ఞాపితమితికేచిత్ప్రతంతిముము
 త్సుణా భగవతైః కర్మానువయ్యుక్త పరిగ్రహస్త్వాజ్యక్తిత్యుక్తంభవతి॥

{ మరంతస్యానాదే రపరిహరణీయస్య మహతో నిహీ }
 { నాచారోహంనృపశురశుభస్యాస్పదమపి । దయాసిం }
 { ధోబంధోనిరవధికవాత్సల్యజలధే తవస్తారం స్మారం }
 { శుణగణమతీచ్ఛామిగతభీః॥ } ౫౮॥

ఏతత్సర్వమత్యంతానర్హస్త్యంకిమవలంబ్యప్రార్థయస ఇతిపునః భగ
 వతాపూర్వోత్తార్థస్థిరీకరణాయపృష్టఅహ ॥మరంతస్యేతి॥ ప్రాయశ్చిత్తా
 నవసరాతిఘోరవిపాకస్యేత్యర్థః । అనాదేః పూర్వకోటిరహితప్రవా
 హస్య । అపరిహరణీయస్య సర్వశక్తైస్తవైవ సంకల్పమంతరేణదుష్పరి
 హరస్య । మహతః మహాపాతకాతిపాతకాదిదూషస్యాసంఖ్యాతస్యవా ।
 అనాచారదోషాదవ్యహముపహత ఇత్యాహ నిహీనాచార ఇతి । అత్యంతని
 కృష్టాచార ఇత్యర్థః । అత్ర “సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హస్సర్వక
 ర్మసు । యదస్యతుగుతేకర్మనతస్యఫలభాగ్భవేత్ । ఆచారిహీనంసపునం
 తివేదా” ఇత్యాదిద్రష్టవ్యం । అహం మనస్యేకశుద్ధశి ఇతిభావః । నృపశుః
 నరజాతీయతయా దతుష్టాద్వాచ్యుత్తేషశుః, సమ్యక్ జ్ఞానయోగ్యజన్త
 లాభేపి “జ్ఞానేనహీనఃపశుభిస్సమాన” ఇత్యుక్తః । అశుభస్యాస్పదం త్వ

దపచార త్వదీయావచారాదీనాం సర్వేషా మేకాశ్రయః । అహమశుభ
స్యాస్పదం త్వంతు“ గుణానామాకరోష హా”తిప్రసిద్ధ ఇతిహృదయం । అ
పి కజ్జేనవిరోధద్యోతనం । వివంవిధస్సదోషపరిహారోపయిక గుణవిశేషవస్త
యాసంబోధయతి దయాసంధోఇతి । బంధో మాతాపితేత్యాది నానిరుపా
ధిక సర్వవిధబంధుత్వేనప్రసిద్ధ । నిరవధికవాత్సల్యజలధి రిపూణామపి వ
త్సల ఇతిహవ్యుక్తం । అత్ర దయావాత్సల్యసంభుత్వరూపణేనాతీతుంగానా
మపిస్వాపరాధానాంతత్రానమజ్జనంనూన్యతే । తవ స్వాభావికాసంఖ్యా
తగుణవత్తయాశాస్త్రప్రసిద్ధస్య । గుణగణం జ్ఞానశక్తికారుణ్యాదికం ।
స్వారంస్వారం స్మృత్వాత్మత్వా నిర్బాధతయా విస్తృతమశక్యతయా
చనిరంతరమనుసంధాయేతి భావః । తేనైవగతిభీః విరోధిభూయస్త్యుర
త్సంజన్యభయరహితః । ఇతీచ్ఛామి విలాసవిక్రాంతేత్యాదిభి రవబోధిత
వాని మాంయథేత్యాదిభి శ్చిక్తప్రకారేణ నిరంతరేచ్ఛావాన్మవామీ
త్యధః ॥

౫౮॥

అనిచ్ఛన్నప్యేవం యదిపున రితీచ్ఛన్నివరజ స్తమశ్చ
న్నశ్చక్తుస్తుతివచనభంగీమరచయం । తథాపీష్ఠింరూ
పవచనమలంబ్యాపిక్యపయా త్వమేవైవం భూతం
ధరణిధరమేశిక్షయమనః ॥ ౫౯

యద్యేవమిచ్ఛసి తదా తే సర్వమిష్టం సంపత్స్యతే, శాస్త్రజన్య పరోక్ష
జ్ఞానమాత్రేణాదుష్టతయావగతేపి ప్రత్యక్షవాసనావశాదన్యత్రయవ్యను
వృత్తావసతలౌపహృదయప్రార్థనామాత్రేణయదిముక్తిందాస్యామి త
దాతవానిష్టమేవమయాక్యతంస్యాదిత్యతాహ ॥ అనిచ్ఛన్నితి । ఇతరభ్య
సప్రభిక్తోక్తై శ్శిక్షణీయత్వేతన్ముఖానరక్షణీయత్వేచహేతువిశేషాఉచ్యం
తే । యదీత్యత్రయస్యపీతియోజ్యం తథాపీతిప్రతినిశాత్ । పునశ్చబో
న్యాభిప్రాయత్వేపిసంగ్రహ్యత్వరూపవిశేషద్యోతనార్థః । ఇతీచ్ఛన్ని
వేత్యాదినా“సాంకేత్యంపారిహాస్యంవాస్తోభంహేళనమేవవా । వైకుం
ఠనామగ్రహణమశేషాఘవినాశనం । హరిర్నిరతిపాపాని దుష్టచిత్తైఃపి
స్మృతః । అనిచ్ఛయాపిసంస్పృహేదమాత్మేవహిపావకః । అవశేనాపీయ

న్నాన్నికీర్తితే సర్వ పాతకైః । పుమాన్విముచ్యతే సద్యః సింహ త్రస్తైః ॥
 తైరివ । ఏతావతా లవణునిర్హరణాయ పుంసాం సంకీర్తనం భగవతో గుణక
 ర్తనా మ్నామ్ । ఆత్మశ్యపుత్ర మఘవాన్యదజామిళోపినారాయణైతి మి
 యమాణముపైతి ముక్తిం । నా గాయణైతి శబ్దో స్తి వాగ స్తి వశవతిః । తథా
 పి సర కే ఘోరేపతంత్యో విద్యుతం । రోగా బద్ధయదుఃఖేభ్యాముచ్యం
 తెనాశ్రమశయః । అపినారాయణే త్యేతచ్ఛబ్దమాత్రప్రలాపిన ఇత్యా
 దీని ప్రమాణాని మాచ్యంతే । రజ ప్రమశ్చన్నః స్వకర్మోపాత్త ప్రకృతిగు
 ణభూత రజస్తమోభ్యా మావృతజ్ఞానతయా యథాస్థిత స్వపరప్రకాశర
 హి ఇతి భావః । భక్తస్తుతివచనభంగీం కుమానాప్రయుక్తస్తోత్ర రూపకటి
 లవాక్యప్రక్రియామిత్యర్థః । ఇథం రూపం వచనమవలంబ్యాపి ద్వయాథ
 విషయభక్తవాక్యరూపావ్యాజమంగీకృత్యాపీతియావత్ । ఎవం విధవచన
 మాత్రేపి మాయాభయనివృత్తిః పుర్యతే “కమలనయనవాసుడెవ విష్ణుధర
 ణిధరాచ్యుతశంఖచక్రపాణే । భవశరణమితీరయంతియేవై శ్యాభటదూ
 రతరేణానపాపా” నితి । కృపయా స్వసంకల్పితయంతః—చిద్వాక్యజ
 మాత్రాపేక్షిత్యేతి హృదయం । త్వమేవ కాఘనం గరణంగత ఇత్యపరీక్షిత
 వాక్యమవలంబ్య, నత్యజేయం కథం వనదోషాయ ద్యపిత్యస్యాదితి హిత్య
 మైవోక్తమితి భావః । యద్వాత్వం “సుహృదం సర్వభూతానాం, దేదా
 మిబుద్ధియోగంత” మిత్యాదివాదీ । ఏవకారేణాన్యనైరపేక్ష్యమన్యాయ
 క్యశ్చందద్యోగ్యతే । ఎవంభూతం స్వతస్సర్వజ్ఞంత్యామపి విప్రలబ్ధము
 ద్యుతమిత్యభిప్రాయః । ధరణిధరేతి సంబుద్ధిస్సర్వలోకహితైషిణ్యా స
 ర్వంసహజూక్షమయాయుక్తస్త్యమితి సూచయతి । అత్ర వసుంధరోద్ధర
 ణనిదర్శనైసప్తాశ్చ సముద్ధరణాన్తస్వసంపిత్రకాశ్యతే । ఉక్తంహి భగవ
 చ్ఛాస్త్రే “నమస్సుకలకల్యాణదాయినే చక్రపాణినే । విషయార్ణవమగ్నా
 నాం సముద్ధరణహేతవ” ఇతి । మే అదైవశ్శిక్షయితుమశక్యస్యేతి భావః ।
 యథోక్తే । “ఏకశ్శాస్త్రానన్వితయోస్తి, శ్శాస్త్రావిష్ణురశేషస్యే”తి । శి
 క్షయ భక్త్యగహితం సమ్యగిచ్ఛాయుక్తం కురుష్యేత్యర్థః । “శంఖ ప్రాంతే
 నగోవిందస్తంపస్సుకృతాంజలిం । ఉత్తానపాదతీనయం మునివర్జంజగ

త్వతిః । తతఃప్రసన్నవదనస్తత్త్వణాన్నుపనందనః । తుష్టావప్రణతోభూత్వా భూతథాతారమచ్యుత”మితీన్యాయభిహానుసంధేయః ॥ ౫౯ ॥

{ పితృత్వం మాతృత్వం దయితతనయస్తస్త్వం ప్రీయసుహృత్త్వం
 మేవత్వం మిత్రం గురురసిగతిశ్చాసిజగతాం । త్వదీయస్తస్త్వ
 శ్శృత్యైవ ప్రవపరిజనస్తస్త్వగ్గతిరహం ప్రపన్నశ్చైవ సంసృత్యహ
 మపితవైవాన్సిహిభరః ॥ ౬౦ ॥

ఏవం స్వచేతశ్శిక్షణేన్యాయపి సామాన్యతోపశేషతశ్చ బహుళధాన్యై
 తూనాహ ॥ పితేతి ॥ పితృత్వం ఉత్పాదకస్తస్త్వం హితప్రసర్తకశ్చ । మా
 తృత్వం సాహిపుత్రార్థం భూయాంసికర్తాన్యారభమాణాప్రియప్రవ
 ర్తనశీలావతాదృశస్తస్త్వం । సర్వాధికప్రీతివిషయతయా నిరయనిస్తార
 కితయావప్రాప్తావసరేషు రక్షితయావదయితతనయస్తస్త్వం । ప్రీ
 యిశ్చాసాసుహృచ్చేతిప్రియసుహృత్ నిరతిశయానందస్వరూపత్వం ని
 త్యహితైషిత్యం చాత్రవివక్షితం । ఉక్తసర్వప్రకారవిశిష్టస్త్యదన్యో
 నాస్తీతివ్యంజనార్థపవకారస్సర్వప్రయోజ్యః ‘నివాసశ్శరణంసుహృ’ యితి
 సుబాలావశషడిగీతోపనిషదిచాధీతం । త్వం మిత్రం హితకార్యేషు సవయా
 స్సర్వరహస్యయోగ్యశ్చ మిత్రమిత్యుచ్యతే , త్వమపితాదృశః గుహధనం
 జయగోపాలాదిషు తథాత్వవ్యక్తిః । ఉచ్యతేచ “మిత్రమాపయింకర్తుం,
 తేనమైత్రీభవతుతే , అహిచూభాగ్యమహిచూభాగ్యం నందగోపప్రజౌక
 సాం । యత్త్రిత్రం పరమానందం ఘ్రాన్తం బ్రహ్మసనాతన”మితి । గురురసి
 సర్వేషాం యథాధికారం “మత్తనాభవమశ్చక్తిః , మామేకం శరణం ప్ర
 జే”త్యాధిభిస్తత్వహితపురుషార్థోపదేష్టాతతపవసర్వాజ్ఞాననివర్తకశ్చ । త
 థాచనిరుచ్యతే “గుశబ్దస్త్యంధకారస్సాన్యద్రుశబ్దస్తన్నిరోధః । అంధ
 కారనిరోధిత్వా ద్గురురిత్యభిధీయత” ఇతి । గతిశ్చాసి ఉపాయః పాశ్చ
 శ్చాసి । శ్రూయతేహి అమృతస్యైవ సేతు’ రితి యమేవైవ వృణుతేతే
 నలభ్య’ ఇతిచ । జగతామిత్యనేన “పితామామస్యజగతో మాతాధాతాపి
 తామహః , భూతానాంయోవ్యయః పితా , చరాచరగురుంహరిం , మమా
 వృణులలోకానాంగురుర్నారాయణోగురుః , తమమంసర్వసంపన్నమాచా

ర్యంపితరంగురుం । అర్చ్యమర్చితుమిచ్ఛామస్మర్తే సమ్మంతుమర్హ్యః పి
తాసిలోకస్యవరాచరస్య త్వమస్య పూజ్యశ్చ గురుర్గురీయా ” నిత్యాది
మూక్తం దేవదానవాదిసర్వసాధారణ్యంవ్యజ్యతే । ఏతత్సర్వంపూర్వంశర
ణ్యబంధుశబ్దాభ్యాంసంగృహీతస్య ప్రపంచసంఘాతద్వదియతి త్యాది నాస్య
గతాకా హేతునాహ । త్వచ్ఛేషత్వప్రతిభోధవానహ మస్తీతిభావః । త్వ
ద్భుక్యః త్వయైవధారణీయః పోషణీయశ్చ । తవపరిజనః స్వతస్త్యై
వార్హః స్తుతిరూపసేవాయాం త్వయానియుక్తశ్చ । త్వద్గతిః త్వదేక
ప్రయోజనః । అహం ఈదృశీమవస్థాంత్వయైవపాస్రితఇతిభావః । ప్రప
న్నశ్చ త్వత్పాదమూలంశరణం ప్రవద్యఇతి యథా హృదయమహృదయం
వాభావితభరన్యాసః । ఏ తేన “సోహంత్యాంశరణమపారమప్రమేయంసం
ప్రాప్తః పరమపదంయతోనకించత్ , అహమాత్మానదేహియాస్తి విష్ణుశే
షోపరిగ్రహః । తమేవశరణంప్రాప్తస్తత్కైంకర్యచిక్రీయే” త్యాదిష్య
వస్యనిష్ఠాంవిజ్ఞాప్యతే । భగవత్ప్రసన్నస్యచైవంవిశేషఉచ్యతే “ దేవర్షి
భూతాస్తృణాంపితృణాం నకింకరోనాయమృణీచరాజకా । సర్వాత్మ
నాయశ్శరణంశరణ్యం నారాయణంలోకగురుంప్రపన్న” ఇతి । త్వద్గతిర
హంప్రపన్నశ్చేత్యుభాభ్యామనన్యప్రయోజనతయా భగవంతమాత్రితా
నాంసరకాదివృత్తిశ్చసూచ్యతే । శ్రూయతేహిరహస్యామ్నాయే , త
తిగవమీ యమవిషయంగచ్ఛంతి యమోవై తాకాయతయతీతి నభూతి
త్యాహ నఖిలు భాగవతాయమవిషయంగచ్ఛంతికింతర్హి హైవైహం కే
చిదుపక్లేశాభవంతి కాణాభవంతీత్యారభ్యతానుపక్లేశా న్సహేరన్ని । తి
వైష్ణవేచపురాణే “ స్వపురుషమభివీక్ష్య పాశహస్తంపదతి యమఃకిల త
స్యకర్ణమూలేపరిహరమథుసూదనప్రపన్నాన్సర్పిభురహమన్యస్మణాంననై
ష్ణవానా” మితి । వామనచ “ దేవంశౌర్జకధరంవిష్ణుం యప్రపన్నాపరా
యణం । నతేహంయమసాలోక్యం నచ తేనరకాకస ” ఇతి । శ్రీనారసిం
హే “ పుండరీకాక్షదేవేశనరసింహత్రివిక్రమ । త్వమహంశరణంప్రా
ప్తఇతియస్తంసముద్ధరే ” తి । తథాన్యత్ర “ యస్మిన్కస్మిన్కమలేజాతా
యత్రకుత్రనివాసినః । వాసుదేవరతానిత్యంయమలోకంనయాంతిత ” ఇతి ।

వీవంసతిత్వయిభరస్వీకారాద్వైచయివభరన్యసవాక్యప్రయోగరిస్థితే
సతీత్యాశయః | అహమపీత్యనేనపూర్వోక్తసర్వదోషాకరంపి భక్తస్తుతిక
ర్తాపీతిచనూచ్యతే | యద్వా యథాప్రాచీనాఃపూర్ణప్రవర్తిస్తాత్త్వ
యాభరత్వేనస్వీకృతాః తథాహమపీతిభావః | తవ ప్రస్తుతప్రభూతభర
స్వీకారేప్రాప్తస్య సమర్థస్యచానప్యతాదృశంభరం సోఘమహంవా
నోయేవాత్వద్వ్యతిరిక్తః కశ్చిత్సమర్థత్యవధారణాభిప్రాయః | హితజ్ఞేన
“ మనీషిణోహియోకేచిద్యతయో మోక్షకాంక్షిణః | తెహం వై చ్ఛిన్నత్య
ష్టానాంయోగక్షేమవశాయాహరిః | స్థితే మనసే ” త్యాదిప్రమాణప్రసిద్ధి
ర్ద్యోత్యతే | స్వాంగీకారస్యసిద్ధవతాగరంవాచ్యనక్తి | భరః “ రక్షితవ్యా
త్త్వయా రాజవర్గభూతాస్తపోధనా ” ఇతిమహర్షివాక్యప్రకారేణ మ
ద్వాప్రచారనిరపేక్షంరక్షణీయఇతిభావః ||

౬౦ ||

{ జనిత్వాహంవంశే మహతిజగతి ఖ్యాతయశసాం శుచీ
నాంయుక్తానాంగుణపురుషతత్వస్థితివిదాం | నిసర్గా
దేవత్వచ్ఛరణకమలై కాంతమనసామధోధః పాపా
త్వాశరణదనిమజ్జామితమసి || ౬౧ || }

అహమపి తవైవాస్మి హిభరఇత్యుక్తే మహాయోగి కులప్రసూతత్వమ
పిహేతురస్తీత్యభిప్రాయాణాహ || జనిత్యేతి || యద్వాయోగివంశప్ర
సూతేన త్వయాకథమత్యంతాకించనత్వం పురస్కృత్య మయ్యేవభరన్యా
సఃక్రియతఇత్యత్ర ప్రాగుక్తమకించనత్వమేవాసమంజవదభిజన విరుద్ధ
స్వభావతయూపిస్థాపయతి || జనిత్వా “ ఏతద్ధిదుర్లభతరంలోకే జన్మయదీ
దృశ ” మిత్యుక్తదుర్లభతరంజత్వలభ్యాపీతిభావః | అహమిత్యనేనాప్తీన్వం
శేఅహమేకవివచివరీతవృత్తఇతివ్యజ్యతే | వంశేమహతి అమానిత్వాద్వా
త్సగుణ సమ్యగ్వృత్తవిద్యాది భూయిష్టే మహాభాగవతకులే “ భూతలే
శ్లోఘ్యమేతద్ధికులంవిష్ణువరిగ్రహ ” మితిచప్తర్యతే | శుశ్రవశవంశజన్మనః
కృత్రులభ్యత్వంవారాహేప్రాక్తం “ వర్ణాశ్రమాచారపర స్సప్తజన్మాని
యోద్విజః | ఏకాంతసూర్యభక్తస్సాన్యస్సవిప్రస్సప్తజన్మసు | తతస్తత్పు
ణ్యమాహత్త్యాదుగ్రభక్తోభవిష్యతి | తత్తైవసప్తజన్మానిశివభక్తివరా

యణః । మహతాతేనపుణ్యేనవైష్ణవత్వంలభేతసః । విష్ణుభక్తిపరస్తద్వత్సప్తజన్మానిమానవః । ఏకాంతభగవద్భాజీవిప్రోభాగవతాన్వయే । తతస్సులభతేజస్తదేవైరత్యంతదుర్లభః” మితి । జగతిభ్యాతయశసాం “యద్వంశేభీశ్యవేదానీ”త్యాద్యుక్తప్రకారేణానుకూలప్రతికూలరూపసర్వజనప్రసిద్ధకీర్తినాం । శుచీనాం “యోథైశుచిస్సుహిశుచిర్నవృద్ధ్వారిశుచిశ్శుచిః । యేత్రజ్ఞస్యేశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిః పరమామతే”త్యాదిప్రసిద్ధసర్వప్రకారశుద్ధిమతాం । ఏతేనప్రయోజనాంతరసంగరూపాశుద్ధిరాహిత్యంచాభిప్రేతం । యుక్తానాం ఆత్మావలోకనక్షమాణాం । యద్వాత్వయాసహాత్వయోగమాశంసమానానాం త్వగనుభవవిశ్లేషరహితానామితివా । గుణపురుషతత్వస్థితివిదాం శ్రీగుణాత్మకప్రకృతేః పురుషస్యచతత్వస్థితింయాథాత్మ్యప్రతిష్ఠాం విజానతాం । యద్వాప్రకృతిపురుషతత్త్వయోస్సర్వరూపస్వభావాదివ్యవస్థితివేదినామిత్యర్థః । నిసర్గాదిత్యాదిజన్మప్రభృతిత్వచ్ఛరణారవిందనియతభక్తీనామిత్యర్థః । ఈదృశవ్యతిరిక్తోహినిదితఃపితృభిర్వాజనిష్టైత్యాదినా । అత్రయుక్తానామిత్యాదిపదప్రయంస్వపూర్వేషు యథార్హంకర్తృయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాన్వయంవాచివక్ష్యతి । పాపేష్య్వాబుద్ధిగ్రస్యసపాపాత్మాయద్వాపాపమేవస్వరూపంస్వభావోయస్యసోహంపాపాత్మైతిస్వనిందాప్రకర్షార్థబౌపచారికఃప్రయోగః । స్మర్యతేహి “మానుష్యంప్రావ్యలోకేస్త్రిన్ముకోవాబధిరోపివా । నాపక్రామతీసంసారాశ్శుఖలుబ్రహ్మహోభవే”మితి । వారాహేచ “లభ్యాతుమానుషందేహంపంచభూతసమన్వితం । మామేవనప్రవద్యంతేతతోమఃఖతరంసుకే”మితి । నారసింహేచ “శుభమిదముపలభ్యమానుషత్వం సుకృతశతేనవృథేంద్రియార్థహేతోః । రచయతికురుతేనమోక్షమార్గం సదహాతిచందనమాశుభస్తహేతో”మితి । అధికారానుగూపముపాయంత్వమేనప్రయచ్ఛేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతిశరణదేతి । యద్వామత్స్వభావాదసత్రల్పమపిమహాయోగివంశజనసంతృప్త్యభావాత్త్వమేవప్రస్తుతవిషయమచ్ఛిక్షణవ్యాజతయాస్వీకృత్యోపాయపూర్తింకురుష్యేతిభావః । తమస్యధోధానిమజ్జామీత్యన్వ

యః । తమశ్శబ్దభిన్నాసవ్యక్తికాశవిరుద్ధమజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానంచాభిసం
 ధత్తే । తమోగుణమయీ ప్రకృతిర్వా । తమసస్సముద్రస్థానియత్వమ
 భిప్రీత్యమజ్జనశబ్దః । ఏతేనస్వవగ్రప్రకాశరాహిత్యంచసూచ్యతే । మ
 ద్వంశ్యాత్వద్వదనుభవరసేనిమజ్జంతి అహంతుతమసేనిమజ్జామీతినిర్వేదవి
 శేషశ్చ “మహతాపుణ్యవశ్యేనశ్రీతేయంకాయనౌత్వయా । పాప్రం
 దుఃఖోదధేః పారంత్వగయావన్నభివ్యసభితిసంసారతరణహేతుతయా
 త్వద్వతైనశరీరైవ సంసారేషుజ్జామీతుక్తంభవతి । అధోధగత్వనేన
 సేవనావైశ్వస్వస్వాశక్యోద్ధరణత్వసభిప్రీతం । నిమజ్జామీతివర్తమా
 నవ్యవదేశః పాపవశాత్తాద్యశస్యగమసోద్యాప్యనువృత్తిందోవ్యతయతి । ఏ
 తేనస్వయముపాయాంతరానన్వస్య మేత్వత్వాప్రప్యధం సర్వంసహ
 త్వయిభరన్యాసశ్చక్షుప్రతినిబంధోపిత్వయైవ యథావస్థితః కార్యకర్తఃజ్ఞా
 పితంభవతి ॥ ౬౦॥

{ అమర్యాదః తురుశ్చలమతిరమాయా ప్రసవభూః }
 { కృతఘ్నోదుర్మాసిస్తరపరవశోవంచనపరః । నృశం }
 { సఃపాపిష్ఠఃకథమహమితోదుఃఖజలధేరపారాదుష్టీ }
 { ర్జ్మప్రసవరిచరేయంచరణయోః॥ ౬౧॥ }

యదిసర్వశక్తీః పరమకారుణిక స్వచకించనస్య ప్రవత్తివాక్యముఖ
 రముఖస్య మమశిక్షణైరక్షణేచనప్రవర్తసే తదామనాత్తరవిపరీతగుణగ
 ణభరాకాక్రితోహంకథం సంసారజలధిముత్తీర్యత్వత్వాదపరిచర్యాం
 పాప్రయమితిప్రాగుక్తకార్పణ్యస్థేమేస్వదోషాద్భీతస్యశరణ్యగు
 నైరాశ్వసనీయత్వంద్రధయతుంచపాపాత్కైతిసంగృహీతమేవవిప్రళి
 తే ॥ అమర్యాదభితి॥ “వయసఃకర్తవ్యోర్థస్య శ్రుతస్యాభిజనస్యచ । వేష
 వాగ్వృత్తిసాహస్య మాచరన్విచరేదిహ ” త్యాదిమూక్తాం శ్రుతిప్రతి
 మర్యాదామతికాక్రితోహం । తురుః ఉపాయదారిద్య్రహేయపురుష
 ర్థకార్పణ్యాదియక్తః ॥ తుదోదరిద్రేక్యపశేనృశంసెల్పకృష్టయోరి
 తినిఘంటూతైశ్చ నృశంసత్వస్య పృథగుక్తత్వాచ్ఛేషం యథోచితంగా
 హ్యం ॥ పండితైరర్థకార్పణ్యాప్యణ్యస్త్రీభిరివస్వయం । ఆత్మాసంసర్వా

త్యసంసర్గుశ్యవరోపకరణీకృతః ॥ చలమతిః బహుభ్యోబహుశశ్చసమ్యక్కుచ్చితేష్వపిశాస్త్రేష్వప్రతిష్ఠితబుద్ధిః । అసదధైమత్యు “దృఢపూర్వశుతోమూర్ఖాధర్మాణామవికారదఃపృథ్వానపుచ్చంతసందేహానంధశ్శ్వభ్రమివభవతీ” త్యాదిమాత్తం స్థిరమతిత్వమపిహిదోషః । “వ్యవస్థితఃప్రశాంతాత్మాకుపిబోవ్యభయంకరః । అవ్యవస్థితచిత్తస్యప్రసాదోపభయంకర” ఇత్యాశ్యపిగ్రాహ్యం । అసూయాప్రసవభూః గుణేషుదోషావిషగరణమసూయా తద్వతఃప్రకారం “రాజకాసద్వపమాత్రాణిపరచ్ఛిద్రాణిపశ్యసి । ఆత్మనోమేరుమాత్రాణిపశ్యన్నపిసపశ్యసి” త్యాదిభిరాహుః, తస్యః ప్రథమప్రాదుర్భావస్థానం “అసూయాకాయా నృజవేజనాయనమాంబ్రయాః, అసూయాకాయమాంమాదాః నచమాంయోభ్యసూయతీ” త్యాదిష్వసూయావాన్విద్యాప్రదానాదిషు పరిహరణీయ ఉచ్యతే । కృతఘ్నః త్వదన్యైస్త్యయూచపరమోపకారికైశ్చకృతమనంతముపకారమపహ్నుత్యావకారేష్వపి ప్రవృత్తతిభిభావః । సచాసాసర్వేభ్యః పాపకృశ్భ్యస్సుషుధికస్త్యర్థతే “గోఘ్నైవైవసురాపేదచోరభగ్నప్రతేతథా । నిమ్రుతిర్విహితాసద్భిః కృతఘ్నైవాస్తిమగ్నః । సత్రాతాశ్చకృతాథాశ్చమిత్రాణిసభవంతియే । తాన్మిత్రానపిత్రవ్యాదాఃకృతఘ్నైర్నైవభుంజత” ఇతి । ఏతస్యకల్పవనిర్మలాధిపాన్యశ్చిత్తసంభవేసంసర్గానర్హతాపిస్త్యర్థతే “శరణాగతబాలస్త్రీహింసకాంతసంవసేన్నతు । వీర్ణప్రతానపిసతఃకృతఘ్నసహితానిమా”నితి । దుర్మానీనికృష్టసుప్యాత్మనం ఈశ్వరోహమహంభాగీత్యాదిప్రకారైశ్చాత్యుత్కృష్టమన్యమానః । తేనహ్యుత్కృష్టజనావమానాదౌ శిశుపాలాదివత్ప్రవర్తతే । యథాహశాండిల్యః “మూఖాశ్చపండితంమన్యా అధమాధార్మికాశ్చన । ధర్మయుక్తాన్ప్రబాధంతేసాధూనాంలింగమాస్థితా” ఇతి । ఆహచవిదురః “అతిమానోతివాదశ్చ తథాశ్వాశానరాధిప । క్రోధశ్చాతివివిత్సాచ మిత్రద్రోహశ్చతానపట్ । ఏతపనాయసాస్త్రీష్టాః కృంతంత్యా యూంషిదేహినాం । ఏతానిమానవాఘ్నుంతి నమృత్యుగ్భద్రమస్తుత” ఇతి । స్వరపరవశః ధర్మవిరుద్ధకామోపభోగశ్రద్ధావిహ్వలః । అతఏవహ్య

స్వతంత్రస్వస్వాతంత్ర్యాభిమానోపిజడకృత్యం “ అంగారసదృశానా
 రీఘ్రతకుంభసముఃపుమాన్ । తస్మాన్నానీషు సంసర్గందూరతఃపరివర్జయే
 త్ । రాగాద్యపేతంహృదయంవాగదుష్టాన్మతాదినా । హింసాదిరహితః
 కాయఃకేశవారాధనంత్రయం । పరరచ్రేషుజాత్యంధాఃపరదారేష్వ
 పుంసకాః । పరీవాదేషుయేముకాస్తేతీవదయితామమే” త్యాదికమత్ర
 భాష్యం । వంచనపరః పరద్రవ్యాపహీరాద్యర్థండంభవృత్త్యా స్వదోషాప
 హ్నవేనత్పదితరానివస్వతస్సర్వజ్ఞం త్వమపివిప్రలబ్ధుకామః । యదృశా
 నాం సర్వేషు కృత్యేషు బహిష్కారస్సర్వతే “పాపండినో వికమన్మహా
 వైబిడాలవ్రతికాన్తాన్ । హైతుకాన్భుకవృత్తింశ్చ వాహ్నేత్రేణాపి
 నార్పయేత్ । ధర్మధ్వజస్సదాబుభృశ్శాద్ధికోలోకదాంభికః । బైడాల
 వ్రతికోజ్ఞయోహింస్రస్సర్వాతిసంధకః । ఆధౌదృష్టిరైక్యతీకస్సాన్విధ
 సాధనతత్పరః । శతోమిథ్యాపీఠీతశ్చబకవ్రతచరోద్విజ” ఇతి । నృశంసః
 అసన్నైషువ్యామ్రుదివత్కూగ్రిరకమాన్ ఆన్యశస్యంపరోధమన్విత్వ
 దుక్తవిపరీతస్వభావః । ఏవంప్రకారతయామమపాపాత్మేతిపూర్వోక్త
 ముపసన్నమిత్యభిప్రాయేణాహ పాపివృత్తి । యద్వాప్రదర్శనార్థంకించి
 దుక్తం“అన్యతంవసముత్కర్షేరాజగామిచపైశునం । గురోశ్చాతీకనిర్భం
 ధస్సమానిబ్రహ్మహత్యయా । పితౄనోయశ్చవిప్రాణాంరంధ్రాన్వేషణ
 తత్పరః । దద్యాత్సమాంతికంశోకంసోక్షయంసరకంవ్రజేత్ । దహ్యామా
 నాస్సుతీత్రైణినీచాఃపరయశోగ్నినా । అశక్తాస్తత్పదంగంతుంతతోనిందాం
 ప్రకుర్వతే । యోరాజ్ఞఃప్రతిగృహ్యైవశోచితవ్యేప్రహృద్యతి । సనజా
 నాతిమూఢాత్మానరకానేకవింశతిం । కృష్ణాజినప్రతిగాగ్రహీరేతసశ్చైవ
 విక్రయా । గజఛాయానుభోక్తాచనభూయఃపురుషాభవేత్ । వాదేనబ్రా
 హ్మణంజిత్యాహృష్టోభవతియోద్విజః । శ్తృశానేపాదపస్సస్యాద్ధృక్రకం
 కనిషేవితః । గురుంత్యంకృత్యహంకృత్యవిప్రంనిర్జిత్యవాదతః । అరణ్యేని
 ర్జలేదేశేభవతిబ్రహ్మరాక్షసః । యోమోహోదధవాలస్యాదకృత్వాదేవ
 తార్చనం । భుజ్జ్యేసయాతినరకాన్ సూకరేష్వపిజాయతే । పితరంమా
 తరంవాపితథాదత్తాభయంసుతం । త్యజేచ్ఛతరుణీంభార్యాంతంవింద్యా

ద్భ్రష్టమాతుకం । రాక్షసాఃకలిమాశ్రిత్య జాయతే బ్రహ్మయోనిషు ।
 బ్రాహ్మణా నేవ బాధం తేఽష్టుభక్తాన్విశేషతః । విద్యావోరోగురుద్రోహి
 వెదేశ్వరవిరూపకః । తఎతేబహుపాష్టానస్సద్యోదండ్యాఇతిశ్రుతిః । వ
 రద్రోహస్వభిధ్యానం మనసానిష్ఠచింతనం । వితథాభివేశశ్చ త్రివిధం
 మానసంస్తృతం । పారుష్యమనృతంచైవ ప్రేమన్యంచైవ సర్వతః । అనిబద్ధ
 ప్రలాపశ్చ వాక్త్రయం పాత్య చ్చతుర్విధం । అదత్తానాముపాదానంహింసా
 చైవాఽధానతః । పగదారోప సేవాచ శారీరం త్రివిధంస్తృతమ్ । మిత్యాది
 షూక్తాన్యతిమోరాజ్యనంతాః మేపాపానిసంతీత్యభిప్రాయః । అహం
 ప్రాగుక్తప్రకారేణత్వత్పరివర్యామిచ్ఛన్నివ భావయత్ । అథవా ఉక్తా
 నుక్తదోషసహస్రసంఘర్ష తయా దయా సర్వభూతేషు త్పాంతిరసనూ
 యాశౌచమనానూసోమంగళమకార్యణ్యమస్పృహ త్యాది ప్రతిపాదిత
 విపరీతాకారఇతి భావః । కథం నకథం విదిత్యాపాతతోర్థః । యద్యుశోపిశర
 ణాగతవత్సలం త్వయాశ్రితః తు త్రబంధువృత్తాదినయాన్నవినశ్యతీతి
 గూఢోభిప్రాయః । తథాహి శరణ్యస్త్వయమాహ “అపిచేత్సుమరాచా
 ర” ఇత్యారభ్య “నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ” ౩ । శ్రీవైష్ణవధర్మశాస్త్రేచ “అ
 పిపాపేష్వభిరతామద్భుక్తఃపాండునందన । ముచ్చ్యంతేపాతకైస్సురైః
 పక్షపత్రమివాంభసే” ౪ । శ్రీపుండరీక నారదసంవాదేవ “అశ్వమేధశ
 త్తైరిష్టేవాజపేయశతేనచ । నప్రాపువంతిసుగతిం నారాయణపరా
 జ్ముఖాః । యేన్యశంసాదురాత్మానఃపాపాచారరతాస్తథా । తేపియాంతి
 వరంధామనరానారాయణాశ్రయా” ఇతి । శ్రీనారసింహపురాణేవ “భ
 గవతివహరావనన్యచేతాభృశమలినోపి విరాజతేమనుష్యః । నహిశశక
 లువచ్ఛపిఃకదాచిత్తిమిరపరాభవి తామువైతిచంద్ర” ఇతి । శ్రీసాత్వతే
 చ “దురాచారోపి సర్వాశీకృతమోక్షాస్త్రాపికఃపురా । సమాశ్రయేదాది
 దేవం శ్రద్ధయా శరణంయది । నిదోకవంవిధితంజంతుంప్రభావాత్పరమా
 త్మన” ఇతి । ఎవం “మేరుమందరమాతోపి రాశిఃపాపస్యకర్తృణః । కేశ
 వంచైద్యమాసాద్యదుర్వాధిరివనశ్యతి । సకృత్స్మతోపిగోవిందోన్మా
 ణాంజన్తశ్చైశ్చితం । పాపరాశిందమాత్యాశుతూలరాశిమివానల” ఇత్యా

దివచ నానిభావ్యాని । ఎవమభిప్రాయానభ్యుపగమేశాస్త్రవిరోధః పూ
ర్వాపరవిరోధశ్చస్యాత్ । ఇతః ఊర్జివట్రుబముశత్వేనాతిదుస్సహత
యోపలభ్యమానాదిత్యర్థః । అశ్రదుఃఖశబ్దేనవిషసంపృక్తమధున్యాయా
త్సంసారికంసుఖమపిసంగృహ్యతే । దుఃఖస్యజలధిత్యరూపణమానంత్య
వ్యంజనార్థం । దుస్తరత్వాభిప్రాయేనాపారత్వోక్తిః । ఉత్తీర్ణశబ్దఇహా
పాధికసమస్తాకారాత్యంతికనివృత్తివరః । అనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిచర్యం
తత్సంతవేత్వాదివోచ్యతే । పరిశుద్ధప్రాప్త్యస్యతవచరణయోరీశ్వరోహం
త్వత్కృపామంతరేణ కథంపీరిచరేయమిత్యుక్తంభవతి । అత్ర పరిచర
ణోక్త్యా యేనయేనధాతాగచ్ఛతి తేనతేనసహగచ్ఛతి తద్యథా తరుణవ
త్సవత్సంవత్సోవామాతరం ఛాయావాసత్వనునుగచ్ఛేత్తదాచ్రకారం,
ఏతమానందమయ మాత్మానముపసంక్రమ్య ఇహం ఘోకానామా సన్ని
కామరూప్యసంపరకానతత్రపర్యేతీత్యాది ముక్తవిషయ శ్శ్రుత్యై
స్సర్వేవ్యాపారాసన్నివ్యాభిమతకైంకర్యరూపామూచ్యంతే॥ ౬౨॥

{ రఘువరయదభూత్స్వంతాదృశో వాయుసస్యప్రణత }
 { ఇతిదయాభుర్యచ్చైద్యస్యకృష్ణః । ప్రతిభవమవరా }
 { ధుర్దుగ్ధసాయుజ్యదోభూర్వసకిమపదమాగస్తస్యతే }
 స్తీక్షణకాయాః ॥ ౬౩॥

ఏవంవిధస్యాపి స్వస్యయతికంచిద్వ్యవహిత్రేణ సర్వేషామపరా
ధానాంతుంతవ్యత్వేప్రాజ్ఞ్యయమపిదర్శయతి॥ రఘువరేతి॥ యద్వా
స్వదోషాద్భీతశ్చరణ్యేన స్వగుణానావిమృత్య ప్రత్యాశ్వాసితస్త్వదో
షానామపికాకాదిదోషన్యాయాస్త్యంతవ్యత్వేకిమాశ్చర్యమిత్యాహ । అ
త్ర సంబుద్ధ్యా శరణాగతరక్షణాదిధర్మప్రసర్తనాయ తిదుచిత వంశేవతీ
ర్ణత్వం తాదృశేషశరణ్యేషుచ ముఖ్యస్వంవ్యజ్యతే । ఆహచ విభీషణః
“సర్వలోకశరణ్యామరాఘవాయమహాత్మనః” ఇతి । దృష్టం చైతత్త్వవిష
యవాసిజంతుజాతస్య సమలీలా సహాయాకృతానాం వానరాణాంచ
జాతిగుణవృత్తాదివైషమ్యానాదరేణ యతికంచిదానుమాన్యమాప్రేణం
రక్షణోత్పత్తం “బ్రహ్మస్వయంభూత్పతురాననో వారుద్రస్త్రినేత్రస్త్రిపు

రాంతకోవా | ఇంద్రోమహేంద్రస్సర నాయకోవా త్రాతుంనశక్తాయా
 ధిరామవధ్యం, సదేవ గంధర్వ మమవ్యవన్నగం, పితౄణాం దానవాన్య
 తూణా, చావమానయపామిత్ర ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధప్రభావ స్త్వంసహ్యశ
 త్తఃత్రాయ్యతీతిభావః | తాదృశః దేవీవిషయాసహ్యపచారకర్తుః | వాయస
 స్యేత్యనేన “పుత్రః కిలసశక్తస్యవాయసఃపతతాంవరః | ధరాంతరచరశ్శీ
 గ్రుంపవనస్యగతాసమ” ఇత్యుక్తంనూచ్యతే | నాత్ర జయంతః కాముకత
 యాసమాగత ఇతిశ్రీ గామాయణోక్తం “సచాపుషారమహ్నంసాద్భుతౌర్ధి
 బలిభాజనః | భక్షగద్దేనకాకేనదారితంతుస్తనాంతర” మిత్యాదిమాత్రవ
 చనాత్, అతోవాలివదసావింగ్రజన్మాప్రబలఃకశ్చిద్వాయసః “మత్స్యాతే
 కాకమాత్రేతుబ్రుహ్మేస్త్రుంసముదీరిత” మితిచోక్తం | ప్రణతఇతి శ్రీం
 స్లోకాన్సంపరిక్రమ్య గత్వాభూమానిపాతితందయార్ద్రాబుద్ధ్యాప్రణత
 త్వేనపరిగృహ్యేత్యర్థః | యద్వాసకృత్ప్రణతఇత్యేతావన్నాత్రణెతి | త
 దాతుప్రణతశబ్దః ప్రకృష్టప్రహ్వీభావరూపప్రపత్తివరః “సతం నిపతితం
 భూమా శరణ్యశ్శరణాగత” మితివచనాత్, ఉక్తం చాభియుక్తైః “కాకంతం
 చభీషణం శరణమిత్యుక్తిమరక్షత” ఇతి “వధార్హుషపికాకుః కృప
 యావర్యపాలయ” దిత్యుక్తమాహ దయాళురభూరితి | నను దక్షిణాక్షి
 హింసనేనదండయతఃకథందయాళుత్వం, రాజభిర్భూతదండాస్త్రీతిన్యా
 యాద్దండోపిదయామూలఇతిచేత్తర్హిప్రణతఇతిహేతూక్తిర్నఘటతే | మై
 వం, ప్రాణార్ధినః కాకస్యప్రాణరక్షణేనప్రపత్తిఫలస్య సంపూర్ణత్వా
 త్ | అమోఘస్యబ్రహ్మేస్త్రస్యలత్యోనుబంధియతి | చిన్నిరసనీయత్వ
 క్లప్తేరవశ్యాపెక్షితత్వాత్తదర్థమేకాక్షిహరణేపి నవ్యదక్షిణభాగసంచా
 రితారకావ్యాపారకల్పనేనదృష్టిర్వయ ఫలసిద్ధేః | దుష్ప్రకృతేః కాకస్య
 భూయోపరాధభయానున్యత్యర్థంస్వల్పవయవఖండనస్యాపి శిత్తారూప
 త్వాత్తస్య కాకజాత్యనుబంధిత్వక్లప్తే స్ఫుర్వత్ర సర్వేషాం ప్రస్తుతవృ
 త్తాంతప్రఖ్యాపనార్థత్వాచ్చేతిభావః | ఏవందయాక్షమయోరుదాహర
 ణాంతరమాహ యచ్చేతి | అత్రకృష్టశబ్దేన సర్వలోకరక్షణార్థమవతీర్ణ
 త్వం “కృషిర్భూచావకశ్శబ్దో నిశ్చనిర్వృతివాచకః | తయోవై క్యంప్ర

కుర్వీతకృష్ణ ఇత్యభిధీయత" ఇతినిరుక్తిశ్చ సూచ్యతే । ప్రతిభవమపరాధురి
 త్యనేనకాకాదప్యాధిక్యక్తిః । జన్మత్రయే సర్వదాపరాధశీలస్యేత్యర్థః ।
 అవిజ్ఞాతేతివదపరాధక్షమాభిప్రాప్తయేనాహ ముద్ధతి । ముద్ధోహ్యపరాధ
 మనపరాధంచ వివేక్షుం నశక్నోతి అయంతు వివిక్తంపశ్యన్నపి క్షమయా
 పృథివీ సమత్వత్వత్తగుణవిశేషేణావశ్యన్నివభవతీతిముద్ధత్వోపచారః । తస్మి
 న్నేవలయముపయయా వితి పరాశరనాక్యాభిప్రేతమాహ సాయుజ్యదో
 భూరితి । నాశ్రయశభేనజీవస్రధ్వంసోవివక్షితః, శుశ్రిష్టత్వమిత్రైర్ద్రి
 వనిత్యత్యస్థాపనాత్, నచైక్యావత్తిః "పరమాత్మాత్వనోర్యోగఃపరమాధ
 ఇతీవ్యతే । మిత్రైతదన్యద్యన్యంహి నైతితద్ద్యతాన్యతాన్యత" ఇతి తస్మిన్
 షేధాత్ । "బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతీ" త్యాదికంతుపరమసామ్యావత్తివ
 రం నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి, యథోదకం శుద్ధైశుద్ధమాసక్తం తా
 ద్యగేవభవతి ఎవంమునేర్విజానతఆత్మాభవతిగౌతమి "ఇందంజ్ఞానముపా
 శ్రిత్యమమసాధర్మ్యమాగత" ఇత్యాదిశుశ్రిష్టత్వనుసారాత్ । సూత్రి
 తంచ* భోగమాత్రసామ్యలింగచ్ఛేతి । అతస్సాలోక్యసామ్యాప్యాదిశబ్ద
 వత్సాయుజ్యశబ్దోపియుక్తాన్యపరః । సర్వంహిభగవతాముక్తేనచ భోగ్య
 త్వేనయుక్తం "తేసర్వగంసర్వతఃప్రాప్యథీరాయుక్తాత్మానస్సర్వమేవా
 విశంతి, సర్వంహపశ్యఃపశ్యంతి సర్వమాప్నోతి సర్వశ" ఇత్యాదిశుశ్రి
 తేః "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యాదికర్తృకర్తృవ్యవదేశాచ్చ । అత్రపదవా
 క్యప్రమాణానభిజ్ఞైస్సాయుజ్యమైక్యమిపరికల్పితం " ఏతాసామేవదేవతా
 నాగ్ సాయుజ్యగ్ సార్వితాగ్ సమానలోకతా మాప్నోతీ" త్యత్ర యుగప
 త్కామేణవానేక దేవతా సాయుజ్యే తత్తదైక్యావత్తై రఘటితత్వాత్
 "సాయుజ్యంప్రతిపన్నాయేతీప్రభక్తాస్తవస్వినః । కింకరామమతేనిత్యంభ
 వంతినిరుపద్రవా" ఇతిపరమసంహితాయాముక్తం । శాండిల్యస్త్రుతౌచ
 "యాదృగ్రూపస్తుభగవాన్యత్రయత్రానతిష్ఠతే । ముక్తశ్చవంచకాలజ్ఞ
 స్తాదృశస్సహమోదత" ఇతి । సాయుజ్యశబ్దేనశరవత్తన్మయోభవేదిత్యా
 దిషూక్తసంయోగవిశేషోవివక్షితఇతి వదంతస్తస్వర్థవిరోధాభావాన్మర్షణీ
 యాః । అగశ్చబ్దోపరాధవాచీతస్యతేక్షమాయాఃకిమపదమాగఃసకించద

ప్రిసర్వదర్శినాత్వయాదృష్టమస్తిచేద్వద, త్వయాపిస్త్రష్టుంవత్తుంవనశ
క్యమితిభావః॥ దయాక్షమయోరిహోవి నాభావా దన్యతరోక్తావతరదంబర్గ
తః॥ నను దేహపాతావధినిరంతరాపరాధస్యశిశుపాలస్యకేనవ్యాజేనము
క్తిః పాప్రైతిచేదిహ తావత్ప్రాగేవ భగవల్లోక విశేష వాసిన శ్శాపా
కాక్రింతస్యప్రతికూలజన్మశ్రయ్యాం తే ముక్తిర్భవిష్యతీతి ప్రతివిధాననియ
తిఃపరమంనిదానం॥ అతపవహ్యుపాత్తచక్రేవధోద్యతే భగవతశిశుపాల
స్యప్రద్యేషసంసార్భూయస్తయాపినిరంతరస్త్వతిమతిః ప్రకాశితపార
మ్యంభగవదూపంపశ్యతోనుకూలావస్థాప్రాప్తిరుచ్యతే॥ అపఃతద్యేషా
నుబంధోభగవంతమద్రాక్షీత్ తావచ్ఛభగవచ్ఛక్రేణాశువ్యాపాదితఃత
త్సరణదగ్ధాఖిలాఘసంపయోభగవతాంతముపాసితస్తస్మిన్నైవలయము
వయయావతి॥

౬౩॥

{ ననుప్రపన్నస్సకృదేవనాథ తవాహమస్తీతిచయాచ }
{ మానః॥ తవానుకంప్యస్స తతఃప్రతిజ్ఞాంమదేకవర్జంకి }
{ మిదంవ్రతంతే॥ }
౬౪॥

ఏవంత్యక్షమావిశేషదర్శనాన్నిర్భయోస్తి తథాత్వద్వ్రతవిశేషాను
సంధానాన్నిర్భరశ్వాస్తీత్యభిప్రాయేణ సకృదేవప్రపన్నాయేతిశ్లోకో
క్తంమమాపిసాధారణమిత్యాహ॥ నన్వతి॥ సకృత్కృతశ్వాస్తార్థాతిస్వ
తః ప్రాప్తస్యవిద్యాంతరనయాదత్రాపవాదశంకాయాంతన్నిరాసార్థ
వపకారః॥ సకృదేవేత్యస్య సహపైవసర్వాగసాం నిష్కృతిమకృత్యైతి
కైష్పిద్యాన్యఖ్యాతం॥ ఆవృత్తివ్యవచ్ఛేదేతుప్రసిద్ధిప్రకర్షః ప్రయోజన
భూయస్త్యేవ“సకృదేవహిశాస్తార్థః, మయినిక్షిప్తకథావ్యః కృతకృత్యో
భవిష్యతీ”త్యాదిప్రమాణానుగుణ్యంచవిద్యతే॥ అతఏవసకృదేవదదామీతి
వ్యవహితాన్వయశ్చోక్తనయన్తః॥ ప్రచయావచయధ్వంసప్రత్యూహా
గహితాప్రభా॥ ప్రపత్తిఃక్లృప్తకాలేతుఫలతీత్యపిసూచ్యతే॥ అత్రనాథ
శబ్దేన“లోకనాథఃపురాణాత్వాసుగ్రీవంనాథమిచ్ఛతి, సర్వలోకశరణ్యా
యే”త్యాదికంఖ్యాత్యతే॥ శరణ్యత్వంకైంకర్యోదైశ్యత్వంచతవైవప్రా
ప్తమితిభావః॥ తవాహమస్తీతిచయాచమానః తవదాసభూతోహమి

త్యేవంవిధానుసంధానపూర్వకంశేషవృత్తింప్రపక్షిఫలత్వేన పార్థివ
మానశత్యర్థః । అస్తీత్యస్యస్వామితివాభిప్రేతం । తదాపితవాహంకింక
రస్వామితిఫలపార్థివనా । అత్రగోప్యత్వవరణమాత్మనిత్యేపశ్య యథా
న్యంపుష్యజ్జిద్విశ్వతత్తతిశేచిత్ మానసీవాచికిచేత్యేకే । ప్రయోజనాంతరా
ర్థప్రపత్తిరనన్యప్రయోజనప్రపత్తిశ్చేత్యన్యే । ప్రపత్తిర్భుక్తిశ్చేత్యపరే । త
వానుకంప్యశ్చ త్యాది నా లోకీరక్షార్థమవతీర్ణ స్వదక్షిణసాగరవేలాయాం
మహాపరిషదిదురపహ్నవప్రతిజ్ఞాకర్తృత్వంసూచ్యతే । ప్రతిజ్ఞాం “అభ
యంసర్వభూతేభ్యోదదామి” త్యేవంపాపం । అత్రనిత్యసిద్ధ సర్వసాక్షా
త్కారస్య భగవత్స్మరతత్తత్ప్రతిజ్ఞాకర్తృత్వంబుధ్యనుసారాదౌపచారికీ । అను
కంప్యః త్వత్ప్రతిజ్ఞాభంగపరిహారార్థం త్వయైవానుకంపాకర్తవ్యేతిభా
వః । ననుయదర్థంమయాప్రతిజ్ఞాతం తేషువిభీషణాదిషుప్రతిజ్ఞాసఫలాకిం
త్వయేత్యత్రాహ మదేకవర్జంకిమిదంప్రతంతత్తతి । ప్రపన్నాయయాచ
తత్తతిహిసామాన్యతస్త్వయాప్రతిజ్ఞాతం “విభీషణోవాసుగ్రీవయదివా
రావణస్త్వయం । ఆనయోనంహరిశ్రేష్ఠ దత్తమస్యాభయంచయే” తిచో
క్తం । నవత్వయాతదానీంచద్వ్యతిరిక్తాయాభయందదామీతిప్రతముపా
త్తం । అతోహమపిత్యద్వ్యతిషయభూతత్తతివ్యజ్యతే । సర్వసాధారణ
స్వామిత్వశరణ్యత్వయోగం, రామోద్విరార్థభాషతత్తత్యాదివైఘట్యా
త్వవాక్యస్యవ్యాప్తివిశేషణ ప్రత్యేపానర్హత్వంచ సూచయితుంపున
రపితత్తత్త్వక్తం ॥

౬౪॥

{ అకృత్రిమత్వచ్చరణారవింద పేర్నిమప్రకర్షావధి మా }
{ త్వవంతం । పితామహం నాథమునించ్లోక్యప్రసీద }
{ మద్వృత్తమచింతయిత్వా ॥ } ౬౫॥

ననుకాకస్య “సపిత్రాచ పరిత్యక్తస్సరైశ్చ సమహర్షిభిః । శ్రీంల్లో
కాంత్యంపరిక్రమ్యతమేవశరణంగతః । సతత్సపతితంభూమా శరణ్యశ్శర
ణాగతం । పరిద్యూనంవిషణ్ణంచే” త్యుక్తావస్థావిశేషాస్తే, చైద్యస్యచపార్థి
వీననియతిర్నాతుర్వరవిశేషశ్చవిద్యతే । తవపునః స్వోక్తానామమర్యాద
త్వాదీనా మాకరస్యోపాయానుస్థానే ఫలప్రార్థనాయాంచ ఛత్తస్తుతి

మాత్ర వాదినోఽనన్యథాసిద్ధేన కేన హేతునా తుంతవ్యత్వం శేషణీయత్వం
 రక్షణీయత్వంచేత్యత్ర పితౄత్వం మాతౄత్వం దయాసింధోబంధో రఘు
 వర ననుప్రపన్న ఇత్యాదిభిశ్చరణ్యగతాస్సర్వరక్షణౌపయికగుణ విశేషాయే
 ప్రతిపాదితాః యేచ అకించనోనన్యగతిః దయనీయ ప్రవనాథ త్వదీయ్య
 స్తద్వద్భృత్య ఇత్యాదిభిస్సర్వగతగుణాః ప్రవర్తితాస్తేభ్యస్సర్వేభ్యస్సమ
 భికం నిరంకుశస్వాతంత్ర్యేణ సర్వేశ్వరేణాప్యనతిలంఘనీయస్వాసాధా
 రణస్వాంగీకార హేతుమాహ ॥ అకృత్రిమేతి॥ క్రియయానర్వృత్తైఃకృ
 త్రిమఃతదన్యోఽకృత్రిమః భగవత్కటాక్షవిశేషాధీనమహావంశ సంభవా
 దేతస్మిన్జన్మనిప్రభూతయత్ననిరపేక్ష ఇత్యర్థః । అకృత్రిమత్వమిహాపే
 మవిశేషణం । త్వచ్ఛబ్దేన ప్రావృత్త ప్రాపకత్వోపయిక సర్వాకారవై
 శిష్ట్యంసూచ్యతే । చరణారవిందశబ్దేనతుదాసభూతస్యస్వతఃపాప్రసా
 వ్యత్వంపావనతమత్వంనిరతిశయభోగ్యతమతయా పరమప్రేమార్హత్వం
 చప్రకాశ్యతే । అనురాగమహిమాతిశయాంతసేను ఇతిపాగ్నిగుక్తమేవవి
 ధేయాంతరార్థమనువదతి ప్రేమప్రకర్షావధిమితి । లోకేచ రాజాదయ
 స్సృభక్తానుబంధినామపిరక్షణంకుర్వంతీతిభావః । ఆత్మవంతం జితమన
 సు-మిత్యర్థః । తేనప్రయోజనాంతరవైముఖ్యంవ్యంజితం,తదపిపాప్ర
 విషయే ప్రేమప్రకర్ష హేతుః,తాదృశప్రేక్షా సపరికరభక్తీయోగసామ
 థ్యేపివిలంబాక్షమతయాప్రవృత్తినిష్ఠత్వంసూచ్యతే । యద్వా యథావస్థి
 తభగవత్ప్రేమజనితతద్ధ్యానాదిభిర్గర్భాత్కేతివదన్యయాభిప్రాయః । అ
 యంచ స్యభావోగీతార్థ సంగ్రహేపి“జ్ఞానీతు పరమైకాంతి”త్యారభ్య
 “భగవద్ధ్యానయోగోక్తివందనస్తుతికీర్తనైః । లభాత్కౌతూహల ప్రాణమ
 నోబుద్ధీంద్రియక్రియ”ఇత్యుక్తః“ఆచార్యోవేదసంపన్నో విష్ణుభక్తోవిమ
 త్సరః । మంత్రజ్ఞోమంత్రభక్తశ్చ సదామంత్రశ్రయశ్శుచిః । గురుభ
 క్తీసమాయుక్తఃపురాణజ్ఞోవిశేషతః । ఏవంలక్షణసంపన్నగురురిత్యభిధీ
 యత”ఇత్యాదిమాత్రానామాచార్యగుణానాంసర్వేషాంసారభిహాసంగృ
 హీతః । తస్యైవంగుణవత్త్వేతవకేమాయాతమిత్యత్రాహ పితౄమామి
 తి । అత్రవిద్యయాజన్మనాచేతిభావ్యం । ఏతేనాస్యావరపురుషాఃక్షీయంతే

నాస్యబ్రహ్మవితులేభవతీతిశ్రుత్యర్థస్మాద్యతే । నాథమనం శ్రీరం
గనాథభిత్వన్నామధారిణంత్యదేకమననశీలంచేతిభావః । విలోక్య జిహ్మ
ర్షనుష్యః పక్షివేత్యాదిన్యాయా దనుబంధిపర్యంతమనుగ్రహ్యత్వేన మ
త్వైత్యర్థః । “అచార్యస్యప్రసాదేనమమ సర్వమభీప్సితం । ప్రాపుయామి
తియస్యాస్తేవిశ్వాసస్సమభీభవే” దిత్వైత అచార్యప్రసాదోపి భగవత్ప్ర
సాదహేతురిత్యభిప్రాయేణాహ ప్రసీదేతి । అనాద్యనంతమదపరాధజనిత
కాలుష్యంవిహాయమామైకాంతికాత్యంతికైః సర్వసామ్రాజ్యధన్యంకురు
ష్యేత్యభిప్రాయః । మద్వృత్తమచితయిత్వా వదీయమమర్యాదత్వా
దిప్రతికూలవృత్తముపాయోపేయవిషయభక్త్యుత్పతచనాద్యమకూలవృ
త్తాభాసంచాతంత్రీకృత్యైత్యర్థః । స్మర్యతేహి “పాపిన్యఃక్షత్రబంధశ్చ
పుండరీకశ్చపుణ్యకృత్ । అచార్యవత్ప్రయాముక్తాతస్మాదాచార్యవాన్భవే”
దితి । అత్రపూర్వకృతప్రపత్త్యాదికమపరాధకోటానివేశ్యప్రసదనాంత
రముష్యతభివాదోప్యాచార్యసంబంధప్రాధాన్యపరః । అన్యథాసర్వశా
స్త్రాణాంసంప్రదాయస్య త్వదంప్రేముద్దిశ్యేత్యాది స్వవచనానాంచవి
రోధస్సాన్యత్ । స్వకృతప్రపత్తైర్వైకల్యమాశంక్యపూర్ణప్రపత్తినిష్ఠమా
చార్యం స్వరక్షణాయ పురస్కారోతీతి పక్షేపి మన్మసిపత్తిర్వికలాచేదవిక
లాంకురుష్యేతి తాత్పర్యంగ్రహ్యం । అత్ర వృత్తశబ్దేన ప్రతికూలవృత్త
మాత్రవివక్షాయాంతునకించోద్ద్యం ॥

౨౫॥

తదిహయామునాచార్యస్త్రియంత రహస్యభూతం ద్వయార్థగర్భం
స్తోత్రం చిక్కిర్నరాదౌపంచభిక్ష్యోకైః కృతజ్ఞతాప్రకాశనపూర్వకం ప్రకృ
తోపయిక సమ్యగ్జ్ఞానప్రదాత్యాస్మిణ్ణనామ । షష్ఠేనప్రాప్యప్రాప్రకసం
గ్రహపూర్వకంస్తోత్రారంభంసమకల్పయత్ । సప్తమేనస్తోత్రారంభా
క్షేపముఖనభగవతఃపరత్వంసమగృహ్ణోత్ । అష్టమనవమాభ్యాంతత్సమా
ధానముఖనసౌలభ్యంప్రాచీకశత్ । నావేక్షనశ్చత్యాదిభిర్దాదశభిర్దారా
యణశబ్దవాచ్యవైవస్వసర్వస్సాత్పరత్వం సౌలభ్యంచ ప్రపంచ్యప్రహ్నిబ
భూవ । ఏవంసర్వశరణ్యత్వేనిరూపితేనధర్మనిష్ఠోస్తేత్యనేతదవిషయాం
సాధికారాం సపరికారాం చానన్యప్రయోజనశరణాగతింప్రాయుజ్జు ॥

తావతాశబ్దతోర్ధ్వతస్పూర్వభంజోపిప్రత్యభిజ్ఞాపితః । ననింశితమిత్వాది
భిఃపంచభిరకించనోనన్యగతిశ్శరణ్యైత్యుక్తమేవవ్యవృణుత । త్వదంఘ్రేము
ద్దిశ్యేత్వాది ద్వాభ్యాం ఫలగౌరవోపాయలాఘవనిమిత్తశంకావృదాపా
యలఘుతరభగవద్ధర్మప్రభావముదాజహాః । విలాసేత్వాదిభిస్సప్తదశభి
శ్చతుర్థ్యంతపదద్వయాభిప్రేతంవ్యస్తృణీత । తత్రప్రహర్షఇప్యామీతి
సర్వదేశసర్వకాలోచితనిరుపాధిక నిరవధిక సర్వవిధకైంకర్యస్యపరమ
ప్రయోజనతయానమశ్శబ్దతాత్పర్యమవ్యసూచయత్ । ధిగశుచిమితిశ్లో
కేనస్వనిందావ్యాజేనస్వాపేక్షితపరమపురుషార్థస్యసర్వాతిశాయిత్వం
స్వస్యత్వరాంచవ్యంజయామాస । అపరాధేత్వాదిభిశ్చతుర్భిశ్శరణ్యను
ణవిశేషేణప్రవృత్తైవసర్వవిరోధినివృత్తింపాదర్శయత్ । వపురాదిషు
మమనాథేతిద్వాభ్యాం శేషవృత్తైఃపురుషార్థత్వాద్యస్వస్యనిత్యనిరుపాధి
కానన్యాయాశేషత్వాధ్యవసాయమాచక్ష । అవబోధితవానిమామిత్వా
దిభిశ్చతుర్భిరనన్యప్రయోజనస్వస్వస్వాత్రత్వామిష్టప్రాప్తిమనిష్టనివృ
త్తించప్రాధ్యాయామాస । దురంతస్యేతిశ్లోకేనస్వనిందావ్యాజేనస్వాపే
క్షితపురుషార్థస్య సర్వాతిశాయిత్వం స్వస్యత్వరాంచసూచయత్ శర
ణాగతస్యప్రవృత్తవ్యనుణవిశేషైరేవప్రాప్తితంసర్వసిద్ధ్యతితిప్రాగుక్త
మేవఘ్నాణానిభనన్యాయేనస్థిరీచకార । అనిశ్చన్నితిశ్లోకేనానన్యప్రయో
జనస్యరక్షణోద్యతోభగవాన్నేహాభిప్రమనాశోస్తీతిన్యాయాత్వస్వయ
మేవశేషంఘ్నారయతీత్యభాషత । తత్రత్వమేవేత్వాదినాభిప్రేతంపితా
త్వమిత్వాదినావిపుణ్యకపరగతైస్సృగతైశ్చహేతుభిశ్శరణ్యస్య
స్వాభిమతభరస్యేకారేణస్వస్యనిగ్గురత్వంనిరదైషీత్ । జనిత్వాహమమ
ర్యాఽఇతిద్వాభ్యాం స్వప్ర్యోపాయంతరేణ పరమపురుషార్థప్రాప్తిర్ను
సంభవతీతిపూర్వోక్తమేవపునఃప్రతిసమాధత్త । రఘువరేతిశ్లోకేనశరణ్య
స్యప్రాక్తనానుష్ఠానన్యాయాత్వస్త్రిన్వేషి సర్వావరాధక్షమాప్రాప్తి
త్వాహ । ననుప్రవన్నఇతిశ్లోకేనశరణ్యప్రతివిశేషస్వభావాదపితదేవప్ర
థయామాస । ఆధాంతిమేనస్వపరగతేషుస్వరక్షణహేతుషుభగవతరూ
టాతేవశేషజనితసదాచార్యసంబంధసవప్రధానతమఇతిస్థాన్యతదధీనభ

గవత్ప్రసాదేననిర్భయః ప్రహృష్టశ్వాసీత్ ॥

ఇతికిలనిగమాంతభాగధేయస్తుతిపరివాహసమీక్షయాప్రపత్త్యా । అలభతవరమంపదంమురారేరనఘమనోఽభవషయామునేయః ॥

కథితాకథితేవిభావ్యసద్భిస్సదసద్వేదిభిరత్రసావధానైః । బలవత్ప్రభితప్రమాణదృష్ట్యాబహుమంతవ్యమిదంయదప్తదుక్తం ॥

ఉపశమపథేయస్తోత్రతాత్పర్యమేతద్ద్యుతిపతిరవధత్తైయామునార్యస్వయంవా । అమామహతునియుక్తస్సద్భిరాచార్యనిష్ఠైరభిగతశుకవృత్తిర్వాప్యక్రియామన్వభూవం ॥

స్వకమితిహరిదత్తంయామునస్తోత్రవృత్త్యావ్యవృణుతనిగమాంతాచార్యకంవేంకటేశః । అగణిసదసిసద్భిర్యస్సమస్యాసహస్రీకవికథకమృగేంద్రస్సర్వతంత్రస్వతంత్రః ॥

ఇతికవితారికసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్యకృతిషు
శ్రీరహస్యరతాయాంస్తోత్రాధికారశ్చతుర్థః.

శ్రీస్తోత్రభాష్యంసంపూర్ణమ్.

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

